500 чарівних куточків України, які варто відвідати

Книжковий клуб сімейного дозвілля

Харків
2007

Автономна Республіка Крим

Адміністративний центр — м. Сімферополь.

Адміністративно-територіальний поділ: 14 районів.

Розташована на Кримському півострові. Межує з Херсонською областю, на заході та півдні — омивається Чорним, на сході — Азовським морем, Керченська протока відокремлює Крим від Росії.

Кримські гори поділяють півострів на дві частини — рівнинну північну (т. зв. степовий Крим) та південну гірську (гірський Крим). Річки Криму є невеличкими та маловодними, серед найбільших — Бельбек, Чорна, Кача. Головною водною артерією виступає Північно-Кримський канал. Багато лиманних солоних озер — Сасик, Червоне, Сакське та ін.

Найдавнішими поселенцями півострова вважають кіммерійців, які мешкали на території півострова протягом XV—VII ст. до н. е.

У VII ст. до н. е. кіммерійців заступили ірановомовні племена скіфів, що прийшли з Азії. У IV ст. до н. е. скіфи утворили власну державу в Тавриді (давня назва Криму) зі столицею Неаполіс (Неаполь).

У V ст. до н. е. засновані греками-переселенцями міста-колонії Пантікапей, Тірітаку, Німфей, Кіммерік, Мірмекій об'єдналися та утворили Босфорське (Боспорське) царство.

На початку нашої ери Тавриду по черзі заселяли готи, гуни, хозари, печеніги, половці. Грецькі колонії підпорядковувалися Візантії.

X ст. — на території частини Тавриди було створено давньоруське Тмутараканське князівство.

XIII ст. — півострів завоювали монголи, які й дали йому сучасну назву — Крим.

Протягом 1475—1774 pp. Крим був васалом Османської імперії (спочатку як улус Золотої Орди, потім — як Кримське ханство).

1783 р. Крим увійшов до складу Росії.

1784 р. було утворено Таврійську губернію, до складу якої ввійшли Кримський п-ів, Тамань і землі на північ від Перекопу.

1796 р. губернія стала складником Новоросійської губернії.

18 жовтня 1921 р. було утворено Кримську АРСР.

1944 р. сталося масове виселення з території півострова татар та інших неслов'янських народів.

1945 р. Кримську АРСР було перетворено на Кримську область, яка 1964 р. стала частиною Української РСР.

1991 р. область набула статусу Автономної Республіки Крим у складі незалежної України.

м. Сімферополь

У III ст. до н. е. на території сучасного Сімферополя скіфи заснували свою столицю, яку греки називали Неаполь Скіфський. На початку XVI ст. тут виникло татарське поселення Ак-Мечеть (Біла Мечеть), яке з часом перетворилося на важливе місто Кримського ханства.

1784 р. за наказом Катерини II був заснований Сімферополь (у перекладі з грецької «корисне місто»). До нашого часу на 29-му кілометрі шосе Сімферополь — Феодосія (100 м від смт Зуя), ще зберігся знак — т. зв. Катерининська миля (1784—1787 pp.).

Пам'ятки:

Республіканський історико-археологічний заповідник «Неаполь Скіфський», III ст. до н. е. — III ст. н. е.: вул. Воровського.

Шпиталь, перша половина XIX ст.: вул. Рози Люксембург, 27.

Палац М. Воронцова, 1826—1827 pp.: м. Алупка, Дворцове шосе, 10, тел. (0654) 72-29-51, 72-22-81.

Прочанський будинок Таранова-Бєлозьорова, 1822—1826 pp.: вул. К. Маркса, 28/10.

Житловий будинок Ф. Мюльгаузена, 1787 р.: вул. Київська, 24.

Садиба Палласа, XVIII—XIX ст.: вул. Ялтинська, 2.

Належала видатному російському мандрівникові, члену Петербурзької академії наук Петрові Палласу. Збереглися житловий

ББК 63.3(4УКР)6
П99

Укладачі: *Тетяна Лагунова*, *Юлія Кашуба*

Фотографи:
Сергій Клименко, Володимир Луценко,
Олег Радіонов, Тетяна Жабська

Дизайнер обкладинки *Ірина Кириченко*

ISBN 978-966-343-562-6

Ви тримаєте в руках путівник по мальовничих куточках нашої країни. Це чудовий подарунок усім, хто цікавиться історією, пам'ятками та культурою нашого краю.

Звісно, неможливо втиснути в таку кількість сторінок усе про місця, які варто відвідати, тому ми вибрали тільки найцікавіше.

У путівнику ви знайдете інформацію про видатні археологічні пам'ятки та печерні міста, замки й фортеці, садиби та палаци, національні парки та біосферні заповідники, графік роботи деяких музеїв, а також телефони готелів і багато іншої корисної інформації. Ми подаємо історичну довідку майже про кожний куточок та відомості щодо походження назви.

Якщо маєте бажання

- побувати в українській Венеції або на одній з найбільших площ Європи
- побачити найчарівніші печери з кристалічними чи гіпсовими утвореннями
- потрапити під час цвітіння в Долину нарцисів чи на поля тюльпанів
- подивитися на вулкани
- поплавати в термальних джерелах або в українському Байкалі
- зануритися в Азовське чи Чорне море
- піднятися на Говерлу або Демерджі
- пройтися вуличками Пантикапея чи Херсонеса
- відвідати Збаразьку фортецю й острів Хортиця,

тоді ця книга для вас. Розкривайте її, складайте маршрут і вирушайте в захопливу подорож! Чарівна країна, у якій ми живемо, не залишить байдужим жодного, хто хоч раз погляне на неї по-іншому!

Автономна Республіка Крим

Адміністративний центр — м. Сімферополь.

Адміністративно-територіальний поділ: 14 районів.

Розташована на Кримському півострові. Межує з Херсонською областю, на заході та півдні — омивається Чорним, на сході — Азовським морем, Керченська протока відокремлює Крим від Росії.

Кримські гори поділяють півострів на дві частини — рівнинну північну (т. зв. степовий Крим) та південну гірську (гірський Крим). Річки Криму є невеличкими та маловодними, серед найбільших — Бельбек, Чорна, Кача. Головною водною артерією виступає Північно-Кримський канал. Багато лиманних солоних озер — Сасик, Червоне, Сакське та ін.

Найдавнішими поселенцями півострова вважають кіммерійців, які мешкали на території півострова протягом XV—VII ст. до н. е.

У VII ст. до н. е. кіммерійців заступили іраномовні племена скіфів, що прийшли з Азії. У IV ст. до н. е. скіфи утворили власну державу в Тавриді (давня назва Криму) зі столицею Неаполіс (Неаполь).

У V ст. до н. е. засновані греками-переселенцями міста-колонії Пантікапей, Тірітаку, Німфей, Кіммерік, Мірмекій об'єдналися та утворили Босфорське (Боспорське) царство.

На початку нашої ери Тавриду по черзі заселяли готи, гуни, хозари, печеніги, половці. Грецькі колонії підпорядковувалися Візантії.

X ст. — на території частини Тавриди було створено давньоруське Тмутараканське князівство.

XIII ст. — півострів завоювали монголи, які й дали йому сучасну назву — Крим.

Протягом 1475—1774 рр. Крим був васалом Османської імперії (спочатку як улус Золотої Орди, потім — як Кримське ханство).

1783 р. Крим увійшов до складу Росії.

1784 р. було утворено Таврійську губернію, до складу якої ввійшли Кримський п-ів, Тамань і землі на північ від Перекопу.

1796 р. губернія стала складником Новоросійської губернії.

18 жовтня 1921 р. було утворено Кримську АРСР.

1944 р. сталося масове виселення з території півострова татар та інших неслов'янських народів.

1945 р. Кримську АРСР було перетворено на Кримську область, яка 1964 р. стала частиною Української РСР.

1991 р. область набула статусу Автономної Республіки Крим у складі незалежної України.

м. Сімферополь

У III ст. до н. е. на території сучасного Сімферополя скіфи заснували свою столицю, яку греки називали Неаполь Скіфський. На початку XVI ст. тут виникло татарське поселення Ак-Мечеть (Біла Мечеть), яке з часом перетворилося на важливе місто Кримського ханства.

1784 р. за наказом Катерини II був заснований Сімферополь (у перекладі з грецької «корисне місто»). До нашого часу на 29-му кілометрі шосе Сімферополь — Феодосія (100 м від смт Зуя), ще зберігся знак — т. зв. Катерининська миля (1784—1787 рр.).

Пам'ятки:

Республіканський історико-археологічний заповідник «Неаполь Скіфський», III ст. до н. е. — III ст. н. е.: вул. Воровського.

Шпиталь, перша половина XIX ст.: вул. Рози Люксембург, 27.

Палац М. Воронцова, 1826—1827 рр.: м. Алупка, Дворцове шосе, 10, тел. (0654) 72-29-51, 72-22-81.

Прочанський будинок Таранова-Бєлозьорова, 1822—1826 рр.: вул. К. Маркса, 28/10.

Житловий будинок Ф. Мюльгаузена, 1787 р.: вул. Київська, 24.

Садиба Палласа, XVIII—XIX ст.: вул. Ялтинська, 2.

Належала видатному російському мандрівникові, члену Петербурзької академії наук Петрові Палласу. Збереглися житловий

будинок, два флігелі, стайня, каретна й колодязь, обкладений штучним каменем.

Мечеть Кебір-Джамі, 1508 р.

Музеї, ботанічний сад:

Ботанічний сад Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського: просп. Вернадського; тел. (0652) 51-75-40.

Режим роботи: 7:30—20:00, щодня.

Кримський республіканський краєзнавчий музей: вул. Гоголя, 14; тел. (0652) 25-25-11.

Режим роботи: 9:00—16:00; вихідний — вівторок.

Кримський етнографічний музей: вул. Пушкіна, 18; тел. (0652) 25-52-23.

Режим роботи: 9:00—17:00; вихідний — вівторок.

Сімферопольський художній музей: вул. К. Лібкнехта, 35; тел. (0652) 27-54-04, 24-26-30.

Режим роботи: 10:00—16:30; вихідний — понеділок.

Готелі:

«Динамо»: вул. Франка, 6; тел. (0652) 29-60-65.

«Артек»: вул. Гагаріна, 5; тел. (0652) 22-64-03.

м. Севастополь

Між Карантинною та Піщаною бухтами збереглися руїни давньогрецького міста-колонії Херсонеса Таврійського, заснованого наприкінці V ст. до н. е. У V—VI ст. н. е. Херсонес був центром Візантійської імперії на березі Чорного моря.

Назва Севастополь була надана новому порту й поселенню навколо нього за наказом Катерини II в червні 1783 р.

1804 р. Севастополь офіційно оголошено головним військовим портом Чорного моря замість Херсона. Місто двічі витримало жорстокі облоги ворогів: 349 днів під час Кримської війни 1854—1855 рр. та 250 днів роки Великої Вітчизняної війни. 1945 р. Севастополю було присвоєно почесне звання «Місто-герой».

Сучасний Севастополь є самостійною адміністративно-територіальною одиницею України. Такий статус мають лише два міста — Севастополь і Київ.

Пам'ятки:

Братське кладовище захисників м. Севастополя, Храм св. Миколи, 1854—1855 рр., 1857—1870 рр.: вул. Богданова.

Володимирський собор, 1853—1888 рр.: Центральний міський пагорб.

Петропавлівський собор, 1848 р.: вул. Луначарського, 37.

Графська пристань, 1846 р.: пл. Нахімова.

Михайлівський собор, 1848 р.: вул. Леніна, 9.

Башта вітрів, 1844 р.: вул. Радянська, 5.

Акведуки, поч. XIX ст.: Аполлонова балка.

Катерининська миля, 1787 р.: вул. Челюскінців.

Пам'ятники:

О. Казарському, 1834 р.: б-р Матроський.

В. Корнілову, 1895 р., 1983 р.: Малахів курган.

Затопленим кораблям, 1905 р.: Севастопольська бухта.

Е. Тотлебену та російським саперам, 1909 р.: б-р Історичний.

П. С. Нахімову: пл. Нахімова.

Музеї:

Національний заповідник «Херсонес Таврійський»: вул. Древня; тел. (0692) 24-14-15, 24-13-01.

Режим роботи: 9:00—17:00.

До комплексу заповідника належать десятки об'єктів, серед яких театр (IV—III ст. до н. е.), храм (VIII—XIV ст.), міські ворота (IV—II ст. до н. е.), печерний храм (VII ст.), Туманний дзвін, інші будівлі та вулиці античного міста.

Музей героїчної оборони й визволення Севастополя: б-р Історичний; тел. (0692) 24-13-01.

Режим роботи: 9:00—17:00, без перерви та вихідних.

Панорама «Оборона Севастополя 1854—1855 рр.»: б-р Історичний; тел. (0692) 52-05-15.

Захисна башта Малахова кургана: Малахів курган; тел. (0692) 36-67-51.

Панорама «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.»: Сапун-гора; тел. (0692) 52-40-70.

Севастопольський художній музей ім. М. П. Крошицького: просп. Нахімова, 9; тел. (0692) 52-03-76, 33-65-60.

Музей-акваріум: просп. Нахімова, 2; тел. (0692) 52-38-92.

Військово-історичний музей Чорноморського флоту: вул. Леніна, 11; тел. (0692) 52-03-92.

Будинок-музей «Севастопольське комуністичне підпілля 1942—1944 рр.»: вул. Ревякіна, 46; тел. (0692) 33-65-66.

Готелі:

«Приморський»: вул. Партизанська, 4; тел. (0692) 55-40-01.

«Крим»: вул. Шоста Бастіонна, 46; тел. (0692) 46-90-00.

«Ярд»: вул. О. Кесаєва, 9; тел. (0692) 42-98-57, 42-98-52.

«Україна»: вул. Гоголя, 2; тел. (0692) 54-21-27, 37-43-98.

м. Інкерман (Севастополь)

Печерний монастир, VIII—IX ст.

Дехто вважає, що тут бував Андрій Первозванний.

Монастирю належали 8 наземних та печерних церков, що між собою були з'єднані ходами, житлові приміщення, готель і господарські будівлі.

Збереглися печерні церкви й келії, усі — штучного походження. Стіни церкви св. Климента зберігають залишки орнаментальних і тематичних фрескових розписів, поруч стоїть церква св. Мартіна (1867 р.). Сходи, висічені в скелі, ведуть з монастиря до фортеці Каламіта.

Руїни фортеці Каламіта, XV ст.

Фортеця розташована на Монастирській скелі. Була заснована візантійцями в V—VI ст. для захисту підходів до Херсонеса. На початку XV ст. правителі князівства Феодоро збудували на цьому місці нову фортецю для захисту порту.

1433 р. фортецю захопили та спалили генуезці, але згодом її було відбудовано. 1475 р. фортецю захопили турки, котрі перейменували її в Інкерман, що означає «фортеця-печера». Після входження Криму до складу Росії фортеця занепала, збереглися лише залишки мурів, трьох башт і майже цілі 3 башти.

м. Бахчисарай

(Бахчисарайський р-н)

Назва означає «палац у садах». Уперше згадується в грамоті кримського хана Менглі-Гірея. Засноване в XV ст. як столиця Кримського ханства. У 1648—1657 рр. тут у заручниках татарського хана перебував син Б. Хмельницького та кілька козаків, яких гетьман залишив на знак своєї угоди з ханом.

Пам'ятки:

Ханський палац, XVI—XVIII ст.: вул. Річна, 129—133.

До складу ансамблю входять головний корпус, Соколина вежа, гарем, мечеть, цвинтар, турецька лазня Сари-Гюзель, бібліотечний корпус, гробниця Диляри Бикеч та ін. будівлі. Територію палацу прикрашають сади, фонтани, серед яких найвідомішим є «Фонтан сліз» (1764 р.), створений іранським майстром Омером. Сьогодні в будівлях палацу розташовано відділи Бахчисарайского історико-архітектурного музею.

Катерининська миля, 1787 р.: набережна р. Чурук-Су, поблизу середнього моста.

Гробниці в районі урочища Азис, XVI—XVII ст.

На місці давнього цвинтаря збереглися чотири великі гробниці: ***«Дюрбе Великий восьмигранник», «Дюрбе Малий Восьмигранник», «Дюрбе кубовидне», «Дюрбе Хаджи-Гірея»*** (1501 р.).

Гробниця «Давнє Дюрбе», XIV—XV ст.: вул. Фрунзе, 10/1. Найдавніша серед споруд Бахчисарая.

Школа «Зінджирли медресе», 1500 р.: вул. Басенка, 57.

Мечеть «Тохтали-Джамі», 1707 р.: вул. Р. Люксембург, 7.

Успенський печерний монастир, VIII—XIX ст.: вул. Старосілля.

Збереглися давня ***Успенська церква*** (VIII ст.), висічена в скелі та прикрашена живописом XIX ст., ***дзвіниця*** (сер. XIX ст.), ***будинок настоятеля*** (сер. XIX ст.).

Фортеця «Чуфут-Кале» та ***печерне місто***: плато на відрогах Кримських гір, 3,5 км на схід від Бахчисарая.

Існувала як місто-фортеця з VI до XVIII ст. 1299 р. місто захопили монголо-татари й дали йому назву Кирк-Ер (Кирк-Ор, Кирк-Кор, Керкрі), що в перекладі означає «40 укріплень». Коли столицю кримського ханства було перенесено до Бахчисарая, в Кирк-Ері залишилися жити тільки караїми, через що місто дістало нову назву — Чуфут-Кале (Єврейська фортеця). Після того як 1783 р. Крим ввійшов до складу Росії, мешканці міста покинули його. Відтоді Чуфут-Кале перетворився на мертве місто. Сьогодні Чуфут-Кале входить до складу Бахчисарайського музею.

Музеї:

Державний історико-культурний заповідник: вул. Річна, 133; тел. (06554) 4-28-81.

Режим роботи: 9:00—16:00; вихідні — вівторок, середа.

Музей археології печерних міст: вул. Річна, 133; тел. (06554) 4-76-40.

Музей історії та культури кримських татар: вул. Річна, 133.

Готелі:

«Бахчисарай»: вул. Сімферопольська, 3; тел. (06554) 4-25-98, 4-26-58.

«Автомобіліст»: вул. Кримська, 12; тел. (06554) 2-68-72.

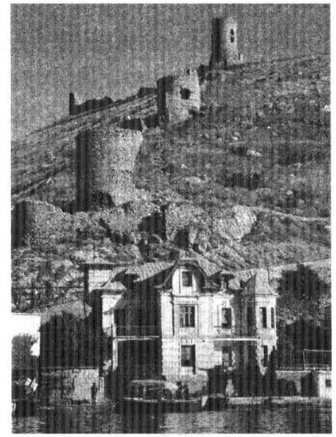
м. Балаклава (Севастополь)

Перші згадки зустрічаються в античних істориків Страбона та Птолемея, де місто відоме під назвою Сюмболон Лімен (Гавань Знамень).

У 1357—1475 рр. місто належало генуезцям. 1475 р. його захопили турки та назвали Балаклава, що в перекладі означає «риб'яче гніздо».

У Кримську війну тут базувався англійський військовий флот. Під час небувалого урагану в листопаді 1854 р. багато фрегатів потонуло, серед них і легендарний «Чорний принц», про коштовності на борту якого ще й досі ходять легенди.

За часів Радянського Союзу тут була секретна база підводних човнів, яка розташовувалась у висіченому в скелі тунелі.

Мури і башти Верхнього та Нижнього міст

Пам'ятки:

Мури і башти Нижнього міста св. Георгія, 1357—1433 рр.

Мури і башти Верхнього міста св. Миколая, 1357—1433 рр.

Консульська вежа, 1357—1433 рр.

Генуезька фортеця Чембало, 1357—1433 рр.

м. Ялта

Завдяки унікальним природним умовам у місті та на його околицях утворився мікроклімат, подібний до Середземноморського, тут ростуть і гарно себе почувають навіть пальми.

Назва міста походить від грецького «Ялос» — берег. Ялта виникла в VI ст. як грецька колонія. 1837 р. вона набула статусу міста й поступово перетворилася на курортну зону. Міські пляжі вкриті галькою.

Пам'ятки:

Водоспад Учан-Су

Один із найвідоміших водоспадів Криму, висота падіння води сягає 90 м.

Аю-Даг (Ведмідь-гора, Бююк-Кастель)

Висота — близько 570 м. Є державним природним заповідником.

Дзвіниця церкви Іоанна Златоустого, 1837 р.

Масандрівський парк, 1840 р.

Палац Олександра III.

Колишня дача Вадарської, 1902—1907 рр.: вул. Щорса, 2.

Вірменська церква, 1909—1917 рр.

Полікурівський пагорб

Музеї:

Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник: м. Ялта, сел. Масандра, Долоське шосе, 2; тел. (0654) 37-88-41, 37-98-38.

Музей Лесі Українки

Режим роботи: 8:00—17:30, обідня перерва: 12:00—13:00; вихідний — неділя.

Інститут винограду та вина «Магарач»: вул. Кірова, 31; тел. (0654) 23-40-95.

Режим роботи: за попередньою домовленістю.

Ялтинський державний історико-літературний музей: вул. Пушкінська, 5; тел. (0654) 32-30-70.

Режим роботи: 10:00—17:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Відділ голографії: вул. Пушкінська, 5; тел. (0654) 32-75-30.

Режим роботи: 10:00—17:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Відділ археології: вул. Загородня, 3; тел. (0654) 32-33-00.

Режим роботи: 10:00—17:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Відділ дореволюційної історії Ялти: вул. Єкатерининська, 8; тел. (0654) 32-16-34.

Режим роботи: 10:00—17:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Літературно-меморіальний будинок-музей Бірюкова: вул. Червоноармійська, 1а; тел. (0654) 32-36-76.

Режим роботи: 9:00—18:00; вихідний — понеділок.

Літературно-меморіальний музей Треньова та Павленка: вул. Павленка, 10; тел. (0654) 32-30-70.

Ялтинський музей Лесі Українки: вул. Єкатерининська, 8; тел. (0654) 32-55-25.

Режим роботи: 10:00—17:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Будинок-музей А. Чехова: вул. Кірова, 12; тел. (0654) 32-50-42.

Готелі:

«Відпочинок»: вул. Дражинського 14; тел. (0654) 35-30-79, 35-30-069.

«Муссон»: вул. Щербака, 8а; тел. (0654) 32-57-31.

«Володимир»: пров. Новий, 1; тел. (0654) 31-62-15.

смт Форос (Ялта)

Наприкінці XIX ст. О. Кузнецов, постачальник чаю до імператорського двору, купив ці землі, створивши до 1889 р. парк з екзотичними рослинами. Після смерті Кузнецова 1895 р. фороський маєток перейшов до Г. Ушакова, який вирішив перетворити місцевість на курорт.

Пам'ятки:

Байдарські ворота, 1848 р.

Розташовані на перевалі через головне пасмо Кримських гір.

Церква Вознесіння, 1892 р.

Колишня дача «Тесселі», 1834 р.

Фороський парк, 1834—1892 рр.

смт Виноградне (Ялта)

Пам'ятки:

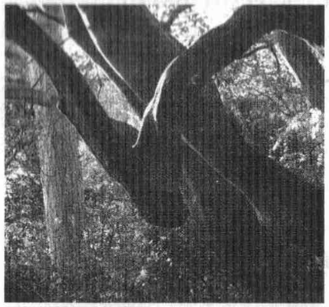
Музей народного декоративного мистецтва «Галявина казок»

Кількість музейних експонатів налічує понад 200 скульптур із дерева й каменю. Можна побачити казкові сюжети українського, російського, вірменського, грузинського фольклорів, ландшафтно-скульптурний комплекс «Слов'янське поселення», скульптурні композиції за мотивами казок С. Маршака, О. Пушкіна, братів Грімм, Ш. Перро.

Зоопарк «Казка»

Перший приватний зоопарк в Україні. Нещодавно тут з'явилася єдина в країні пара лінивців. Деякі тварини й птахи, наприклад павичі

й фазани, вільно розгулюють алеями зоопарку, їх можна годувати й пестити. Про ім'я кожної тварини сповіщає напис на спеціальній табличці на вольєрі. Усі мешканці зоопарку охоче йдуть на контакт, а тому залишають по собі гарні емоції та добру згадку.

Нікітський ботанічний сад

смт Нікіта *(Ялта)*

Пам'ятки:

Нікітський ботанічний сад

Був заснований 1812 р. ботаніком Х. Стевеном. Нині колекція саду налічує близько 30 тис. видів, гібридів і сортів рослин з усього світу. Тут росте тис ягідний, якому майже 500 років.

Щороку навесні в саду влаштовують виставку тюльпанів, а восени — Парад хризантем.

смт Гаспра *(Ялта)*

Назва походить від грецького «аспро» — білий. Містечко було засноване татарами поблизу руїн давнього укріплення Гаспра-ісар.

За часів царювання Катерини II, а також до кінця XIX ст. тут відпочивала російська знать. Тоді Гаспру називали «романтичною Александрією». Тут і зараз зберігся палац О. Голіцина, який вважали за взірець садибної «готики». Нині в ньому розташований санаторій «Ясна Поляна».

Пам'ятки:

Руїни фортеці, городище та некрополь Харакс, I ст.

Гай деревоподібного ялівцю: територія санаторію «Дніпро».

Мис Ай-Тодор

На мисі знайдено залишки давньої церкви Федора Тірона. На території Ай-Тодорського маяка виставлено для огляду колекцію маячних «туманних» дзвонів.

Дача «Кічкіне», 1908—1911 рр.

Палац «Ластівчине гніздо», 1912 р.

Найвідоміша будівля Криму, його символ. Наразі тут працює ресторан «Ластівчине гніздо».

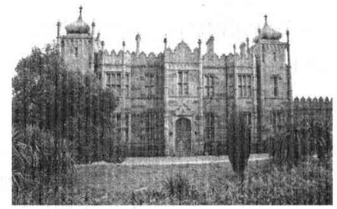
м. Алупка *(Ялта)*

Розташоване на узбережжі Чорного моря. Відоме Воронцовським (Алупкинським) палацом (1830—1837 рр.) та канатною дорогою, що веде до гори Ай-Петрі.

Пам'ятки:

Алупкинський державний палацово-парковий музей-заповідник: вул. Дворцовське шосе, 10; тел. (0654) 72-29-51.

Режим роботи: 9:00—15:30, без вихідних.

Воронцовський палац

Залишки середньовічної фортеці Ісар

Гора Ай-Петрі, 1234 м заввишки.

смт Ореанда *(Ялта)*

Донині це містечко зі старовинним парком та оголеними скелями зберегло неповторний романтизм і таку незвичну для літніх морських курортів тишу. У XIX ст. тут відпочивав письменник Марк Твен.

1843—1852 рр. тут було збудовано палац, який 1882 р. згорів. Згодом на його місці звели невеличку церкву з мозаїкою у венеційському стилі. Саме цю церкву описує А. Чехов у творі «Дама з собачкою».

смт Кореїз *(Ялта)*

Назва містечка в перекладі означає «селище». Виникло наприкінці VIII ст., але тривалий час було настільки малим, що до XIX ст. не

входило в жоден довідник. На околицях ще й досі збереглися старовинні палаци, схожі на замки середньовічних феодалів. Їхніми власниками були Голіцини, Наришкіни й інші знатні російські родини.

Пам'ятки:

Палац «Дюльбер», 1895—1897 рр.

Місхорський ландшафтний парк, кін. XVIII ст.

Юсуповський палац, 1900 р.

смт Гурзуф *(Ялта)*

Перше поселення виникло на цих теренах ще в VI ст. Візантійський письменник Прокопій Кесарійський у трактаті про будівничі діяння імператора Візантії сповіщав, що імператор збудував у Тавриді укріплення Гурзувіти. Згодом це укріплення зруйнували хозари.

У Гурзуфі вперше в Криму почала розвиватися курортна справа. На місці першого курорту Криму зараз розташовано Міжнародний дитячий центр «Артек».

Пам'ятки:

Генуезька скеля

Мис Шаляпіна

Пушкінський грот

Смарагдовий грот

Артек, 1925 р.

У минулому — відомий всесоюзний піонерський табір, сьогодні — Міжнародний дитячий центр.

Руїни фортеці Гурзувіти, VI—XV ст.: скеля Дженевез-Кая (Генуезька).

Музеї:

Літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна: вул. Набережна, 3; тел. (0654) 36-38-76, 36-38-86.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — понеділок, вівторок.

Гурзуфська філія будинку-музея А. Чехова: тел. (0654) 36-30-05.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — понеділок. Працює тільки влітку.

смт Лівадія *(Ялта)*

У перекладі з грецької — «луки». У XIX ст. тут був закладений маєток графа Потоцького. 1860 р. Лівадію купили для царської родини, а з 1866 р. вона була літньою резиденцію російських правителів.

Пам'ятки:

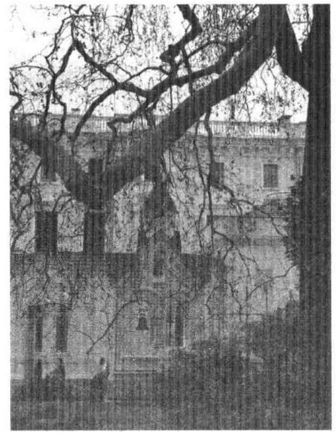
Лівадійський палац-музей: тел. (0654) 31-55-62.

Режим роботи: 10:00—16:00, вихідні — понеділок, середа.

До складу ансамблю належать десятки будівель.

Великий палац, 1910—1911 рр.: вул. Батурина, 34.

Збудований у стилі італійського Відродження. Має історичне значення: в лютому 1945 р. тут відбулася конференція за участі Й. Сталіна, президента США Ф. Д. Рузвельта та прем'єр-міністра Великої Британії У. Черчилля.

Лівадійський палац-музей

Церква Вознесіння, 1864 р.

Палац Фредерикса, 1916 р.

Свитський корпус, 1911 р.

Паркові споруди, XIX—XX ст.

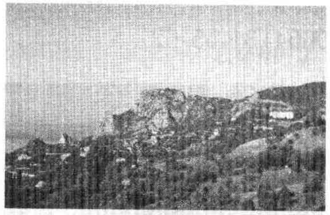
смт Масандра *(Ялта)*

Виникло в 1730—1750 рр. Це справжній історичний центр винorобної промисловості.

Відоме також завдяки Масандрівському палацу Олександра III та славетній однойменній марці вина.

смт Сімеїз (Ялта)

У перекладі з давньогрецької означає «знак». Добре захищений від північних вітрів горами, розташований на березі моря, Сімеїз став найтеплішим місцем Криму. Тут відпочивали Л. Толстой, М. Коцюбинський, В. Маяковський та ін.

Гора Кішка

Пам'ятки:

Гора Кішка, 254 м

Скеля Діва

Скеля Крило Лебедя, 95 м

Залишки середньовічного монастиря та парк, XIX ст.: г. Панеа.

Готелі:

«Сімеїз»: вул. Радянська, 27а; тел. (0654) 23-35-60, 23-35-70, 23-35-80.

м. Алушта

Перша згадка про фортецю Алустон датується VI ст. У середні віки вона перебувала під владою генуезців.

Статусу міста Алушта набула 1902 р. Зараз це відомий курорт, розташований у долині, оточеній гірськими масивами: Кастель, Чамни-Бурун, Бабуган, Чатир-Даг і Демерджі. Пляжі вкрито дрібною галькою або піском.

Пам'ятки:

Водоспад Головкінського

Гора Кастель

Гора Бабуган-яйла

Мис Плака

Залишки фортеці Алустон, VI—XV ст.: вулиці Володарського та Р. Люксембург.

Від фортеці залишилися дві башти: Квадратна (Орта-Куле) та Нижня кругла башта (Ашага-Куле) з мурами.

Палац князя Гагаріна, 1902—1907 рр.

Музеї:

Алуштинський історико-краєзнавчий музей: вул. Леніна, 8; тел. (06560) 3-02-70.

Алуштинський літературно-меморіальний музей С. М. Сергєєва-Ценського: вул. Сергєєва-Ценського, 5; тел. (06560) 3-06-64.

Режим роботи: 9:00—16:00; вихідні — понеділок, вівторок.

Музей природи Кримського державного заповідника: вул. Партизанська, 42; тел. (06560) 3-04-40.

Будинок-музей академіка Бекетова: вул. Комсомольська, 4; тел. (06560) 3-44-18.

Музей І. С. Шмельова: вул. Набережна, 2; тел. (06560) 3-05-70.

Готелі:

«Нева»: вул. Перекопська, 4; тел. (06560) 3-00-47, 3-15-38.

«Чайка»: вул. Червоноармійська, 11; тел. (06560) 3-95-86, 3-02-52.

«Магнолія»: вул. Червоноармійська, 66а; тел. (06560) 3-07-19, 3-07-15.

«Київ»: пл. Комсомольська, 20; тел. (06560) 3-07-14, 3-37-13.

«Кримські зорі»: вул. Жовтнева, 5; тел. (06560) 2-55-00, 2-55-01.

м. Євпаторія

Один із найкращих кліматичних та бальнеологічних курортів Європи, найбільший дитячий курорт України з піщаними пляжами.

У VI—V ст. до н. е., у період грецької колонізації, на місці сучасної Євпаторії виникло античне місто Керкінітида, що проіснувало кілька століть. Під час воєнних дій місто часто переходило під владу скіфських царів.

Наприкінці XV ст. турки заснували тут місто-фортецю Гьозлев, яке стало одним з найбільших невільницьких ринків у Європі.

1784 р. місто було перейменовано на Євпаторію.

Пам'ятки:

Караїмські кенаси, XIX ст.: вул. Матвєєва, 68.

Представлені Великою та Малою кенасами (релігійні споруди караїмів) і трьома двориками. Велика кенаса (1807 р.) нині вико-

ристовується для зберігання фондів краєзнавчого музею. У Малій кенасі (1815 р.) — розташовано дореволюційний відділ краєзнавчого музею. Дворики з аркадами (1835 р.) прикрашені мармуровими плитами, фонтанчиком, металевими кованими прикрасами.

Мечеть Джума-Джамі, 1552—1564 рр.: вул. Революції, 34. Збудована турецьким зодчим, греком із походження, Ходжа-Сінаном у класичному турецькому стилі.

Текіє дервішів (монастир), XI ст.: вул. Караєва, 18.

Турецька лазня, XV—XVIII ст.: вул. Червоноармійська, 20.

Театр імені О. С. Пушкіна, 1908—1910 рр.: пл. Театральна, 1.

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Дуванівська, 11/2; тел. (06569) 6-27-27. Режим роботи: 10:00—17:00; вихідні — середа, субота.

Готелі:

«Південна»: вул. Кірова, 50; тел. (06569) 3-04-07.

«Попівка»: вул. Фрунзе, 19; тел. (06590) 3-24-49, 3-62-74.

«Планета»: вул. Косицького, 29/73; тел. (06590) 3-34-75, 6-05-83.

м. Феодосія

Історико-культурний центр Південно-Східного Криму. Зараз тут розташовується великий торговий порт. Міські пляжі вкрито галькою.

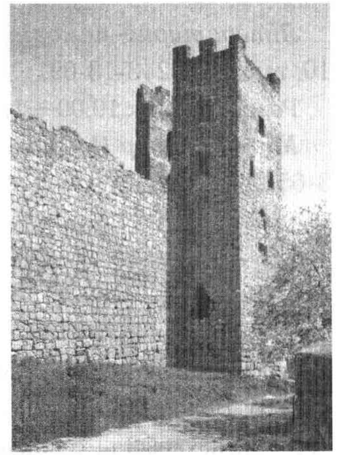
Назва міста в перекладі з грецької означає «дарована богом». Феодосія була заснована греками-колоністами в VI ст. до н. е. У IV ст. місто зруйнували гуни, потім його підкорили хозари (VI ст.) та Золота Орда (XII ст.).

У XIII ст. генуезці заснували тут поселення Кафа, яке 1475 р. на три століття захопили турки й перетворили на великий невільницький ринок. З 1783 р. Феодосія входила до складу Російської імперії.

Пам'ятки:

Генуезька фортеця, XIV ст.

Збереглися дві вежі — Климента (1348 р.; вул. Портова, 14) і Кріско (XIV ст.) із мурами. На території фортеці є церкви: вірменська церква Іоанна Предтечі (1348 р.), прикрашена барельєфами та різьбленим орнаментом; святого Іоанна Богослова (XIV ст.); святого Георгія (XIV ст.); святого Стефана (XIV ст.), у якій частково збереглися давні фрески. Серед інших будівель комплексу: водограй (1491 р.), стіни цитаделі (XIV ст.), турецька лазня (XV—XVI ст.).

Генуезька фортеця

Фонтан Айвазовського, 1888 р.: просп. Леніна.

Збудований за проектом і на кошти видатного художника-мариніста І. К. Айвазовського.

Вірменський фонтан, 1586 р.: пров. Айвазовського, біля підніжжя г. Мітридат.

Церква святих архангелів Гавриїла та Михаїла, 1408 р.: вул. Тімірязєва, 9.

Введенська церква, VIII ст.: вул. Червоноармійська, 20.

Церква Георгія, 1385 р.: вул. Нахімова, 20.

Міська фортеця, XIV ст.: пров. Айвазовського.

Збереглися башти — ***Костянтина*** (1382—1448 рр.), ***Джованні ді Скаффа*** (1342 р.).

Мечеть Муфті-Джамі, 1623 р.: вул. Караїмська, 1.

Церква Сергія, XIV ст.: вул. Тімірязєва (Морська), 1.

Дача Стамболі, 1909—1914 рр.: вул. Набережна, 47.

Турецька лазня, XV—XVI ст.: вул. Горького, 35.

Музеї, заповідники:

Карадагський природній заповідник: тел. (06562) 3-83-31.

Феодосійський краєзнавчий музей: просп. Леніна, 11; тел. (06562) 3-09-06.

Режим роботи: 9:00—16:00; вихідний — вівторок.

Картинна галерея ім. І. Айвазовського: вул. Галерейна, 2; тел. (0652) 27-54-04, 24-26-30.

Літературно-меморіальний музей О. Гріна: вул. Галерейна, 10; тел. (06562) 3-13-09.

Режим роботи: 10:00—16:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Музей сестер Цвєтаєвих: вул. Куйбишева, 12; тел. (06562) 3-65-06.

смт Коктебель *(Феодосія)*

Розташоване на узбережжі однойменної бухти Чорного моря. Історія міста тісно пов'язана з іменами лікаря Е. Юнге та поета й художника М. Волошина. Завдяки їм безплідна долина перетворилася на осередок наукової та художньої інтелігенції.

Пам'ятки:

Могила М. Волошина, 1932 р.: г. Кучук-Єнишарі.

Музеї:

Будинок-музей М. Волошина, поч. XX ст.: вул. Набережна; тел. (06562) 3-65-06.

м. Білогірськ *(Білогірський р-н)*

Раніше місто називалося ***Карасубазар***, що в перекладі означає «базар на Чорній річці». Назва цілком відповідала основному призначенню поселення. На базарі в ті часи можна було придбати все: від фруктів та овочів до невільників. Сьогодні поселення майже зовсім утратило східний колорит.

Сучасну назву місто дістало завдяки 100-метровій білій скелі (Ак-Кая), розташованій на відстані 5 км. Ак-Кая є унікальною пам'яткою історії та природи. Тут було знайдено 17 прадавніх стоянок.

1777 р. на горі розміщувався штаб О. Суворова. А через 6 років князь Потьомкін приймав тут присягу на вірність Росії від кримських беїв і мурз.

Пам'ятки:

Пам'ятник О. Суворову

Залишки караван-сараю, XV ст.

м. Керч

У VI ст. до н. е. на місці сучасної Керчі греки, вихідці з Мілета, заснували місто Пантикапей, що згодом стало столицею Боспорського царства. У VI ст. містом володіли візантійці, які називали його Боспором, століття потому його захопили хозари. У X—XII ст. місто входило до складу Київської Русі та називалося Корчев. 1318 р. воно стало генуезькою колонією Черкіо, котра 1475 р. була захоплена Туреччиною. З 1774 р. місто входило до складу Російської імперії.

Пам'ятки:

Фортеця Єні-Кале («Нова фортеця»), 1703—1706 рр.: с. Опасне.

Церква Іоанна Предтечі, давня частина — VIII—XIV ст., нові будівлі — XIX ст.: пл. Леніна.

Костел (Грецька церква), 1840 р.: вул. Театральна, 32.

Сходи Великі та Малі, XIX ст.: г. Мітридат.

Великі сходи поєднують центр міста (пл. Леніна) з верхівкою г. Мітридат, їх збудовано в стилі класицизму за проектом архітекторів Г. Торічеллі та О. Дігбі. На горі було встановлено обеліск Слави воїнам-визволителям (1944 р.).

Античне місто Пантикапей, VI ст. до н. е. — IV ст. н. е.: г. Мітридат.

Мелек-Чесменський курган, IV ст. до н. е.: вул. Гайдара.

Царський курган, IV ст. до н. е.: с. Аджимушкай.

Аджимушкайські каменоломні та меморіальний ансамбль «Героям Аджимушкая», 1982 р.: вул. Червоноперекопська.

Городище й могильник Німфей, VI ст. до н. е. — IV ст. н. е.: північна околиця міста.

Городище й некрополь Мірмекій, VII ст. до н. е. — IV ст. н. е.: вул. Войкова, Московська, 52.

Музеї, заповідники:

Державний історико-культурний заповідник: вул. Свердлова, 7; вул. Айвазовського, 5; тел. (06561) 2-04-75.

Керченський історико-археологічний заповідник: с. Аджимушкай; тел. (06561) 54-00-12.

Режим роботи: за попереднім записом.

Музей історії Елтингенського десанту: вул. Бувіна, 7; тел. (06561) 5-30-93.

Керченська картинна галерея: вул. Театральна, 2; тел. (06561) 2-20-86.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — середа.

Готелі:

«Парус»: вул. Суворова, 1б; тел. (0656) 4-74-17.

«Мрія»: вул. Орджонікідзе, 9; тел. (0656) 2-11-61, 2-01-47.

«Класик»: вул. Курортна, 9/2; тел. (0656) 3-30-71, 3-07-32.

«Київ»: вул. Московська, 18; тел. (0656) 4-30-34, 4-43-17.

«Керч»: вул. Кірова, 11; тел. (0656) 2-11-55.

м. Старий Крим (Кіровський р-н)

У XIII ст. виникло місто ***Солхат***, розділене на мусульманську та християнську частини. 1395 р. військо Тамерлана захопило та розграбувало місто. Щойно столицю Криму перенесли до Бахчисарая, Солхат перейменували на Ескі-Крим (Старий Крим). Після приєднання Криму до Росії місто деякий час називалося Левкополь.

Саме в цьому затишному містечку провів останні роки життя О. Грін.

Пам'ятки:

Середньовічна церква, X—XII ст.: вул. Поліни Осипенко, 2.

Комплекс монастиря Сурб-Хач, XIV—XVIII ст.

Монастир будувався як фортеця, мав укріплені стіни; дзвіниця нагадує сторожову вежу. До комплексу належать: ***церква Сурб-Хач*** (Святого Хреста) із дзвіницею (1338 р.), західна стіна якої зберігає фрески та різьблення; келії; трапезна (XVI—XVIII ст.); два фонтани (XVIII—XIX ст.), розташовані на двох бокових терасах, котрі являють собою резервуар для накопичення джерельної води.

Мечеть хана Узбека, 1314 р. та ***руїни медресе Солхата***, XIV ст.: вул. Халтуріна (Перемоги), 5.

Карстовий колодязь Бездонний та ***печера Хвіст Лисиці***

Музеї, заповідник:

Історико-культурний заповідник «Старий Крим»: вул. Свободи, 17; тел. (06555) 5-12-44.

Режим роботи: 9:00—16:00.

Філіал Феодосійського будинку-музею О. Гріна: вул. К. Лібкнехта, 52; тел. (06555) 5-11-19.

Режим роботи: 9:00—17:00.

м. Судак

У різні часи місто називалося по-різному: Солдая, Сугдея, Сурож, Судак. У II—III ст. ним володіли алани, потім візантійці, хозари, русичі, турки-сельджуки, татари, генуезці. 1475 р. його підкорили турецькі війська. Відновлення міста почалося після приєднання Криму до Росії 1783 р.

Пам'ятки:

Генуезька фортеця, XIV—XV ст.: г. Фортечна, 150 м.

Церква Покрова Пресвятої Богородиці, кін. XVIII ст.: вул. Леніна, 27.

Готелі:

«Турист»: вул. Шосе Туристів, 8; тел. (06566) 2-21-79.

смт Чорноморське (Чорноморський р-н)

Селище розташоване в 63 км від Євпаторії на березі Акмеченської бухти. Ще давні греки вподобали це місце й дали йому назву Калос Лімен, що в перекладі означає «прекрасна гавань».

Музеї:

Республіканський історико-археологічний заповідник «Калос Лімен»: вул. Фрунзе, 22а.

Чорноморський краєзнавчий музей: вул. Революції, 8; тел. (06558) 9-20-77.

Режим роботи: 9:00—17:00; вихідний — субота.

с. Новий Світ (Судак)

Цю місцевість у XVIII ст. Катерина II подарувала французові де Галері. Потім господарі поселення змінювалися, аж доки його не купив князь Л. Голіцин, який 1878 р. заснував тут завод шампанських вин. 1912 р. Голіцин подарував свою садибу «Новий Світ» імператору Миколі II.

Пам'ятки:

Гора Сокіл (Куш-Кая), 473 м

Гай реліктових сосен Станкевича та деревоподібного ялівцю

Мис Капчик із наскрізним гротом, 77 м

Бухти Синя та Блакитна

Гора Караул-Оба, 341 м

Мис Алчак із наскрізним отвором «Еолова арфа»

Гора Ай-Георгій (Святий Георгій) із залишками давнього водогону

Гора Перчем

Гора Гола

Скеля Бакаташ (Жаба-камінь)

Гора Таракташ (Кам'яний гребінь)

Музеї:

Музей історії виноробства «Новий світ»: тел. (06566) 3-29-21.

Режим роботи: 10:00—19:00.

с. Іванівка (Ленінський р-н)

На території селища в I—III ст. розташувалося стародавнє місто Ілурат, що було важливим оборонним пунктом Боспорської держави на підходах до Пантикапея.

Зараз археологи проводять розкопки й досліджують це давнє місто-фортецю.

с. Вулканівка (Ленінський р-н)

Поблизу селища розташовано найбільший грязьовий вулкан Керченського півострова — ***Джау-Тепе***. Він сягає 60 м заввишки, а діаметр його перевищує 500 м. У перекладі з татарської його назва означає «ворожа гора». Таку назву вулкан дістав через те, що в XVII ст. його виверження знищило ціле поселення.

Протягом XX ст. виверження Джау-Тепе ставалося 6 разів, востаннє — 1942 р.

с. Бондаренкове (Ленінський р-н)

Поблизу села розташовуються кілька груп грязьових діючих вулканів. Найбільша група — Булганацька, а найсильніший у ній — вулкан Андрусова, кратер якого в діаметрі становить 50 м. Цей вулкан та його менші «брати» постійно викидають рідку глину, а між ними розміщується озеро, яке часто змінює свої розміри й форму.

с. Залісне (Бахчисарайський р-н)

Поряд із селом, у Каралезькій долині на правому березі притоки р. Бельбек, розташовано фантастичні фігури у вигляді єгипетських сфінксів, які утворились у процесі вивітрювання вапняку.

с. Красний Мак (Бахчисарайський р-н)

Пам'ятки:

Печерне місто Ескі-Кермен

За припущенням, місто на скелі було засноване скіфо-сарматами в V—VI ст. Схили скелі, де розташований Ескі-Кермен, налічують понад 350 штучних печер, які використовувалися як майстерні, господарські приміщення, загони для утримання тварин. Збереглися печерні храми, подекуди на мурах — давні фрески.

Цікава мініатюрна церква Трьох Вершників, висічена у величезній кам'яній брилі. На її північній стіні на зеленому тлі зображено трьох вершників у яскравих святкових шатах.

Біля підніжжя скелі розташована ***вежа Киз-Куле*** (X—XI ст.) та залишки середньовічного феодального замку.

с. Баштанівка *(Бахчисарайський р-н)*

На правому березі р. Качі в VI ст. існувало поселення, яке до нашого часу не збереглося. Поруч із ним у скелях висічено печери, де були склади, церкви та інші приміщення. Штучні печери в гроті є невеликими, у кілька ярусів, їх з'єднують сходи. У великому гроті зберігся ***Печерний монастир «Качі Кальон»***, заснований у VIII—IX ст.

с. Кудрине *(Бахчисарайський р-н)*

Біля села розташовані два печерні міста та геологічний заказник «Качинський каньйон». Каньйон утворився внаслідок руйнування гірської породи водою річки. Глибина каньйону сягає 140 м, ширина — 150 м.

Пам'ятки:

Руїни церкви архангелів Гавриїла та Михаїла, 1328 р.

Печерне місто Киз-Кермен, V ст.

Печерне місто Тепе-Кермен, VIII ст.

с. Тернівка *(Севастополь)*

Пам'ятки:

Фортеця та печерне місто Мангуп-Кале, VI ст.

У VI—XV ст. це було найбільше печерне місто Криму, що виникло як укріплення перед входом до Херсонеса. Після завоювання Криму турками 1475 р. Мангуп-Кале (Мангуп-фортеця) стала центром адміністративної одиниці. З XVI ст. місто занепадає, мешканці його залишають, і поступово воно перетворюється на руїни.

Городище є великим, археологічні дослідження виявили кілька споруд, що утворюють комплекс: цитадель із мурами 1,5 м завтовшки; середньовічні печери, висічені в скелях; руїни церкви й охоронних веж; палац князів Феодоро (XIV ст.) з баштою (1425 р.); базиліка (приблизно X ст.); караїмська кенаса (XIV ст.); церква св. Георгія (X ст.); мечеть (XV ст.).

Печерний монастир Шулдан, VIII—XV ст.

Розташований поряд із печерним містом, до комплексу монастиря належать велика та мала печерні церкви, келії, господарські споруди. У великій церкві збереглися рештки фресок XII—XIII ст.

с. Краснолісся *(Сімферопольський р-н)*

Пам'ятки:

Мармурова печера

Розташована на одному з плато Чатир-Дага. Утворилася вона з мармуризованого вапняку, на який протягом сотень тисяч років впливали різноманітні чинники. Як наслідок, сформувалися цікаві фігури, котрі зовні нагадують тварин та фантастичних істот.

с. Мраморне *(Сімферопольський р-н)*

Пам'ятки:

Гора Чатир-Даг

Назва перекладається як «гора-намет». Форма гори ще здалеку нагадує величезний намет.

В урочищі є велика кількість карстових печер та утворень. Деякі з них сягають 250 м у діаметрі та мають 60 м завглибшки. В одній із таких печер було знайдено рештки фауни льодовикового періоду.

Гора Демерджі, 1239 м

Одна з найтаємничіших вершин Криму. За давніми переказами, тут було поселення ковалів (у перекладі татарською «коваль» — «демерджі»), які кували зброю для завойовників, що кривдили та палили все на своєму шляху. І тільки одній дівчині Марії вдалося зупини-

ти ковалів і військо. Так, за легендою, на одному зі схилів гори з'явилася Долина привидів. Окрім цього, цікаво побувати на Галявині Тотоші, де фігури вивітрювання нагадують казкових героїв.

Біля обніжжя гори збереглися залишки давньої фортеці Фуни. Звідси добре видно нагромадження каміння на одному зі схилів гори — це місце називають Хаос.

с. Соколине (Бахчисарайський р-н)

Пам'ятки:

Великий каньйон Криму

Його вважають одним з найбільших у Європі. Довжина становить 3 км, найвужче місце — 3 м. Багато порогів, озер, найвідомішим із яких є Ванна Молодості. Серед каскадів і водоспадів найбільш знані Аузун-Узень (джерело Вуст), водоспад Срібні Струмені, схожий на арфу, та Юсупівський ставок.

с. Генеральське (Алушта)

Пам'ятки:

Водоспад Джур-Джур

Мабуть, це найкрасивіший водоспад Криму. З 15-метрової висоти ллється широка стрічка води. Джур-джур у перекладі означає «той, що дзюрчить».

с. Курортне (Феодосія)

Пам'ятки:

Гора Карадаг

Зараз і сам вулкан, що згас, і його околиці є державним заповідником. Уся гірська група обіймає невеличку площу — лише 20 км^2. Тут під охороною перебувають не тільки археологічні й геологічні цінності (в жилах Карадагу є самоцвіти: агат, кришталь тощо), а й унікальна флора та фауна.

На територію заповідника можна потрапити лише в супроводі екскурсовода.

Мис Тарханкут (Чорноморський р-н)

Це крайня західна точка Кримського півострова. Тут розташована ***Галерея Підводних пам'ятників***, яка разом із підводними гротами та різноманітною фауною приваблює велику кількість аквалангістів.

с. Щолкіне (Ленінський р-н)

Пам'ятки:

Мис Казантип

Назва походить від тюркського «горщик». Розташований на півночі Керченського півострова, розділяє Арабатську й Казантипську затоки. Є заповідним урочищем. Відомий завдяки археологічним знахідкам та фестивалю «Казантип». Нині фестиваль проводять поблизу Євпаторії, але назву організатори вирішили не змінювати.

Вінницька область

Обласний центр — м. Вінниця.

Адміністративно-територіальний поділ: 27 районів.

Розташована на Придніпровській височині на південному сході та Подільській височині на південному заході. Межує на заході з Чернівецькою та Хмельницькою областями, на півночі — з Житомирською, на сході — з Київською, Черкаською та Кіровоградською областями, на півдні — з Одеською областю. На південному заході Вінниччини, по р. Дністер, на ділянці 202 км проходить державний кордон із Республікою Молдова.

Вінницька область належала до Подільських земель. Назва Поділля вперше зустрічається в літописах XIV ст. У 1431—1433 рр. відбувалася війна за Поділля між Литвою та Польщею, унаслідок якої край було розділено між цими державами. Північно-західна частина ввійшла до складу Польщі. 1793 р. землі Брацлавщини й Поділля в складі Правобережної України було возз'єднано з Росією. З 30-х рр. XIX ст. вони становили Подільську губернію. У складі Української РСР Вінницька область була утворена 27 лютого 1932 р.

м. Вінниця

Розташоване на березі Південного Бугу.

Уперше згадане 1363 р. як фортеця, зведена Федором Коріятовичем. Варіанти походження назви: винокурня; від старослов'янського слова «віно» — «посаг» (Коріятовичів); від назви річки Вінничка, на якій було засноване місто.

Миколаївська церква

1598 р. Вінниця стала столицею Брацлавського воєводства у складі Польщі. 1640 р. місто здобуло Магдебурзьке право. 1790 р. відійшло під владу Росії. Спочатку Вінниця була губернським містом, але 1797 р., після призначення Кам'янця-Подільського центром Подільської губернії, стала повітовим містечком. З 1914 р. Вінниця являла собою адміністративний центр Подільської губернії. З 1932 р. — обласний центр Вінницької області.

Пам'ятки:

Домініканський монастир, 1624 р.: вул. Леніна, 23.

Входив до складу оборонного комплексу Мури XVII ст. Монастир закрито 1831 р. Збереглися костел, печери й оборонна вежа.

Єзуїтський монастир, 1610—1617 рр.: вул. Леніна, 17.

Входив до складу оборонного комплексу Мури XVII ст. На його території збереглися костел, колегіум, келії. Нині там розміщується філіал краєзнавчого музею.

Монастир капуцинів, 1760 р.: вул. Соборна, 12—14.

На його території розташовано костел, келії. Фасад у стилі бароко. Збереглися фрагменти настінного живопису XVIII ст. До 1991 р. використовувався як зал органної музики. Зараз це Свято-Преображенський кафедральний собор.

Миколаївська церква, 1746 р.: вул. Маяковського, 6.

Садиба в П'ятничанах, XVIII ст.: вул. Мічуріна, 32.

До комплексу входять палац, флігель і павільйон, розміщені в парку серед рідкісних порід хвойних та листяних дерев.

Музеї:

Вінницький обласний краєзнавчий музей: вул. Соборна, 19; тел. (0432) 32-26-71, 32-26-73.

Режим роботи: 10:00—18:00, без перерви, вихідний день — понеділок.

Музей Михайла Коцюбинського: вул. І. Бевза, 15; тел. (0432) 26-32-98.

Режим роботи: 10:00—17:00.

Музей-садиба М. І. Пирогова, XVIII ст.: вул. Пирогова, 155; тел. (0432) 46-69-37, 43-71-49.

До комплексу входять будинок, парк, церква-усипальниця, аптека.

Режим роботи: 10:00—17:00, без перерви, вихідний день — понеділок.

Обласний художній музей: вул. Соборна, 21; тел. (0432) 35-32-54, 35-20-25.

Музей пам'яті воїнів-афганців: вул. Козицького, 22; тел. (0432) 35-30-19.

Готелі:

Готельний комплекс «Гостинний двір»: вул. Пирогова, 135; тел. (0432) 35-24-82.

Готельний комплекс «Південний Буг»: пл. Жовтня, 1; тел. (0432) 35-90-61, 32-06-44.

м. Бар (Барський р-н)

Розташоване на лівому березі р. Рів.

Уперше згадується в XV ст., коли на цій землі спорудили одну з найпотужніших фортець на південно-східному кордоні Польського королівства. У XVII ст. тут розгорнулися жорстокі військові сутички: Бар був захоплений козацьким військом під проводом Максима Кривоноса, багаторазово атакований і 1672 р. розгромлений турецьким військом. У XVIII ст. у відновленій фортеці проголосили Барську конфедерацію, після розгрому якої 1768 р. фортецю остаточно знищили польсько-російські війська. Відтоді вона не реставрувалася. Власниками міста протягом історії були такі видатні постаті, як польська королева Бона Сфорца (саме вона змінила назву Рів на Бар, на честь міста, яке колись належало їй у рідній Італії) та коронний гетьман Станіслав Конецпольський. Сьогодні

від могутньої фортеці залишилися тільки уламки замкових мурів на території міського парку.

Пам'ятки:

Парк із залишками замку: вул. Горького, 7.

Монастир кармелітів, 1787 р.: вул. Інтернаціональна, 55.

Костел св. Анни

Побудований домініканцями 1811 р. й перебудований 1908 р.

Успенська православна церква, 1757 р.: вул. Енгельса, 10/1.

Готелі:

«Україна»: пл. Пам'яті, 13; тел. (04341) 2-54-44.

м. Жмеринка (Жмеринський р-н)

Засноване 1865 р. між селами Велика та Мала Жмеринка на місці вирубаного дубового пралісу у зв'язку з будівництвом залізниці Київ-Балта (1865—1870 рр.).

Пам'ятки:

Вокзал, 1904 р.: вул. Олійника, 1.

Збудований за проектом інженера З. Журавського в стилі італійського неоренесансу. На території вокзалу стоїть пам'ятник Остапові Бендеру.

Костел св. Олексія, 1910 р.: вул. Костельна, 2.

Музеї:

Жмеринський історичний музей: вул. І. Франка, 64; тел. (04332) 2-28-79.

Готелі:

«Гостиний двір»: вул. Т. Шевченка, 3; тел. (04332) 2-10-88.

м. Калинівка (Калинівський р-н)

Розташоване на березі р. Жерді.

Перша письмова згадка про селище датується 1774 р. З 1979 р. воно набуло статусу міста й стало промислово-виробничим центром. Неподалік росте Чорний Ліс, де за давніх часів ховалися від нападників місцеві жителі.

Пам'ятки:

Прозора церква, 2000 р.

Церква побудована на місці, де 1923 р. з хреста, що стояв тут, потекла кров.

м. Круподеринці (Погребищенський р-н)

Розташоване на берегах р. Рось.

Батьківщина одного з засновників українського підводного флоту, капітана II рангу Івана Різнича. У селі поставлено єдиний в Україні пам'ятник морякам, загиблим у Цусимському бою.

Пам'ятки:

Садибний будинок графа М. П. Ігнатьєва, сер. XIX ст.: вул. Годзівка.

Завдяки Ігнатьєву 1860 р. було підписано Пекінський договір, за яким землі правого Приамур'я стали російськими й був заснований порт Владивосток.

Церква-мавзолей графа М. П. Ігнатьєва, 1910 р.: вул. Нижня Гута.

м. Могилів-Подільський (Могилів-Подільський р-н)

Засноване 1595 р. Ієремією Могилою й подароване ним своєму зятеві Стефану Потоцькому. На знак подяки Стефан Потоцький назвав місто Могилів. Серед цікавих історичних подій — розташування штаб-квартири польського гетьмана С. Жолкевського, що прославився у визвольних війнах проти турків. Тут починав свій шлях і гетьман Петро Сагайдачний.

Із другої половини XIX ст., з розвитком судноплавства на р. Дністер, Могилів-Подільський став центром хлібної торгівлі в Придністров'ї. Через своє географічне розташування місто одним із перших було піддане німецьким бомбардуванням у Другій світовій війні.

Пам'ятки:

Миколаївський собор, 1754 р.: пл. Червона, 4.

Георгіївська церква, 1819 р.: вул. Єрмака, 12.

Музеї:

Могилів-Подільський краєзнавчий музей: пл. Шевченка, 3; тел. (04337) 2-43-37.

Готелі:

«Турист»: вул. Соборна, 12а; тел. (04337) 2-61-70.

м. Тульчин (Тульчинський р-н)

Розташоване на р. Сільниця.

Уперше згадане 1607 р. Власник Тульчина В. Калиновський побудував тут замок-фортецю. До середини XVII ст. місто кілька разів руйнувалося по черзі турками, татарами й козаками. 1726 р. Тульчин стає власністю Потоцьких. 1782 р. граф Станіслав-Фелікс Потоцький (Щенсний) споруджує в ньому величний палацовий ансамбль із розкішним парком «Хороше» — легендарний подільський Версаль. Ця перлина Поділля своєю красою змагалася з кращими палацовими спорудами Європи. Гостями в Тульчині були граф Б. Шереметьєв, російський полководець граф П. Рум'янцев-Задунайський, імператори Росії Петро I та Катерина II. У місті в 1796—1797 рр. жив фельдмаршал О. Суворов. 1791 р. в Тульчині містився штаб польської коронної армії під командуванням майбутнього маршала армії Наполеона — Юзефа Понятовського та його помічника, Тадеуша Костюшка. У середині XIX ст. Потоцькі емігрували до Франції, вивезли туди всі цінності з тульчинського палацу. Парк було знищено.

Тульчин був центром заснованого в цих краях південного товариства декабристів на чолі з полковником П. Пестелем. У 1821—1822 рр. в Тульчині перебував О. С. Пушкін. У цей час Іван Котляревський служив тут ад'ютантом генерала Меєндорфа.

Пам'ятки:

Малий (новий) палац Потоцьких, 1782 р.: вул. Леніна, 8.

Комплекс старого палацу Потоцьких, 1757—1782 рр.: вул. Леонтовича, 19, вул. 30 років Перемоги.

Будинок декабристів, XIX ст.: вул. Гагаріна, 13.

Успенська церква, 1789 р.: вул. Гагаріна, 13.

Костел домініканців з келіями, 1780 р.: вул. Леніна, 67.

Музеї:

Меморіальний музей М. Леонтовича: вул. Леонтовича, 5.

Тульчинський краєзнавчий музей: вул. Гагаріна, 1; тел. (04335) 2-27-50.

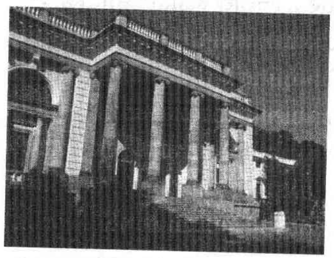
Режим роботи: 10:00—16:00, вихідні — неділя, понеділок.

Готелі:

«Подолянка»: вул. Леніна, 90; тел. (04335) 2-23-69, 2-33-69.

м. Немирів (Немирівський р-н)

Перша писемна згадка припадає на 1506 р. Спочатку господарями міста були Немиричі, згодом воно перейшло у власність Потоцьких. Наприкінці XVII ст. Юрій Хмельницький переніс сюди з Чигирина столицю гетьманської держави. 1703 р. в Немирові було жорстоко придушено повстання під проводом Семена Палія. 1737 р. тут відбувся Немирівський конгрес між Австрією, Туреччиною та Росією.

Садиба М. Г. Щербатової

Потоцькі проживали в Немирові до середини XIX ст., на їхні кошти було збудовано свого часу відому на все Поділля Немирівську чоловічу гімназію. Остання власниця міста М. Щербатова побудувала палац, електростанцію, критий ринок, а також заснувала гуральню.

Пам'ятки:

Садиба М. Г. Щербатової, XIX ст.: вул. Шевченка, 13.

Комплекс Немирівської гімназії, XIX ст.: вул. Луначарського, 26.

Електростанція та млин, XIX ст.: вул. Горького.

Музеї:

Музей «Літературна Немирівщина»: вул. Леніна, 185; тел. (04331) 2-14-50.

Музей Марка Вовчка: вул. Луначарського, 26 (у корпусі колишньої чоловічої гімназії).

м. Хмільник (Хмільницький р-н)

Бальнеологічний курорт, столиця родонної терапії в Україні.

Перша згадка припадає на 1362 р., коли литовський князь Ольгерд відвоював місто в східних кочівників. Побудований тут замок витримав численні напади османського війська. 1534 р. коронний гетьман Ян Тарновський обніс усе місто кам'яним муром із баштами. Викопаний між Південним Бугом і його притокою, р. Пастушою, канал перетворив новозбудовану фортецю на острівну твердиню. У XVII ст. козаки тричі захоплювали місто, певний час тут була резиденція гетьмана Івана Виговського.

Хмільник багатий на храми. Після перетворення подільських земель на провінцію Османської Порти в місті звели мечеть. З 1788 до 1910 р. тут було споруджено чотири православні храми. У 1911—1915 рр. поблизу старих замкових мурів над Бугом за проектом відомого архітектора І. Фоміна було зведено пишний палац графа Ксідо.

Пам'ятки:

Башта замку, 1534 р.: вул. Шевченка, 1.

Зараз тут міститься історичний музей.

Костел Усікновення глави Іоанна Предтечі, 1603—1728 рр.

Садиба графа Ксідо, XVI—XX ст.: вул. Шевченка, 1.

На території садиби збереглися башта замку (1534 р.), палац (1915 р.), у якому зараз розміщено готель, та міст (1915 р.).

Музеї:

Історичний музей: вул. Шевченка, 1 (у приміщені замкової башти).

Готелі:

«Хмільник»: вул. Шевченка, 3; тел. (04338) 8-33-83.

Санаторій «Поділля»: вул. Курортна, 10; тел. (04338) 2-21-51, 2-44-31.

Санаторій «Березовий гай»: вул. Курортна, 12; тел. (04338) 2-33-71, 2-21-00.

м. Шаргород *(Шаргородський р-н)*

Розташоване на р. Мурашка.

Перша згадка датується 1383 р. Власники міста Замойські 1585 р. будують на злитті річок Мурашки й Ковбасної замок, названий Шаргородом на честь Флоріана Шарого, засновника дому Замойських. Особливо бурхливими були для замку XVI та XVII ст. 1595 р. Шаргород зруйнували козаки С. Наливайка, примусивши тікати польський гарнізон. Кілька битв відбулося тут у роки Визвольної війни. У серпні 1648 р. фортецю взяли загони полковника Кривоноса, у березні наступного року її вдалось оборонити від польської армії. Згідно з умовами Зборівського миру 1649 р., кордон між королівськими землями та козацькою територією пролягав поблизу Шаргорода. Не дивно, що навесні 1651 р. гарнізон не зміг вчасно підготуватися до бою з вояками польського гетьмана М. Калиновського й мусив здати місто. У період 27-річного турецького панування (1672—1699 рр.) окупанти називали місто Кучук-Стамбулом (Маленьким Стамбулом). З XVIII ст. замок утрачає своє стратегічне значення та поступово руйнується.

Комплекс костьолу Св. Флоріана Шарого

Пам'ятки:

Комплекс будівель Миколаївського монастиря, XVIII—XIX ст.: вул. К. Маркса, 69/71, вул. Леніна, 207.

Комплекс костелу св. Флоріана Шарого, XVI—XIX ст.: вул. Леніна, 207, вул. К. Маркса, 100.

Синагога, 1589 р.: вул. Дзержинського, 2.

Комплекс споруд замку, XVI—XVIII ст.: вул. К. Маркса, 65, вул. Щорса.

Музеї:

Шаргородський музей образотворчого мистецтва: вул. Леніна, 194; тел. (04344) 2-25-69.

Режим роботи: 8:00—17:00, вихідні — субота, неділя.

Готелі:

«Шаргород»: вул. Леніна, 144; тел. (04344) 2-25-37.

смт Вороновиця *(Вінницький р-н)*

Розташоване на березі р. Воронва.

Уперше згадується 1545 р. 1748 р. село набуло статусу містечка, на той час ним володіли поміщики Грохоловські. 1869 р. садибу викупив Микола Можайський, після загибелі якого сюди переїздить Олександр Можайський. Саме тут він сконструював перший у світі літак. Під час Другої світової війни в палаці розміщувався фашистський аналітико-розвідувальний відділ генштабу сухопутних військ. У 70-х роках XX ст. в палаці відкрили музей.

Пам'ятки:

Палац Можайських, 1780 р.: вул. Леніна, 22.

Триповерхова, із широко розставленими півкруглими крилами будівля, оздоблена колонами та ліпниною. Розміщується в старому розкішному парку. У палаці працює музей авіації та космонавтики ім. О. Ф. Можайського.

Церква Різдва, 1771 р.

Будувалася Грохольськими як костел.

Костел архангела Михаїла, 1793 р.

Відреставрований у 90-х рр. XX ст.

Дерев'яна Михайлівська церква, 1752 р.: вул. Коцюбинського, 15.

Музеї:

Музей історії авіації і космонавтики ім. О. Ф. Можайського: вул. Леніна, 22.

смт Літин (Літинський р-н)

Уперше згадується 1431 р. у грамоті князя Свидригайла. На острові, утвореному р. Згар та її притокою Шмигавкою, було споруджено укріплений замок. Найяскравіші сторінки історії Літина пов'язані з іменем Устима Кармалюка. Саме в Літинській в'язниці чекав він страти, звідти і втік, очоливши повстання в'язнів 1827 р.

Пам'ятки:

Костел Марії Сніжної, 1856 р.

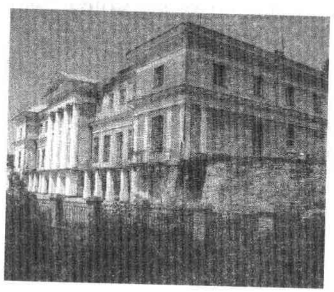
Музеї:

Літинський краєзнавчий музей ім. У. Кармалюка: вул. Кармалюка, 5; тел. (04347) 2-17-51.

смт Муровані Курилівці (Мурованокуриловецький р-н)

Розташоване на р. Жван.

Перша письмова згадка про село під назвою Чурилівці припадає на 1453 р. 1565 р. воно потрапило під владу феодала Поляновського. З кінця XVIII ст. перебувало у власності шляхтичів Косаківських. Після приєднання Правобережжя до Росії господарка маєтку відмовилася присягнути цариці, й за це село в неї відібрали і передали поміщикові О. Комару. З 1861 р. було центром Мурованокуриловецької волості Ушицького повіту.

Садиба поміщика О. Комара

Пам'ятки:

Садиба поміщика О. Комара, 1805 р.: вул. Спортивна, 1.

До її складу входять палац, арсенал, флігель, міст і парк XIX ст., а також мури замку XVI ст. Будівля палацу розташована на крутому перепаді рельєфу й має на чоловому фасаді два, а на парковому — три поверхи. Сьогодні на території садиби розміщено школу-інтернат.

смт Тиврів (Тиврівський р-н)

Розташоване на р. Південний Буг.

Уперше згадується 1505 р., коли великий князь литовський Олександр надав Федькові Дашкевичу право на його володіння. Місто розташовувалося неподалік Кучманського шляху, біля переправи через Південний Буг. За свою історію воно зазнало і нищівних розгромів від османського війська, і збройних сутичок між господарями цих земель — Калитинськими та Ярошинськими. Перемігши, Ярошинські відновили костел, збудували палац, розбили чудовий парк.

1891 р. палац у Тиврові продали Подільській єпархії, що відкрила там духовне училище. Проте 1898 р. сталася пожежа, яка дощенту зруйнувала центральну частину з фасадом, прикрашеним колонадою, та монастир. Сьогодні від палацу залишилися самі руїни, а костел утратив будь-які ознаки сакральної споруди й дотепер використовувався як завод.

Пам'ятки:

Костел, 1742 р.

Руїни палацу, XIX ст.

Старий млин

На початку XX ст. перебудований на гідроелектростанцію. Зараз не працює.

Музеї:

Тиврівський краєзнавчий музей: вул. Леніна, 42; тел. (04355) 2-17-83.

смт Сутиски (Тиврівський р-н)

Розташоване на березі Південного Бугу. Вперше згадується в XVI ст.

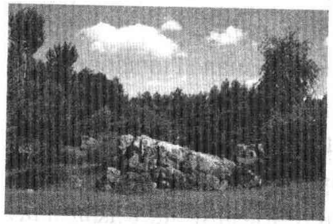
Пам'ятки:

Садиба графа Д. Ф. Гейдена, XIX ст.

Залишилися флігелі та брама на території парку. Палац не зберігся, зараз на його місці діє школа-інтернат.

смт Стрижавка (Вінницький р-н)

Відомо, що 1552 р. це було велике село. У середині XVIII ст. воно дістало права містечка та, як придане, перейшло від Потоцьких до Грохольських.

Гітлерівська ставка Вервольф

Пам'ятки:

Неподалік села в лісі розміщувалася ***гітлерівська ставка Вервольф.*** Вона функціонувала з вересня 1941 р. до квітня 1942 р. До її складу входили 81 будинок (зокрема особистий будиночок Гітлера) й три залізобетонні бомбосховища. Вервольф був забезпечений першокласними системами водо- й енергопостачання, каналізацією з очищенням стоків, що скидалися в Південний Буг, зв'язком (броньований кабель з'єднував його навіть із Берліном). Фюрер відвідав ставку лише двічі — 1942 і 1943 рр.

Сьогодні в лісі можна побачити бункери й інші напівприкриті бетонні конструкції.

смт Шпиків (Тульчинський р-н)

Розташоване на р. Мурашка.

Перші документальні згадки припадають на 1494 р. Назва міста походить від давнього дієслова «ошпетити», «шпетити», тобто посварити, зробити страшним, негарним. За іншою версією, на базарах славилося місцеве сало — шпик. Під час Прутського походу 1711 р. у Шпикові зупинявся Петро І.

У XVIII ст. селище дісталося дочці Щенсного-Потоцького Октавії, котра одружилася зі Свейковським і збудувала палац-замок. 1865 р.

правнук Щенсного продав Шпиків російському камер-юнкерові М. Балашову. Уже тоді шпиківський цукровий завод, побудований за проектом В. Городоцького, давав значний прибуток, а його продукція здобула численні нагороди на Нижегородському, Петербурзькому та Московському ярмарках.

Цукровий завод працює і досі.

Пам'ятки:

Палац Свейковських, XVIII ст.

с. Чернівці (Чернівецький р-н)

Пам'ятки:

Каплиця-мавзолей Маньковських, XIX ст.

с. Антопіль (Томашівський р-н)

Розташоване на р. Марківка. Наприкінці XVIII ст. тут було закладено ландшафтний парк із двома невеликими мальовничими ставками, який сьогодні займає 27 га.

Пам'ятки:

Садиба, кін. XVIII — поч. XIX ст.

Дбайливо відреставрований двоповерховий палац із колонами в стилі класицизму оточений мальовничим парком, клумбами та брукованими доріжками. На території садиби збереглися господарські будинки та в'їзна брама початку XIX ст. Сьогодні тут розміщено пансіонат для людей із хворобами нервової системи.

с. Буша (Ямпільський р-н)

Розташоване на березі р. Бушанка. Тут розміщено державний історико-культурний заповідник «Буша».

Історія виникнення Буші пов'язана з будівництвом замку в XVI ст., коли цими землями володів польський коронний гетьман Ян Замойський. У XVII ст., за часів Хмельниччини, місто належало Брацлав-

ському полку. 1654 р. після тривалої облоги польськими військами оборонці замку під керівництвом М. Букаво (Завиcної), підірвавши пороховий склад, знищили замок, усіх його мешканців і загарбників. Після цього замок не відновлювався.

Пам'ятки архітектури у складі державного історико-культурного заповідника «Буша»:

- чотири пам'ятки археології III тис. до н. е. — XII ст. н. е.;
- дохристиянський скельний храм V ст. н. е. з унікальними художніми наскельними рельєфами;
- залишки фортеці та підземних ходів XVI—XVII ст.;
- міська ратуша XVI ст., розташована на території приватної садиби;
- Покровський монастир, XVII ст.;
- Успенська церква, XVIII ст.;
- кладовище XVIII—XIX ст.;
- парк історичної скульптури, де щорічно проводяться міжнародні пленери скульпторів-каменярів.

Музеї:

Музей археології, етнографії, оборони Буші; тел. (04336) 2-61-90.

Режим роботи: 8:00—17:00, без перерви. По суботах, неділях працює за замовленням.

с. Спичинці *(Погребищенський р-н)*

Перша згадка про село припадає на 1606 р.

Пам'ятки:

Садиба, XIX ст.: вул. Центральна.

с. Гамулівка *(Чернівецький р-н)*

Пам'ятка природи:

Північніше села розкинулося мальовниче урочище ***Гайдамацький яр***, по якому тече р. Вушанка. На правому березі річки в кам'яній скелі є печера, відома в народі під назвою ***Гайдамацька.*** Гайдамацький яр і печера, за переказами, були місцями перебування народних месників XVIII ст. — гайдамаків.

с. Дашів *(Іллінецький р-н)*

Розташоване на берегах р. Соб.

Перша згадка датується початком XV ст., коли село було замком, оточеним високим земляним валом. У XVII ст. Дашів став ремісничим центром Поділля, а 1648—1712 рр. — сотенним містечком Вінницького та Брацлавського воєводств.

Пам'ятки:

Садиба, XIX ст.: вул. 40-річчя Жовтня, 18.

Дерев'яна Миколаївська церква, 1764 р.: вул. Кірова, 1.

с. Заболотне *(Крижопільський р-н)*

1886 р. у селі народився видатний український учений-мікробіолог Д. Заболотний. 1928 р. його було обрано президентом Академії наук Української РСР. У хаті, де народився і жив науковець, нині влаштовано музей.

Музеї:

Меморіальний музей-садиба академіка Д. Заболотного: тел. (04340) 2-86-74.

Режим роботи: 10:00—17:00, без перерви; вихідні — неділя, понеділок.

с. Котюжани *(Мурованокуриловецький р-н)*

Розташоване на берегах р. Лядова.

1885 р. в селі було побудовано одноповерхову садибу. На початку XX ст. її придбав відставний царський генерал Ценін, але прожив там недовго. 1910 р. під час селянських заворушень садибу було спалено. 1912 р. вдова генерала відбудувала палац. Сьогодні в ньому функціонує дитячий інтернат.

Пам'ятки:

Садиба Е. Ценіної, XIX—XX ст.: вул. Червоноармійська, 12.

с. Комаргород *(Томашпільський р-н)*

Пам'ятки:

Комаргородський парк, кін. XIX ст.: вул. Леніна, 28.
Садиба, XIX — поч. XX ст.: вул. Леніна, 28.
Костел, 1770 р.: вул. Леніна, 45.
Стефанівська церква, поч. XX ст.: вул. Лесі Українки, 16.

с. Озаринці *(Могилів-Подільський р-н)*

Перша згадка належить до 1431 р.

Пам'ятки:

Замок, 1657 р.
Костел Пресвятої Богородиці, 1741 р.
Успенська церква, 1910 р.
Синагога, XVIII ст.
Млин, XVIII ст.

с. Печера *(Тульчинський р-н)*

Розташоване на березі р. Південний Буг.

Назва походить від численних ходів і печер, де свого часу переховувалися люди. У XVII ст. містечко було резиденцією молдавського господаря Георгія Дуки, що прославився як жорстокий тиран. Тут, у мальовничому парку, він звів палац. Наприкінці XVIII ст. нові власники Свейковські відтворили занедбаний палац, обновили парк.

У 20-х р. XX ст. палац було розібрано, а на його місці побудували корпус санаторію для хворих на туберкульоз.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Різдва Богородиці, 1762 р.
Костел-мавзолей графів Потоцьких, 1904 р.

с. Селище *(Тиврівський р-н)*

Замок неподалік Кучманського шляху поруч із переправою через Південний Буг 1362 р. побудували Коріятовичі. 1448 р. місто дістало Магдебурзьке право. Власниками міста були Черенковські, які й дали йому назву Черленград. 1624 р. місто зруйнували кримські татари. Відтак воно втратило свою назву й отримало теперішню. Замок відбудували, й у XVIII ст. він був маєтком панів Щеньовських.

Пам'ятки:

Руїни Черленківського замку, XVI—XVIII ст.
Старий млин, XIX ст.

с. Тиманівка *(Тульчинський р-н)*

У 1796—1797 рр. тут мешкав російський полководець О. Суворов — головнокомандувач Південно-Західної армії.

Музеї:

Меморіальний народний музей О. В. Суворова: вул. Леніна, 24; тел. (04335) 5-53-48.

Народний художній музей ім. Т. Г. Шевченка: вул. Леніна, 39; тел. (04335) 5-53-48.

Музей історії села та колгоспу: вул. Леніна, 44; тел. (04335) 5-53-48.

с. Черемошне *(Тиврівський р-н)*

Пам'ятка:

Могила Данила Нечая, соратника Б. Хмельницького, 1651 р.

Польський уряд розпочав наступ у січні 1651 р. Довідавшись про прибуття Д. Нечая до м. Красного, гетьман М. Калиновський вирішив атакувати брацлавський полк, що зимував у місті. Вночі 10 лютого жовніри вирізали козацьку сторожу й увірвалися до Красного. У битві Нечай був поранений, а потім убитий. Після його смерті козаки

зачинилися в замку та три дні оборонялися. Керував цією обороною помічник Нечая — сотник Кривенко. На четверту добу козаки спробували вийти із замку та прорватися крізь ворожі війська, але це їм не вдалося. У ніч із 12 на 13 лютого польські війська захопили місто та замок. Поховано козаків у братській могилі в с. Черемошному.

с. Чернятин (Жмеринський р-н)

Виникло в XVII ст. Свою назву дістало від першого поселенця — козака Черняка. На початку XIX ст. тут проживав Ігнацій Вітославський, колись коронний обозний при польському королі. Саме він побудував у великому парку маєток. 1865 р. збіднілі Вітославські продали Чернятин і сусідні Маньківці М. Львовій, останній власниці маєтку. На початку XX ст. господарі покидають маєток. Деякі паркові споруди й незначну частину палацу було зруйновано під час військових дій. Сьогодні в палаці розміщено сільськогосподарський технікум.

Пам'ятки:

Садиба Вітославського-Львова, XVII—XIX ст.

Тепер сільськогосподарський технікум. До садибного комплексу входять палац, в'їзна брама, господарський флігель та парк.

с. Чорномин (Піщанський р-н)

Пам'ятки:

Садиба графів Чорномських, XIX ст.

На території садиби зберігся палац, а також каплиця, парк, флігель, господарський корпус і сторожка.

Волинська область

Обласний центр — м. Луцьк.

Адміністративно-територіальний поділ: 16 районів.

Розташована в північно-західній частині України. Межує на сході — з Рівненською, на півдні — зі Львівською областями України, на заході — державний кордон із Польщею, на півночі — із Брестською областю Білорусі.

Ландшафт регіону становить рівнина, вкрита лісами та болотами. Північна частина перебуває в межах Поліської низовини, південна — Волинської височини. В області знаходиться найглибше озеро України — Світязь.

Територія сучасної Волині була заселена ще за часів пізнього палеоліту (близько 15 тис. років тому). У I тис. н. е. на цих землях мешкали племена дулібів, бужан та волинян. Протягом X—XII ст. Луцьке князівство входило до складу Київської Русі, з другої половини XII ст. — до складу Володимиро-Волинського князівства, упродовж XIII—XIV ст. — до Великого князівства Литовського, а після Люблінської унії 1569 р. — до Польщі. Після возз'єднання з Росією 1793 р. край перебував у складі Ізяславського та Волинського намісництва, з 1797 р. — Волинської губернії. Протягом 1921—1939 рр. Волинь уходила до складу Польщі.

4 грудня 1939 р. було утворено Волинську область у складі УРСР.

м. Луцьк

Розташоване на р. Стир. Уперше згадується під 1085 р. в Іпатіївському літописі як місто Лучеськ. 1432 р. місто дістало Магдебурзьке

право. У середині XIV ст. Луцьк став південною резиденцією володарів Великого князівства Литовського та останньою столицею Галицько-Волинського князівства. 1795 р. був повітовим містечком Волинського намісництва, а з 1797 р. — Волинської губернії. 1921 р. за Ризьким договором відійшов у складі західної частини Волинської губернії до Польщі. 4 грудня 1939 р. унаслідок возз'єднання Західної України з УРСР став центром Волинської області.

Пам'ятки:

Житловий будинок, XVI—XVII ст.: вул. Маяковського, 35.

Свято-Покровська церква, XV ст.: вул. Данила Галицького, 12.

Стирова вежа

Свято-Троїцький кафедральний собор, 1752—1755 рр.: вул. Лесі Українки, 60.

Монастир домініканців, XVIII ст.: вул. Кафедральна, 19.

Свято-Хрестовоздвиженська церква, 1619—1888 рр.: вул. Данила Галицького, 2.

Єзуїтський монастир, 1606—1610 рр.: вул. Кафедральна, 6.

До складу монастирського комплексу входять костел св. Петра й Павла (1606—1610 рр.), дзвіниця (1539 р.), побудована для Троїцького кафедрального костелу, після руйнування якого відійшла до монастиря; келії (1606—1610 рр.).

Монастир василіан, 1647 р.: вул. Герцена, 5.

Монастир бригіток, 1624 р.: вул. Кафедральна, 16.

Будинок синагоги (Малий замок), XIV ст. — 1629 р.: вул. Данила Галицького, 33.

Замок Любарта (Верхній), XIII—XIV ст.: вул. Кафедральна, 1.

В'їзна вежа (Надвратна), кін. XIII ст.

Стирова вежа, XIII—XIV ст.

Владича вежа, кін. XIII ст.

Монастир трінітаріїв, 1729 р.: вул. Медведєва, 4.

Монастир шаріток, XVIII—XIX ст.

Житловий будинок, XVII—XIX ст.: вул. Братковського, 35. 1709 р. тут зупинявся цар Петро I.

Музеї:

Волинський краєзнавчий музей: вул. Шопена, 20; тел. (03322) 4-25-91.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідні — субота, понеділок.

Музей Волинської ікони: вул. Ярощука, 5; тел. (03322) 4-34-12.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідні — середа, субота.

Луцький державний історико-культурний заповідник: вул. Драгоманова, 23; тел. (03322) 2-34-32.

Готелі:

«Україна»: вул. Словацького, 2; тел. (0332) 78-81-00, 78-81-18, 78-81-06.

«Світязь»: вул. Набережна, 4; тел. (03322) 4-41-72.

м. Ковель (*Ковельський р-н*)

Дата заснування не відома. Місто вважають одним із найдавніших поселень. Перша згадка датована початком XIV ст. 1518 р. Сигізмунд I подарував місту Магдебурзьке право, тут з'явилися перші торги й ярмарки. У другій половині XVI ст. місто належало князеві Андрію Курбському, який на своїх грамотах підписувався як «княжа на Ковлю».

Музеї:

Ковельський історичний музей: вул. Олени Пчілки, 11; тел. (03352) 2-00-00.

Кімната історії районного відділу зв'язку: вул. Незалежності, 84.

Кімната історії розвитку медицини району: вул. Олени Пчілки, 4.

м. Берестечко (*Горохівський р-н*)

Розташоване на березі р. Стир. Перша згадка датується 1445 р. 1547 р. здобуло Магдебурзьке право. Стало відоме завдяки битві

військ Б. Хмельницького та кримського хана Іслам-Гірея III проти армії польського короля Казиміра III в червні 1651 р.

Пам'ятки:

Каплиця св. Фекли, XVII ст.

Зведена за містом на кургані, де, за легендою, поховано 500 дівчат, убитих татарами.

Троїцький костел та дзвіниця, 1765 р.

Пам'ятники Т. Шевченкові, Б. Хмельницькому.

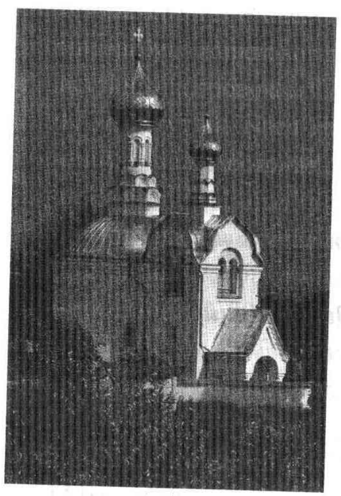
Єгоріївська церква, 1871 р.

Музеї:

Берестечківський історичний музей: вул. Шевченка, 2.

м. Володимир-Волинський (Володимир-Волинський р-н)

Уперше згадується під 988 р., коли князь Володимир передав місто своєму синові Всеволоду. 1199 р. стало столицею Галицько-Волинського князівства. 1240 р. було зруйноване татарами. З 1370 р. входило до складу Литовського князівства, а з 1569 р. — до Польщі. З 1795 р., після возз'єднання з Росією, дістало назву Володимир-Волинський і було повітовим містечком Волинської губернії. У 1919—1939 рр. входило до складу Польщі.

Василіївська церква

Пам'ятки:

Успенський собор, 1157—1160 р.: вул. Князя Всеволода, 1.

Найдавніша культова споруда Волині.

Будинок із дзвіницею, 1494 р.: вул. Соборна, 27.

Василіївська церква, XIII—поч. XIV ст.: вул. Василівська, 30.

Земляні вали замку, X — XIV ст.: вул. Прикордонна, 2.

Миколаївська церква, 1780 р.: вул. Миколаївська, 1а.

Костел Іоакима та Анни, 1752 р.: вул. Героїв, 1.

Музеї:

Володимир-Волинський історичний музей: вул. І. Франка, 6; тел. (03342) 2-19-11, 2-07-93.

Державний історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир»: вул. Драгоманова, 18; тел. (03342) 2-89-89.

м. Любомль (Любомльський р-н)

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1287 р. Після Люблінської унії потрапляє під контроль Польщі. У різні часи власниками Любомля були такі відомі люди, як І. Виговський, Д. Вишневецький, К. Браницький.

Пам'ятки:

Георгіївська церква, 1264 р.: вул. Незалежності, 12.

Побудована князем Володимиром Васильковичем.

Троїцький костел, 1412 р.: вул. Самохіна, 16.

Дзвіниця, 1640 р.: вул. Самохіна, 16.

Палац, кін. XVIII ст.: вул. 1-го Травня, 1.

Музеї:

Любомльський краєзнавчий музей: вул. Незалежності, 33; тел. (03377) 2-42-56.

Режим роботи: 9:00—18:00, вихідні — субота, неділя.

м. Камінь-Каширський (Камінь-Каширський р-н)

Перша писемна згадка про поселення Каширськ датована 1196 р. Тоді волинський князь Роман Мстиславович побудував фортецю для захисту північних кордонів своїх земель. 1241 р. фортецю захопили та

спалили монголи. Вона відродилася століття потому, коли цими землями заволоділо Велике князівство Литовське. Нова фортеця була кам'яною, звідки виникла інша назва — Камінь, яка потім з'єдналася з першою. 1430 р. містечко здобуло Магдебурзьке право.

Пам'ятки:

Ільїнська церква, 1700 р.: вул. Воля, 3.

Церква Різдва Богородиці, 1723 р.: вул. Воля, 107.

Музеї:

Камінь-Каширський краєзнавчий музей: вул. Гагаріна, 7.

смт Любешів *(Любешівський р-н)*

Перша згадка датується 1484 р., коли поселення перебувало у складі Великого князівства Литовського. Відоме завдяки заснуванню монастиря піарів у XVII ст. 1939 р. Любешів та околиці протягом місяця перебували у складі Білорусі.

Пам'ятки:

Келії монастиря піарів, 1684—1693 рр.

При монастирі працювала відома на всю Волинь школа, де протягом 1753—1758 рр. навчався керівник польського повстання 1794 р. Тадеуш Костюшко.

Присадибна брама, XVIII ст.

смт Голоби *(Ковельський р-н)*

Відоме з 1544 р. як власність дружини короля Сигізмунда І Бони. Потім власники селища змінювались, а під час Північної війни 1709 р. його спалили шведи.

Пам'ятки:

Георгіївська церква, 1783 р.

Дзвіниця, XVIII ст.

Костел Михаїла (Михайлівський костел), 1728 р.

В'їзна брама, друга пол. XVIII ст.

Садибний будинок, поч. XX ст.

смт Олика *(Ківерцівський р-н)*

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1149 р. У кін. XV ст. належало луцькому старості І. Кішці, а 1513 р., як віно його дочки, перейшло до Я. Радзивілла. Відтоді було центром кальвінізму на Волині. 1564 р. дістало Магдебурзьке право.

Пам'ятки:

Замок Радзивілла, 1564 р.

Один із перших в Україні квадратних бастіонних замків. Про його оборонну міць свідчить те, що протягом 1591—1648 рр. він витримав безліч облог.

Троїцький костел (Колегіальний), 1635—1640 рр.

Дзвіниця, 1635—1640 рр.

Мури з баштами та брамами, 1635—1640 рр.

До нашого часу збереглися лише північно-східна вежа й частина прилеглої до неї стіни.

Костел св. Петра й Павла, 1450 р.

Був перебудований 1612 р., згодом використовувався як каплиця.

с. Оконськ *(Маневицький р-н)*

Поблизу села є унікальна пам'ятка природи — ***Оконські джерела***, відомі своєю неповторно чистою водою з особливим хімічним складом. У центрі невеликого озера розташовані два джерела, що на поверхні утворюють два чашоподібні куполи. Протягом усього року вода в озері має постійну температуру +8° С.

с. Жидичин *(Ківерцівський р-н)*

Розташоване на березі р. Стир. Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1227 р., коли князь Волині й Галіції Данило Романович приїжджав помолитись до Жидичинського Миколаївського монастиря.

Пам'ятки:

Миколаївський монастир

Миколаївська церква, 1723 р.

Будинок єпископа, 1723 р.

Цегельний, двоповерховий. У приміщеннях першого поверху розміщалася консисторія, на другому — єпископські покої.

с. Колодяжне (Ковельський р-н)

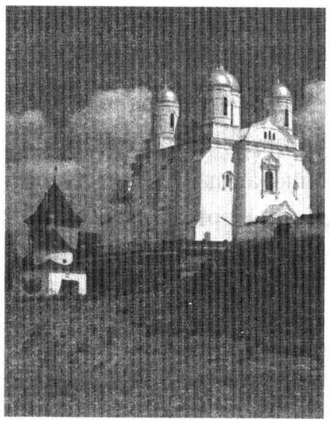
Літературно-меморіальний музей Лесі Українки

Уперше згадується 1583 р. Відоме тим, що тут мешкала родина Косачів.

Музеї:

Літературно-меморіальний музей Лесі Українки: тел. (03352) 9-02-24.

с. Зимне (Вододимир-Волинський р-н)

Святогірський Успенський монастир

Розташоване на лівому березі р. Луга. Перша згадка про поселення датується 1450 р.

Пам'ятки:

Святогірський Успенський монастир, 1495 р.

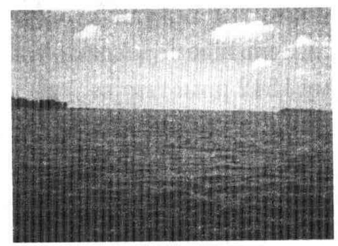
До складу сучасного монастирського комплексу входять Успенська церква з печерами (1495 р.), оборонні стіни з вежами (1567 р.) та Троїцька церква (1567 р.).

с. Гішин (Ковельський р-н)

Село відоме завдяки ***Дмитрівській церкві***, побудованій 1567 р. — одному з найдавніших пам'ятників дерев'яної архітектури Волині. В інтер'єрі церкви збереглися фрагменти декоративного розпису XVI ст.

Шацький національний природний парк (Шацький р-н)

Створений 1983 р. Розташований у межиріччі Прип'яті та Західного Бугу. У парку є 22 озера, що займають п'яту частину всієї площі. Найбільші озера — Світязь, Пулемецьке, Луки та Пісочне — мають карстове походження. Флора парку представлена понад 700 видами рослин, фауна — типовими тваринами Полісся: лосем, косулею, диким кабаном, вовком та ін.

Шацький національний природний парк

Максимальна глибина озера Світязь — 54 м, це найглибше озеро в Україні.

с. Копачівка (Рожищенський р-н)

Розташовується на лівому схилі долини р. Стир.

Пам'ятки:

Будівля поштової станції, сер. XIX ст.

Розташована на сучасному шосе Луцьк—Брест.

с. Згорани (Любомльський р-н)

Виникло в середині XVII ст.

Пам'ятки:

Дмитрівська церква, 1674 р.

с. Низкиничі (Іваничівський р-н)

Відоме з XVII ст., коли було власністю Адама Киселя — сенатора, воєводи Брацлавського та Київського.

Пам'ятки:

Успенська церква, XVII ст.

Має рідкісну п'ятикамерну забудівлю. У ній збереглися саркофаг та мармурове погруддя А. Киселя.

с. Мильці (Старовижівський р-н)

Село відоме завдяки Миколаївському монастирю, побудованому 1542 р.

Зараз до історичного комплексу належать Миколаївський собор (1542 р.), двоярусна кам'яна дзвіниця (1901 р.), будинок ігумена (XVIII ст.), корпус келій із теплою трапезною церквою (кінець XVIII ст.).

Пам'ятки:

Миколаївський монастир

Онуфріївська церква, 1723 р.

Дніпропетровська область

Обласний центр — м. Дніпропетровськ.

Адміністративно-територіальний поділ: 22 райони.

Межує на півночі — з Полтавською та Харківською, на сході — з Донецькою, на півдні — з Херсонською й Запорізькою, на заході — з Миколаївською та Кіровоградською областями.

Дніпропетровщина лежить у південно-східній частині України. Розташована в межах Придніпровської низовини на півночі та Придніпровської височини на заході. Головна водна артерія — р. Дніпро.

Перші поселення на цій території з'явилися в епоху раннього палеоліту. Знайдено поселення й курганні поховання ямної (III тис. років до н. е.), катакомбної (II тис. років до н. е.), зрубної (I тис. до н. е.) культур. Вивчені пам'ятники скіфської, сарматської та черняхівської культур. Протягом VI—VIII ст. тут виникають перші слов'янські поселення.

За часів Київської Русі по р. Оріль пролягали кордони з землями кочовиків — Половецьким степом. Монголо-татарське нашестя спустошило Придніпров'я, перетворивши його на Дике поле. З XV ст. починається козацька ера: відомий козацький осередок — Запорозька Січ — не раз змінював своє місцеположення. Розташовувалася Січ і поблизу Чортомлицького кургану, а 1734 р. запорожцям було дозволено заснувати Нову Січ на г. Підпільній, що поблизу сучасного с. Покровське Нікопольського району. 1775 р. за наказом цариці Катерини II царське військо захопило та зруйнувало Січ, а її землі ввійшли до складу Азовської й Новоросійської губерній, 1783 р. об'єднаних у Катеринославське намісництво. 1802 р. було утворено Катеринославську губернію, а 27 лютого 1932 р. — Дніпропетровську область.

м. Дніпропетровськ

(1918 р. — Січеслав, до 1926 р. — Катеринослав)

У XVII ст. на місці, де нині розташовано Дніпропетровськ, стояла зведена 1635 р. польська фортеця Кайдаки, а після її руйнування — три козацькі зимовища.

Катеринослав був заснований 1787 р. князем Г. Потьомкіним на місці Запорозької слободи Половиця, а свою назву дістав на честь цариці Катерини II. 1797 р. за наказом Павла I місто було перейменоване на Новоросійськ. 1802 р. імператор Олександр I повернув місту назву Катеринослав, воно стало центром губернії. Активний розвиток його почався з другої половини XIX ст., коли через ці землі було прокладено залізницю. Протягом 1917—1920 рр. місто перебувало під контролем війська анархіста Н. Махна.

Пам'ятники:

«У скорботі» («Вічна наречена»), 1967 р.: парк ім. Т. Шевченка, поблизу БК студентів.

Скульптура «Юність Дніпра» («Три грації»), 1982 р.: вул. Набережна, напроти цирку.

Пам'ятки:

Перша чоловіча класична гімназія, 1861 р.: пл. Жовтнева, 2.

Палац, 1786 р.: парк ім. Т. Г. Шевченка.

Будинок земської лікарні, 1845—1847 рр.: пл. Жовтнева, 14.

Будинок Гірничого інституту, 1900—1903 рр.: просп. К. Маркса, 19.

Будинок міської управи, 1901 р.: просп. К. Маркса, 47.

Готель, 1912 р.: просп. К. Маркса, 66.

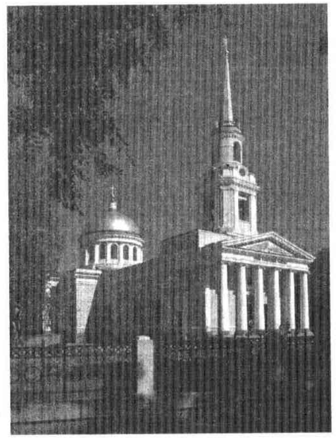
Будівля є зразком поширеного на початку XX ст. стилю модерн.

Будинок зимового театру, 1907 р.: просп. К. Маркса, 97.

Брянська Миколаївська церква, 1913—1915 рр.: просп. Калініна, 66.

Комерційне училище, 1909—1912 рр.: просп. Кірова, 2.

Будинок Англійського клубу, 1870 р.: вул. Леніна, 3.

Спасо-Преображенський собор

Будинок театрально-концертного залу, 1913 р.: вул. Леніна, 5.

Будинок громадського зібрання, 1912 р.: вул. Леніна, 6.

Будинок губернатора, 1830 р.: вул. Леніна, 14.

Будинок аудиторії наукового товариства, 1895 р.: вул. Плеханівська, 42.

Миколаївська церква в Кодаках, 1807—1810 рр.: вул. Жовтенят, 108.

Збереглися розписи XX ст.

Свято-Миколаївська церква, 1856 р.: о. Комсомольський.

Сукняна фабрика, 1794 р.: просп. К. Маркса, 106.

Чоловий фасад будівлі прикрашено десятиколонним греко-доричним портиком.

Спасо-Преображенський собор, 1830—1835 рр.: пл. Жовтнева.

Є зразком традицій російської класичної школи періоду її розквіту. Перший камінь собору в травні 1830 р. власноруч заклала імператриця Катерина II.

Катерининська миля (верствова миля), 1789 р.: пл. Жовтнева, біля огорожі Свято-Преображенського собору.

Вважають, що саме ця споруда започаткувала Катеринослав на новому місці (доти він розташовувався трохи далі, де р. Кільченя впадає в р. Самару). Є кілька версій щодо походження стовпа: 1) його встановлено на честь закладання першого каменя у фундамент собору; 2) він являє собою одну з верстових миль, що були розставлені за маршрутом подорожі імператриці по Малоросії.

Палац праці, 1926—1932 рр.: вул. Профілактична, 1.

Ботанічний сад Дніпропетровського національного університету: вул. Наукова, 13; тел. (0562) 47-43-06, 43-37-22.

Історичний музей ім. Д. Яворницького: просп. К. Маркса, 16; тел. (0562) 46-34-22, 41-17-05.

Режим роботи: 10:00—16:00, вихідний — понеділок, остання п'ятниця місяця.

Музейний комплекс складається з колишнього музею старожитностей, діорами «Битва за Дніпро» та власне історичного музею.

Діорама «Битва за Дніпро», 1975 р.: просп. К. Маркса, 16; тел. (0562) 46-34-26.

Режим роботи: 10:00—16:00, вихідний — понеділок, остання п'ятниця місяця.

Цей шедевр створено майстрами батального живопису М. Бутом і М. Овечкіним. Цільноткане полотнище має площу 840 м^2 та розміщене в спеціальній будівлі, зведеній за проектом архітектора В. Зуєва. Діорама складається з залишків захисних споруд, зброї та інших військових атрибутів. Спеціальне освітлення й озвучення залу створюють ефект присутності глядача на місці штурму Дніпра радянськими воїнами.

Художній музей: вул. Шевченка, 21; тел. (0562) 47-32-65.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — п'ятниця.

Меморіальний будинок-музей академіка Д. Яворницького: пров. Яворницького, 5; тел. (0562) 46-63-97, 47-27-61.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідні — понеділок, четвер, п'ятниця.

Музей монет України: просп. Кірова, 46; тел. (0562) 38-76-75.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідні — субота, неділя.

Музей революційної, бойової та трудової слави металургів України: вул. Дзержинського, 23; тел. (0562) 45-98-92.

Виставковий центр Спілки художників України: наб. В. І. Леніна, 11; тел. (056) 778-18-54.

Режим роботи: 10:00—16:00, вихідні — субота, неділя.

Галерея сучасного мистецтва Сіті Арт (City Art): вул. Чкалова, 35.

Художня галерея «Хіларис»: вул. Харківська, 4б; тел. (0562) 32-01-87.

Режим роботи: 10:00—19:00, вихідний — неділя.

Музеї:

Зоопарк: парк ім. Т. Шевченка; тел. (0562) 713-44-68.

Планетарій: вул. Рогальова, 10; тел. (0562) 47-59-17.

Режим роботи: 9:00—16:00 за замовленнями щоденно, субота — 11:00, 13:00, неділя — 11:00, 13:00, 15:00.

Готелі:

«Асторія»: просп. К. Маркса, 66а; тел. (0562) 37-42-70, 37-42-71, 38-48-03.

«Дніпропетровськ»: наб. В. І. Леніна, 33; тел. (0562) 45-53-27, (056) 744-11-58, 744-02-94, 744-40-02.

«Жовтнева»: пл. Т. Шевченка, 4а; тел. (0562) 44-88-03, 744-75-89.

«Центральна»: просп. К. Маркса, 50; тел. (0562) 45-03-47, (056) 744-21-63.

«Свердловськ»: вул. Свердлова, 6; тел. (0562) 42-88-06, 42-88-25.

«Україна»: вул. Короленка, 2; тел. (0562) 34-10-10, (0562) 34-02-00.

м. Дніпродзержинськ

(до 1936 р. — Кам'янське)

Розташоване на правому березі Дніпра. На території сучасного міста існували кілька хуторів-зимівників, зокрема й зимівник козака Камеона. Саме на його місці 1750 р. виникло селище Кам'янське. За часів Нової Січі цей населений пункт належав до Кодацької паланки. 1887 р. польські, бельгійські та французькі акціонери створили Південноросійське дніпровське металургійне товариство, яке збудувало в с. Кам'янське металургійний завод. 1926 р. Кам'янське набуло статусу міста, а 1936 р. його перейменували на Дніпродзержинськ.

Пам'ятки:

Миколаївський собор, 1894 р.: вул. Кірова, 4.

Музеї:

Народний музей історії ЗАТ «Дніпровський металургійний комбінат»: вул. Кірова, 18б.

Музей історії міста Дніпродзержинська: вул. Леніна, 39; тел. (05692) 3-02-24, 3-11-10.

м. Нікополь (Нікопольский р-н)

Порт на березі Каховського водосховища. Перша згадка про цю місцину датується 1530 р., коли козак Микита заснував переправу через Дніпро — Микитин Ріг. З 1636 р. тут розташовувалася козацька Січ, яку умовно називали Микитинською. Саме в цьому місті 1648 р. Б. Хмельницького обрали гетьманом України. 1709 р. за наказом Петра І Січ зруйнували. 1652 р. згадується поселення Підмикитине, яке 1774 р. ввійшло до складу Новоросійської губернії. 1775 р. почалося будівництво фортеці, що отримала назву Слов'янськ, а 1782 р. місто стало повітовим і було перейменоване на Нікополь.

Пам'ятки:

Церква Різдва Богородиці в Сулицькому, 1812—1820 рр.: вул. Войкова, 68.

Збереглися розписи XIX—XX ст.

Музеї:

Нікопольський краєзнавчий музей ім. М. Ломоносова: вул. Електрометалургів, 46а; тел. (05662) 1-13-61.

м. Новомосковськ (Новомосковський р-н)

У XVII ст. в околицях сучасного міста запорозькі козаки заснували хутори-зимівники. 1687—1688 рр. князь Голіцин заклав фортецю Ново-Богородськ (Богородицька, Самара), яку було зруйновано 1711 р. Поступово запорожці заселили ці землі, утворивши слобідку Самарчук, або Новоселицю. 1794 р. слобідку було перейменовано на Новомосковськ. 1796 р. вона стала повітовим містечком, а з 1802 р. входила до складу Катеринославської губернії.

Пам'ятки:

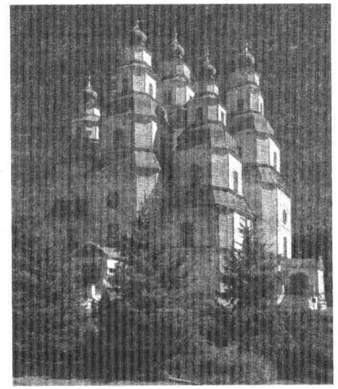
Самарський Свято-Миколаївський пустельний чоловічий монастир

Миколаївська церква, 1782—1787 рр.

Троїцький собор, 1775—1780 рр.: пл. Сучкова (Перемоги), 1.

Собор являє собою єдиний в Україні дерев'яний дев'ятибанний храм.

Дзвіниця, XIX ст.

Троїцький собор

Музеї:

Новомосковський історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського: вул. Українська, 4; тел. (05693) 2-23-94.

м. Кривий Ріг

Було засноване як поселення поблизу поштової станції, що з 1775 р. розташовувалася в урочищі Кривий Ріг. У XVII ст. являло собою козацьке містечко, у XIX ст. — військове поселення. З 1860 р. стало повітовим містечком. Розвиток міста почався приблизно у 80-ті рр. XIX ст. у зв'язку з розробленням та видобуванням залізної руди.

Пам'ятки природи:

Геологічний заповідник «Скелі МОДРу»: Центрально-міський район міста.

Пам'ятка природи загальнодержавного значення. На землях Криворіжжя є ще один такий об'єкт — балка Північна Червона. Заповідник «Скелі МОДРу» об'єднує природні оголення протерозойських порід на правому й лівому берегах р. Інгулець, виходи в ***Пастухівському кар'єрі*** (місцева назва — ***Затоплене***) та штучне оголення в прорізі дороги.

Музеї:

Криворізький історико-краєзнавчий музей: вул. Каунаська, 12; тел. (0564) 90-28-12.

Режим роботи: 10:00—16:00, вихідний — п'ятниця.

Готелі:

«Київ»: вул. Мілешкіна, 34; тел. (0564) 44-14-25.

«Арена»: вул. Косіора, 37; тел. (0564) 23-23-47.

«Вікторія»: вул. Серафімовича, 74; тел. (0564) 72-73-37.

м. Павлоград *(Павлоградський р-н)*

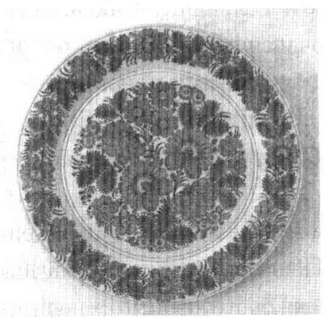
Засноване 1778 р. запорозьким козаком Матвієм Хижняком. Статусу міста Павлоград набув 1784 р., своє ім'я дістав на честь імператора Павла I. Наприкінці XIX ст. в Павлограді почали будувати фабрики та цехи.

Музеї:

Павлоградський краєзнавчий музей: пров. Музейний, 8; тел. (05672) 6-09-82.

смт Петриківка *(Петриківський р-н)*

1756 р. на місці сучасного селища стояв зимівник козака Петрика. 1774 р. до містечка перевели управління Протовчанської паланки та військового гарнізону. На початку XIX ст. в селі почало розвиватися художнє ткацтво. Упродовж наступного століття сформувався своєрідний петриківський орнамент, Петриківка стала одним із центрів української вишивки. 1929 р. було створено першу артіль вишивальниць. 1961 р. її перетворили на фабрику художніх виробів «Дружба», сувенірні вироби якої були популярні не тільки в Радянському Союзі, а й за кордоном. 1957 р. Петриківка дістала статус селища. З 1991 р. це районний центр.

Петриківський розпис

Пам'ятки:

Церква Різдва Христового, поч. XIX ст.

Музеї:

Центр народного мистецтва (музей декоративно-ужиткового мистецтва)

с. Старі Кодаки *(Дніпропетровський р-н)*

Розташоване на правому березі Дніпра. Відоме ***фортецею Кодаки.*** 1635 р. її звів французький інженер Г. Левасер де Боплан. Місце було обране невипадково: тут знаходився перший дніпровський поріг, що складався з чотирьох гряд 400 м завдовжки. Того ж таки року фортецю захопили та зруйнували українські козаки на чолі з І. Сулимою. 1639 р. фортецю відбудували та ще міцніше укріпили. 1648 р., під час визвольної війни, її протягом чотирьох місяців тримали в облозі козацькі загони на чолі з Г. Нестеренком, доки вона не капітулювала. Відтоді тут стояв нечисленний козацький вартовий загін. 1699 р. фортецю відвідав цар Петро I, а 1709 р. за його наказом її було знищено. Нині збереглася частина фортечного валу.

с. Капулівка *(Нікопольський р-н)*

Розташоване на березі Каховського водосховища. У селі збереглася могила кошового отамана Запорозького війська Івана Сірка.

Відмовившись присягати московському цареві, Сірко тривалий час самостійно «ходив на кримців», захоплював Акерман та Чигирин. 1663 р. Сірко став кошовим отаманом. Уважають, що саме він був прототипом козака, котрий стоїть трохи ліворуч за спиною писаря, на відомій картині І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

с. Рудка *(Царичанський р-н)*

Відоме ***укріпленнями Української лінії***, 1731 р. Українська лінія була системою укріплень, що простяглася на 400 км зі сходу на

захід через території сучасних Харківської, Полтавської та Дніпропетровської областей. Лінія зводилася протягом 1731—1733 рр. для захисту земель Слобожанщини від татар і турків. Керував будівництвом майор Дебренєв. Захисна лінія являла собою високий земляний вал, широкі рови, 18 фортець і 15 редутів. У селі зберігся бастіон та близько 800 м валу укріплень.

с. Китайгород (Царичанський р-н)

Перші писемні згадки датовані 1667 р. За часів татарської навали на березі р. Оріль було зведено укріплені поселення, обнесені частоколом та земляними валами. Між цими укріпленнями стояло містечко, де в разі ворожого нападу ховалося населення. 1730 р. Китайгород входив до фортифікаційної системи — Українська лінія.

Є думка, згідно з якою свою назву село дістало завдяки святковій червоній одежині — «китайці», що її треба було неодмінно знімати, коли з'являвся ворог.

Пам'ятки:

Варварівська церква, 1756 р.: вул. Музейна.

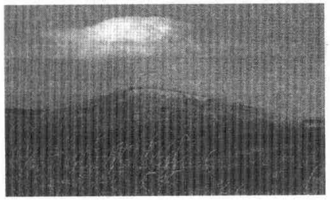
Миколаївська церква, 1757 р.: вул. Музейна.

Збереглися розписи, датовані XVIII ст.

Успенська церква, 1754 г.: вул. Музейна.

с. Чкалова (Нікопольський р-н)

Поблизу села 1862—1863 рр. І. Забєлін досліджував скіфський царський ***курган Чортомлик,*** що був 19 м заввишки. У 1979—1986 рр. експедиція Інституту археології АН УРСР завершила дослідження кургану, а також курганних могильників довкола нього.

Курган Чортомлик

Археологи дійшли висновку, що в кургані поховано царську особу. Знайдено обручки, персні, браслети,

зброю з коштовним оздобленням, посуд. Найбільшою коштовністю Чортомлика є срібна амфора з золоченими деталями 70 см заввишки, прикрашена рельєфними зображеннями птахів та рослинним орнаментом, зображеннями сцен із життя скіфів. У нижній частині амфора має три отвори для зливу вина, оформлені як дві лев'ячі голови та голова крилатого коня Пегаса.

Дніпровсько-Орільський заповідник

Був заснований 1990 р. на території Дніпропетровського й Петриківського районів. На площі 37,662 км^2 об'єднав заказники «Таромський уступ» та «Обухівські плавні». Розташований між двома індустріальними гігантами — Дніпропетровськом і Дніпродзержинськом.

Основним фондом заповідника є реліктові дніпровські плавні з системою боліт, озер, ставків та інших водоймищ. Тут мешкають багато рідкісних тварин і птахів, зокрема косуля, горностай, борсук, скопа, балабан, орлан та ін. Ссавців нараховують близько 30 видів, птахів — майже 150, риб — приблизно 30 видів, рослин — 670 видів.

Донецька область

Обласний центр — м. Донецьк.

Адміністративно-територіальний поділ: 18 районів.

Розташована в південно-східній частині України. Межує на заході — з Запорізькою та Дніпропетровською, на півночі — з Харківською, на сході — з Луганською областями України та Ростовською областю РФ, на півдні омивається Азовським морем.

Географічний ландшафт Донеччини являє собою рівнину, на півночі та заході із хвилястими структурами Донецького кряжа й Приазовської височини. В області протікають річки Сіверський Донець, Казенний Торець, Бахмут тощо.

Перші поселення на цих землях датовані епохою раннього палеоліту. Археологи вивчили 25 пам'ятників періоду неоліту (V—III тис. до н. е.), пам'ятники епохи бронзи (III—I тис. до н. е.). У VII ст. до н. е. на території сучасної Донеччини жили скіфи, в II ст. до н. е. — сармати, в IV ст. — гуни, упродовж VI—VII ст. — авари й болгари, протягом VIII—X ст. — племена салтівської культури. Наприкінці IX ст. край захопили печеніги, а протягом XI—XIII ст. він був половецькою землею. 1185 р. військо новгород-сіверського князя Ігоря Святославича билося з половцями, про це йдеться в «Слові о полку Ігоревім». 1223 р. сталася славнозвісна битва з монголо-татарами на р. Калка (нинішня назва — Кальчик). У XVI—XVIII ст. південну частину сучасного регіону контролювало Кримське ханство, Правобережжя — Військо Запорозьке, а північна його частина входила до складу Слобідської України. У 1707—1708 рр., після повстання, очолюваного К. Булавіним, козацькі поселення та фортеці, за наказом Петра I, були зруйновані. З початком будівництва 1731 р. Української

укріпленої лінії відновлюється колонізація земель; серед нових поселенців багато іноземців — німців, сербів, хорватів, болгар та ін. У XIX ст. значна частина Донеччини входить до складу Катеринославської й Харківської губерній.

м. Донецьк
(до 1924 р. — Юзівка)

Козацькі зимівники та хутори стали з'являтись у цих краях іще наприкінці XVII ст. 1770 р. царський уряд подарував ці землі поміщикові Шидловському, який заснував тут маєток і слободу Олександрівку. 1820 р. було знайдено поклади кам'яного вугілля та збудовано перший великий Олександрівський рудник. 1869 р. на р. Кальміус було засновано селище Юзівка, де мали проживати робітники металургійного заводу англійського підприємця Дж. Юза. Протягом 1924—1961 рр. місто мало назву Сталіне.

Пам'ятки:

Державний академічний російський театр опери та балету, 1941 р.: вул. Артема, 82.

Монумент «Шахтар»: пл. Шахтарська.

Пам'ятники:

Дж. Юзу

В. Стусу

А. Солов'яненку

І. Кобзону

О. Бубці

Статуя архангела Михаїла

Цар-Пушка

Цар-Колокол

Парк кованих скульптур: вул. Артема, 98.

Музеї:

Донецький краєзнавчий музей: вул. Челюскінців, 189а; тел. (062) 311-48-63.

Режим роботи: 9:00—14:00, вихідні — понеділок, вівторок.

Обласний художній музей: б-р Пушкіна, 35; тел. (062) 304-83-03.

Режим роботи: 9:00—16:30, вихідні — понеділок, вівторок.

Донецький ботанічний сад: просп. Ілліча, 110; тел. (0622) 94-12-80.

Створений 1964 р. 1978 р. сад був нагороджений золотою медаллю ЮНЕСКО за досягнення в промисловому озелененні.

Готелі:

«Прага»: вул. Дубравна, 101/103; тел. (062) 381-11-77.

«Шахтар»: просп. Титова, 15; тел. (0622) 55-66-14.

«Україна»: вул. Артема, 88; тел. (0622) 92-05-91, 91-19-50.

«Київ»: б-р Пушкіна, 4; тел. (0622) 92-05-04, 92-05-25.

«Дружба»: вул. Університетська, 48; тел. (062) 337-33-31, 337-30-36.

м. Артемівськ

(до 1924 р. — Бахмут) (Артемівський р-н)

Розташоване на березі р. Бахмут. Перші поселення з'явились у цих краях ще в XVI ст. Наприкінці XVII ст. козак Ізюмського полку Бірюков заснував слободу, яка до 1924 р. називалася Бахмут. 1701 р. за наказом Петра I тут побудували дерев'яну фортецю для захисту солеварів. З 1703 р. Бахмут був центром великого повіту, у XVIII—XIX ст. тут щорічно проводили чотири ярмарки. Місто розвивалося досить швидко завдяки видобуванню солі. 1874 р. було збудовано великий солепромисловий завод.

Місто знамените Артемівським заводом шампанських вин (вул. Патриса Лумумби, 7), заснованим 1950 р.

Пам'ятки:

Миколаївська церква, 1798 р.

Церква Всіх Святих, поч. XX ст.: пл. Привокзальна.

Музеї:

Артемівський краєзнавчий музей: вул. Радянська, 26; тел. (06274) 2-25-95, 2-19-68.

Режим роботи: 8:00—16:00, вихідний — неділя.

м. Горлівка

Засноване 1867 р. на місці давніх запорозьких хуторів початку XVIII ст. Назву дістало на честь інженера П. Горлова.

Пам'ятки:

Святопокровська церква, XIX ст.: залізнич. станція «Зайцеве».

Миколаївський собор, 1905 р.: с. Кочегарка.

Музеї:

Музей історії міста Горлівка: вул. Пушкінська, 15; тел. (06242) 7-40-78.

Режим роботи: 8:30—15:30, вихідний — вівторок.

Горлівський художній музей: вул. Пушкінська, 23; тел. (06242) 7-34-50, 4-64-31.

Режим роботи: 8:00—15:30, вихідний — середа.

У музеї зберігається колекція картин М. Реріха.

Музей мініатюрної книги ім. В. О. Разумова: просп. Перемоги, 132а; тел. (06242) 2-21-17.

Режим роботи: 8:00—16:30, вихідний — середа.

Готель:

«Батьківщина»: б-р Дмитрова, 46; тел. (06242) 2-82-82, 2-91-33.

м. Святогорськ

(Слов'яногорськ) (Слов'янський р-н)

Розкинулося на лівому березі р. Сіверський Донець. Відомо, що в цих місцях у XVI ст. річкою проходив своєрідний кордон із Диким полем.

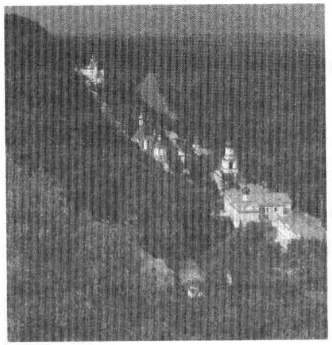
Пам'ятки:

Святогорський Успенський монастир, XVII—XIX ст.

Розташований у місцині, що здавна мала назву Святі гори. Ще в XV ст. ченці викопали перші лази в крейдяній скелі та на вершині гори звели печерну церкву. Писемні пам'ятки, датовані першою чвертю XVI ст., згадують Святі гори як один із донецьких дозорів. Сам монастир уперше згадується 1624 р. у царському наказі, за яким йому надано дозвіл на володіння землею.

Усі будівлі монастиря збудовано біля обніжжя скелі, а на вершині — лише ***Миколаївська церква*** (XVII ст.). Уся скеля під церквою просякнута лазами, ходами й келіями (XVII ст., 1887 р.)

1679 р. кримські татари захопили та спустошили монастир. Відновлений, він працював протягом десятиліть, аж поки 1783 р. за царським наказом усе його майно та землі не були передані до державної скарбниці.

Святогорський Успенський монастир

1844 р. монастир відновив свою роботу як Святогорська Успенська пустинь. Було зведено головний храм монастиря — Успенський (1859—1860 рр.). Вже у XXI ст. монастир став називатися Святогорською Свято-Успенською лаврою.

До архітектури монастиря також належать ***гостиний двір*** (1877 р.), ***будинок настоятеля*** (1900 р.), ***башти*** (XIX ст.), ***павільйони прочан*** (XIX ст.), ***трапезна з Покровською церквою та дзвіницею*** (1847—1851 рр.). У верхній частині скелі видовбано численні келії та ***підземну церкву Антонія й Феодосія***, відновлену 1846 р.

На сусідньому з монастирським пагорбі встановлено ***пам'ятник Артемові (Ф. Сергєєву),*** 1927 р.

Пам'ятки природи:

Національний природний парк «Святі гори»

Заснований 1997 р. на площі 405, 89 км^2.

м. Макіївка

Було засноване на місці давнього запорозького форпосту та поселення над р. Кривий Торець.

Пам'ятки:

Храм Одигітрійської Богородиці, XIX—XX ст.

Музеї:

Макіївський художньо-краєзнавчий музей: просп. Леніна, 51/26.

м. Дружківка

Пам'ятки:

Іванівська церква (церква Іоанна Предтечі), 1898—1900 рр.: вул. Леніна, 35.

Збудована з білої цегли в псевдонаціональному стилі.

Дружківський художній музей: вул. Енгельса, 112; тел. (06267) 3-06-79.

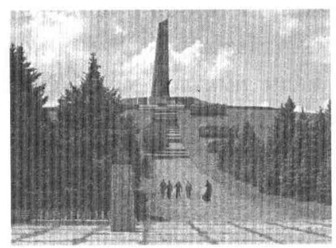
Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — вівторок.

м. Сніжне

Поселення було засноване 1784 р. та називалося Василівка. 1864 р. містечко було перейменоване на Сніжне. 1938 р. набуло статусу міста.

Пам'ятки:

Савур-Могила (Саур-Могила)

Савур-Могила

Археологічна пам'ятка. За легендою, це могила козака Савури (Сави, Савки), який начебто загинув на схилах височини в нерівному бою з ординцями.

На згадку про події Великої Вітчизняної війни на Савур-Могилі було

зведено меморіал: 36-метровий обеліск та Вічний вогонь на вершині кургану, скульптурні композиції, стели й барельєфи на шляху до Савур-Могили.

Музеї:

Музей бойової слави: вул. Леніна, 7; тел. (06256) 5-33-72.

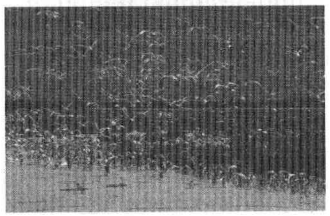
смт Сєдове (Новоазовський р-н)

Поселення під назвою Крива Коса відоме з 1750 р. Таку назву воно мало до 1940 р., а потім було перейменоване на честь полярного мандрівника Г. Сєдова, який тут народився.

Пам'ятки природи:

Орнітологічний заказник «Бакаї» Кривої коси

Являє собою місце гніздування рідкісних видів водоплавних птахів. Має площу 567,6 га. Розташований на одній з найцінніших ділянок водно-болотних угідь Азово-Чорноморського регіону. Тут живуть, гніздяться та відпочивають чимало видів птахів, занесених до Червоної книги України, зокрема такі: зуйок, ходуличник, червоновола казарка, гоголь, чернь білоока, коровайка, колпиця, лелека чорний, пелікан рожевий.

Орнітологічний заказник Бакаї Кривої Коси

Музеї:

Меморальний музей Г. Я. Сєдова

м. Маріуполь

У XVI—XVII ст. на цьому місці існувало поселення селян-утікачів, а в XVIII ст. — козацьке сторожове укріплення Домаха, зруйноване 1769 р. під час російсько-турецької війни. 1778 р. тут було засновано місто Павлівськ, за два роки його перейменували на Маріуполь. Протягом 1948—1990 рр. місто мало назву Жданів.

Музеї:

Виставкова зала ім. А. І. Куїнджі: пров. Металургів, 25; тел. (0629) 33-22-26.

Маріупольський краєзнавчий музей: вул. Георгіївська, 20; тел. (0629) 33-54-34.

Музей народного побуту: вул. Георгіївська, 55; тел. (0629) 33-52-07.

Режим роботи: 9:00—16:00, вихідний — понеділок.

Готелі:

«Якір»: просп. Будівників, 52; тел. (0629) 37-10-16.

«Моряк»: просп. Адмірала Луніна, 85; тел. (0629) 37-84-03, 37-98-87, 37-84-00.

«Мерідіан»: просп. Адмірала Луніна, 3; тел. (0629) 37-98-37, 37-71-34, 37-81-71.

«Азовсталь»: просп. Перемоги, 16; тел. (0629) 22-61-08, 22-13-85, 22-10-05.

«Дружба»: просп. Металургів, 211; тел. (0629) 38-77-60, 38-77-11, 38-77-27.

с. Безіменне (Новоазовський р-н)

Пам'ятки природи:

Білосарайська коса

Коса утворилася внаслідок тектонічного підйому ґрунту й намивання піску, її вік становить щонайменше тисячу років.

Освоєння земель почали греки, що прийшли сюди з Криму, тікаючи від переслідувань татар. Греки принесли з собою чимало татарського, а саме назви — Старий Крим, Ялта, й архітектурні елементи: будинки переселенців були низенькими, довгими, мали двоскатний дах та були вимащені білою глиною. Звідси й назва поселеннь — Білі Сараї, що в перекладі з тюркської означає «Біле місто».

Поблизу Білосарайського заповідника, у Першотравневому районі, розташувався Приазовський чапельник — місце найчисельнішої

в північному Приазов'ї колонії чапель — рудої, сірої, великої і малої білої та ін.

с. Нескучне (Великоновосілківський р-н)

Розташоване на березі р. Мокрі Яли.

Пам'ятки:

Садиба В. Немировича-Данченка, поч. XX ст.: вул. Немировича-Данченка; тел. (06243) 9-00-33.

У XIX ст. маєток належав видатному діячеві просвітництва М. Корфу (1834—1883 рр.). З-під його пера вийшли праця «История родного края», книга для читання в школі та вдома «Наш друг», педагогічні твори «Русская начальная школа», «Руководство к обучению грамоте по звуковому способу», «Наше школьное дело», навчальні й методичні посібники для створених ним шкіл, т. зв. «корфовських тризимок».

с. Білокузьминівка (Костянтинівський р-н)

Виникло у XVIII ст. На території села знайдено стоянку періоду палеоліту й пізніші поселення.

Пам'ятки природи:

Поблизу селища можна бачити унікальне природне явище — білу крейдяну скелю кілька десятків метрів заввишки. Вона складається з крейди, що утворилася на дні морського басейну, який існував у Донбасі 70—90 млн років тому.

с. Самсонове (Новоазовський р-н)

Пам'ятки природи:

Орнітологічний заказник «Єланчанські Бакаї»

Площа становить 289 га. Місце гніздування та відпочинку під час міграцій багатьох видів птахів, серед яких: зуйок морський, ходулочник, дерихвіст степовий і лучний, реготун чорноголовий, кулик-сорока, кроншнеп великий, журавель сірий та ін. Усі вони занесені до Червоної книги України.

с. Хомутове (Новоазовський р-н)

Пам'ятки природи:

Степовий заповідник «Хомутівський степ»

Площа — 1028 га. Це єдина ділянка типової цілини Приазовського степу. Статусу заповідника всеукраїнського значення набув 1947 р. Є філією Українського державного степового заповідника. Головна окраса степу — 12 видів ковили. Флора налічує 604 види вищих рослин, фауна — 38 видів ссавців, 190 видів птахів, кілька видів плазунів та земноводних.

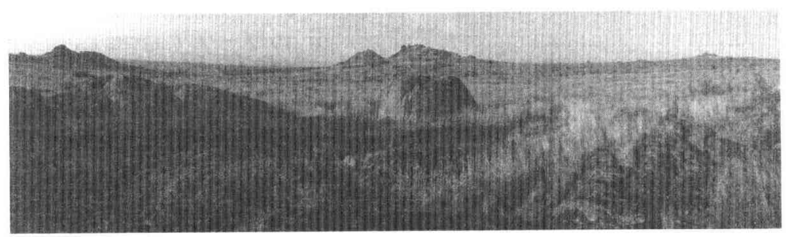
Степовий заповідник «Хомутівський степ»

с. Назарівка (Володарський р-н)

Пам'ятки природи:

Степовий заповідник «Кам'яні Могили»

Унікальний заповідник площею 4,04 км^2 являє собою скельні підйоми 50—70 м заввишки, що виникли посеред степу 2 млрд років тому під час виверження вулкану. Скельне пасмо складається із Західної та Східної гряди, окремі вершини сягають 200 м.

Степовий заповідник «Кам'яні Могили»

Заповідник є природною пам'яткою — гранітні скелі за фізичною структурою й хімічним складом не мають аналогів. У заповіднику росте близько 30 видів рослин, занесених до Червоної книги України, а взагалі флора нараховує понад 460 видів рослин.

За легендою, саме тут 1223 р. відбулася відома битва на Калці. За іншою легендою, Кам'яні Могили були містом поховання скіфських царів.

Житомирська область

Обласний центр — м. Житомир.

Адміністративно-територіальний поділ: 23 райони.

Область розташована на півночі Правобережної України. Межує на сході з Київською, на півдні — з Вінницькою, на заході — із Хмельницькою та Рівненською областями України, на півночі — з Гомельською областю Білорусі.

Географічне положення Житомирщини — центральна частина Східноєвропейської рівнини. Майже три чверті області розташовано в межах Придніпровської та Волинсько-Подільської височини, північна частина — на Поліській низовині, а також на Словечансько-Овруцькому кряжі, що складається з докембрійських кварцитів. Найвища точка кряжа сягає 316 м над рівнем моря.

Природні зони регіону: північна частина — полісся, південна — лісостепи. На території області протікає 221 річка, серед них найбільші — Тетерев, Случ, Ірпінь, Ірша. Усі річки належать до басейну Дніпра. На Житомирщині багато озер, серед яких найбільші — Кам'яне, Чорне, Куп'є, Озерянське, Дуже, Дідове та ін.

У II—IV ст. на півночі сучасного регіону оселилися східнослов'янські племена антів. У X—XI ст. територія Житомирщини ввійшла до складу Київської Русі, потім — Володимиро-Волинського, а з 1199 р. — Галицько-Волинського князівств. З 1362 р. землі області належали литовським феодалам, а після Люблінської унії (1569 р.) — польським шляхтичам.

У 1594—1596 рр. населення краю брало участь у народному повстанні під проводом Северина Наливайка. У 1648—1654 рр. чотири

козацькі полки з Житомирщини стали під знамена Богдана Хмельницького у визвольній війні.

1768 р. мешканці регіону брали участь у Коліївщині.

1797 р. було створено Волинську губернію з центром у Новограді-Волинському, а з 1804 р. її столицею став Житомир.

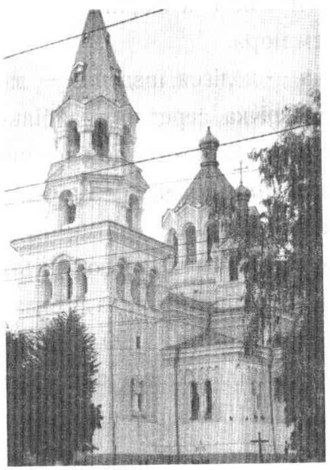
Житомирська область заснована 22 вересня 1937 р.

м. Житомир

За легендою, назва міста походить від імені дружинника київських князів Аскольда й Діра — Жидомира (Житомира). Саме він, згідно з літописами, заснував місто 884 р. Друга версія походження назви Житомира — від поєднання слів «жито» й «мир», буцімто на цих землях мешкало плем'я житичів, які жили мирно та вирощували жито.

1240 р. Житомир було зруйновано під час татаро-монгольської навали.

1320 р. місто перейшло під владу Великого князівства Литовського. 1399 р. золотоординський хан Едигей, розгромивши військо литовського князя Вітовта, захопив і розграбував Житомир. 1444 р. місто здобуло Магдебурзьке право. 1482 р. Житомир спалили орди Менгли-Гірея. 1569 р. за Люблінською унією місто перейшло під владу Польщі. 1686 р. Житомир став центром Київського воєводства, а 1804 р. — губернським містом Волинської губернії.

Преображенський кафедральний собор

З 1937 р. Житомир являє собою обласний центр.

Пам'ятки:

Кафедральний костел св. Софії, 1737—1751 рр.: пл. Замкова, 2.

Зведений на Замковій горі в стилі пізнього ренесансу та бароко. Фасад

розділено на два яруси з вежами, стіни костелу завтовшки до двох метрів побудовані з цегли. Висота дзвіниці — понад 26 м.

Преображенський кафедральний собор, 1874 р.: просп. Перемоги, 12/14.

Зведений на місці зруйнованої Василіанської церкви. Висота собору — 53 м, а дзвін, установлений на дзвіниці, важить 500 пудів (1 пуд — 16 кг). Ікони собору написано російським академіком М. Васильєвим.

Комплекс споруд Поштової станції, сер. XIX ст.: просп. Миру, 72.

До унікального комплексу належать будинок Поштової станції з огорожею, готель, стайні.

Пам'ятник О. С. Пушкіну, травень 1899 р.: Старий бульвар.

Перший пам'ятник, який з'явився в Житомирі. Автори — скульптор Г. Олишкевич, архітектор М. Бетакі.

Замкова гора (замковий майдан)

На цьому місці в XIII—XVII ст. стояв дерев'яний замок-фортеця, потім кам'яний замок, оточений ровами. Зараз тут розташовується міський сквер.

Магістрат (ратуша), межа XVII—XVIII ст.: вул. Кафедральна, 5.

Будинок ратуші був зруйнований 1941 р., але, оскільки він був пам'яткою архітектури державного значення, 1951 р. звели його точну копію.

Михайлівська церква, 1856 р.: вул. Київська.

Належить до найдавніших кам'яних культових споруд православної церкви в Житомирі. Зведена за кошти купця М. Хаботіна. Протягом 1927—1942 рр. храм використовували під склади та спортзали.

Келії єзуїтського монастиря, 1724 р.: вул. Черняхівського, 2.

Колись на цьому місці в центрі Житомира стояв єзуїтський монастир. Сьогодні двоповерхова будівля келій чекає на реставрацію.

Музеї:

Житомирський обласний літературний музей обласної ради: вул. Київська, 45; тел. (0412) 37-42-82.

Музей природи: вул. Кафедральна, 14; тел. (0412) 47-26-03.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідні — субота, неділя. Плата за вхід: дорослі — 1 грн, діти — 0,4 грн; екскурсія групи — 3 грн.

Ботанічний сад Державного агроекологічного університету: вул. Корольова, 39; тел. (0412) 33-20-64.

Житомирський обласний краєзнавчий музей: пл. Замкова, 1; тел. (0412) 37-44-58.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідні — субота, понеділок. Плата за вхід: дорослі — 2 грн, діти — 1 грн; екскурсія: дорослі — 14 грн, діти — 7 грн.

Літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка: пл. Короленка, 1; тел. (0412) 22-16-31.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідні — неділя, понеділок. Плата за вхід: дорослі — 2 грн, діти — 1 грн; екскурсія: дорослі — 14 грн, діти — 7 грн.

Державний музей космонавтики ім. С. П. Корольова: вул. Дмитрівська, 5; тел. (0412) 37-20-30.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — понеділок. Плата за вхід: дорослі — 2 грн, діти — 1 грн; екскурсія: дорослі — 15 грн, діти — 7 грн. Можливі екскурсії французькою, англійською та польською мовами, вартість: дорослі — 30 грн, діти — 14 грн.

До складу музею входять Меморіальний будинок-музей С. П. Корольова й павільйон космічної техніки. Експозиція музею налічує понад 2 тис. експонатів. У кімнатах будинку за спогадами матері Корольова, Марії Миколаївни Баланіної, відтворено атмосферу часів дитинства та юнацтва видатного вченого: стільці, письмовий стіл, полиця з улюбленими книжками, буфет, дитяча колиска маленького Сергія, посуд, рідкісні фотознімки, родинні реліквії.

Експонати музею розповідають про життя й наукову діяльність С. П. Корольова, під керуванням якого 1933 р. було створено першу радянську ракету 09, а пізніше — 212 і ракетоплан РП-318.

Окрема експозиція — «С. П. Корольов і Ю. А. Гагарін». Крім відомих усьому світу фотознімків, експонується оригінал справи про рекорди першого космічного польоту Юрія Олексійовича Гагаріна

на космічному кораблі-супутнику «Восток» 12 квітня 1961 року, модель першого штучного супутника Землі, космічна лабораторія «Електрон-1», статті, листи, книжки.

Готелі:

«Житомир»: пл. Перемоги, 6; тел. (0412) 22-87-71, 22-86-93.

«Україна»: вул. Київська, 3; тел. (0412) 37-50-83.

«Полісся»: вул. Київське шосе, 139; тел. (0412) 36-62-64.

«Юність»: вул. Баранова, 4; тел. (0412) 36-15-97.

«Ялинка»: просп. Миру, 34; тел. (0412) 20-65-18.

м. Коростень (Коростенський р-н)

Давнє місто древлян на березі р. Уж. Перші писемні згадки — «Повість временних літ», згідно з якою поблизу міста-фортеці Іскорость (Іскоростень, Коростень) 945 р. древляни вбили князя Ігоря. Вдова Ігоря — княгиня Ольга помстилася за чоловіка: звеліла принести від кожного дому по горобцю або голубу, потім наказала прив'язати до пташиних лапок запалені трути й відпустити птахів — ті полетіли додому, під дахи та стріхи Іскорості. За легендою, таким чином 946 р. княгиня Ольга спалила місто.

Коростень входив до складу Київської Русі. У XIV ст. був захоплений Литвою, з 1569 р. належав Польщі, а з 1793 р. відійшов до складу Росії.

Сучасний Коростень прославили заслужені художники України з Коростенського фарфорового заводу — В. М. Трегубова та М. С. Трегубов. Коростенський фарфоровий завод був відзначений президентом США Біллом Клінтоном і удостоєний нагороди «Бермінгемський смолоскип».

Із княгинею Ольгою пов'язано чимало місцевих топонімів. Так, за легендою, с. Шатрища дістало таку назву, бо на цьому місці стояли намети княгині та її війська під час облоги Іскоростеня. Велика княгиня Ольга, до речі, була єдиною в історії України жінкою-правителькою (правління — 945—964 рр.). Вона прийняла християнство у візантійському Константинополі та після хрещення отримала ім'я

Олена. Щоб спокутувати свою провину перед Іскоростенем, княгиня після хрещення повернулася до міста. Для неї побудували високий терем і церкву св. Олени, що була першим християнським храмом на древлянській землі. По берегах р. Уж багато криниць, із яких княгиня нібито пила воду, називають Ольжиними. У селах Кліщі й Любовичі знаходяться Ольжині долини. На березі Ужа, за легендою, є також «Дзеркало Ольги» та грот Ольги.

Пам'ятки:

Залишки Іскоростеня

Збереглися давні городища з укріпленими валами й ровами, що розкинулися на високих скелястих берегах р. Уж.

Ольжині Купальні: околиця м. Коростень

Р. Уж стрімко несе свої води між скелями, де колись любила купатися княгиня Ольга. Виступ однієї зі скель за своєю формою нагадує ванну й має назву Купальня Ольги (Ольжині Купальні). Поруч стоять скелі Баранячі Лоби, Велетенські Котли тощо.

Музеї:

Коростенський краєзнавчий музей: вул. Грушевського, 6; тел. (04142) 4-41-98.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідні — понеділок, вівторок. Плата за вхід: дорослі — 2 грн, діти — 1 грн; екскурсія: дорослі — 14 грн, діти — 7 грн.

Музей відкрито 1988 р. як відділ Житомирського краєзнавчого музею, його фонди нараховують понад 7,5 тис. експонатів.

Готелі:

«Коростень»: вул. Леніна, 26; тел. (04142) 4-11-90.

с. Немирівка (Коростенський район)

Пам'ятки:

Могила князя Ігоря

З історичних джерел відомо, що мешканці Іскоростеня були незадоволені великими податками, які збирав князь Ігор. Древляни зі своїм князем Малом вирішили вбити ненажерливого князя. Недалеко під стінами міста вони полонили Ігоря, прив'язали ногами до нагнутих дерев, які потім відпустили, і його тіло розірвалося на дві частини.

м. Бердичів (Бердичівський р-н)

Територія району була заселена ще в II тис. до н. е., тут знайдено поселення бронзового віку та залишки двох поселень черняхівської культури.

1320 р. князь Гедимін подарував цю місцевість литвинові Тишкевичу. 1648 р. загони повстанців на чолі з М. Кривоносом перемогли польське військо та зайняли Бердичів. 1703 р. поблизу міста значні перемоги здобули загони фастівського полковника С. Палія.

1765 р. Станіслав Август на прохання Радзивілла заснував у Бердичеві ярмарок. Ця подія сприяла становленню міста як одного з найбільших торговельних осередків України.

1844 р. Бердичів належав Волинській, потім — Київській губернії, а 1846 р. став повітовим містечком.

Пам'ятки:

Монастир босих кармелітів, XVI—XVIII ст.: вул. Косогорська, 17.

На цьому місці понад р. Гнилоп'яттю до монастиря стояв замок київського воєводи Януша Тишкевича. Монастир був заснований 1627 р., Тишкевич подарував монахам давню ікону Божої Матері, а 1630 р. і власний замок. Через часті напади татар і козаків монастир був укріплений: грубі стіни, земляні вали та рів із водою, гармати на стінах. В обителі розміщувалася бібліотека, яка налічувала сотні рідкісних рукописів, серед них і так звані «Мемуари яничара Поляка», датовані 1490—1516 рр. Протягом 1760—1840 рр. у монастирі працювала власна типографія, яка називалася «Типографія фортеці Пресвятої Діви Марії», у ній надрукували понад 650 творів: молитовників, книг духовного та історичного змісту, повістей, віршів, проповідей, календарів тощо.

1648 р. монастир захопили й пограбували війська Б. Хмельницького. З 1792 р. обитель була зачинена, у радянські часи будівля використовувалася під історичний музей. З 1958 р. у монастирі прово-

дилися реставраційні роботи. На сьогодні в підземній частині діє капличка, правляться служби з електронним органом.

Окрема історія пов'язана з іконою Божої Матері, подарованою монастирю Янушем Тишкевичем. Згідно з віруваннями, ікона була чудодійною, вважалася заступницею мешканців міста й усієї України. До неї щорічно йшли тисячі паломників, а 1753 р. папа римський дав дозвіл на її коронацію, прославши дві золоті корони. Коронація Бердичівської ікони Богоматері відбулася 16 липня 1756 р. Під час Великої Вітчизняної війни ікона зникла, за однією версією — згоріла, за іншою — перебувала в приватній колекції в Польщі. На початку 90-х рр. XX ст. список (копію) цього образа створила художниця з Кракова Божена Муха-Совинська. Нову ікону 1997 р. освятив папа Іоанн Павло II у Кракові, а в липні 1998 р. провели її нову коронацію.

У монастирі цікаво оглянути Маріїнський костел (1634—1754 рр.), келії, прибрамний корпус, фортечний мур із баштами, усі споруди — XVI—XVIII ст.

Костел св. Варвари, 1826 р.: вул. К. Лібкнехта, 25.

Окрім цікавої архітектури, невеликий костел відомий тим, що тут вінчався відомий французький письменник Оноре де Бальзак з Евеліною Ганською.

м. Новоград-Волинський
(Новоград-Волинський р-н)

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1257 р., де вказано його приналежність до Володимиро-Волинського князівства. Первісна назва поселення — Звягель (Взвягль) — була чинною до 1793 р.

У XV ст. Звягель належав Василеві та Андрію Семеновичам, які звалися князями звягельськими. Після їх смерті великий князь Литовський віддав місто Костянтинові Острозькому.

Волинь ввійшла до складу Росії 1793 р., тоді місто було перейменоване на Новоград-Волинський, його пропонували на столицю губернії, але 1804 р. зробили повітовим містечком. Протягом 1823—1825 рр. Новоград-Волинський був одним із центрів руху декабристів.

Музеї:

Новоград-Волинський літературно-меморіальний музей Лесі Українки: вул. К. Маркса, 94; тел. (04141) 5-21-80.

Режим роботи: 9:00—18:00, вихідні — неділя, понеділок. Плата за вхід: дорослі — 2 грн, діти — 1 грн; екскурсія: дорослі — 14 грн, діти — 7 грн.

Музей-садиба родини Косачів є візитівкою міста. В одній з кімнат — портрети славетної родини: батька Лесі Українки — Петра Косача, матері — Олени Косач, уродженої Драгоманової. Мати Лариси Косач (справжнє ім'я Лесі Українки) була дитячою письменницею та поетесою, працювала під псевдонімом Олена Пчілка. Друга кімната будинку — дитяча кімната Лесі Українки, де вона мешкала протягом 1871—1879 рр. У центрі Новограда-Волинського встановлено пам'ятник видатній землячці.

Готелі:

«Дружба»: вул. Карла Лібкнехта, 82; тел. (04143) 2-40-18, 2-10-37.

«Кармеліт»: вул. Леніна, 20; тел. (04143) 2-01-90.

м. Овруч (Овруцький р-н)

Стародавнє волинське місто (Вручай, Вручий, Овручев) на р. Норин уперше згадується в «Повісті временних літ» під 946 р. Проте заселені ці місця були набагато раніше, археологами знайдено докази, що люди тут жили ще у V—IV тис. до н. е.

Літописи повідомляють про Овруч як про місто, що підкорилося княгині Ользі. Наступна згадка — в хроніках: поблизу Овруча 977 р. загинув князь Олег у битві з Ярополком. У XII ст. місто стало резиденцією князя Рюрика Ростиславовича, тут зведено потужну фортецю.

За часів татаро-монгольської навали Овруч був зруйнований майже вщент, та вже на початку XIV ст. відродився. Тут збудували нову фортецю, місто ввійшло до складу Галицько-Волинського князівства.

З 1356 р. перебувало в складі Великого князівства Литовського. 1399 р. Овруч захопив кримський хан Едигей.

1506 р. після чергового нападу кримських татар був зруйнований дерев'яний замок-фортеця Овруча. Тому за кілька років спорудили нову кам'яну фортецю з муром, оточену глибоким ровом, вона мала чотири в'їзні брами та шість багатоярусних башт. Із 1569 р. Овруч увійшов до складу Речі Посполитої і став центром Овруцького староства. 1641 р. король Владислав IV надав місту Магдебурзьке право.

1648 р. Овруч захопили козаки, але за перемир'ям 1667 р. він знову належав Польщі. Після 1793 р. місто ввійшло до складу Російської імперії.

1937 р. є датою створення Житомирської області у складі УРСР, Овруч став районним центром.

Пам'ятки:

Олегова могила

Величезний курган на околиці міста, у якому, за легендою, поховано князя Олега. 1961 р. тут був установлений пам'ятний знак, що повідомляє, що це місце справді є першим похованням князя.

Василіївський монастир, XII ст.: вул. Пролетарська, 2.

Головна прикраса монастиря — церква св. Василя. Її було зведено 1190 р. на місці дерев'яної церкви св. Василя, яку 997 р. заснував рівноапостольний великий князь Володимир, хрещений Василем. Храм входив до палацового комплексу князя Рюрика Ростиславовича. 1321 р. церкву зруйнував литовський князь Гедимін.

Протягом століть на цьому місці зводилися церкви, які з тих чи тих причин зазнавали руйнації. 1848 р. впали склепіння храму-руїни, від давньоруської церкви залишилося три апсиди й частина північної стіни. У 1907—1912 рр. архітектор О. Щусєв виконав справді ювелірну роботу: він реставрував храм, по цеглинці збираючи залишки північної стіни. Також під час реставрації Щусєв біля церкви збудував двоповерховий корпус келій жіночого монастиря, трапезну та дзвіницю. У розписі інтер'єру брали участь відомі художники К. Петров-Водкін, Ф. Волков, Б. Максимов. На освячення реконструйованої церкви приїжджав російський імператор Микола II.

Після реставрації при храмі відкрили жіночу обитель, що діяла до 1935 р., потім була зачинена радянською владою, але знову діяла протягом 1944—1959 рр. 1990 р. церкву було освячено та відкрито для богослужінь. У будівлі при церкві розміщується жіночий монастир.

м. Володарськ-Волинський

(Володарсько-Волинський р-н)

Розташоване на березі р. Ірша. За своє існування встигло кілька разів змінити назву. Так, до 1912 р. місто називалося Горошки (тепер це назва села неподалік), протягом 1912—1921 рр. — Кутузове.

Перші писемні згадки датуються 1545 р., вже тоді селище було відоме як центр видобування коштовного та напівкоштовного каміння: гірського кришталю, топазів тощо. Володарськ-Волинський називають «кам'яним серцем України».

Пам'ятки:

Парк ім. М. Кутузова, 1967 р.

Залишки парку, заснованого над р. Ірша в XVIII ст. Тут ростуть близько 60 дубів і тополь, вік яких сягає понад 200 років. У парку стоїть пам'ятник М. Кутузову на знак того, що колись тут був маєток видатного полководця, подарований йому 1802 р. царицею Катериною II.

Музеї:

Музей дорогоцінного та декоративного каменю: вул. К. Маркса, 58; тел. (04145) 2-16-88.

Музей — справжня скарбниця, де зберігаються експонати, деякі з них безцінні: кристали кварцу, різнокольорові топази, берили та їх коштовний різновид — геліодор, так званий «золотий берил». До речі, найбільший геліодор вагою 21 карат було знайдено саме у Володарську-Волинському. Майже до середини XX ст. берили не вважалися за самоцвіти, до того часу міцний камінь часто використовували під час будівель, ним брукували дороги.

Саме на Волині знайшли топаз, вага якого дорівнювала 117 кг, а розміри — 82 × 37 × 35 см. Серед топазів — експонатів музею є уні-

кальний яскраво-блакитний камінь, усередині якого видно білі смужки, що нагадують вітрила корабля. Цей топаз називається «Академік Ферсман». Експонати музейної колекції зараховано до Історичного фонду дорогоцінних металів і коштовного каміння України.

Готелі:

*«**Кристал**»*: вул. К. Маркса, 10; тел. (04145) 2-22-01.

«Топаз»: вул. Чкалова, 7; тел. (04145) 2-23-12.

с. Тригір'я *(Житомирський р-н)*

Розташоване на правому березі р. Тетерів. 1583 р. у дубовому лісі на гранітній скелі було засновано Спасо-Преображенський Чуднівський чоловічий православний монастир. Довколишні села Тригір'я та Буки з'явилися значно пізніше.

Пам'ятки:

Троїцький монастир, XV ст.

Заснований житомирським князем Володимиром на скелястому березі р. Тетерів. Другий після Почаївського монастиря. Був зруйнований і зведений заново у 1782—1873 рр. До його складу входить Спасо-Преображенська церква (1854—873 рр.) та корпус келій (1782 р.).

смт Олевськ *(Олевський р-н)*

Одне з найдавніших поселень Волині. За легендою, раніше селище називалося Олеговим городищем. Засноване в другій половині X ст. Овруцьким князем Олегом Святославичем, перші документальні згадки належать до 1488 р.

На початку XVI ст. місто було приписане Овруцькому замку. 1569 р. опинилося під владою Польщі. 1641 р. польський король надав Олевську Магдебурзьке право, дозволив проводити щотижневі торги та ярмарки двічі на рік. 1793 р. місто відійшло до Російської імперії.

Пам'ятки:

Миколаївська церква, 1596 р.

На кам'яному хресті, вмурованому в західну стіну прибудованого до церкви мурованого притвору, висічено дату — 1618. Спочатку храм був одноверхим, хрещатим у плані з готичними рисами — стрільчастою формою арок. Після його відбудови 1864 р. над центром кожного з рамен просторового хреста з'явилися невеликі восьмигранні хибні верхи, поставлені прямо на дах, що в деякій мірі порушує первісну гармонію храму.

У церкві зберігся стародавній двоярусний іконостас.

Готелі:

«Олевськ»: вул. Дзержинського, 6; тел. (04135) 2-15-05.

с. Кодня *(Житомирський р-н)*

Розташоване на березі р. Коднянка. Містечко під назвою Коденград уперше згадується в письмових джерелах під 1301 р. З 1362 р. перебувало в складі Великого князівства Литовського, після його об'єднання з Польщею 1569 р. — у складі Речі Посполитої.

Знане завдяки подіям гайдамацького руху в Україні, відомого як Коліївщина (1786 р.). Писемні пам'ятки стверджують, що поблизу села було страчено понад 3 тис. гайдамаків та десятки кобзарів, які співали патріотичних пісень.

Пам'ятки:

Курган

Могили гайдамаків, страчених 1768 р.

Церква Різдва Богородиці, 1841 р., ***з дзвіницею,*** 1865 р.

с. Верхівня *(Ружинський р-н)*

Перші згадки про село датуються початком XVII ст. Міжнародної слави Верхівня зажила завдяки перебуванню в Україні видатного французького письменника О. де Бальзака (1799—1850 рр.).

Пам'ятки:

Палац, XIX ст.

Один із взірців палацово-паркового ансамблю в стилі класицизму. Належав родині Ганських. Сьогодні тут можна побачити палацово-парковий ансамбль (нині середній навчальний заклад), палац (1780-ті рр.), два флігелі (XVIII ст.), костел (1810 р.), пейзажний парк із парковими будівлями.

Музеї:

Літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака: тел. (04138) 9-56-45.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — понеділок. Плата за вхід — 1 грн, екскурсія — 3 грн.

Приїзд Оноре де Бальзака у Верхівню та Бердичів був пов'язаний, відповідно до тогочасних найкращих романів, із жінкою. Уроджена польська графиня Евеліна Ржевуська, у шлюбі — Ганська, 1832 р. несподівано навіть для самої себе почала листуватися з відомими французьким письменником. Свої листи вона підписувала словами «іноземка» та «незнайомка». Дивне листування тривало кілька років, а після зустрічі Бальзака й Ганської в Петербурзі 1840 р. набуло романтичного відтінку. Після смерті чоловіка Евеліна Ганська вийшла заміж за Оноре де Бальзака, повінчавшись із ним у м. Бердичеві в березні 1850 р. На жаль, цей шлюб був нетривалим: письменник помер за кілька місяців через хворобу серця.

с. Селезівка *(Овруцький р-н)*

Пам'ятки:

Поліський природний заповідник: тел. (04148) 5-12-83, 3-42-88.

Є одним з найбільших і незвичайних в Україні, а його ліси — чи не найбільші в Європі. Свого нинішнього вигляду почав набувати ще за часів льодовиків, останній із яких лежав на цих землях близько 200 тис. років тому. Зазвичай льодовики стягують за собою поверхню землі, але тут на заваді ставав виступ кристалічного фундаменту — Словечансько-Овруцький кряж. Він має середню висоту 60—80 м, максимальний підйом над рівнем моря — 316 м. Кряж складається з піщаників та рожевих і червоних кварцитів, вік яких становить

сотні мільйонів років. Ці природні копалини в Україні ніде більше не зустрічаються, а через властивості будівельного матеріалу та красу вони використовувалися під час будування Софіївського собору, Золотих воріт і Києво-Печерської лаври в Києві, а також під час зведення інших архітектурних пам'ятників у Переяславі-Хмельницькому, Овручі, Вишгороді тощо.

Унікальною є рослинність заповідника: південний плющ, реліктові зарості азалії понтійської, скельний дуб, чорна береза та ін. Учені досі не можуть відповісти на питання, як опинилися тут ці південні рослини.

Багато видів тварин заповідника занесені до Червоних списків України та Європи. Серед них птахи: великий білобокий гусак, лунь болотяний, сорокопуд, дрімлюга, деркач; тварини: борсук, горностай, рись європейська, видра, лось, вепр, вовк, бобер, косулі та ін.; земноводні: тритон, жаби зелена й сіра; плазуни: болотяна черепаха, мідянка, веретільниця та ін. Серед рідкісних істот — схожа на рибу, але насправді найпростіша хребетна тварина — мінога українська.

Закарпатська область

Обласний центр — м. Ужгород.

Адміністративно-територіальний поділ: 13 районів.

Розташована в межах західної частини українських Карпат і Закарпатської низовини. На півночі межує з Львівською, на сході — з Івано-Франківською областями України, на півдні — з Румунією, на південному заході — з Угорщиною, на заході — зі Словаччиною, на північному заході — з Польщею.

Перші історичні відомості про ці землі пов'язані з фракійським племенем карпів (близько 500 тис. років до н. е.), що були переселені сюди римлянами. На думку багатьох учених, від назви цього племені й дістали назву гори Карпати.

У IX—XI ст. Закарпаття підпадало під вплив Київської Русі. До початку XX ст. входило до складу Угорського королівства, Австрійської монархії Габсбургів. Після розпаду Австро-Угорщини в роки Першої світової війни (1914—1918 рр.) Закарпаття набуло статусу автономії в складі Чехословацької республіки. Навесні 1939 р. всі його південні райони були віддані Угорщині. На початку 1939 р. на території краю виникла нова держава — Карпатська Україна, першим президентом якої став Августин Волошин. Проте 15 березня 1939 р. війська Гортистської Угорщини окупували Закарпаття, й це державне утворення припинило своє існування.

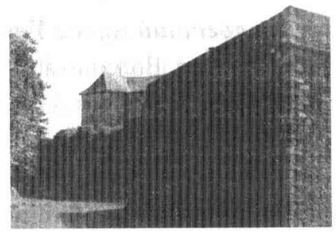
У жовтні 1944 р., після вступу радянських військ, на Закарпатті було проголошено самостійну державу — Закарпатську Україну зі своїм урядом — Народною Радою. Вона проіснувала лише до липня 1945 р., коли відбулося приєднання цих територій до УРСР. 22 січня 1946 р. було утворено Закарпатську область.

м. Ужгород

Розташоване на березі р. Уж.

Згадується в літописах уже 903 р. у зв'язку з уторгненням кочових угорських племен до Дунайської улоговини. На початку XV ст. Ужгород перебував у складі Угорського королівства. Тривалий час власниками міста були графи Другети. 1711 р., після придушення повстання проти Габсбургів, Ужгород перейшов у володіння державної скарбниці. Від кріпосної залежності населення міста було звільнене в період Угорської революції 1848—1849 рр.

Після приєднання Закарпаття до Чехословаччини Ужгород із вересня 1919 р. до листопада 1938 р. був головним (столичним) містом Підкарпатської Русі. У листопаді 1938 р. Ужгород, за умовами Віденського арбітражу, перейшов до Угорщини. 27 жовтня 1944 р. військами 4-го Українського фронту місто (разом з усім Закарпаттям) було звільнене від німецьких загарбників, а 1945 р. воно ввійшло до складу Української РСР. З 22 січня 1946 р. Ужгород став центром Закарпатської області.

Замок-фортеця

Пам'ятки:

Замок-фортеця, X—XVI ст.: вул. Капітульна, 33.

Здвиженський кафедральний собор, 1646—1848 рр.: вул. Капітульна, 11.

Будинок правління Ужанського комітету, 1809 р.: пл. Жупанатська, 3.

Шпихлір і винний погріб, 1781 р.: вул. Ракоці, 2.

Садибний будинок у Радванці, кін. XVI ст.: вул. Дієндеші, 8.

Дерев'яна Шелестівська Михайлівська церква, 1777 р.: вул. Капітульна, 33а.

Горянська церква св. Миколи, XII—XIV ст.: пров. Музейний.

Музеї:

Закарпатський музей народної архітектури та побуту: вул. Капітульна, 33а; тел. (03122) 3-73-92.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — вівторок.

Закарпатський обласний краєзнавчий музей: вул. Капітульна, 33 (у приміщенні замку); тел. (03122) 3-44-42.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — вівторок.

Обласний художній музей ім. І. Бокшая: вул. Жупанатська, 3; тел. (03122) 3-70-81.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — понеділок.

Меморіальний будинок-музей А. А. Коцки: вул. Віннична, 20; тел. (03122) 3-06-91.

Меморіальний будинок-музей Ф. Ф. Мануйла: вул. Другетів, 74; тел. (03122) 3-26-04.

Зоологічний музей Ужгородського національного університету: вул. Волошина, 54.

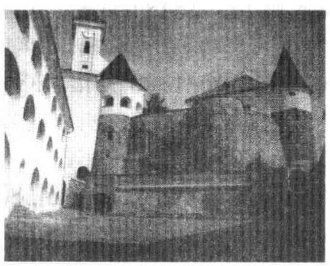
Готелі:

«Ужгород»: пл. Богдана Хмельницького, 2; тел. (03122) 3-50-60, 3-50-65.

м. Мукачеве (Мукачівський р-н)

Розташоване на березі р. Латориця.

Історія міста щільно пов'язана з історією замку, який згадується 1393 р., коли угорський король Сигізмунд І подарував руському князю Федорові Коріятовичу місто Мукачеве. Князь перебудував замок, викопав криницю 85 м завглибшки. Наступні власники замку, переважно угорські дворяни, продовжували його перебудову. Внутрішній берег викопаного рову був обнесений дубовим частоколом, який називався паланком, від нього й походить сучасна назва

Замок «Паланок»

замку — «Паланок». Найважливіші події в замку припадають на XVI ст., коли розпочалася боротьба між Австрією та Трансільванією за вплив в Угорщині. З 1685 до 1688 рр. замок зазнавав постійних облог від австрійського війська, та взяти його силою не вдалося. Обороною замку керувала Олена Зріні — жінка, хоробрість якої викликала захоплення всієї Європи. 1688 р. Олена Зріні отримала сфальсифікований лист нібито від свого чоловіка з проханням здатися й відтак підписала акт про капітуляцію. Наприкінці XVII ст. замок набуває теперішнього вигляду. У 1703—1704 рр. він стає центром національно-визвольної війни угорського народу під проводом Ференца II Ракоці проти Австрійської імперії. 1789 р. замок був перетворений на одну з найсуворіших тюрем Австрії для політичних в'язнів, а 1922—1926 рр. виконував роль казарми. 1960 р. замок «Паланок» став музеєм.

Пам'ятки:

Мукачівський замок «Паланок», XIV—XVIII ст.: г. Замкова.

Мукачівський Святомиколаївський жіночий монастир, 1360—1806 рр.: вул. Північна, 2.

Готична каплиця св. Мартіна, XIV ст.: вул. Миру, 51.

Палац графів Шенборнів «Білий будинок», 1667—1748 рр.: вул. Миру, 26—28.

Міська ратуша, XX ст.: пл. Миру, 1.

Музеї:

Мукачівський історичний музей (Замок «Паланок»): г. Замкова (на території замку); тел. (03131) 4-15-79.

Режим роботи: 9:00—17:00, без вихідних.

Готелі:

«Барва»: вул. Миру, 66; тел. (03131) 2-24-86, 5-20-58.

м. Рахів (Рахівський р-н)

Розташоване над р. Тиса.

Перша згадка датується 1447 р. Тоді це був маєток угорських князів. Назва міста походить від дієслова «рахувати»: подорожні

зупинялися тут, відпочивали й підраховували надбане. Менше ніж за сто останніх років Рахів побував у складі п'яти різних держав. Ним володіли угорські Ракоці й австрійські Габсбурги, тут проходили турецькі завойовники і козацькі сотні Северина Наливайка, приїздили посланці зі Стамбула. Населення міста брало активну участь у подіях початку XX ст. 1939 р. Рахівщина входила до складу Карпатської України.

Рахів лежить між гірськими хребтами. З півночі його обіймають Привододільні Горгани, на заході височіє Свидовець, на північному сході — Чорногірський хребет, а з півдня наступають Рахівські гори. У місті працює адміністрація Карпатського біосферного заповідника (тел: (03132) 2-26-28).

Пам'ятки:

Костел св. Іоанна Непомуки: вул. Миру, 20.

Музеї:

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах: вул. Красне Плесо, 77; тел. (03132) 2-21-93.

Режим роботи: 9:00—17:00, перерва 12:00—13:00, вихідний — неділя.

Готелі:

«Європа»: вул. Миру, 42; тел. (03132) 2-12-48.

м. Свалява (Свалявський р-н)

Розташоване на р. Латориця.

Перша згадка про місто під назвою «Золоа» (від угорського «сольва» — солона вода) припадає на 1263 р. У XIII—XIV ст. Свалява належала Бет-Бетке, березькому жупану Шимону, магістру Аладару, Перені, з XIV ст. — трансільванським князям. За переказами, у цей час тут проживав Бесараб, син Татамера, прапрадідусь Дракули. У грамоті 1463 р. вперше згадуються місцеві джерела мінеральної води. З 1728 р. до початку XX ст. Свалява входила до складу домінії родини Шенборн, розкішний замок яких зберігся в чудовому стані, сьогодні в ньому розташовано санаторій «Карпати» поблизу с. Чинадієве.

Свалява має близько ста мінеральних джерел, що становить приблизно одну третину всіх джерел Закарпаття.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Миколая, 1588 р.

Перебудована 1759 р. у присілку Бистрий.

Музеї:

Свалявський історичний музей: вул. Головна, 18.

Свалявський краєзнавчий музей: вул. Шевченка, 4; тел. (03133) 2-14-62, 2-27-67.

Готелі:

«Карпати»: вул. Духновича, 4; тел. (03133) 2-12-30.

м. Хуст (Хустський р-н)

Розташоване на злитті річок Ріка й Тиса.

Місто виростало навколо Хустського замку. Замковий комплекс створювався в XI—XIII ст. 1191 р. угорські королі закінчили будувати фортецю, зведення якої тривало понад сто років. 1526 р. замок перейшов до Трансільванського князівства. 1709 р. у ньому відбувся загальнотрансільванський сейм прибічників Ференца II Ракоці. 1766 р. блискавка вдарила в погріб, де зберігався порох. Вибух завдав спорудам суттєвої шкоди, відтак замок поступово втратив своє стратегічне значення.

1919 р. в Хусті зібрався Всенародний конгрес угорських русинів, що утворив Центральну Народну Раду й ухвалив приєднати Закарпаття до України. 1938 р. місто стало столицею автономної Карпатоукраїнської держави, куди евакуювався уряд А. Волошина з Ужгорода. 15 березня 1939 р., одразу після створення Української держави, біля Хуста на Красному Полі розгорівся нерівний бій між захисниками молодої держави й угорськими окупантами. Кілька сотень студентів і гімназистів, які відбили зброю в чеського батальйону, протистояли авіації, танковим і моторизованим частинам нападників. Наштовхнувшись на божевільний опір, угорські війська вчинили криваву різанину. Нині на місці битви височить символічна могила.

Пам'ятки природи:

На території Хуста діє ***Карпатський біосферний заповідник «Долина нарцисів»***. Це єдине у світі місце, де збереглися природні зарості нарциса вузьколистого. Площа заповідника становить 257 га. Цвітуть квіти в травні протягом 20—25 днів.

Ніреցький водоспад розташовується на однойменному потоці на південному заході від Хуста, на схилах г. Товстий Верх (819 м). Водоспад поділений на два потоки, між яких виступає андезитова скеля. У ній вода вимила п'ять заглиблень, котрі місцеве населення називає «горщиками».

Пам'ятки:

Руїни Хустського замку, XI—XIII ст.

Миколаївська церква, XVIII ст.

Єлизаветинський костел, XVI—XV ст.

Музеї:

Хустський краєзнавчий музей: вул. 900-річчя Хуста; тел. (03142) 2-23-20.

Готелі:

«Хуст»: вул. Поперечна, 2; тел. (03142) 2-31-53.

м. Тячів (Тячівський р-н)

Розташоване на березі р. Тиса.

Назва походить від старонімецького Teutch-Au — «німецька долина». Заснований німецькими колоністами в середині XIII ст. 1329 р. став коронним містом. На початку XVIII ст. тячівці брали участь у національно-визвольній війні угорського народу проти Габсбургів (1703—1711 рр.). Поблизу міста орудували гуцульські опришківські повстанські загони, очолювані І. Пинтею, І. Пискливим, Ф. Бойком та В. Микуляком.

За радянських часів у Тячеві діяло кілька промислових підприємств, зокрема оборонний завод «Зеніт» радіотехнічного профілю.

Пам'ятки:

Реформатська церква, XIII—XVIII ст.

Костел, 1780 р.

Греко-католицька церква, 1852 р.

Готелі:

«Тячів»: вул. Леніна, 42; тел. (03134) 2-14-05.

смт Берегове (Берегівський р-н)

Перша згадка датована 1141 р. і пов'язана з тим, що граф Ламперт переселив сюди саксонців. Саме тоді з'являється й храм у центрі поселення, який не раз перебудовувався й сьогодні є прикрасою Берегового. 1247 р. король Бейла IV надав місту статус королівського. Розквіт Берегового збігся з періодом царювання короля Людвіга Великого та королеви Ержебет. Пізніше прилеглі землі перейшли у володіння трансільванського князя Габора Бетлена, який побудував у місті свій палац.

Берегове відіграло важливу роль у визвольній антигабсбурзькій війні князя Ференца Ракоці, котрий 20 грудня 1705 р. закликав народ до повстання. Місто також брало активну участь у визвольних змаганнях 1848—1849 рр. Після Сен-Жерменської мирної угоди Берегове ввійшло до складу Чехословацької республіки.

Сьогодні Берегове відоме своїми виноградниками: закарпатські марочні вина розливають саме на Берегівському винзаводі. У місті закінчується гілка Вигодської вузькоколійки «Карпатського трамвая». Берегове знане й завдяки термальним джерелам.

Пам'ятки:

Ансамбль споруд «Графського двору», 1629 р.: вул. Г. Бетлена, 1.

Костел Воздвиження Святого Хреста, XIII—XV ст.: вул. Шандора Петефі, 30.

Музеї:

Районний музей «Берегівщина»: пл. Бетлена, 1; тел. (03141) 2-21-50.

Готелі:

Турбаза «Закарпаття»: вул. Коріятовича, 1; тел. (03141) 2-31-81.

смт Солотвина (Тячівський р-н)

Розташоване на березі р. Тиса.

Солотвина (старі назви — Акнаслатина, Мармароська Солотвина, Солотвино, Слатинські Доли) вперше згадується в документах XIV ст., хоч археологи знайшли тут римські солекопальні аж II ст. н. е. У середні віки, до відкриття європейських покладів солі, видобуток солі приносив величезні доходи. Це спонукало побудувати цілу низку замків уздовж т. зв. Соляного шляху Солотвини до країн Західної Європи. Тоді було зведено практично всі замки Закарпаття. Після відкриття соляних родовищ Європи значення солотвинського шляху зменшується.

1968 р. віднайшли новий спосіб лікувати астму й туберкульоз — створювали лікарняні палати в штольні на глибині 200 м. Солотвинські солекопальні є єдиними в Україні та СНД, де було можливе лікування в підземних умовах. 1976 р. тут побудували Українську алергологічну лікарню. У 80-х рр. XX ст. внаслідок провалу та затоплення частини штолень прісні озера над штольнею перетворилися на солоні. Сьогодні в Солотвині працює Українська алергологічна лікарня.

Пам'ятки природи:

Глибина озера ***Кунігунда*** становить 1—8 м, площа поверхні — 800 м. Озеро містить ропу та сульфідну грязь. Бромиста хлоридно-натрієва субтермальна вода, здатна викликати відчуття невагомості під час занурення. Її мінералізація (від 73 до 275 г/л) наближається до мінералізації знаменитого Мертвого моря (300 г/л) в Ізраїлі. На глибині 1,5—4 м озеро має шар води з підвищеним умістом галофільних бактерій із цілорічно аномально-підвищеною температурою.

Музеї:

Музей історії солекопалень: тел. (03134) 2-10-06.

Готелі:

Турбаза «Марілен»: тел. (067) 767-68-15.

смт Ясіня (Рахівський р-н)

Розташоване на березі р. Чорна Тиса.

Перша письмова згадка датується 1555 р. З часу заснування поселення тут побутує легенда про чудесний порятунок овець вівчаря Струка, залишених у ясеновому лісі зимувати. Ясен та вівці зображені на старовинному гербі Ясіні. А церква, побудована на честь цієї події вівчарем Струком, названа Струківською і є символом селища.

У XVIII ст. мешканці Ясіні активно підтримували опришківський рух, очолюваний Олексою Довбушем. Після розпаду Австро-Угорської імперії, селище стало столицею Гуцульської республіки. 8 листопада 1918 р. в центрі Ясіні зібралося багатотисячне віче, на якому було проголошено створення Української Народної Ради. Гуцульська республіка проіснувала аж до окупації краю румунськими військами (червень-липень 1919 р.). 1939 р. Ясіня ввійшла до Карпатської України з центром у м. Хуст. Після Другої світової війни — до складу Радянської України.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Вознесіння Господнього (Струківська), 1824 р.

Костел свв. апп. Петра і Павла: вул. Миру, 50а.

Ґражда — традиційна гуцульська садиба: присілок Стеблій.

Музеї:

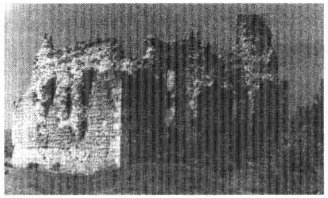
Історико-краєзнавчий музей

смт Середнє (Ужгородський р-н)

Розташоване на р. Віолла.

Назва походить від географічного розташування: посередині між Ужгородом і Мукачевим.

Перша письмова згадка датована XIV ст. Замок у Середньому був побудований тамплієрами для оборони Соляного шляху з Солотвини до Європи. 1312 р. замком заволоділи монахи ордену св. Павла. У XV ст.

Руїни середнянського замку

за місто борються на той час могутні роди Другетів та Палочі, останні ненадовго залишають замок за собою. У війні з турками помирає останній представник роду Палочі, й замок переходить до родини Добо. Нові власники розвивають у Середньому виноградарство, будують чотирикілометрові винні підвали, якими сьогодні послуговується винзавод «Леанка». У XVIII ст. замок був зруйнований під час антигабсбурзького руху угорських дворян під орудою Ференца II Ракоці й відтоді не відновлювався.

Щонайперше Середнє відоме своїми винами. У середині XVII ст. середнянські вина вже експортувалися до Європи і вважалися там одними з найкращих. Якістю та дуже приємним букетом вони в неабиякій мірі завдячують місцевим сортам винограду, що росте на схилах Карпат, але насамперед — чудовим умовам витримки в дубовій тарі в середнянських винних підвалах.

Пам'ятки:

Руїни середнянського замку, XII—XIII ст.

Винні підвали, XVI ст.: вул. Шевченка, 6 (на території винзаводу «Леанка»).

с. Бронька (*Іршавський р-н*)

Угорська назва — Сухабаранка. Розташоване на р. Бронька.

Перша згадка стосується замку, розташованого в селі, і датована 1273 р. У грамоті угорського короля Ласло IV сказано, що замок був відібраний у ворогів його батька Іштвана V. Останніми письмовими відомостями про Бронецький замок є згадка в грамоті угорського короля Ендре III.

Сьогодні через село проходить «Карпатський трамвай» — вузькоколійка Берегове — Кушниця.

Пам'ятки:

Залишки Бронецького замку, XIII ст.

с. Великий Бичків (*Рахівський р-н*)

Розташоване на місці злиття річок Шопурка й Тиса.

У середньовіччі в селищі виготовляли тару — бочки для солотвинських солекопалень. На початку XVIII ст. Великий Бичків став одним із центрів розвитку лісової та деревообробної промисловості, лісосплаву. 1720 р. на р. Шопурка побудовано найбільшу на Закарпатті лісопильню, де виготовляли дошки для Белградських верфей і бочки для солотвинських солекопалень. Правий берег р. Тиси був перетворений на річковий порт (Портош), де розташовувалися соляні склади. Населення Великого Бичкова перевозило сіль із Солотвини до портових складів.

Музеї:

Історико-краєзнавчий музей

с. Велика Уголька (*Тячівський р-н*)

Село на р. Велика Уголька. Входить до Угольсько-Широколужанського заповідного масиву Карпатського біосферного заповідника.

Пам'ятка природи:

На території Угольського масиву відомо близько 30 карстових порожнин. Входи до них розміщуються доволі високо (100—300 м) над рівнем долини. Більшість печер сильно змиті й до кінця непрохідні. Найславетнішою є печера Молочний Камінь, вхід до неї розташований на однойменній скелі на лівому березі р. Великої Угольки. У печері знайдено стоянку давньої людини часів пізнього палеоліту.

с. Вільшани (*Хустський р-н*)

Над селом, вище по течії р. Тересва, розмістилося Тересле-Ріцьке водосховище. Його призначення — забезпечувати водою електростанцію, споруджену на р. Ріка, що протікає паралельно Тересві,

але з іншого боку гірського хребта та значно нижче над рівнем моря. Інженери мали намір використати природній перепад гірських річок. Для цього було прокладено тунель для подачі води з водосховища, та залізобетонний жолоб по схилу хребта, яким вона, розганяючись, прямує до турбіни. Сама Теребле-Ріцька ГЕС розташована в с. Нижній Бистрий, що між Хустом і Міжгір'ям.

Водосховище між високими горами є надзвичайно мальовничим. Його довжина становить 9 км, ширина — 1 км, середня глибина — 10 м. Водосховище утворене греблею 110 м завширшки і 47 м заввишки, яка перекриває р. Тереблю, що витікає з озера Синевир.

с. Глибоке *(Ужгородський р-н)*

На північ від села є кілька штолень, що утворилися внаслідок видобування залізної руди для Анталовецького ливарного цеху в 30-х рр. XX ст. Штольні різні за довжиною — від кількох до 250 м. Більша частина їх обвалилася, лише деякі непогано збереглися до нашого часу й доступні для відвідувачів. Найвідоміші штольні — «Стаціонар» (40 м), «Лабіринтова» (250 м), «Затоплена» (250 м).

с. Ділове *(Рахівський р-н)*

Поблизу села пролягає географічний центр Європи, на знак чого 1887 р. тут було споруджено стелу. На ній латиною викарбуваний напис, який у перекладі українською означає: «Постійне, точне, вічне місце. Дуже точно, зі спеціальним апаратом, що його виготовлено в Австрії та Угорщині, за шкалою меридіанів та паралелей установлено центр Європи. 1887». Це є точка перетину уявних ліній між Лісабоном та Уралом, землею Франца Йосифа й Босфором, Кавказом і Північним морем. Замір здійснили вчені Віденської

Географічний центр Європи, стела

цісарсько-королівської академії наук Австро-Угорської імперії. Поряд з австрійським знаком височіє новий, установлений вже за часів незалежної України. Поруч із ним розміщено стенди з краєзнавчою інформацією про Україну, а також символічний майдан із прапорами європейських країн.

Пам'ятки:

Дерев'яна Успенська церква, 1750 р.

с. Довге *(Іршавський р-н)*

Розташоване на березі р. Боржави, відоме з 1383 р.

Назва походить від прізвища перших власників — Довгаїв, які збудували тут замок. Історія Довгого щільно пов'язана з національно-визвольною боротьбою угорського народу проти австрійських монархів Габсбургів. У селі є пам'ятник загиблим воїнам-куруцам, що полягли під час визвольниох змагань 1703—1711 рр. за волю угорського народу.

Пам'ятки:

Палац феодалів Довгаїв у замковому парку: вул. Перемоги, 3.

Зведений на місці замку, побудованого Довгаями. 1712 р. був перебудований графом Телекі. Сьогодні тут розміщено протитуберкульозний санаторій.

с. Драгове *(Хустський р-н)*

Це село є колискою Дракули: 1329 р. за особливі заслуги перед короною угорський король подарував лицарям-братам Драгу та Вальково Хуст із замком, а також землі навколо міста, майже третину сучасного Закарпаття. Брати вирішили оселитись у Драговому («драг» румунською — «чорт»). Після численних сутичок король силами іншого барона виселив Драга до Трансільванії.

Сьогодні на території села діє курорт на базі джерел Драгівської мінеральної води. Вона відома ще з часів язичництва. У середні віки тут будували каплички та купелі, наприкінці XIX ст. існував розлив

мінеральної води «Драгівська», але ці старожитності було знищено в роки Першої світової війни.

Пам'ятки:

Свято-Архангельський Михайлівський жіночий монастир
Заснований у XII ст. предком магістра Драга, відбудований у XX ст.

с. Кваси *(Рахівський р-н)*

Розташоване неподалік Чорногірського хребта українських Карпат.

Кваси являють собою бальнеологічний курорт, розташований на висоті 560 м над рівнем моря, в долині р. Чорна Тиса. Перша письмова згадка про село датується 1684 р. Назва походить від слова «квасний», так на Гуцульщині називають мінеральну воду. Вода з тутешніх джерел має характеристику «Арзні» та «Єсентуки». Першу водолікарню «Буркут» (інша назва мінеральної води гуцульською говіркою) було збудовано в середині XIX ст.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква, XVIII ст.

с. Квасове *(Берегівський р-н)*

Село виросло навколо замку на р. Боржава, який зводили для оборони Соляного шляху. У XVI ст. власник замку Павло Мотузнаі не раз грабував місцевих селян і феодалів, унаслідок чого угорський дворянський сейм постановив 1564 р. зруйнувати замок, а майно господаря конфіскувати на користь держави. Відтоді замок не відбудовувався.

Пам'ятки:

Руїни замку, XII—XIII ст.

с. Колочава *(Міжгірський р-н)*

Розташоване на р. Тересва. У XIX ст. перебувало на кордоні трьох держав: Польщі, Румунії та Чехословаччини. Колочава є батьківщиною опришка Шугая, образ якого змальовано чеським письменником Іваном Ольбрахтом.

Історія походження назви села є такою: сюди втікали в постолах, які чавкали в болотистому ґрунті; прибульці казали, що зупинилися там, «коло чаву». Відтоді й пішло — Колочава. А річка стала Тереблею після того, як під час першої за людської пам'яті повені потеребила все на своєму шляху.

Пам'ятки:

Дерев'яна Святодухівська церква, 1795 р.

Музеї:

Меморіальний музей І. Ольбрахта

с. Лазещина *(Рахівський р-н)*

Розташоване найближче до вершин Петрос (2020 м) і Говерла (2061 м).

Географічне положення села сприяє розвиткові гірськолижного туризму взимку й гірського туризму влітку. Лазещина є традиційним місцем проведення фестивалю «Гуцульська ріпа» (ріпою на Рахівщині називають картоплю).

Пам'ятки:

Дерев'яна Петропавлівська церква, 1780 р.

Музеї:

Етнографічний музей

с. Липовець *(Хустський р-н)*

Розташоване на схилах Вулканічного хребта Карпат.

Пам'ятки природи:

Вище села на південно-східному схилі масиву Тупий на висоті 700 м над рівнем моря є озеро вулканічного походження Липовецьке, 45 м завдовжки та 43 м завширшки. У народі вірять, ніби воно бездонне, оскільки досі нікому не пощастило виміряти його глибину. Озеро заповнює круглу западину — боковий кратер вулкана Клобук.

с. Липовець (Перечинський р-н)

За радянських часів належало до прикордонної закритої секретної зони ракетної бази на полонині Руна, що височіє над селом. Нині секретна зона вже не існує, і кожен бажаючий може оглянути залишки військової бази: покинуті казарми, ангари й господарські приміщення. Висота полонини — 1479 м.

с. Мала Уголька (Тячівський р-н)

Розташоване на березі р. Мала Уголька. Входить до Угольсько-Широколужанського заповідного масиву Карпатського біосферного заповідника.

Пам'ятки природи:

Печера Дружба (Романія)

Найбільша печера Карпат. Глибина становить 46 м, загальна довжина — 900 м. У печері є кілька залів, привабливі натьоки, зокрема сталактити до 1,5 м завдовжки й рідкісні геліктити.

Печера прозорих стін

Розташована недалеко від височини Погар, закладена в юрських мармуризованих вапняках і створена двома перпендикулярними камерами 5 і 20 м завдовжки. Стіни їх укриті молочно-білим прозорим кальцитом із зеленуватими натьоками, які за своєю формою нагадують чудові казкові кам'яні квіти.

Перлинова печера

Розташована на водорозділі річок Малої та Великої Угольок, закладена в юрських мармуризованих вапняках і є прикладом того, як вода діє на слаборозчинні карбонатні породи. Крім сталактитів, на стінах утворилися численні кальцитові кульки, які за блиском і красою нагадують перлини.

Карстовий, або Кам'яний, міст

Можна побачити неподалік від печери Дружба. Це унікальна природна арка, утворена внаслідок карстових процесів іще на морському дні.

На Карстовому мості було язичницьке капище, про це свідчать археологічні знахідки. Чудова пам'ятка природи вразила послів російського царя Івана Грозного, які 1552 р. під час подорожі з Цареграда до Москви зупинялися в розміщеному в Малій Угольці Занівському монастирі.

Дугласієве насадження

Створене понад 100 років тому. Завезена з Північної Америки псевдотсуга тисолиста (*Pseudotsuga taxifolia*) є деревом із надзвичайно цінною деревиною. На батьківщині займає величезні площі й сягає розмірів до 100 м заввишки та кількох метрів у діаметрі.

Пам'ятки:

Старий діючий млин на р. Мала Уголька.

Руїни Занівського монастиря, XVI ст.

с. Невицьке (Ужгородський р-н)

Розташоване на березі р. Уж. Назва походить від назви поганського божества Наву або Неву, якому поклонялися мешканці тутешніх поселень іще в VI—V ст. до н. е. Від назви села походить і назва замку, що сьогодні є основною принадою Невицького.

Перша безпосередня згадка про село датована 1427 р. Тоді на 125-метровій горі вже височів замок. До XIV ст. його власники, родина Обо, брали активну участь у політичній боротьбі проти королівської влади. Це протистояння закінчилося тим, що в XIV ст. король Карл Роберт передав замок своїм прибічникам — родині графів Другетів, котрі володіли ним аж до XVIII ст. Потім замок був остаточно знищений військами князя Дьєрдя Ракоці II.

1879 р. поруч із замком заклали сад Вагнера на честь угорського вченого — садовода Карла Вагнера та спорудили фонтан із природним тиском води. Він діє і нині, не замерзаючи навіть узимку.

Пам'ятки:

Руїни Невицького замку, XV ст.: г. Замкова.

Пам'ятки природи:

Недалеко від Невицького замку в долині р. Уж за 2 км вгору за течією нависають над водою Ворочівські скелі. Над ними на відрозі

Анталовецької поляни виросла зі скелі Кам'яна Квітка. Вулканічна лава зіткнулася з водою та швидко застигла, набувши форми квіткового бутона.

На північному схилі Анталовецької поляни на висоті 700 м розташовано таємниче подвійне ***озеро Ворочівське***. Його вода заповнює два бокові кратери Анталовецької поляни, обидва мають круглу форму діаметром 50 м.

Біля підніжжя Замкової гори стоїть стовп вулканічного туфу близько 10 м заввишки. На його вершині росте дерево. За годину ходьби кам'яною дорогою від замку на стрімкому повороті можна побачити чашу, витесану з суцільного кавалка андезиту. У неї спадає вода з джерела.

с. Осій та с. Підгірне (Іршавський р-н)

Села з двох боків оточують ***Державний геологічний заказник «Зачарована долина»***.

Заказник розташовано на схилах г. Бужора. Його площа становить 150 га, територія вкрита різновіковим буковим лісом, інколи трапляється також смерека.

Пам'ятки природи:

На березі потоку Смерекового є печера, звідки витікає мінеральне джерело.

На схилах хребта Великий Діл розташоване ***болото Чорне Багно*** — гідрологічна пам'ятка природи, представлена унікальним верховим сфагновим болотом із рідкісними рослинами.

Зачарована долина являє собою неповторне міжгір'я, де із вторинних кварцитів унаслідок водно-повітряної ерозії утворились оригінальні кам'яні витвори до 100 м заввишки. Деякі з них мають народні назви: «Нерукотворний стрімчак», «Кам'яна смерека», «Кам'яний верблюд», «Руїни старовинного замку» тощо.

Пам'ятки:

Свято-Пантелеймонівський чоловічий монастир
Відкритий 2005 р.

с. Мусієве (Берегівський р-н)

Відоме родовищем золота й багатими виноградниками.

Мужіївський золоторудник є першим в Україні золоторудним підприємством. Золото видобували тут іще кельти й римляни, потім господарювали турки Османської імперії. Тоді користувалися виключно кайлами, граблями та світильниками. Сучасні шахтарі відкопують у старих штольнях давні знаряддя праці.

Сьогодні запаси золота на Мужіївському родовищі становлять 41,8 т. З однієї тонни породи вилучають майже 6 г золота. Собівартість одного грама становить 48 грн. З місцевої руди видобувають золото вищої проби — 999,9.

Пам'ятки:

Руїни домініканського костелу Іоанна Хрестителя, 1117 р. Перебудований XVI ст.

Реформатська церква, 1793 р.

с. Синевир (Міжгірський р-н)

Входить до ***Національного природного парку «Синевир»***. Парк було створено 1989 р., його площа становить 40, 4 тис. га, протяжність із півночі на південь — 30 км, ширина зі сходу на захід — до 20 км.

Пам'ятки природи:

Озеро Синевир, яке ще називають Морським Оком, розташоване на висоті 989 м над рівнем моря. Утворилося воно в післяльодовиковий період унаслідок перекриття річкової долини зсувами. Улоговина заповнилася водою трьох гірських струмків, тому розмір озера та його глибина змінюються залежно від кількості опадів. Середня площа дорівнює 4—5 га, глибина — 8—10 метрів. Найглибша точка — 22 м.

З озера витікає невеликий струмок (басейн Тереблі). Вода є слабомінералізованою, чистою, прозорою, має сталу температуру (+11°). В озері водиться форель озерна, райдужна та струмкова. Навколо водойми ростуть ялини, вік яких сягає 140—160 років.

Озеро Озірце завального походження лежить на північно-східному схилі г. Гропа на висоті близько 1000 м над рівнем моря серед ялинового лісу. Площа озера становить 1,2 га, максимальна глибина — 9,5 м. Живлення має переважно ґрунтове; з озера витікає невеликий струмок. Вода темно-коричнева, слабомінералізована. Її температура влітку не перевищує +15°. Відбувається заболочування водойми (сфагново-осокове болото). В озері розводять форель.

Також до території національного парку «Синевир» належать ***болота Глуханя та Замшатка, урочища Кантина, Пессся та Квасовець***, в останньому б'є джерело з вуглекислою маломінералізованою гідрокарбонатно-хлоридною натрієвою водою. Особливо цікавим є оліготрофне болото Глуханя зі сферичною поверхнею. Подібних до нього в Карпатах уже майже не лишилось. У торфах закодовано літопис природи краю. На болоті ростуть 15 рідкісних і зникаючих видів рослин — журавлина дрібноплода, шейхцерія болотна, осока малоквіткова, лікоподієла заплавна та ін., що їх занесено до Червоної книги України.

Національний природний парк «Синевир»: тел. (03146) 9-34-18, 2-77-40, 2-11-50.

Музеї:

Музей лісосплаву на Чорній Ріці

Музей «Батьківська хата»

Готелі:

База відпочинку ТОК «Синевирське озеро»: тел. (03142) 4-33-86, 2-75-58, 2-21-88.

с. Поляна *(Свалявський р-н)*

Бальнеологічний курорт, розташований в долині р. Мала Пеня, між Вулканічним і Полонинським хребтами українських Карпат на висоті 300 м над рівнем моря, у т. зв. «Пенінській гідрологічній зоні». Мінеральні води курорту зажили слави ще в XVI ст. по всій Європі. Їх почали розливати й експортувати одними з перших, і вони здобували найбільшу кількість нагород на міжнародних виставках у Відні. 1842 р. мінеральна вода «Поляна» була визнана кращою в Європі, а в 1997—1998 рр. — кращою в СНД. Першу лікарню на базі Полянського родовища мінеральних вод карбонатного типу (Поляна — Купель) побудовано наприкінці XIX ст. Згодом курорт поступово розширився.

Готель:

Санаторій «Поляна»: вул. Духновича, 104; тел. (03133) 7-47-01.

с. Подобовець *(Міжгірський р-н)*

Знане як гірськолижний курорт.

Пам'ятки:

Дерев'яна Миколаївська церква, 1785 р.

Пам'ятка природи:

Водоспад Шипот на р. Пилипець.

Готелі:

Турбаза «Подобовець-2000»: с. Подобовець, 115; тел. (03133) 7-38-06.

с. Синяк *(Мукачівський р-н)*

Розташоване на березі р. Синявка.

Курорт розмістився в передгір'ї Вулканічного хребта Карпат біля г. Синяк, на висоті 450 м над рівнем моря. В історичних документах цілюще Синяцьке джерело вперше згадано у XVIII ст. 1922 р. тут споруджуються дерев'яні будинки барачного типу. 1936 р. граф Шенборн побудував комфортабельну купальню, а 1939 р. — душове відділення. Сьогодні це один із провідних курортів України, де лікують захворювання опорно-рухового апарату, кістково-м'язової та нервової систем.

Село відоме спортивно-туристичним комплексом «Синяк», що розташувався на однойменній горі.

Готелі:

Санаторій «Синяк»: тел. (03131) 2-10-92, 4-40-05.

с. Тарасівка (Тячівський р-н)

У селі є мінеральне джерело Буркут із питною мінеральною водою, лікувальну дію якої підсилює цілющий гірський клімат.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква

Капличка на цвинтарі

с. Чинадієве (Мукачівський р-н)

Розташоване в долині р. Латориця.

Перша згадка датується 1214 р. Первісна назва села Сент-Міклош змінилася на сучасну лише 1944 р. Король Іштван V 1264 р. подарував маєток магістрові Аладару, королівському уповноваженому в справах галицьких князів. Замок був побудований у XIV ст. бароном Перені. 1657 р. будівлю суттєво пошкодило військо польського графа Любомирського. Під час фашистської окупації замок перетворили на в'язницю.

Нині село відоме насамперед завдяки розташованому поблизу нього замку графів Шенборн — тепер це санаторій «Карпати» для хворих на серцево-судинні недуги. Цей палац побудував граф Бухейм Шенборн у 1890—1895 рр. як мисливський. Коло нього було розбито чудовий сад-дендрарій із декоративним озером у центрі, висаджено рідкісні породи дерев — самшит, катальпу, сосну Веймута, канадську ялину, японську вишню, італійську глиницю. Палац зведено в романтичному стилі, він має 365 вікон, 52 димоходи та 12 входів. До 20-х рр. XX ст. замок використовували за прямим призначенням. 1928 р. чехословацький уряд провів земельну реформу, ліквідував Мукачево-Чинадіївську домінію, а її майно, зокрема й мисливський палац, передав фірмі «Латориця». 1945 р. земля та маєтки були націоналізовані, а мисливський замок Шенборнів став санаторієм «Карпати».

Пам'ятки:

Палац графів Шенборнів, 1890—1895 рр.

Греко-католицька церква, XIV ст.

Пам'ятка природи:

Водоспад Скакало

Розташований на потоці Матеків на північ від села. Його висота становить 7 м.

с. Ужок (Великоберезнянський р-н)

Розташоване на березі р. Уж.

У XVII ст. в селі під Бескидом відкрили джерела з лікувальними властивостями. У XVIII ст. поселення стало популярним бальнеологічним курортом. 1915 р., під час Першої світової війни, курорт було знищено.

Сьогодні в селі діє пансіонат «Ужок», а також однойменна гірськолижна база.

Пам'ятки:

Дерев'яна Михайлівська церква, 1745 р.

Запорізька область

Обласний центр — м. Запоріжжя.

Адміністративно-територіальний поділ: 20 районів.

Розташована в південно-східній частині України. Межує на північному заході та півночі — з Дніпропетровською, на заході — з Херсонською, на сході — з Донецькою областями, на півдні її узбережжя омиває Азовське море.

Ландшафт області рівнинний. Південно-східна частина розташована на Приазовській височині, яка в південному напрямку поволі переходить у Причорноморську низовину. Узбережжя вкрите вузькими піщаними косами. Головні річки регіону — Дніпро, Гайчур, Молочна, Обитічна, Берда.

Заселення цієї території почалося за часів раннього палеоліту. Біля Запоріжжя досліджено сім поселень періоду пізнього палеоліту, а також понад 100 пам'яток епохи бронзи. У VII ст. до н. е. Північним Причорномор'ям володіли скіфи, а їх столицею, як вважають учені, було велике Каменське городище. У IV ст. землі захопили гуни, у VI ст. — авари, у VIII ст. — хозари. Після того як 996 р. князь Святослав розбив Хозарський каганат, на зміну їм прийшли племена печенігів. З XI ст. на приазовських землях хазяйнували половці. На початку XII ст. руські князі об'єдналися на острові Хортиця та розбили війська половців на берегах р. Молочної. У червні 1223 р. сталася відома битва на Калці, руських князів було розбито, частина населення приазовських степів потрапила під владу Золотої Орди та Кримського ханства. Коли наприкінці XV ст. виникло козацтво, о. Хортиця став осередком козацького війська та української державності. У липні 1775 р. російські війська, очолювані генералом

Текелієм, повертаючись із турецьких фронтів, підступно зруйнували Запорозьку Січ.

Промисловий розвиток регіону почався в першій половині XIX ст., коли виникли мануфактури з переробки сільськогосподарської сировини. Запорізьку область було утворено 10 січня 1939 р.

м. Запоріжжя

(до 1921 р. — Олександрівськ)

Засноване в серпні 1770 р., коли поблизу р. Мокра Московська було започатковано будівництво однієї з фортець Дніпровської укріпленої лінії. Фортецю назвали на честь князя О. Голіцина — Олександрівською. Після перемоги над Туреччиною Дніпровська укріплена лінія втратила своє військове значення, і поступово Олександрівська фортеця перетворилася на посад, що ввійшов до Новомосковського повіту Катеринославського намісництва, а 1798 р. — до Павлоградського повіту Новоросійської губернії. 1806 р. поселення перетворилося на Олександрівське повітове містечко. До речі, дехто з дослідників пропонує вважати часом народження міста 1554—1555 рр. — дату зведення Байдою-Вишневецьким фортеці на о. Хортиця. У березні 1921 р. Олександрівськ перейменовано на Запоріжжя. 1923 р. місто стало центром щойно заснованого Запорізького округу. 1927 р. розпочалося будівництво Дніпрогесу. 1939 г. Запоріжжя стало обласним центром.

Пам'ятки:

Урочище Середній Стіг, поселення IV—II тис. до н. е. — I тис. н. е.

Давні кургани: вул. Брянська, Бородінська, Істоміна, Лахтінська та ін.

Антропоморфні стріли, кам'яні баби, III—II тис. до н. е.: вул. Немировича-Данченка, 46а.

Могила кошового отамана Осипа Гладкого, 1866 р.: вул. Жуковського, 55.

Дніпрогес (гребля та силова станція), 1927—1932 рр.

Відкриття Дніпрогесу сталося 1 травня 1932 р. Це насправді монументальна споруда: її загальна довжина дорівнює 760 м, висота — 60 м, бетоновану дугу греблі підтримують 49 балок-биків, радіус вигину — 600 м. 1943 р. німецькі окупанти, залишаючи Запоріжжя, підірвали греблю (із 47 водозливів вціліли лише 14). У 1970-ті рр. Дніпрогес відродився, було збудовано другу машинну залу, новий однокамерний шлюз на додачу до наявного трикамерного. Довжина шлюзової камери сягає 300 м, завширшки вона 18 м, а перепад води — 40 м.

Музеї:

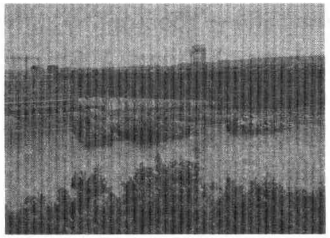
Запорізький художній музей: вул. 40 років Радянської України, 76б; тел. (0612) 33-61-93.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідні — неділя, понеділок.

Запорізький обласний краєзнавчий музей: вул. Чекістів, 29; тел. (0612) 64-39-12.

Режим роботи: 9:00—17:00, у неділю 9:00—15:00, вихідний — субота.

Обласна організація спілки фотохудожників України: просп. Леніна, 159; тел. (0612) 33-11-83.

Дніпрогес (гребля та силова станція)

Дитяча залізниця ім. П. Р. Поповича: вул. Луначарського, 1; тел. (0612) 64-41-44.

Режим роботи: 8:00—17:00, перерва 12:00—13:00, вихідний — неділя.

На початку 1970-х рр. було відкрито колію дитячої залізниці завдовжки 9,4 км, яка, до речі, є найбільшою в Україні. Запорізька дитяча залізниця має власні платформи та залізничний вокзал.

Запорізький міський дитячий ботанічний сад: вул. Чарівна, 11; тел. (0612) 65-57-15.

Готелі:

«Джаз»: вул. Чубанова, 2а; тел. (0612) 13-80-94, 13-83-58.

«Дніпро»: просп. Леніна, 202; тел. (0612) 34-26-40, 34-45-42.

«Інтурист»: просп. Леніна, 135; тел. (0612) 34-92-12, 33-15-56.

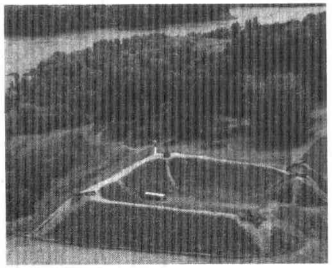
«Україна»: просп. Леніна, 162а; тел. (0612) 34-66-73, (061) 33-25-58.

о. Хортиця *(м. Запоріжжя)*

Історико-культурний заповідник «Хортиця», 1965 р.: вул. Б. Хмельницького; тел. (0612) 52-72-34, 52-51-88.

Уперше Хортицю було згадано в літописах X ст. як о. Святого Григорія. Пізніше острів згадується як Хортиця. Вважається, що цю назву він дістав на честь бога Хорса, якому слов'яни, мандруючи «із варягів у греки», приносили тут жертву, готуючись до виходу в море. Це найбільший острів на Дніпрі (давня назва — Славутич): завдовжки — 12 км, завширшки — 2,5 км.

Хортиця є природним заповідником. Унікальним є співіснування майже всіх наявних на території України ландшафтних зон: степові трави, мішані ліси, сади, байраки, пагорби, озера та скелі до 40—50 метрів заввишки.

Історико-культурний заповідник «Хортиця»

Крім того, Хортиця є частиною геологічного заказника «Дніпровські пороги», заснованого в жовтні 1974 р.

На Хортиці знайдено сліди перебування первісної людини, племен давніх слов'ян, скіфів та кіммерійців, сарматів і половців. Хортицю відвідували славетні київські князі Олег та Ігор, княгиня Ольга, Володимир Мономах. За легендою, на чорній скелі острова загинув навесні 972 р. київський князь Святослав. Пізніше це був важливий опірний пункт Запорозької Січі. На Совутиній скелі й інших частинах острова збереглися рештки запорозьких укріплень. Звідси виступали в походи козацькі загони, керовані Т. Федоровичем, І. Сулимою, Б. Хмельницьким, І. Сірком. Будівлі на острові 1775 р. були зруйновані російськими військами.

Свого часу на острові побували Т. Шевченко, М. Лисенко, І. Рєпін, В. Сєров, М. Горький, І. Бунін та ін.

Пам'ятки:

Мости Преображенського

О. Хортицю з містом поєднують три мости. Наймолодший серед них (між правобережною частиною міста та островом) було зведено 1974 р. Його довжина сягає 326 м, висота — 40 м. Під час його будування було використано унікальну для тих років металеву балку 205 м завдовжки.

Два інші мости — через русло Старого та Нового Дніпра — виготовлено із залізобетону за проектом відомого московського інженера Б. Преображенського. Обидва мости були введені в експлуатацію 31 грудня 1952 р. ***Міст через Новий Дніпро*** має чотири арки та два яруси: нижній для пішоходів та автомобільного транспорту, верхній — для залізничної колії. Довжина мосту становить 560 м, висота — 54 м. ***Міст через Старий Дніпро*** також має два яруси, але одну арку. Свого часу це був найбільший одноарочний міст у Європі, що мав прогін 228 м.

Святомиколаївський кафедральний собор, 1886 р.

Його зведено на одній із найвищих точок Верхньої Хортиці.

Запорозький дуб: Верхня Хортиця.

Його вік — 700 років (інколи називають цифру 800 років). Висота дорівнює 36 м, діаметр крони — до 50 м, діаметр стовбура — 6,5 м. 2001 р. біля дуба було відкрито комплекс «700-річний Запорозький дуб», а 2005 р. — поблизу дерева звели малий Свято-Покровський храм. Саме на цьому місці у XV ст. стояла перша вічева церква, освячена на честь Покрова Пресвятої Богородиці, покровительки запорозьких козаків.

м. Бердянськ (Бердянський р-н)

Засноване завдяки князю М. Воронцову, який у 1825—1830 рр. велів закласти порт на березі Азовського моря. 1827 р. виникло поселення Берди. 1835 р. воно дістало статус міста. 1841 р. місто

було перейменовано на Бердянськ, а 1843 р. воно стало повітовим містечком. Протягом 1939—1958 рр. місто називалося інакше — Осипенко. Сучасний Бердянськ є курортним містечком.

Пам'ятники:

Азовському бичку («Бичок-годувальник»)

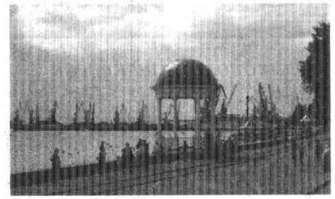
«Рибачок»

«Рибалки»

«Сантехнік Потапов»

«Дачникам, що збирають колорадського жука»

«Крісло бажань»: Приморська площа

Порт

«Дітям лейтенанта Шмідта»: парк ім. П. Шмідта.

Музеї:

Бердянський краєзнавчий музей: просп. Перемоги, 14; тел. (06153) 3-26-70.

Меморіальний музей П. П. Шмідта: вул. Шмідта, 8; тел. (06153) 3-81-80.

Клуб-музей «Подвиг»: вул. Свердлова, 10; тел. (06153) 4-05-12.

Бердянський художній музей ім. І. Бродського: вул. Рюміна, 15; тел. (06153) 3-22-12.

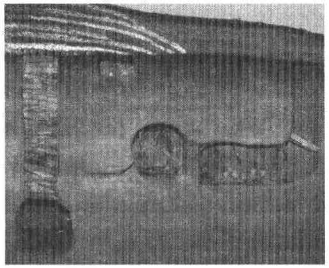
м. Мелітополь

(до 1842 р. — Новоолександрівка) (Мелітопольський р-н)

Розташоване на правому березі р. Молочна. Слободу Новоолександрівку поблизу Піщаної гори заснували наприкінці XVIII ст. козаки-втікачі. Вважається, що раніше тут мешкали греки (м. Меліта). 1841 р. Новоолександрівка була перейменована на Мелітополь (грецькою «медове місто»).

Пам'ятки:

Мелітопольський курган, IV ст. до н. е.

Мелітопольський курган

Розкопаний 1954 р. У кургані археологи знайшли близько 4 тис. золотих пластинок, якими було розшито взуття та одяг скіфської цариці. Найціннішою знахідкою є золота оббивка горита (сагайдака для стріл) із зображеннями сцен із міфу про Ахілла. Сьогодні вона зберігається в Києві, в Музеї історичних коштовностей України.

Собор св. Олександра Невського, XVII ст.: вул. О. Невського, 5.

Церква Усічення глави Іоанна Предтечі, 1905 р.

Музеї:

Мелітопольський краєзнавчий музей: вул. К. Маркса, 18; тел. (06142) 4-25-05, 6-88-71.

Готелі:

«Мелітополь»: пл. Перемоги, 3; тел. (06142) 6-72-29, 6-76-58.

«Південний»: вул. Б. Хмельницького, 100.

м. Василівка (Василівський р-н)

Офіційна дата заснування міста — 1740 р., відтоді як р. Конка стала кордоном між землями Росії й Туреччини. Історія міста щільно пов'язана з родиною Попових. За свою службу Василь Попов отримав землі в Північному Причорномор'ї, заснував село та збудував садибу. Щоб збільшити населення, він переселив сюди своїх кріпаків із Катеринославського та Чернігівського намісництв, а також із Полтави. 1831 р. тут було збудовано сукняну фабрику, цегельний завод. 1860 р. Попови відкрили невелику лікарню для працівників, а через 30 років передали її земству. 1897 р. у Василівці завдяки Поповим відкрилася перша бібліотека.

Пам'ятки:

Комплекс археологічних пам'яток «Лиса гора», I тис. до н. е. До його складу входять поселення епохи бронзи, раннього залізного віку, скіфський курганний могильник.

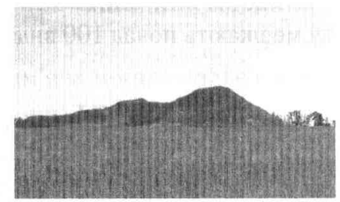
Музеї:

Історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова»: вул. Гагаріна, 16; тел. (06175) 4-73-88.

У найкращому стані сьогодні перебуває оглядова вежа та північний флігель, де й розташовано музей. Збереглися також західний і південний флігелі, а ще — колишня стайня, зведена в середньовічному стилі Північної Італії. Нині в Східній Європі залишилося тільки дві пам'ятки в такому стилі і другою з них є Кремль у Москві.

м. Кам'янка-Дніпровська (Кам'янсько-Дніпровський р-н)

Засноване в середині XVIII ст. Колись поблизу міста розташовувалася столиця скіфської держави. На початку IV ст. до н. е. на цих землях майже одночасно виникало понад 100 скіфських поселень, що групувалися навколо городища. Сьогодні найкраще вивченими є розкопані 1900 р. Кам'янське та Лисогірське городища.

Курганний могильник Солоха

Недалеко від міста, у с. Велика Знам'янка, розташовані інші скіфські пам'ятки — курганні могильники Солоха та Мамай.

Музеї:

Кам'янсько-Дніпровський історико-археологічний музей: вул. 9 Травня, 1; тел. (06138) 2-23-66.

с. Карла Маркса (Бердянський р-н)

Відоме залишками ***Захар'ївської фортеці.*** Вона входила до складу Дніпровської лінії — так називалася сукупність семи фортець, зведених 1770 р. для захисту Новоросійського краю та Запоріжжя

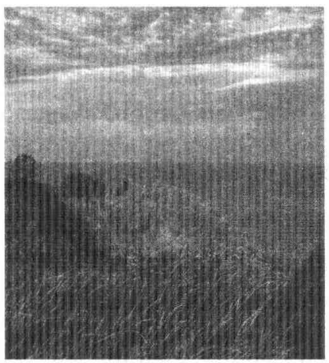
від татарських нападів. Фортеці були розташовані від Дніпра до Азовського моря й проходили лінією через увесь Кримський Степ: Олександрівська, Микитинська, Григор'євська, Кирилівська, Олексіївська, Захар'ївська та Петровська (Святого Петра). Після приєднання до Росії Кримського ханства 1793 р. Дніпровська лінія втратила своє стратегічне значення й була зруйнована, окрім двох найбільших фортець — Олександрівської та Петрівської, але й ті вважалися військовими об'єктами лише до часів Катерини II.

Приморський район

Ландшафтний заказник «Обитічна коса»

Піщана коса, що заходить в Азовське море, розділяючи його на Обитічну та Бердянську затоки. На 36-кілометровій косі 1980 р. було засновано ландшафтний заказник загальнодержавного значення. Його площа — 88,63 км^2. Представлено степову рослинність. У заповіднику мешкають понад 100 видів птахів, 70 видів риб, 20 видів ссавців.

Каховське море
(поблизу с. Приморське)

Каховське море, поблизу с. Приморське

Орнітологічний заповідник «Великі й Малі Кучугури»

Великі й Малі Кучугури являють собою найвищі піщані утворення надзаплавної тераси р. Конки. Після заповнення водосховища Каховської ГЕС вони перетворилися на ланцюг островів. 1974 р. тут було відкрито орнітологічний заказник загальнодержавного значення площею 4 км^2. На островах гніздяться численні види птахів: ремез, іволга, дикі качки та

гуси, сірі й білі чаплі, лисухи, золотаві щурки та ін. Крім того, в мілководді заказника нерестяться різноманітні види риби.

1953 р. експедиція Інституту археології АН УРСР знайшла на островах залишки поселення, що існувало тут приблизно в XIV—XV ст. Походження достеменно не відоме, але вчені вважають його татарським.

с. Терпіння *(Мелітопольський р-н)*

Розташоване на правому березі р. Молочна. 1802 р. його заснувала громада тамбовських духоборів, яких згідно з царським наказом переселили до Мелітопольського повіту. Село назване в пам'ять про стійкість духоборів, яких тривалий час переслідувала православна церква.

Пам'ятки:

Історико-архітектурний заповідник «Кам'яна могила»: тел. (06142) 7-72-60, 9-76-60.

Був заснований 12 лютого 1986 р. Кам'яна могила являє собою гору периметром майже 3 км та висотою близько 12 м, котра складається з близько 3 тис. каменів різних розмірів, гротів, впадин і тріщин. За припущенням дослідників, це диво природи утворилося на місці величезного давнього гейзера чи грязьового вулкана, що припинив свою діяльність близько 5 млн років тому. Перші повідомлення про цю пам'ятку датуються 1778 р. На початку XX ст. археологи вивчали таємничі знаки на стінах гротів та кам'яних плитах. Тут зустрічається близько 3 тис. різноманітних зображень, вік яких сягає понад 10—14 тис. років: бики, коні, олені, людської ступні, рибацьке приладдя, давні літери тощо.

Мелітопольський район

Державний заказник «Старобердянське лісництво»

Розташоване на лівому березі р. Молочна. Засноване І. Корнісом. Першими посадженими деревами були дуб, акація, клен, бересток,

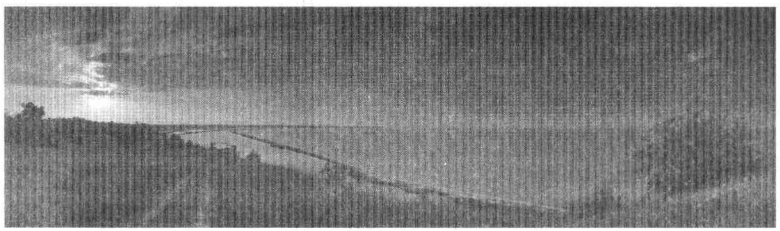
осика. 1859 р. на базі цієї плантації організували Бердянське навчальне степове лісництво, яке працювало до 1871 р. 1879 р. керівництво зразковим степовим лісництвом перейшло до лісовода П. Савицького, котрий займався науковою роботою, збудував метеорологічну станцію та музей. 1867 р. лісництво здобуло бронзову медаль Усесвітньої паризької виставки за колекцію деревних порід. Тут починав свою наукову діяльність Г. Висоцький.

Сьогодні на берегах р. Молочної ростуть такі рідкісні види, як черемшина віргінська, софора японська, бундук, троянда індійська, маклюра помаранчева, форзиція, айлант, каркас («залізне дерево») — усього понад 150 порід. Фауна теж багата: дикі вепри, зайці, лисиці, білки, лосі, косулі, куниці, борсуки, єнотоподібні собаки та ін. Птахів налічується понад 50 видів: дрозди, жайворонки, іволга, сорокопуд, вухаста сова, снігурі та найменша пташка України — жовтоголовий корольок.

Молочний лиман

(Якимівський та Приазовський райони)

Гідрологічний заказник, який 1974 р. отримав статус заказника державного значення. Довжина лиману становить 35 км, ширина в південній частині — близько 10 км, глибина — 0,5—3 м. Молочний лиман включено до Міжнародного кадастру Рамсарських територій (території, що мають міжнародне значення як місце, де мешкають водоплавні птахи).

Молочний лиман

Івано-Франківська область

Обласний центр — м. Івано-Франківськ.

Адміністративно-територіальний поділ: 14 районів.

Розташована на заході України, межує з Львівською, Тернопільською, Чернівецькою та Закарпатською областями. На крайньому півдні межа області на відтинку 50 км є державним кордоном України з Румунією.

За характером рельєфу область із північного сходу на південний захід поділяється на рівнинну, передгірську та гірську частини. У рівнинній частині, що прилягає до р. Дністер, розміщується обласний центр — м. Івано-Франківськ (255 м над рівнем моря). Серединну частину складають горбисті передгір'я 400—600 м заввишки. Гірська частина Івано-Франківщини зайнята Східними Карпатами, що поділяються на масиви Чорногора, Горгани, Гринява, Чивчини. У Чорногірському хребті розташована найвища точка України — гора Говерла (2061 м).

Івано-Франківщина входить до складу історичної території — Галичини. Галицько-Волинське князівство, особливо за часів короля Данила Галицького, було однією з найсильніших держав Європи, котра зуміла припинити експансію татар на захід. У XIV ст. Галичина стала об'єктом суперечки між Польщею, Угорщиною та Литвою. 1349 р. польський король Казимир III Великий включив ці землі до Польського королівства. У XVI ст. на Підкарпатті розгорнувся опришківський рух, що його у XVIII ст. очолив Олекса Довбуш. 1648 та 1655 рр. Б. Хмельницький здійснив два походи в Галичину й був активно підтриманий місцевим населенням. Унаслідок першого поділу Польщі (1772 р.) Галичину включили до складу Австро-Угорської

імперії. У роки Першої світової війни на цих землях був сформований легіон Українських січових стрільців. Після розпаду Австро-Угорської імперії в Галичині було створено ЗУНР, яка 3 січня 1919 р. з'єдналася з УНР.

З 1939 р. Галичина входила до Радянської України.

Івано-Франківська область утворена 4 грудня 1939 р. (до 1962 р. — Станіславська область).

м. Івано-Франківськ

Розташоване на берегах двох Бистриць. Спочатку місто називалося Станіслав — на честь сина Андрія Потоцького.

Перша згадка про місто належить до 1662 р., коли король Ян Казимир надав йому Магдебурзьке право. У цей час тут збудували замок, який протягом історії витримав численні напади як турецьких, так і російських військ. У XVII—XIX ст. місто було значним торговельно-ремісничим осередком спершу Польщі, а потім Австро-Угорщини. Під час революції 1848 р. в Станіславі було створено Руську раду. 1866 р. до міста проклали залізницю, це дало поштовх для розвитку промисловості. За роки Першої світової війни місто зазнало сильних руйнувань. Протягом січня-травня 1919 р. Станіслав був столицею утвореної 1918 р. ЗУНР. З вересня 1939 р. він ввійшов до складу Радянської України. 1962 р., коли місто відзначило своє 300-річчя, воно було перейменоване й відтоді носить ім'я видатного письменника та громадського діяча Івана Франка.

Костел Пресвятої Діви Марії

Пам'ятки:

Комплекс колишнього палацу Потоцьких, 1672—1682 рр.: вул. Шпитальна, 5.

На території комплексу зберігся занедбаний палац, в'їзна брама та замкові вали.

Костел Пресвятої Діви Марії, 1672—1703 рр.: майдан А. Шептицького, 8.

Колегія єзуїтів, 1744 р.: майд. А. Шептицького, 8.

Вірменський костел, 1762 р.: вул. Вірменська, 5.

Костел святого Воскресіння, 1753—1763 рр.: майд. А. Шептицького, 8.

Броварня, 1767 р.: вул. Новгородська, 49.

Музеї:

Державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша: вул. Гетьмана Мазепи, 1; тел. (03422) 2-57-29.

Івано-Франківський краєзнавчий музей: вул. Галицька, 4а; тел. (03422) 2-21-22, 2-23-26.

Літературний музей Прикарпаття: вул. Б. Лепкого, 27; тел. (03422) 2-50-47.

Музей визвольних змагань Прикарпатського краю: вул. Тернарського, 22; тел. (03422) 4-80-14.

Художній музей: вул. Низова, 2; тел. (03422) 4-40-38.

Готелі:

«Прикарпаття»: вул. Гетьмана Мазепи, 140а; тел. (03422) 3-02-98, 3-02-81.

м. Богородчани (Богородчанський р-н)

Розташоване на правому березі р. Бистриця Солотвинська. Прославилось у 70-х рр. XX ст. як батьківщина О. Гірника (1912—1978 рр.), який вчинив акт самоспалення на Тарасовій горі в Каневі на знак протесту проти утисків прав українського народу.

Перша письмова згадка про Богородчани датується 1441 р. У XVIII ст. на його околицях активно діяли загони опришків на чолі з О. Довбушем. У XIX ст. в місті жив відомий прогресивний діяч і поет А. Могильний.

З 1978 р. у Богородчанах розпочалося будівництво промислових об'єктів газогосподарства й газогонів, відтоді місто змінило своє

архітектурне обличчя та стало одним із найкрасивіших в області. Тут розташовані управління магістральних газогонів Богородчани — Ужгород, тепличний комбінат-об'єднання «Прикарпаттрансгаз». Поблизу Богородчан маємо найбільше в Україні та Європі газосховище, здатне вмістити 2,3 млрд кубометрів газу.

Пам'ятки:

Домініканський монастир, 1742—1762 рр.: вул. Шевченка, 61.

м. Болехів (Болехівський р-н)

Уперше згадане в пам'ятці 1371 р. 1546 р. в місті, на Старій Бані, було споруджено першу солеварню. Наприкінці XVI ст. тут збудували дерев'яний замок, який протягом двох століть оберігав міську шляхту не лише від зовнішніх ворогів, а й від місцевих опришків. 1603 р. Болехову було надане Магдебурзьке право. 1772 р. місто входить до складу Австрії, а 1918 р. — до складу Польщі. 1944 р. Болехів став районним центром Болехівського району. З 1993 р. має статус міста обласного підпорядкування.

Пам'ятки:

Могили вояків, полеглих під час Першої світової війни, та вояків Української Галицької армії (УГА).

Музеї:

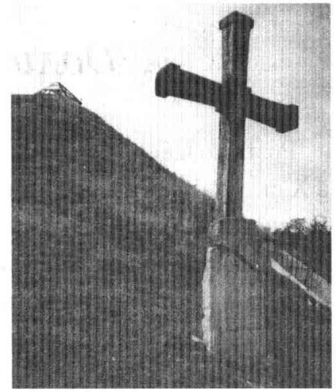
Народний музей історії м. Болехова: вул. Січових стрільців, 9; тел. (03437) 2-44-12.

м. Галич (Галицький р-н)

Від назви міста походить найменування регіону — Галичина.

Перша згадка — в пам'ятці 898 р. У XII—XIV ст. Галич був столицею Галицько-Волинського князівства. Центр княжого Галича містився біля теперішнього с. Крилос, що за 6 км від Галича, а на території сучасного міста було торговельно-ремісниче поселення. Значення тієї частини міста, з якої постав сучасний Галич, зросло після ординського нашестя 1241 р. Як і решта тогочасних твердинь,

це була дерев'яно-земляна фортеця, обнесена валами. Її призначенням була охорона пристані на Дністрі. З кінця XIV до XV ст. фортеця була однією з найбільших і найсильніших у Галичині. Замок являв собою опору створеного 1378 р. галицького старостава. 1490 р. твердиню безуспішно штурмували селянські загони під проводом повстанця Івана Мухи. За період 1590—1633 рр. місто зазнало 29 татарських нападів. 1621 р. замок зруйнували, а 1627 р. його перебудували з дерев'яного на кам'яний. 1676 р. турецько-татарські війська знову знищили фортецю, залишивши на Замковій горі тільки пощерблені, вибиті зуби фортечних стін. Більше її не відновлювали. 1772 р. Галицький замок перейшов у володіння Австрії і почав занепадати: частина гори, на якій стояла твердиня, відкололась і впала разом із частиною старих мурів. 1796 р. за наказом губернатора замок почали розбирати.

Національний заповідник «Давній Галич»

У місті створено Національний заповідник «Давній Галич».

На околицях Галича розміщено цвинтар караїмської громади, яка існувала тут із середини XIII ст. На ньому збереглося близько 200 надмогильних пам'ятників. Найстаріші з них датуються серединою XVIII ст.

Пам'ятки

Церква Різдва Христового, XIII—XV ст.

Замок (руїни), 1367—1658 рр.

Музеї:

Національний заповідник «Давній Галич»: вул. Івана Франка, 1; тел. (03431) 2-21-17, 2-19-91.

Музей караїмської історії та культури Національного заповідника «Давній Галич»: майд. Різдва, 33; тел. (03431) 2-03-05.

м. Долина (Долинський р-н)

Розташоване на березі мальовничого Долинського озера. Виникло в X ст. у зв'язку з виявленням тут покладів солі. 1443 р. володарем Долини став Михайло Кастелян. 1525 р. місту було надане Магдебурзьке право. У XVI ст. Долина переходила від одного польського магната до іншого. Внаслідок татарського нашестя 1594 р. місто пережило небувале спустошення. У роки визвольного руху під проводом Б. Хмельницького багато місцевих жителів приєдналося до загону Семена Височана. Під час першого поділу Польщі 1772 р. і до 1918 р. місто перебувало в складі Австро-Угорщини. 1918 р. населення Долини активно підтримало ЗУНР, поповнивши лави Української Галицької армії. 1939 р. Прикарпаття відійшло до Радянської України. Попри давню солерудну історію, найбільше про місто довідалися тоді, коли 1950 р. тут налагодили промисловий видобуток нафти.

Населення Долини здебільшого складає етнічна група бойків. У місті проводять щорічний фестиваль «Бойківська ватра», діє краєзнавчий музей «Бойківщина».

Пам'ятки:

Солеварня, XIX ст.

Костел Різдва Марії, 1835 р.

Музеї:

Краєзнавчий музей «Бойківщина»: вул. Чорновола, 2а; тел. (03477) 2-79-00.

Музей історії нафтової Долини: вул. Незалежності, 6.

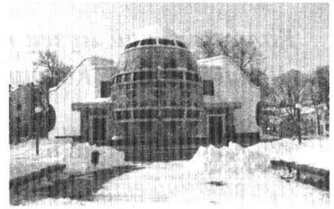
Готелі:

«Нафтовик»: вул. Степана Бандери, 1а; тел. (03477) 2-20-41.

м. Коломия (Коломийський р-н)

Розташоване на берегах Чорного потоку й р. Прут.

Перша згадка датується 1241 р. Це була військова фортеця, що охороняла Попрутську оборонну лінію на південному заході Давньоруської держави. Фортеця підносилася над Чорним потоком, навпроти неї розросталося місто. Вперше Коломия була спалена 1259 р., коли монголо-татарський воєвода Бурундай зажадав від Данила Галицького зруйнувати всі галицькі укріплення. Пізніше новий замок спорудили на місці теперішнього центру Коломиї. 1405 р. місто здобуло Магдебурзьке право. 1411 р. Коломия з усім Покуттям була продана на 25 років молдавському господареві Олександру з умовою, що той виступить на боці Польщі проти Угорщини. Згодом з тих-таки міркувань Коломийський замок кілька разів дарували молдавським воєводам на утримання. 1490 р. замок не встояв перед десятитисячною армією повстанського ватажка Івана Мухи. У XVI—XVII ст. місто кілька десятків разів спалювали татари й турки. Після численних руйнувань замок вкотре відновлюють, тепер уже на березі ставу, який зберігся дотепер. 1772 р., після першого поділу Польщі, покутські землі разом з Коломиєю відійшли до Австрії, до міста почали звозити німецьких колоністів, збудували 6 військових казарм і 3 порохові склади. У Коломиї було створено до 70 карних загонів для боротьби з опришками.

Музей «Писанка»

1866 р. до Коломиї прокладено залізницю Львів — Чернівці, це позитивно вплинуло на економіку краю. 1860 р. в місті відкрилася друкарня М. Білоуса, а 1861 р. — гімназія. 1914 р. ці землі зайняло російське військо, 1918 р. було проголошено ЗУНР. 1939 р. Коломия ввійшла до складу Радянської України.

Пам'ятки:

Дерев'яна Благовіщенська церква, 1587 р.: вул. Карпатська, 2.

Церква св. Михайла, 1855 р.

Музеї:

Музей «Писанка»: пл. Відродження, 47; тел. (03433) 2-78-91.
Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — понеділок.
Занесений до Книги рекордів Гіннеса.

Музей історії міста: вул. Шухевича, 80; тел. (03433) 2-55-29.

Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського: вул. Театральна, 25; тел. (03433) 2-39-12.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — понеділок.

Приватний етнографічний музей «Просвіти» Р. Яворського: вул. Блавацького, 2; тел. (03433) 2-54-68.

Готелі:

«Коломия»: вул. Чорновола, 26; тел. (03433) 2-57-33.

м. Косів (Косівський р-н)

Розташоване в долині р. Рибниці. Кос — таким було ім'я ймовірного першого поселенця чи засновника Косова. Закладено 1318 р. завдяки тому, що поблизу були наявні соляні джерела, які мали на той час велику цінність. 1340 р. Косів потрапив під владу Молдавського воєводства. 1370—1387 рр. Галичина перебувала під владою Угорщини. З 1395 р. селом заволоділа Польща. 1411 р. польський король Владислав Ягайло віддає Покуття на 20 років під заставу молдавському господареві Олександрові. 1424 р. князь Свидригайло дарує Косів молдавському бояринові Владові Драгосиновичу. До 1772 р. ці землі перебували у складі Речі Посполитої, після чого Галичину приєднали до Австрійської імперії.

До середини XVI ст. Косів був селом. 1565 р. коло нього, ближче до соляних джерел, заснували містечко, яке спочатку звалося Риків, а згодом перейняло назву села, що стало називатися Старим Косовом. У 1915—1918 рр. російське, а потім радянське військо захоплювало місто. 1918 р. було проголошено ЗУНР, по тому до 1939 р. землі були окуповані спершу румунськими, а згодом польськими військами. 1939 р. територія перейшла до складу Радянської України.

У повоєнний період пріоритетними галузями Косова стали народні художні промисли. Тут працювала різьбярська артіль «Гуцульщина» й килимарські фабрики ім. Тараса Шевченка та ім. Івана Франка, на базі яких 1968 р. почали діяти виробничо-художнє об'єднання «Гуцульщина», художньо-виробничі майстерні Спілки художників.

Пам'ятки:

Дерев'яна Василівська церква, 1895 р.

Пам'ятки природи:

Водоспад Гук

Його висота становить 2—2,5 м, ширина русла — близько 5 м.

Музеї:

Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини: вул. Незалежності, 101; тел. (03478) 2-16-43.

Режим роботи: 10:00—18:00, без вихідних.

Косівський музей визвольних змагань Карпатського краю: вул. Незалежності, 55; тел. (03478) 2-46-72.

Приватний музей гуцульського мистецтва родини Корнелюків: вул. Гоголя, 26; тел. (03478) 2-01-02.

Готелі:

«Гуцул»: вул. Тиха, 30; тел. (03478) 2-45-48, 2-45-28, 2-46-48.

м. Снятин (Снятинський р-н)

Перша згадка датована 1158 р. Назва міста походить від імені його власника — воєводи Костянтина (Коснятина) Сірославовича, знатного боярина при дворі галицького князя Ярослава Осмомисла. Після переходу Галичини під владу польського короля Казимира III (1349 р.) Снятин став центром староства. Першим старостою був німець Отто де Хадеч. Місто перетворилося на важливий торговельний центр зі щорічними ярмарками; 1448 р. здобуло Магдебурзьке право. У XVI—XVII ст. Снятин неодноразово потерпав від татарських набігів. У часи Хмельниччини на його околицях орудували повстанські загони Леся Березовського, Микити Горбачека, Григорія Угорницького. 1665 р. повстанці штурмом узяли місто й зруйнували новозбудований замок. Снятин був розташований на кордоні з Молдавією, тому саме тут діяла головна митниця на Молдавському торговельному шляху. 1772 р. за першим поділом Польщі Галичина потрапила під владу Габсбургів, під якою перебувала до 1918 р.

У березні 1881 р. Теофіл Кобринський організував у Снятині першу українську читальню, котра 1899 р. перетворилася на філію товариства «Просвіта». У наступні роки на теренах Снятинщини виникають товариства «Січ», «Боян», «Просвіта», «Союз українок». На початку XX ст. на місцевих віче двічі виступав Іван Франко.

Пам'ятки:

Ратуша, 1790 р.

Найвища в Україні (висота вежі — 50 метрів).

Церква архістратига Михаїла, XVIII ст.

Костел Матері Божої св. Скапулярія

Музеї:

Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини: вул. Шевченка, 101; тел. (03476) 2-14-48.

Художньо-меморіальний музей митця-графіка Василя Касіяна: вул. Воєводи Коснятина, 48а; тел. (03476) 21-39-6.

м. Тисмениця (Тисменицький р-н)

Розташоване на березі р. Ворона. Місто є кушнірською столицею України.

Першу згадку подає Іпатіївський літопис під 1143 р. Назва міста, можливо, походить від тисових лісів, які тут росли. За іншою версією, місто заснував якийсь Тисмен. Вигідне географічне положення сприяло швидкому зростанню міста. Тут проходив стародавній шлях зі Львова на Коломию, Буковину, Молдавію. 1449 р. Тисмениця дістає Магдебурзьке право й починає зростати економічно. У XV—XVII ст. вона стала одним із значних ремісничих і торговельних центрів.

Першими власниками Тисмениці були магнати Потоцькі. Згодом нею володіли Вільгеровські, Черновські, потім знову Потоцькі. Володарі Тисмениці багатіли коштом торгових мит: у місті був пункт для збирання мита. 1513 р. місто зруйнували й спалили кримські татари. Швидкій розбудові нової Тисмениці посприяло те, що на прохання братів Октусів король Зигмунд I звільнив її мешканців від будь-яких податків на чотири роки. У XVI—XVII ст. через ці землі проходило військо Османської імперії, що призвело до чергового руйнування міста. З XVIII ст. Тисмениця економічно розквітає. Наступний період руйнувань припав на час двох світових воєн. З 1939 р. Тисмениця в складі Прикарпаття була приєднана до Радянської України.

Пам'ятки:

Церква Різдва Богородиці, 1736 р.

Готелі:

«Континенталь»: вул. Об'їздова, 1; тел. (050) 963-44-02, 915-31-26.

м. Яремча

Перша документальна згадка датована 1787 р. За переказами, понад 200 років тому тут поселився втікач від феодалів Ярема Годованець. Із його іменем і пов'язана назва міста. Яремча почала розвиватися після будівництва 1894 р. залізниці Станіслав — Яремча — Ворохта — Рахів, призначеної для вивезення карпатського лісу в промислові райони Австро-Угорщини, Польщі та інших країн. Паралельно, починаючи з XIX ст., Яремча розвивалася як дачне містечко, куди приїжджали відпочивальники з Відня, Варшави, Кракова, Львова. З часом курорт Яремча профілюється як кліматологічний (лікування хворих на туберкульоз). Згодом він став традиційним місцем відпочинку інтелігенції Польщі й Австрії, у радянський період — спортивним та оздоровчим центром.

Зараз Яремча має понад 40 туристично-рекреаційних закладів і санаторіїв, більш як 50 об'єктів зеленого туризму. Майже на половині території Яремчанської міськради розташовано Карпатський національний природний парк, утворений 1890 р. (перший в Україні).

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Іоанна Хрестителя, 1663 р.

Церква св. Іллі, 1937 р.

Пам'ятки природи:

На території міста розташований найбільший у Карпатах ***водоспад Пробій*** 84 м заввишки.

Яремча багата на мінеральні джерела. Тут видобувають «Брусницьку» й «Миргородську», «Нафтусю» та «Моршинську», є також сірководнева мінеральна вода.

У місті працює художньо-меморіальний комплекс «Стежка Довбуша». Стежка бере початок у заповідному урочищі Дрібка, пролягає між скелями до «Комори Довбуша», виходить на хребет Горган Запрутський, робить замкнуте коло й веде до вихідної видової точки.

Музеї:

Карпатський крайовий музей визвольних змагань: вул. В. Стуса, 6; тел. (03434) 2-28-17, 2-16-90.

Готелі:

«Водоспад»: вул. Свободи, 363а; тел. (03434) 4-49-00, 4-49-01.

смт Верховина (Верховинський р-н)

До 1962 р. селище мало дивну назву — Жаб'є. Розташоване на висоті 620 м над рівнем моря на березі р. Чорний Черемош.

Перша письмова згадка датується 1424 р. 1772 р. внаслідок першого поділу Польщі між Росією, Пруссією та Австрією землі сучасного Верховинського району ввійшли до Австрії. Жителі Жаб'є активно підтримували опришківський рух. У першій половині XIX ст. в селі та довкола нього орудували опришки на чолі з М. Штолюком.

Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика

Під час Першої світової війни в околицях Жаб'є та інших сіл точилися бої між австрійцями та росіянами. Багато гуцулів воювали в складі австрійської армії, зокрема в легіоні Українських січових стрільців. У квітні 1920 р. спалахнуло селянське повстання, яке було придушене польською владою.

З 1921 до 1939 р. Верховина входила до складу Польщі. 17 вересня 1939 р. ці землі перейшли до складу Радянської України.

Сьогодні Верховина є туристичним центром. Чільною подією в культурному житті міста стали зйомки художнього фільму «Тіні забутих предків».

За традицією, у Верховині проводиться кінофестиваль «Тіні забутих предків».

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Юрія, XIX ст.

Музеї:

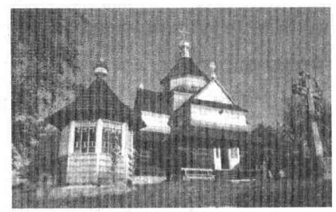
Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика: вул. І. Франка, 35; тел. (03432) 2-17-44, (097) 307-52-54.

Готелі:

«Черемош»: вул. Жаб'євська, 54; тел. (03432) 2-14-72.

смт Ворохта (Яремча)

Назва селища з'явилася ще в XVII ст., коли в ньому поселився втікач із царської армії — солдат Ворохта. Він ткав чудові килими і ще за життя зажив собі доброї слави, а після його смерті селище назвали Ворохтою на його честь. З кінця XIX ст. Ворохта розвивається як спортивно-туристичний центр. 1884 р. сюди було прокладено залізницю, для чого пробили кілька тунелів. Австрійський уряд бачив у Карпатах насамперед курортну зону, особливо цінувалися мінеральні джерела в самій Ворохті та на її околицях. У 30-х рр. XX ст. тут збудували кілька пансіонатів для заможних туристів, а 1957 р. відкрили гірськолижну школу.

Дерев'яна церква Різдва Богородиці

З Ворохти розпочинають сходження на найвищу вершину України — г. Говерла (2061 м).

Високогірна навчально-спортивна база «Заросляк»: вул. Калуська, 31; тел. (03475) 4-15-91.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Різдва Богородиці, XVII—XVIII ст.: вул. Довбуша, 1.

Австрійський кам'яний арочний міст, 1894 р.

Готелі:

Туристичний комплекс «Хатки Руслани»: вул. Данила Галицького, 2а; тел. (03434) 4-16-90.

смт Делятин *(Надвірнянський р-н)*

Затиснене між річками Прут, Любіжня та Перемийська. Селище вперше згадується 1578 р. 1642 р. на цих землях розгорілася перша війна за розподіл впливу. П'ять років брати Еверест і Теодор Белзецькі воювали за сіль, якої тут виявилося дуже багато. З перемогою Теодора розпочалася соляна ера Делятина. За часів Австрії делятинські солеварні щодоби випарювали 155 ц солі. Подейкують, що свою частку мав тут і цісар Франц Йосиф. Саме він виділив кошти на побудову костелу для працівників солеварень. Наприкінці XIX ст. Делятин був відомим курортом, сюди з'їжджалися до купалень, установлених на р. Любіжня. Їхні залишки можна побачити і сьогодні.

У 1906—1912 рр. у селищі мав юридичну практику письменник Марко Черемшина, його музей відкрито в м. Снятині.

Неподалік від Делятина розташовувалася секретна зона, з якої на початку 50-х рр. усіх мешканців села насильно вивезли до східних областей України. Лише після розпаду СРСР виявилося, що тут було розміщено шахти з балістичними ракетами.

Пам'ятки:

Костел св. Франциска, XVIII ст.

Дерев'яна церква Різдва Богородиці, 1620 р.

Готелі:

«Маливо»: вул. 16 липня, 36; тел. (03475) 4-42-06, 2-24-94.

с. Бистрець *(Верховинський р-н)*

Засноване 1893 р. Селище розташоване на схилах Чорногірського хребта на р. Бистрець, у яку впадають численні потічки, що витікають з-під верхогір'я. На одному з потоків, під назвою Мреє, утворилося шість водоспадів від 3 до 21 м заввишки, що протікають на висоті 1520—1630 м над рівнем моря.

Село належить до зони активного туризму.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Успіння св. Ганни, 1872 р.

с. Бубнище *(Болехівський р-н)*

Поблизу збереглися відомі ***скелі Довбуша*** — унікальна пам'ятка історії та природи післяльодовикового періоду. Печери з лавками, сходи, рови, вали-бійниці, криниця 6 м завглибшки й інші споруди невідомого призначення давно цікавили мандрівників та істориків. Більшість науковців уважає, що, ймовірно, це рештки скельного монастиря, подібного до Манявського Скиту. Досі збереглися сліди прибудов до скель, які, можливо, були дерев'яними стінами та укріпленнями якогось замка. Дехто пов'язує різні споруди в печерах і самі печери з перебуванням там Олекси Довбуша. Він справді навідувався до цих місць, але навряд чи міг би довго тут лишатись, адже скелі були всім добре знані.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Параскеви, 1891 р.

с. Великий Рожин *(Косівський р-н)*

Розташоване неподалік від р. Черемош. Розмістилося на схилах Сокільського хребта, найвища вершина якого сягає 949 м. Найбільшу цінність кряжа становлять пісковиті скелі-останці до 40 м заввишки, яких понад 20.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Дмитрія, 1895 р.

Пам'ятки природи:

Водоспад Лужківський

Розташований на початку присілка Лужки. 14-метровий водоспад захований серед лісу, температура його води влітку не перевищує 12 °С. Вода спадає зі скелі суцільним потоком.

Два водоспади на р. Сикавка

с. Вигода (Долинський р-н)

Село засноване 1873 р. як осередок Вигодської гілки вузькоколійної залізниці Карпат. Розташоване на місці, де р. Мізунка впадає в р. Свіча. Історія села щільно переплетена з історією самої вузькоколійки.

Історія вузької залізниці (800 мм) у Карпатах розпочалася ще за часів Австро-Угорської імперії, коли 1873 р. австрійський підприємець барон Леопольд Поппер фон Подгарі переніс у Вигоду головний офіс своєї фірми. Підприємство Поппера спеціалізувалося на заготівлі, переробці та збуті деревини. Барон улаштував тут перший тартак (пилораму), а потім, 1883 р., і залізницю. Від широкої залізниці в райцентрі в гори спочатку проклали «конки» — вузькоколійки, якими коні тягнули ліс із тартаком зі Старого Мізуна до Вигоди. На кінець XIX ст. попперівська лісопильня «Евеліни» була найбільшою в Галичині. Барон збудував розкішну віллу та заклав екзотичний парк. По смерті Леопольда Поппера його спадкоємці отримали найбільшу в Австрії промислово-торговельну фірму. Після Першої світової війни попперівська міні-імперія у Вигоді перейшла до акціонерного товариства «Сильвінія» з Великобританії, і до 1939 р. Вигодська гілка набрала довжини 65 км та обросла інфраструктурою відпочинку.

У 60-х рр. XX ст. Вигодська залізниця мала найбільшу довжину — 180 км, проходила 160-ма мостами. А загальна довжина всіх ліній вузької колії в Карпатах — Бескидської, Вигодської та Брошнівської — сягала майже 1000 км. Тоді Москва офіційно проголосила вузькоколійку нерентабельною й дала вказівку демонтувати частину залізниці. На сьогодні вдалося реанімувати лише Вигодську гілку. Ця вузькоколійка від Вигоди до Сенечева (60 км) з 2000 р. експлуатується як виробнича: нею регулярно курсують вантажний і робітничий потяги. Три роки тому підприємство «Уніплит» започаткувало програму «Карпатський трамвай», у рамках якої розроблено кілька туристичних маршрутів.

с. Дземброня (Верховинський р-н)

Розташоване на р. Дземброня. Навесні тут проводять чемпіонат України з техніки водного туризму. Влітку через Дземброню проходить туристична стежка до вершин Чорногірських хребтів Смотрич (1 896 м) і Піп Іван (2 022 м). На вершині Піп Іван залишилися розвалини польської обсерваторії початку XX ст.

Пам'ятки природи:

Дзембрінські водоспади

Близько 20 водоспадів, розташованих на потоці Мунчель, що впадає в р. Дземброня. Висота над рівнем моря — близько 1500 м. Перепад води становить 1—10 м.

с. Космач (Косівський р-н)

Його називають «келією сонця», бо Космач нагадує велике сонячне коло, від якого в усі боки, неначе промені, відходять тридцять два присілки.

Село має близько 600 років, знане своїми писанками та вишиванками. Космач також пов'язаний з останньою сторінкою життя Олекси Довбуша. Саме тут мешкала Довбушева кохана Дзвінка, через любов до неї ватажок опришків зазнав смертельного поранення. За народними переказами, важко пораненого Довбуша товариші занесли за село на гору, яка відтоді так і називається — Довбушева. У селі й досі живуть легенди про заховані ватажком у Космацьких горах скарби.

Михайло Дідишин відшукав хатину, біля якої лежав смертельно поранений Довбуш, і відкрив тут музей ватажка опришків із сотнею пам'ятних речей.

У Космачі 1944 р. УПА проголосила Космацьку самостійну республіку. Тож щороку на Покрову сюди з'їжджається молодь, щоб на кожному з 32 космацьких присілків вночі розпалити ватри, пустити в небо салюти, заспівати повстанських пісень і згадати історію.

Космач, у якому немає промислових підприємств, сьогодні привертає до себе увагу красою та чистим повітрям. Тут відпочивали відомі культурні діячі України, зокрема М. Колесса, художники Смольські та ін. У селі діє Школа традиційних мистецтв ім. Василя Могура, яка пропонує своїм учням оволодіти традиційними українськими ремеслами й видами мистецтва: вишиванням, писанкарством, різьбярством тощо.

Пам'ятки:

Дерев'яна Петропавлівська церква, 1904—1905 рр.

Музеї:

Приватний музей Михайла Юсипчука (коренепластика, речі О. Довбуша): вул. О. Довбуша, 17; тел. (03478) 5-76-17.

Космацький музей народного мистецтва

с. Зелене *(Верховинський р-н)*

Розташоване на березі р. Чорний Черемош. Населення належить до етнічної групи гуцулів.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Усікновення глави Іоанна Предтечі, 1846 р.

Пам'ятки природи:

Черчинський водоспад

с. Манява *(Богородчанський р-н)*

Бойківське село, що розляглося на Манявських горах. (Бойки є етнічною карпатською групою, що заселяє узбіччя середньої частини Карпат). Тут зберігся автентичний стиль будиночків, а на свята люди одягають традиційне бойківське вбрання.

Історія села щільно пов'язана з Манявським скитом. У XIII ст. київські ченці вирушили на захід у пошуках нової обителі. Святе місце мала вказати вода, яку вони взяли з Київської лаври й порівнювали з іншою під час свого походу. Врешті ченці оселилися в печері, з ущелин якої било джерело кришталево чистої води, достоту, як київська, тобто лікувальна, чудодійна, свята. Місце отримало назву Манява, котра має два значення. По-перше, до оселі ченців-схимників люди йшли за зціленням манівцями, навмання. По-друге, від слова «манити»: місце, яке манить, притягує до себе надприродною силою й позитивною енергетикою.

У XVII ст. монах Іов Княгинецький, виходець із Афону, заснував тут монастир-скит. 1620 р. Царгородський патріарх надав скитові право ставропігії. У середині XVII ст. скит мав до 200 ченців і десятки підпорядкованих монастирів у Галичині, Буковині й навіть у Молдавії. 1612 р. споруджено Хрестовоздвиженську церкву. У 1620—1621 рр. монастир обнесли оборонним муром із трьома вежами, що їх 1676 р. знищили турки. За підтримки українських гетьманів, молдавських господарів, російських царів, місцевих меценатів 1681 р. скит було відбудовано. Згідно з достовірними джерелами, у ньому поховано гетьмана України І. Виговського (1664 р.). 1785 р. австрійська влада зачинила монастир.

Протягом 1970—1980 рр. було проведено значні реставраційні роботи, після чого Манявський скит оголосили історико-архітектурним заповідником. Тепер у ньому розміщується Хрестовоздвиженський монастир Української православної церкви Київського патріархату.

Пам'ятки:

Комплекс монастиря, 1611—1690 рр.

Пам'ятки природи:

Манявський водоспад

Річка Манявка стікає нешироким (2, 5—3 м) руслом — чотирма каскадами 3—20 м заввишки.

с. Нижнів (Тлумацький р-н)

Розташоване на березі р. Дністер.

Пам'ятки природи:

Дністровський каньйон

Один із найбільших в Україні та Європі. Уздовж нього зосереджена велика кількість пам'яток природи та історії. На дністровських схилах зростають 65 видів рідкісних рослин, зокрема: занесені до Червоної книги України — 21 вид, до Європейського Червоного списку — 2, до списків Бернської конвенції — 2 види. У каньйоні мешкають понад 50 видів рідкісних і зникаючих комах, занесених до Червоної книги України. Серед риб і хребетних тварин (25 видів занесено до Червоної книги України) є такі: стерлядь, вирізуб, рибець малий, видра річкова, борсук звичайний, полоз лісовий, кіт лісовий, рись звичайна та ін.

У каньйоні зустрічаються відслонення осадових товщ — антропогенних і силурійських відкладів палеозойської ери. Це унікальна геологічна енциклопедія, що чітко зафіксувала еволюцію земної кори та життя, яке зародилося в морських і континентальних середовищах понад 400 млн років тому.

Уздовж берегів Дністра часто трапляються травертинові печери й водоспади.

с. Крилос (Галицький р-н)

На його території у XII—XIV ст. розміщувалася столиця Галицько-Волинського князівства — м. Галич.

Перша згадка про Галич припадає на 898 р. Залишки міста збереглися на теренах кількох населених пунктів: центральна частина, собор Успіння — у с. Крилос, церква св. Пантелеймона — у с. Шевченкове, рештки Старостинського замку — у м. Галич. В Іпатіївському літописі Галич згадується під 1140 р., з 1144 р. він був центром Галицького князівства, а з 1199 р. — другим за величиною містом Галицько-Волинського князівства. Значного розквіту Галич досяг у другій половині XII ст. за князювання Ярослава Осмомисла та Романа Мстиславича, а також його сина Данила Романовича, що взяв ім'я Галицький. У місті розвивалися ремесла й торгівля, велося будівництво, тут було складено першу половину Галицько-Волинського літопису. 1241 р. Галич зруйнували татаро-монголи. Він занепав і втратив своє значення.

За даними археологічних досліджень другої половини XX ст., на території Крилоса виявлено залишки підвалин і стін Успенського собору, збудованого в середині XII ст., за часів князювання Ярослава Осмомисла. Останки князя знайдено в саркофагу під мозаїчною підлогою собору.

Пам'ятки:

Церква Успіння Пресвятої Богородиці, поч. XVI ст.

Музеї:

Музей історії давнього Галича «Митрополичі палати»: тел. (03431) 3-15-16.

Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття: тел. (03431) 4-26-94.

с. Паляниця (Яремча)

Розташоване на березі р. Прутець. Розляглося на схилах г. Буковель (1129 м).

Готелі:

Туристичний комплекс «Буковель»: тел. (0342) 55-95-46.

с. Старуня (Богородчанський р-н)

Розташоване в передгір'ї Горганського масиву Карпат.

З кінця XIX ст. в селі, біля потоку Лукавець Великий, діяла озокеритна шахта, у якій на глибині 12,5 м було знайдено рештки мамонта, а трохи глибше — волохатого носорога, гігантського оленя, різних викопних птахів і земноводних. Сіль, озокерит, розчин нафти

та безкисневі умови сприяли консервації давніх тварин. Радіобіологічним способом було встановлено, що носоріг пролежав у цій землі 23 255 ± 775 років. Щодо питання, як тварини опинилися тут, то цілком імовірно, що в околицях Старуні пізньопалеолітна людина полювала на них, заганяла в болото, і там вони гинули. Тепер знайдені експонати зберігаються в Краківському та Львівському музеях.

Пам'ятки природи:

Найбільшої слави Старуня зажила 1977 р., коли в румунських горах Вранча стався землетрус і тут з'явився ***грязьовий вулкан***, аналогів якому немає не тільки в Україні, а й у Європі. Геологічна будова цієї місцевості сприяє великій сейсмочутливості, віддалені землетруси інколи призводять до появи малих тріщин, провалів, порогів, невеликих водоспадів. На західному березі р. Луковиця геологічні породи утворюють складний тектонічний перегин, на вершині якого розташований вулкан із висотою конуса близько 3 м і довжиною глинистих потоків 10—60 м. Нині вулкан нараховує 8 кратерів і 12 непостійних мікрократерів, які виділяють газ, воду, глинисту пульпу, нафту.

с. Чернелиця (Городенківський р-н)

Розташоване над Дністровським каньйоном.

Історія села пов'язана з будівництвом замку, розпочатим у XVII ст. Ще недобудований замок зруйнували козацькі загони під час визвольної війни 1648—1654 рр. Спорудження цієї бастіонної фортеці 1659 р. закінчив Міхал Єжи Чарторийський (1621—1692 рр.), воєвода Брацлавський. 1672 та 1676 рр. замок, як найбільш східний правобережний форпост Речі Посполитої на Дністрі, був пошкоджений у війні з турками. По відбудові комплекс відіграв важливу роль під час польсько-турецької війни 1685—1691 рр. Після Чарторийських замком володіли Галеські, Потоцькі, Станецькі, Ценські. Останнім володарем замку був Мауриций Ценський. По його смерті 1817 р. син магната виїхав із містечка, і замок почав занепадати, перетворюючись на руїну.

Наприкінці XX ст. в замку розміщувалася місцева лікарня, сьогодні він пустує.

Пам'ятки:

Домініканський костел, 1661 р.

Замок Чарторийського, XVII ст.

с. Черче (Рогатинський р-н)

Бальнеологічний і грязьовий курорт.

Перша письмова згадка датується 1433 р. Поселення існувало тут уже у XII ст. Важливою подією в історії села була побудова в 1930-х рр. курорту на базі виявлених сірководневих джерел і торф'яних грязей.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Василія, XVI ст. — 1733 р.

Готелі:

Санаторій «Черче»: вул. Б. Лепкого; тел. (03435) 7-12-82, 2-15-90, 7-12-44.

с. Шепіт (Косівський р-н)

Гірське село на Косівщині, через яке протікає р. Брустурка.

Пам'ятки природи:

Водоспади Великий і Малий Гук

Мають відповідно 15 і 2 м заввишки. Річище затиснене між високими скелястими берегами, тому звук від водоспадів чути на кілька десятків метрів.

с. Шешори (Косівський р-н)

Розташоване вздовж гірської р. Пістиньки.

Перша письмова згадка датується 1445 р.

1817 р. тут діяв загін опришків під керівництвом Мозорука з Прокурави. Саме в Шешорах 1932 р. народилася популярна пісня «Гуцулка Ксеня». Студент Роман Савицький написав її для місцевої красуні.

Сьогодні село являє собою традиційне місце проведення міжнародного фестивалю етнічної музики «Шешори».

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Параскеви, 1874 р.

Пам'ятки природи:

Урочище Лебедин з однойменним озером

Розташоване на висоті 650 м над рівнем моря. Тут росте багато лікарських рослин.

Сріблясті водоспади

Розташовані на р. Пістинька. Більший тече нижче і спадає з висоти 4—5 м, менший — з висоти 2 м.

Готелі:

Санаторій-профілакторій «Шешори»: тел. (03478) 5-85-45.

с. Яворів *(Косівський р-н)*

Розкинулося посеред великої сонячної долини. Яворів являє собою осередок майстрів ліжникарства. Ліжники яворівських умільців експонувалися на Всесвітній виставці в Монреалі 1967 р.

Пам'ятки:

Церква Різдва Богородиці, 1926 р.

Пам'ятки природи:

Водоспад Яворівський Гук

с. Яблуниця *(м. Яремча)*

Село розташувалося на висоті 960 м над рівнем моря обабіч автомагістралі Івано-Франківськ — Ужгород. Яблуниця стала відомою кілька років тому завдяки численним схилам, придатним для катання на лижах. Тут починаються популярні маршрути на вершини гір Магура та Хом'як. Відкриваються чудові краєвиди на Чорногірський хребет.

Пам'ятки:

Каплиця бл. Зигмунта Гораздовського

Дерев'яна церква Успіння Пресвятої Богородиці

Готелі:

«Яблуниця»: тел. (03434) 36-36-3.

с. Яблунів і с. Люча *(Косівський р-н)*

Розташовані на схилах невисоких і лісистих гір.

Пам'ятки природи:

На р. Рушір є мальовничий двокаскадний ***Рушірський водоспад***. Висота каскадів — 4 і 2 м, ширина річища — 1—2 м.

Київська область

Обласний центр — м. Київ.

Адміністративно-територіальний поділ: 25 районів.

Межує на сході — з Чернігівською та Полтавською, на півдні й південному сході — з Черкаською, на південному заході — з Вінницькою, на заході — з Житомирською областями України, на півночі — з Гомельською областю Білорусі.

Ландшафт регіону: північна частина розташована на Поліській низовині, східна — на Придніпровській низовині, південно-західна й центральна частини — на відрогах Придніпровської височини. Головними водними артеріями краю є р. Дніпро та його притоки — Прип'ять, Десна та ін.

Перші поселення на території сучасної області виникли в епоху пізнього палеоліту (15—20 тис. років тому). У IV—III тис. до н. е. тут існувала трипільська культура. В області відомі пам'ятки епохи бронзи та скіфські городища й кургани. У XII ст. землі входять до складу Київської Русі. У 1237—1240 рр. потерпали від навали хана Батия. 1362 р. більшу частину земель Київщини захопила Литва, а 1569 р. — Річ Посполита. 1654 р. відбулася Переяславська рада, на якій було ухвалено рішення про возз'єднання території з Росією. 1775 р. утворилося Київське намісництво, до складу якого ввійшла майже вся Полтавщина та частина Чернігівщини. 1932 р. було утворено Київську область у складі УРСР.

м. Київ

Місто республіканського підпорядкування.

За легендою, у другій половині V ст. три брати Кий, Щек і Хорив та їхня сестра Либідь заснували на правому березі Дніпра місто

й назвали його на честь старшого брата Києвом. Археологи знайшли на території сучасного Києва залишки фортеці, датовані V—VI ст.

Перша писемна згадка припадає на 862 р. У IX — XII ст. Київ був столицею Київської Русі. Після смерті Ярослава Мудрого розпочалася міжусобна війна між його синами за право на князювання. Боротьба за владу, що тривала понад століття, закінчилася захопленням Києва ханом Батиєм 1240 р. та спустошенням міста. До 1362 р. Київ контролювали татаро-монголи, потім — Велике князівство Литовське, після Люблінської унії 1569 р. — Річ Посполита. У XV ст. місто дістало Магдебурзьке право. З 1797 р. Київ був центром одноіменної губернії Російської імперії.

22 січня 1918 р. в Києві було проголошено створення незалежної Української Народної Республіки, а її президентом став М. Грушевський. 28 квітня 1918 р. Німеччина підтримала зміну керівництва, і до влади прийшов гетьман П. Скоропадський. У грудні 1918 р. влада знову змінилася, тепер на користь Директорії на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою. 1920 р. до Києва ввійшли війська Червоної армії. 24 червня 1934 р. столицю України було перенесено з Харкова до Києва. З 1991 р. Київ є столицею незалежної України.

Пам'ятки:

Андріївська церква, 1749—1753 рр.: вул. Андріївський узвіз, 23.

Андріївський узвіз (Андріївський спуск)

Вулиця є одночасно музеєм і виставковою галереєю.

Братський монастир, 1616 р.: вул. Г. Сковороди, 2.

До складу комплексу входять академічний корпус (1704—1740 рр.), церква Святого Духа із трапезною (XVII—XIX ст.), сонячний годинник (кін. XVIII ст.). Свого часу тут розміщувалися братська школа, Києво-Могилянська академія, Київська духовна семінарія. На території монастиря поховані гетьман П. Сагайдачний і письменник В. Григорович-Барський.

Фроловський монастир, відомий з XV ст.: вул. Фроловська, 6/8.

Володимирський собор, 1862—1882 рр.: б-р Шевченка, 20.

Церква Спаса на Берестові, 1113—1125 рр.: вул. Січневого повстання, 15.

Воскресенська церква, 1701—1705 рр.: вул. Січневого повстання, 27.

Будинок губернатора, 1780 р.: вул. Січневого повстання, 29.

Церква Феодосія Печерського, 1698—1702 рр.: вул. Січневого повстання, 32/1.

Видубицький монастир, XI ст.: вул. Видубицька, 40.

Заснований як родинний монастир князем Володимиром Ярославичем. Ансамбль монастиря складається з Михайлівського собору (1070—1088 рр.), Георгіївського собору (1696—1701 рр.), трапезної (1696—1701 рр.), дзвіниці (1727—1733 рр.).

Дмитрівська церква (церква Костянтина та Олени), 1734 р.: вул. Фрунзе, 8/6.

Інститут шляхетних дівчат, 1838—1842 рр.: вул. Банківська, 1.

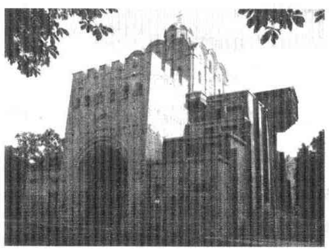
Державний банк: вул. Банківська, 9.

Перші два поверхи збудовані в 1902—1905 рр., третій і четвертий — 1934 р.

Будинок із химерами (Будинок Городецького), 1902—1903 рр.: вул. Банківська, 10.

Архітектор — В. Городецький. Фасад декорований скульптурами тварин та фантастичних істот, виконаних італійським скульптором Е. Саліа.

Житловий будинок, кін. XIX ст.: вул. Банківська, 2.

Золота брама

Сьогодні в будинку розміщується Спілка письменників України.

Золота брама (Золоті ворота), 1017—1024 рр.: вул. Володимирська, 35.

Головна брама давнього міста, яка вперше згадується в літописах під 1037 р. Брама була зруйнована татаро-монголами 1240 р. 1648 р. — крізь неї пройшли козацькі війська на чолі з Б. Хмельницьким. 1750 р. Золоту браму було засипано землею, а викопано й укріплено 1837 р.

Університет, 1837—1843 рр.: вул. Володимирська, 60.

Ільїнська церква, 1692 р.: вул. Почайнинська, 2.

Кирилівська церква, сер. XII ст.: вул. Фрунзе, 103.

Маріїнський палац, 1745—1752 рр.: вул. Грушевського, 5.

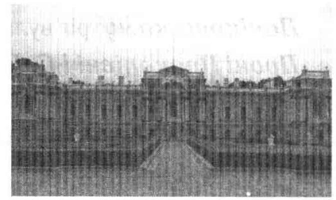
Названий на честь дружини імператора Олександра II Марії. Сьогодні його використовують для проведення державних офіційних заходів.

Миколаївський костел, 1899—1909 рр.: вул. Червоноармійська, 61.

Покровський жіночий монастир, 1889 р.: пров. Бехтерівський, 15.

Покровська церква із дзвіницею, 1766 р.: вул. Покровська, 7.

Олександрівський костел, 1817—1842 рр.: майдан Незалежності, вул. Костельна, 17.

Маріїнський палац

Троїцька церква, 1763—1768 рр.: вул. Китаївська, 15.

Пам'ятники:

Засновникам Києва — Кию, Щеку, Хориву та сестрі їхній Либідь, 1982 р.: Наводницький парк.

Б. Хмельницькому, 1881—1888 рр.: Софіївська площа.

Володимирові Великому, 1853 р.: вул. Володимирівський узвіз.

Княгині Ользі, 1911—1923 рр.: Михайлівська площа.

Ярославові Мудрому, 1997 р.: Золоті ворота.

Аскольдова могила, 1810 р.: Паркова дорога.

Монумент на честь отримання Києвом Магдебурзького права, 1802—1808 рр.: вул. Набережне шосе.

Гетьманові П. Сагайдачному, 2001 р.: Контрактова площа.

Григорієві Сковороді, 1976 р.: Контрактова площа.

Михайлові Грушевському, 1998 р.: б-р Тараса Шевченка.

Лесі Українці, 1973 р.: пл. Лесі Українки.

Футболістам київського «Динамо», учасникам легендарного матчу смерті, 1971 р.: стадіон Динамо.

Несторові Літопису: на розі вулиць Січневого повстання та Цитадельна.

Громадянам міста Києва та військовополоненим, розстріляним німецько-фашистськими загарбниками: Бабин Яр.

Рівноапостольним Кирилу та Мефодію: Михайлівська площа.

Жертвам голодомору: Михайлівська площа.

Воїнам-інтернаціоналістам: поряд із Печерською лаврою.

Жертвам репресій: вул. Інститутська

Народному артистові М. Ф. Яковченку: пл. І. Франка.

Бронзовий «Кіт учений»: біля Золотих воріт.

Паніковському: ріг вулиць Хрещатик і Прорізна.

Проні Прокопівні і С. П. Голохвастову («За двома зайцями»): вул. Андріївський узвіз.

«Козак Мамай»: вул. Архітектора Городецького.

Музеї, заповідники, ботанічні сади:

Аптека-музей: вул. Притискно-Микільська, 7; тел. (044) 425-24-37.

Режим роботи: 9:00—16:00.

Водно-інформаційний центр «Музей води»: вул. Грушевського, 1в; тел. (044) 279-53-33.

Режим роботи: середа — п'ятниця — 10:00—17:00; субота, неділя — 10:00—18:00; санітарні дні — понеділок, вівторок.

Державний музей іграшки: вул. Кловський узвіз, 8; тел. (044) 253-54-00.

Режим роботи: 10:00—19:00; вихідні — неділя, понеділок.

Музей однієї вулиці: вул. Андріївський узвіз, 2б; тел. (044) 425-03-98, 425-52-62.

Режим роботи: 12:00—18:00; вихідний — понеділок.

Літературно-меморіальний музей М. Булгакова: вул. Андріївський узвіз, 13; тел. (044) 425-31-88, 425-52-54.

Режим роботи: 10:00—16:00; вихідний — понеділок.

Історико-культурний пам'ятник-музей «Київська фортеця»: вул. Шпитальна, 24а; тел. (044) 234-19-70.

Режим роботи: 10:00—18:00.

Київський літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка: пров. Шевченка, 8а; тел. (044) 278-35-11.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — п'ятниця.

Київський літературно-меморіальний музей М. Рильського: вул. Рильського, 7; тел. (044) 525-85-72, 525-24-71.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — п'ятниця.

Київський музей О. Пушкіна: вул. Кудрявська, 9; тел. (044) 272-10-67, 272-42-06.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Київський музей російського мистецтва: вул. Терещенківська, 9; тел. (044) 451-40-27.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідні — середа, четвер.

Музей мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків: вул. Терещенківська, 15; тел. (044) 235-02-25.

Режим роботи: 10:30—17:00, вихідні — понеділок, вівторок.

Літературно-меморіальний музей-квартира П. Тичини в Києві: вул. Терещенківська, 5, кв. 1; тел. (044) 278-40-01, 234-43-27.

Режим роботи: 9:00—17:00.

Меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка: вул. Вишгородська, 5; тел. (044) 432-76-27.

Режим роботи: за попереднім записом; вихідні — неділя, понеділок.

Меморіальний будинок-музей М. Заньковецької: вул. Червоноармійська, 121; тел. (044) 529-57-32, 529-24-25.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Меморіальний комплекс «Український державний музей Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.»: вул. Січневого повстання, 44; тел. (044) 285-94-52, 285-94-57.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Музей видатних діячів української культури Лесі Українки, М. Лисенка, П. Саксаганського, М. Старицького: вул. Саксаганського, 97; тел. (044) 287-50-46.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідні: понеділок — музей Лесі Українки, вівторок — музеї Лисенка та Саксаганського.

Музей гетьманства: вул. Спаська, 16б; тел. (044) 462-52-90, 425-55-49.

Режим роботи: 10:00—17:00.

Музей культурної спадщини: вул. Московська, 40б; тел. (044) 280-64-18, 280-68-09.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — п'ятниця; санітарний день — останній четвер місяця.

Музей народної архітектури та побуту НАН України: с. Пирогово; тел. (044) 526-57-65, 526-25-27.

Режим роботи: 10:00—16:00.

Музей просто неба, розташований на схилах пагорбів, частина експонатів — на лісових галявинах. Музейні експонати зібрані з різних куточків нашої країни: млини, житлові будинки, церкви, господарські будівлі та предмети побуту. Музей поділено на відділи за приналежністю до різних історичних регіонів України — Слобожанщини, Галичини, Буковини, Закарпаття тощо.

Національний музей історії України: вул. Володимирська, 2; тел. (044) 278-65-45, 278-43-23.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — середа.

Національний музей медицини України: вул. Б. Хмельницького, 37; тел. (044) 234-15-74.

Режим роботи: за попереднім замовленням та щосуботи о 12:00 і 14:00 екскурсійні групи.

Національний музей Тараса Шевченка: б-р Т. Шевченка, 12; тел. (044) 234-25-23, 234-90-87.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — понеділок.

Національний художній музей України: вул. Грушевського, 6; тел. (044) 278-74-54, 278-13-57.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідні — понеділок, вівторок.

Центральний музей Збройних сил України: вул. Грушевського, 30/1; тел. (044) 253-27-50.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник: вул. Січневого повстання (Івана Мазепи), 21, корп. 8; тел. (044) 280-66-46.

Києво-Печерська лавра

Православний монастир, заснований 1051 р. монахами Антонієм і Феодосієм. В XI ст. став центром поширення християнства в Київській Русі. В монастирі працювали літописці Нестор, Никон, Сильвестр, лікар Агапіт. 1240 р. та 1480 р. монастир був зруйнований і пограбований татаро-монголами. Наприкінці XVI ст. йому було присвоєне звання лаври.

До комплексу заповідника належать десятки будівель, а також Ближні й Дальні печери, де зберігаються мощі святих.

На території заповідника працюють десятки музеїв, серед яких:

Музей театрального, музичного та кіномистецтва України: вул. Івана Мазепи, 21, корп. 24; тел. (044) 280-83-83, 280-51-31.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — вівторок.

Музей історичних коштовностей України: вул. Січневого повстання, 21, корп. 12; тел. (044) 280-13-86, 280-47-51.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — вівторок.

Музей книги та друкарства України: вул. Січневого повстання, 21; тел. (044) 280-52-56, 280-79-76.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — вівторок.

Музей українського народного декоративного мистецтва: вул. Січневого повстання, 21; тел. (044) 280-13-43, 280-58-12.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — вівторок.

Національний заповідник «Софія Київська»: вул. Володимирська, 24; тел. (044) 278-76-62, 279-22-56.

Режим роботи музеїв та виставкових залів: 10:00—17:30.

Софіївський собор

Побудований у 1017—1031 рр. на честь перемоги Ярослава Мудрого над печенігами. На майдані перед собором збиралося народне віче, тут було створено літописи та першу бібліотеку. У соборі розміщувалася князівська усипальниця, де поховали Ярослава Мудрого, Всеволода, Ростислава, Володимира Мономаха. Донині зберігся лише саркофаг Ярослава Мудрого.

Заповідник «Михайлівський золотоверхий монастир»: Михайлівська площа; тел. (044) 278-70-68.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Відповідно до записів у «Повісті временних літ», монастир було закладено 1108 р. князем Святополком Ізяславичем.

Ботанічний сад ім. О. В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: вул. Комінтерну, 14; тел. (044) 234-60-56.

Розклад екскурсій: 10:00; 12:00; 14:00; вихідний — п'ятниця.

Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка: вул. Тімірязєвська, 1; тел. (044) 285-26-27, 295-41-05, 295-01-16.

Режим роботи: 11:00—16:00; вихідний — середа.

Готелі:

«Україна»: вул. Інститутська, 4; тел. (044) 229-03-47, 229-13-53, 228-28-04, 228-66-75.

«Турист»: вул. Р. Окіпної, 2; тел. (044) 517-88-32, 517-82-53.

«Спартак»: вул. Фрунзе, 105; тел. (044) 468-69-77, 468-69-91.

«Пролісок»: просп. Перемоги, 139; тел. (044) 451-80-38, 444-12-93.

«Мир»: просп. Голосіївський, 70; тел. (044) 264-96-46.

«Кооператор»: вул. Саксаганського, 53/80; тел. (044) 227-24-63, 227-25-69.

«Київ»: вул. М. Грушевського, 26/1; тел. (044) 293-01-55.

«Козацький»: вул. Михайлівська, 1/3; тел. (044) 229-49-14, 229-49-25, 229-27-09.

«Дружба»: б-р Дружби Народів, 5; тел. (044) 268-33-87, 268-34-06.

«Голосіївський»: просп. Голосіївський, 93; тел. (044) 261-41-54, 150-76-73.

м. Біла Церква (Білоцерківський р-н)

Попередником сучасного міста було місто Юр'їв, засноване 1032 р. Ярославом Мудрим. У ньому збудували єпископську церкву (1050 р.), яку в народі прозвали «білою», що дало нову назву місту. Під час татаро-монгольської навали місто було зруйноване, а після відновлення перейшло під владу Литви, згодом — Речі Посполитої. Історія Білої Церкви щільно пов'язана з визвольною війною під проводом Б. Хмельницького, 1651 р. тут було підписано Білоцерківську угоду з Польщею.

Пам'ятки:

Преображенський собор, 1833—1839 рр.: вул. Гагаріна, 10.

Миколаївська церква, 1706 р., 1852 р.: вул. Гагаріна, 10.

Костел Іоанна Хрестителя, 1812 р.: майдан Соборний, 4.

Торгові ряди, 1809—1814 рр.: Торгова площа.

Будинок дворянських зборів, XIX ст.: б-р Олександрійський, 5.

Ансамбль споруд пошти, 1825—1831 рр.: б-р Олександрійський, 41—45.

Дендропарк «Олександрія», 1797—1798 рр.: вул. Сквирське шосе; тел. (04463) 4-05-47.

Дендропарк Олександрія

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Соборна, 4; тел. (04463) 5-31-82.

Режим роботи: 9:00—18:00; вихідний — середа.

Готелі:

«Будинок приїжджих»: вул. 60 років Жовтня, 1/56; тел. (04463) 6-64-02.

м. Богуслав

(Богуславський р-н)

Перша згадка в літописах про містечко під назвою Богуславль стосується 1195 р. 1240 р. місто зруйнували татаро-монголи. 1620 р. Богуслав отримав Магдебурзьке право. 1648 р. став сотенним містечком Білоцерківського, а потім Корсунського полку. З 1793 р. перебував у складі Російської імперії.

Пам'ятки:

Троїцька церква, 1862 р.: пл. Ринок.

Музеї:

Музей історії Богуславщини: вул. Шевченка, 36; тел. (04461) 5-14-75.

Режим роботи: 8:00—16:30.

м. Переяслав-Хмельницький

(Переяслав-Хмельницький р-н)

До 1943 р. місто називалося Переяслав. З другої половини XII ст. було центром князівства, де свого часу панували Володимир Мономах, Юрій Довгорукий, Володимир Глібович та ін. 1239 р. місто було зруйноване татарами й почало відроджуватися лише 200 років потому. 1569 р. перейшло під владу Речі Посполитої. 1654 р. в місті відбулась історична подія — Переяславська рада.

Пам'ятки:

Борисоглібська церква, 1839 р.: передмістя, с. Бабачиха.

Вознесенський монастир, XVII—XVIII ст.: пл. Возз'єднання, вул. Г. Сковороди, 54.

До складу монастиря входять Вознесенський собор (1695—1700 рр.), дзвіниця собору (1770—1776 рр.), будинок колегіуму (1753—1757 рр.).

Земляні укріплення дитинця (валу) й міста, XI—XII ст.: вулиці Горького та Велика Підвальна.

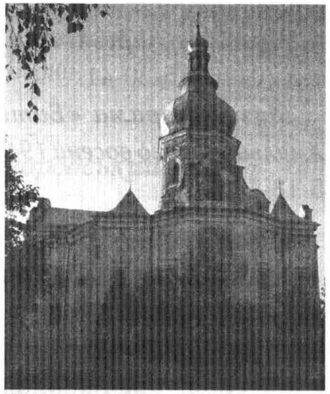
Михайлівська церква, 1646—1666 рр., ***дзвіниця***, 1745 р.: вул. Московська, 34.

Музеї:

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»: вул. Т. Шевченка, 8; тел. (04467) 5-41-03.

Історичний музей: вул. Т. Шевченка, 8; тел. (04467) 5-41-03.

Меморіальний музей архітектора В. Г. Заболотного: вул. Т. Шевченка, 8; тел. (04467) 5-41-03.

Вознесенський собор

Музей історії філософії: вул. Т. Шевченка, 8; тел. (04467) 5-41-03.

Музей трипільської культури: вул. Т. Шевченка, 8; тел. (04467) 5-41-03.

Археологічний музей: вул. Т. Шевченка, 17; тел. (04467) 5-15-74.

Меморіальний музей Г. С. Сковороди: вул. Сковороди, 52; тел. (04467) 5-18-79.

Меморіальний музей Шолом-Алейхема: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей архітектури та побуту Середнього Подніпров'я

Музей історії православної церкви: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей історії бджільництва: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей історії українських народних обрядів та звичаїв: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей лікарських рослин: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей світопізнання та мирного засвоєння космосу: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей сухопутного транспорту: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей українського рушника: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей хліба: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Музей-пошта: вул. Літописна, 2; тел. (04467) 5-29-36.

Усі ці музеї працюють щодня. Режим роботи: 10:00—15:00.

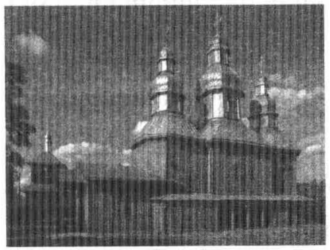
Музей архітектури Переяслава часів Київської Русі: вул. Московська, 33; тел. (04467) 5-16-12.

Музей українського народного одягу Середнього Подніпров'я: вул. Московська, 33; тел. (04467) 5-16-12.

Музей кобзарського мистецтва: вул. Б. Хмельницького, 80; тел. (04467) 5-30-41.

Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава-Хмельницького восени 1943 року»: вул. Сковороди, 52; тел. (04467) 5-18-79.

м. Фастів (Фастівський р-н)

Покровська церква із дзвіницею

Перша літописна згадка датується 1390 р. Після татаро-монгольської навали на початку XV ст. мешканці залишили місто на цілі століття. На початку XVIII ст. Фастів став резиденцією єпископів.

Пам'ятки:

Покровська церква з дзвіницею, 1779—1781 рр.

Костел, 1903—1911 рр.

Побудований за проектом архітектора В. Домбровського.

Музеї:

Фастівський краєзнавчий музей: вул. Радянська, 9; тел. (04465) 5-30-75.

м. Прип'ять (колишній Чорнобильський р-н)

Єдине в країні нежиле законсервоване місто. Засноване 1970 р. для працівників Чорнобильської атомної електростанції, що будувалася неподалік.

Зона відчуження й обов'язкового виселення.

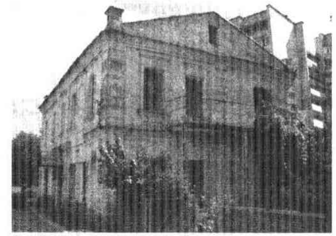
Після аварії на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р. перебування та будь-яка діяльність людей у зоні відчуження регулюються законами України.

Усього протягом 1986—1991 рр. із зони відчуження було евакуйовано й добровільно виїхало близько 165 тис. чоловік. Через 20 років

після аварії на ЧАЕС землі, покинуті людиною, поступово перетворюються на своєрідний заповідник для тварин.

м. Вишгород (Вишгородський р-н)

Уперше згадується в «Повісті временних літ» під 946 р. як Ольжин град. Із середини X ст. відомий у Візантії як один зі значних торговельних осередків Київської Русі.

Державний історико-культурний заповідник

Пам'ятки:

Державний історико-культурний заповідник: вул. Шкільна, 58; тел. (04496) 5-35-32.

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Грушевського, 1.

м. Яготин (Яготинський р-н)

Було засноване 1552 р. над р. Супой. У 1648—1781 рр. стало сотенним містечком Переяславського полку. З 1861 р. — волосне містечко Пирятинського повіту Полтавської губернії.

Пам'ятки:

Свято-Троїцький храм

Музеї:

Яготинський історичний музей: вул. Незалежності, 114; тел. (04475) 5-56-03.

смт Ржищів (Кагарлицький р-н)

Відоме археологічними знахідками, пов'язаними з трипільською культурою. На межі XII—XIII ст. на шляху «із варягів у греки» з'явилось укріплене городище-фортеця Іван, згадане в Іпатіївському літописі під 1151 р. у зв'язку з міжусобними війнами київських

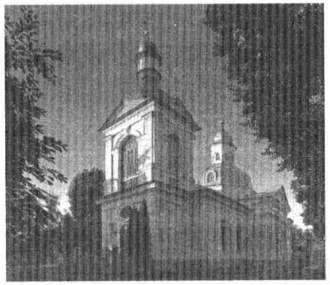
князівських династій. 1241 р. місто було знищене ордою Батия й відбудувалося лише за часів Речі Посполитої. 1506 р. польський король Сигізмунд І поновив Дніпровську лінію оборони, затвердивши статус міста.

Пам'ятки:

Скульптурний парк трипільського періоду

м. Васильків (Васильківський р-н)

Засноване 988 р. князем Володимиром Великим і назване на честь його християнського імені (до 1157 р. — Василів). 1240 р. місто зруйнували татаро-монголи. 1586 р. воно здобуло Магдебурзьке право.

Миколаївська церква

Пам'ятки:

Собор святих Антонія та Феодосія, 1756—1758 рр.

Миколаївська церква, 1792 р.: вул. Шевченка, 11.

Городище літописного міста Василів

Адміністративний будинок, 1817 р.

У ньому розміщувався штаб Чернігівського полку.

Пам'ятний знак декабристам

с. Тарган (Володарський р-н)

Пам'ятники:

Жертвам голодомору-геноциду 1932—1933 рр.

с. Руде Село (Володарський р-н)

Уперше згадане1662 р. З 1774 р. було літньою резиденцією магнатів Браницьких.

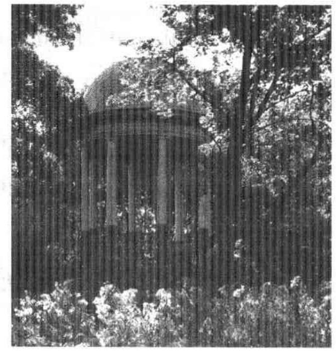
Пам'ятки:

Палац Браницьких, XVIII—XIX ст.

Троїцька церква, 1841 р.

м. Кагарлик (Кагарлицький р-н)

Місто вперше згадується 1142 р. під назвою Городець. Пізніше воно з'являлося під іншою назвою — Ерлик. Так називали татарську прикордонну сторожу. Є ще одне пояснення назви міста: вона нібито утворилася від назви річки, на якій його збудовано. Сьогодні річка зветься Кагарлик, але раніше її називали Каргалик. Тюркське «карга» — це «ворона» або «кам'яниста річка». Потрапивши в слов'янське середовище, назва зазнала певних змін і перетворилася на Кагарлик.

Кагарлицький краєзнавчий музей

Музеї:

Кагарлицький краєзнавчий музей: вул. Кооперативна, 2; тел. (04473) 5-12-76.

с. Трипілля (Обухівський р-н)

При в'їзді в село височіє Дівич-гора, на якій було розкопано жертовник богині-діви зарубинецької культури. На території селища збереглися могильник зарубинецької культури Дівич-гора (III ст. до н. е. — II ст. н. е.), залишки давньоруського городища — рештки міста Треполя, згаданого в літописі під 1093 р. Найімовірніше, воно було побудоване близько 1032 р., коли Ярослав Мудрий, укріплюючи кордони Русі, ставив міста по р. Стугні.

Музеї:

Обласний археологічний музей: вул. Героїв Трипілля, 12; тел. (04472) 5-14-75, 3-32-99.

Музей трипільської культури

Розташований поблизу с. Українка, де 1896 р. було вперше знайдено нову археологічну культуру епохи неоліту.

с. Житні Гори (Рокитнянський р-н)

На околиці села досліджено залишки шести поселень ранньослов'янської черняхівської культури, городища часів Київської Русі.

Пам'ятки:

Церква Йосифа, 1766 р.

Зберігся давній настінний розпис XI ст.

с. Мар'янівка (Васильківський р-н)

Музеї:

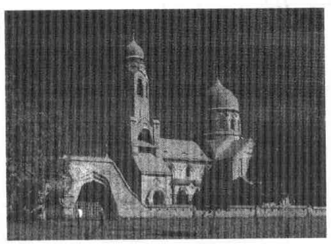
Меморіальний музей-садиба І. Козловського, кін. XIX — поч. XX ст.

с. Пархомівка (Володарський р-н)

Засноване в середині XVI ст., а три століття потому стало власністю інженера, дійсного статського радника В. Голубєва.

Пам'ятки:

Покровська церква, 1903—1906 рр.

Покровська церква

Кіровоградська область

Обласний центр — м. Кіровоград.

Адміністративно-територіальний поділ: 21 район.

Межує на півночі — з Черкаською, на північному сході — з Полтавською, на сході та південному сході — з Дніпропетровською, на півдні — з Миколаївською, на південному заході — з Одеською, на заході — з Вінницькою областями України.

Область розташована в географічному центрі України, у межиріччі Дніпра й Південного Бугу. Річки краю належать до басейнів Дніпра (найбільші — Цибульник та Інгулець) і Південного Бугу (найбільші — Інгул, Синюха й Синиця). Більша частина Кіровоградщини лежить у межах Придніпровської височини. Переважають лісостепові та степові ландшафти.

Заселення регіону почалося ще в епоху палеоліту. Знайдено поселення трипільської, а також близько 50 поселень черняхівської культур (X—VII ст. до н. е.). У VII ст. цей край обживали кочові племена скіфів. У VIII—IX ст. його північні землі ввійшли до складу Київської Русі, Литви, а після Люблінської унії (1569 р.) — до складу Польщі.

З другої половини XVI ст., територію заселяли українські козаки. Протягом XVII ст. вони обороняли землі від кримських татар. Слави зажила битва на р. Тясмин 1668 р., у якій брав участь І. Сірко.

Після Російсько-турецької війни 1735—1739 рр. край ввійшов до складу Росії. 1764 р. засновано Єлисаветинську провінцію Новоросійської губернії.

На початку XIX ст. території сучасної Кіровоградщини перебували в складі Подільської та Київської губерній.

10 січня 1939 р. є датою заснування Кіровоградської області.

м. Кіровоград

Розташоване на берегах р. Інгул.

1754 р. почалося будівництво фортеці Святої Єлизавети, що мала протистояти туркам і татарам. 1775 р. фортеця стала містечком та дістала назву Єлизаветград (Єлисаветград).

З 1764 р. Єлисаветград був центром Єлисаветинської провінції. З 1797 р. став повітовим містечком Новоросійської, з 1802 р. — Миколаївської, а з 1803 р. — Херсонської губерній.

У XVIII—XIX ст. Єлисаветград розвивався як торговельне, а потім як промислове місто. 1924 р. його назву змінили на Зинов'ївськ, а 1934 р. — на Кірове. 1939 р. місто стало обласним центром і отримало сучасну назву.

Пам'ятки:

Покровська церква, 1850—1875 рр.

Зразок еклектичної архітектури. В інтер'єрі церкви збереглися фрагменти розпису другої половини XIX ст.

Грецька церква (Пресвятої Володимирської Богородиці), 1812 р.: вул. Карла Маркса.

Кам'яна церква була зведена на місці старої дерев'яної. Збереглися давні розписи, реставровані 1905 р., тут також розташовується кам'яна дзвіниця й будинок настоятеля (1812 р.).

Фортеця Святої Єлизавети (Єлизаветинська фортеця), 1754 р.: вул. Ушакова, 21.

Збереглися залишки фортечних земляних валів і військове поселення, яке дало початок місту: казарми, аптека, канцелярія, лікувальний корпус, житловий будинок, кухня.

Комплекс кавалерійського юнкерського училища, 1848 р.: вул. Орджонікідзе 9, 11, 13.

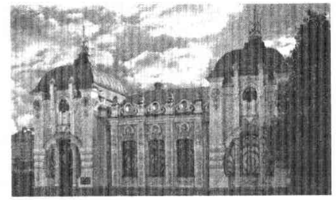
Житловий будинок, 1800 р.: вул. Володарського, 61.

Музеї:

Літературний музей: вул. Тобілевича, 16; тел. (0522) 23-51-91.

Режим роботи: 10:00—17:00, санітарний день — останній день місяця.

Плата за вхід: діти і студенти — 0,5 грн, дорослі — 1 грн; екскурсії (до 15 осіб): діти — 5 грн, дорослі — 10 грн.

Краєзнавчий музей

Музей музичної культури ім. Кароля Шимановського: вул. Дзержинського, 65; тел. (0522) 24-62-51.

Режим роботи: 8:00—17:00, вихідні — субота, неділя. Плата за вхід: діти — 0,5 грн, дорослі — 1 грн.

Офіційно музей був відкритий 1991 р. на базі існуючої з 1985 р. кімнати-музею К. Шимановського при Кіровоградському музичному училищі. За короткий час педагоги училища та діячі польської культури зібрали цікаву колекцію, що нараховує майже 5 тис. експонатів.

Кароль Шимановський (1882 р., маєток Тимошівка поблизу сучасного Кіровограда — 1937 р., Швейцарія) був видатним музикантом і композитором, одним з організаторів співдружності «Молода Польща в музиці». Протягом 1930—1932 рр. обіймав посаду ректора Варшавської музичної академії. Його концерти проходили у Львові, Києві, Парижі, Лондоні, Кракові.

Художньо-меморіальний музей О. Осьмеркіна: вул. Леніна, 89; тел. (0522) 22-46-95.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — неділя. Плата за вхід: діти — 0,5 грн, дорослі — 1 грн; екскурсії (до 15 осіб): діти — 5 грн, дорослі — 10 грн.

Творча спадщина О. Осьмеркіна становить понад 700 творів живопису, графіки, театральних декорацій, що зберігаються в Третьяковській галереї, Музеї образотворчих мистецтв ім. О. Пушкіна (Москва), Російському музеї (Санкт-Петербург), Київському музеї російського мистецтва, в інших музеях та приватних колекціях багатьох країн.

Експонатами кіровоградського музею є роботи митця, його особисті речі, кілька десятків живописних і графічних робіт російських художників, учнів О. Осьмеркіна.

Краєзнавчий музей: вул. Леніна, 10; тел. (0522) 24-42-73.

Режим роботи: 9:00—18:00, вихідний — неділя. Плата за вхід: діти — 1 грн, дорослі — 2 грн; екскурсії (до 20 осіб): діти — 15 грн, дорослі — 20 грн.

Відділ обласного краєзнавчого музею: вул. Кропивницького, 172/42; тел. (0522) 22-14-79.

Режим роботи: 9:00—16:00, вихідні — субота, неділя. Плата за вхід: діти — 1 грн, дорослі — 2 грн; екскурсії: діти — 10 грн, дорослі — 20 грн.

Обласний художній музей: вул. К. Маркса, 60; тел. (0522) 22-35-97, 24-56-81.

Режим роботи: 9:00—18:15; вихідний — неділя. Плата за вхід: діти — 1 грн, дорослі — 2 грн; екскурсії (до 30 осіб): діти — 10 грн, дорослі — 20 грн.

Готелі:

«Європа»: вул. К. Маркса, 13; тел. (0522) 24-68-09, 24-35-31, 24-96-54.

«Інгул»: вул. К. Маркса, 53; тел. (0522) 24-68-98, 32-15-35.

«Каталонія» («Каталунья»): вул. К. Маркса, 21; тел. (0522) 24-25-36, 24-43-77.

«Київ»: вул. К. Маркса, 50; тел. (0522) 24-49-66, 24-42-90, 24-42-77.

«Турист»: вул. Ушакова, 1а; тел. (0522) 24-46-80, 29-33-32.

«Україна»: вул. Дзержинського, 82/40; тел. (0522) 22-66-41, 22-25-45.

с. Миколаївка (Кіровоградський р-н)

Розташоване на березі р. Сугоклей. Відоме садибою родини Тобілевичів. Її 1871 р. заклав батько драматурга, К. Тобілевич, і назвав іменем дружини — Надії Тарковської. Згодом тут постійно мешкав І. Карпенко-Карий. На хуторі Надія він написав 11 п'єс із 18, які ввійшли до золотого фонду національної класичної драматургії.

На хуторі в різний час проживали й гостювали відомі театральні діячі, письменники та художники тієї епохи, серед яких — М. Садовський, П. Саксаганський, М. Садовська-Барілотті, М. Заньковецька, М. Старицький, М. Кропивницький та ін. Тут є справжня «алея зірок» — вікові дуби, посаджені гостями хутора.

Музеї:

Державний музей-заповідник І. Карпенка-Карого (Тобілевича) «Хутір Надія»: тел. (0522) 22-27-10.

До комплексу садиби входять батьківська хата, меморіальний будинок, приміщення літературно-меморіального музею, парк — пам'ятка садово-паркового мистецтва, штучний ставок і пам'ятник-погруддя І. Карпенка-Карого.

м. Олександрія (Олександрійський р-н)

Історія заснування міста є типовою для багатьох південноукраїнських містечок: протягом XVI—XVII ст. в степи Дикого поля тікали селяни та оголошували себе вільними. Перше поселення на місці сучасної Олександрії виникло в середині XVII ст. та називалося Усівкою, за ім'ям свого засновника — запорозького козака Уса. Усівку було позначено на карті, складеній 1751 р.

1752 р. до регіону прибули серби й угорці, які вступили до російської армії. У цей час на місці Усівки заснували укріплення-шанець, що дістало назву Бечея. Відомо, що 1769 р. Бечея гідно витримала облогу війська хана Керім-Гірея.

Після завершення російсько-турецьких воєн потреба у фортеці зникла. 1784 р. навколо неї створили повітове місто з назвою Олександрійськ, на честь великого князя Олександра. З 1806 р. Олександрія була повітовим містечком Херсонської губернії. 1869 р. поблизу міста збудували залізницю, і вже до початку XX ст. тут почала розвиватися промисловість, було здійснено першу спробу видобування бурого вугілля.

Протягом 1918—1920 рр. Олександрія по черзі перебуває під владою військ кайзерівської Німеччини, Червоної армії, петлюрівців, Червоного козацтва, бунтівних загонів Григор'єва, денікінців. У травні 1920 р. містом заволоділи червоноармійці під керівництвом С. Буденного, К. Ворошилова й О. Дундича.

Пам'ятки:

Земська управа, 1910 р.

Сьогодні в будинку розташовано Палац школярів та молоді.

Жіноча гімназія, 1873 р.

«Баштова вулиця»: вул. Первомайська, до 1917 р. — Поштова.

Збереглися чотири башти, вік яких сягає понад 100 років. На початку вулиці, поблизу міського бульвару, на будинку Піщевича, зведеному на початку XX ст., можна бачити невелику башту зі шпилем. Вона найгостріша серед усіх і скидається на давній шолом. Друга, декоративна й маленька, башта розташована над центральним входом у будинок Штромберга. Найвідомішою з-поміж усіх чотирьох башт є пожежна каланча зі старими курантами, які раніше містилися на двох інших будинках. Четверта — покинута водонапірна башта — найбільша, восьмигранна, має стрільчасті вікна.

Музеї:

Олександрійський міський краєзнавчий музей: вул. 50 років Жовтня, 14; тел. (05235) 4-35-96.

Режим роботи: 8:00—18:00, субота та неділя — 9:00—17:00, вихідний — понеділок. Плата за вхід: дорослі — 0,7 грн, діти — 0,5 грн. Екскурсія: діти — 5 грн, дорослі — 10 грн.

Готелі:

«Піркова»: вул. Чекістів, 58; тел. (05235) 2-71-66.

м. Світловодськ

(Світловодський р-н)

Перша писемна згадка про цей край є в «Київському літописі», датованому XII ст. Історія сучасного Світловодська складається з історій с. Табурище та м. Новогеоргіївськ (до 1822 р. — Крилів), заснованих на межі XVI—XVII ст.

Поблизу Табурища (на цьому місці нині стоїть Світловодськ) під час Визвольної війни 1625 р. сталася битва між загоном козаків, очолюваних гетьманом Марком Жмайлом, і польською армією, якою командував гетьман Конецпольський.

1615 р. — дата заснування м. Крилова, що йому польський король подарував Магдебурзьке право. 1647 р. в Крилівській фортеці перебував ув'язнений Б. Хмельницький (на честь цієї події у Світловодську названо мікрорайон — Хмельницький). 1674 р. за гетьмана Самойловича місто було зруйноване. Поступово воно відродилося під старою назвою, і 1821 р. заштатне місто Крилів віднесли до Орденського кірасирського полку. 1822 р. Крилів перейменовано на Новогеоргіївськ. За даними 1910 р., Новогеоргіївськ був великим ярмарковим і торговельним центром Херсонської губернії.

Власне м. Світловодськ (Хрущов, Кремгес) засновано 1954 р.; свою назву, що означає «світло від води», воно дістало завдяки розташованій тут Кременчуцькій ГЕС.

Пам'ятки:

Безкурганний могильник скіфів, IV—VII ст. до н. е.

Розташовується на межі Садового та Заводського мікрорайонів міста. Є пам'яткою архітектури.

Кременчуцьке водосховище — штучне море

Водосховище було заповнене водою в 1959—1961 рр. Над його створенням працювало 40 тис. людей, які й стали першими мешканцями Світловодська.

Довжина штучного моря — 149 км, найширше місце становить 28 км, у найглибшому місці — 28 м. Сьогодні це найбільше штучне водосховище в Україні та одне з найбільших у Європі. У нього впадають річки Сула та Тясмин.

Колишнє м. Новогеоргіївськ потрапило до зони затоплення й було перенесене до Світловодська.

Музеї:

Світловодський міський краєзнавчий музей: вул. Гагаріна, 21; тел. (05236) 2-95-19.

Режим роботи: 8:00—17:00, за попередньою домовленістю. Плата за вхід — 1 грн.

Готелі:

«Славутич»: вул. Ювілейна, 1; тел. (05236) 2-26-25, 2-24-85.

«Гавань»: вул. Леніна, 3; тел. (05236) 3-16-06.

м. Новомиргород
(Новомиргородський р-н)

Розташоване на р. Велика Вись. Виникло 1740 р. на місці зимівника запорозьких козаків, коли тут почали селитися переселенці з околиці Миргорода Полтавської губернії. З 1751 р. було центром Нової Сербії — тимчасового військово-адміністративного утворення, що проіснувало два десятиліття. 1773 р. Новомиргород набув статусу міста. 1959 р. з ним об'єднали сусіднє місто Златопіль (до 1787 р. — Гуляйполе) та два сусідні села (Виноградівку й Катеринівку).

Пам'ятки:

Ільїнська церква, 1786 р.: вул. Жовтнева, 83.

Зведена з каменю, є зразком перехідного етапу від стилю бароко до класицизму.

смт Побузьке *(Голованівський р-н)*

Відоме ***Музеєм ракетних військ стратегічного призначення.***

Цей рідкісний музей є третім у світі. Перший створено в Німеччині, у м. Пенемюнд і присвячено «прабабі» всіх сучасних бойових ракет середнього та дальнього радіуса дії — «Фау-2». Другий розташований у США, у штаті Аризона, та присвячений «Титану-2» — рідкісній балістичній міжконтинентальній ракеті 1960-х рр. Побузький музей, створений на базі полку 46-ї ракетної дивізії, є унікальним порівняно з двома першими тому, що присвячений одній з найсучасніших ракет — СС-24, яку було взято до озброєння наприкінці 1980-х рр. і яка залишалася на «бойовому чергуванні» до початку XXI ст.

Музей являє собою справжню бойову стартову позицію з шахтно-пусковою установкою, командирським пультом запуску ракети, надземним обладнанням і різними допоміжними механізмами. Ще одна особливість побузького музею полягає в тому, що все оснащення на його території залишається робочим, немає тут лише самої ракети.

смт Онуфріївка *(Онуфріївський р-н)*

Розташоване на берегах р. Омельник. Поселення засноване на початку XVII ст. на місці зимівника козака Онуфрієнка. 1752 р. стало власністю генерала І. Хорвата-Куртиця, потім поміщика М. Камбурлея, у 1820-х рр. — поміщика П. Толстого. 1850 р. Онуфріївка стала містечком. За часів СРСР тут працював кінний завод, один із найпотужніших у країні.

Пам'ятки:

Онуфріївський парк, XIX ст.

Достеменно відомо, що його заклала та впорядкувала родина графа Толстого. До парку привозили рідкісні рослини з різних країн світу, у ньому стояли скульптури та фонтани. Утім, сьогодні він позбавлений багатьох своїх прикрас. Серцем парку називають влаштовану в центрі групу обсаджених вербами ставків із водоспадами та дзеркальними плесами.

с. Павлиш *(Онуфріївський р-н)*

Розташоване на берегах р. Омельник. Засноване на початку XVII ст. козацьким отаманом Бутом і мало назву Бутівка. З 1770-х рр. називається Павлишем. Прославив селище видатний педагог В. Сухомлинський.

Музеї:

Педагогічно-меморіальний музей В. Сухомлинського: вул. Сухомлинського, 4; тел. (05238) 9-32-99.

В. Сухомлинський (1918—1970 рр.) — знаний педагог, автор праць із теорії та методики виховання: «Серце віддаю дітям» (1969 р.), «Народження громадянина» (1970 р.), «Про виховання» (1973 р.) тощо. 22 роки пропрацював директором Павлиської середньої школи.

Після смерті В. Сухомлинського при цій школі було відкрито музей, 1973 р. він набув статусу державного. На сьогодні фонди музею

налічують приблизно 18,5 тис. експонатів, серед яких частина родинної бібліотеки Сухомлинських, особисті речі видатного педагога та його родини, рукописи, творчі роботи учнів — діючі моделі електромобілів, сільськогосподарських машин тощо.

с. Веселі Боковеньки *(Долинський р-н)*

Розташоване на лівому березі р. Боковенька.

Пам'ятки:

Дендропарк «Веселі Боковеньки», 1893—1912 рр.: тел. (05234) 2-85-13.

Дендропарк «Веселі Боковеньки»

Був спланований і закладений М. Давидовим за допомогою вченого-ботаніка А. Регеля.

Дендропарк із колекцією рідкісних рослин, із трьома штучними озерами та водоспадом часто називають другою Софіївкою. Сьогодні колекція його рослин налічує понад 950 видів, серед них є такі: реліктове дерево гінкго, залізне дерево, цегляне дерево, західний платан. Навесні своїм квітом прикрашає парк велика колекція різноманітних сортів бузку.

с. Розумівка *(Олександрівський р-н)*

Розташоване на схилах долини верхів'я р. Тясмин. Хутір Розумівка відомий із середини XVIII ст., коли в цих місцях створювали воєнізовану прикордонну Нову Сербію. Прославилося село садибою героя Вітчизняної війни 1812 р. кавалерійського генерала М. Раєвського.

Пам'ятки:

Хрестовоздвиженська церква-усипальня М. Раєвського, 1833—1855 рр., перебудована в 1883—1885 рр.

У травні 1833 р. нащадки М. Раєвського вирішили звести на знак його пам'яті білокам'яну церкву замість старої дерев'яної Богословської церкви. Роботу було завершено лише 1855 р., церкву назвали Хрестовоздвиженською. У її склепінні зберігаються чотири поховання. Архітектурний ансамбль церкви завершують чотири масивні високі мармурові пам'ятники. Колись їх прикрашала кольорова мозаїка.

У травні 2002 р. Благодійний фонд ім. М. Раєвського за підтримки держструктур ухвалив рішення створити на базі церкви історико-меморіальний музей, а в селі — історико-культурний заповідник родини Раєвських.

Бовтиська западина

На околиці села є западина, походження якої ще й досі викликає суперечки серед дослідників. За однією версією вона являє собою слід від падіння метеорита (доказ — скупчення горючих сланців), за іншою — кратер вулкана (у свердловинах на територіях западини вода є теплою). Починається западина красивим чистим озером, у якому можна купатися.

Знам'янський район

Пам'ятки природи:

Чорноліський ландшафтний заказник, 1980 р.

Один із найбільших лісових масивів України. Унікальний природно-історичний комплекс тривалий час привертає увагу дослідників. У Чорному лісі ростуть реліктові рослини, як-от: брандушка кольорова, в'язіль стрункий, дремлик болотяний, бруслина карликова, осока парвська та ін.

Чорноліський ландшафтний заказник

У верхів'ї р. Інгулець існує ***Чорне болото*** — найпівденніше в Україні сфагнове болото. Зазвичай таке болото має майже цільну «ковдру» з мохів роду сфагнум. Традиційним місцем розташування сфагнових боліт є помірні широти лісової та лісотундрової зон.

с. Завтурове (Устинівський р-н)

Відоме завдяки ***Монастирищу*** — дохристиянському капищу, де збереглися язичницькі культові споруди, жертовники та кам'яні брили з висіченими на них поганськими символами. Побутує версія, що дивні брили й жертовники з'явилися внаслідок сходження льодовика.

с. Бандурове (Гайворонський р-н)

Орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Бандурівські ставки»

Система трьох ставків у високотравних заростях. Тут мешкають деякі види пернатих, занесених до Червоної книги України. Гніздяться сіра чапля, сіра гуска, лиска, лугова очеретянка, вусата синиця та фазани.

Луганська область

Обласний центр — м. Луганськ.

Адміністративно-територіальний поділ: 18 районів.

Розташована на сході України. Межує на півночі, сході та півдні — відповідно з Бєлгородською, Воронезькою та Ростовською областями РФ, на південному заході — з Донецькою, на північному заході — з Харківською областями України.

Поверхня Луганщини являє собою хвилясту рівнину, що підвищується від долини Сіверського Дінця на північ і південь, де розташовується Донецький кряж. Область має близько 60 озер, 123 річки, 720 водоймищ. Головною водною артерією є р. Сіверський Донець.

Перші поселення з'явилися тут в епоху палеоліту. Археологи знайшли численні пам'ятки різних стародавніх культур, серед яких скіфо-сарматські (VII—III ст. до н. е.) та могильники салтівської культури (VIII—X ст.). За часів Київської Русі землі входили до складу Переяславського князівства, у 1223—1224 рр. підпали під монголо-татарську навалу. У XVII ст. у краї було збудовано низку захисних фортець і сторожових укріплень. У 1670—1671 рр. населення брало участь у повстанні С. Разіна. Створення Української лінії збіглося з міграцією до земель Луганщини сербів, хорватів та чорногорців, що зумовило появу території під назвою Слов'яносербія. У першій половині XVIII ст. почалося видобування кам'яного вугілля, і вже за кілька років регіон став важливим промисловим центром.

Луганська область була утворена 3 червня 1938 р. внаслідок розподілу Донецької області. До 1958 р. та протягом 1970—1990 рр. сучасну Луганщину називали Ворошиловградською областю.

м. Луганськ

(колишній Ворошиловград)

На місці, де стоїть сучасний Луганськ, у середині XVIII ст. було містечко Кам'яний Брід (пізніше — Слов'яносербськ).

1795 р. було закладено чавунно-ливарний завод, що мав постачати гармати та снаряди Чорноморському флоту. Для робітників заводу створили селище, яке 1797 р. дістало назву Луганський Завод. 1882 р. селище та містечко Кам'яний Брід об'єднали й назвали місто Луганськом.

У 1935—1958 рр. та 1970—1990 рр. місто іменується Ворошиловградом. 1990 р. йому повернули історичну назву — Луганськ.

Пам'ятки:

Житловий будинок, поч. XIX ст.: вул. Даля, 7.

Свято-Петропавлівський кафедральний собор: пров. 2-й Кооперативний, 2.

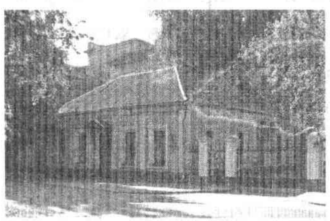
Свято-Володимирівський кафедральний собор: пл. Горького; тел. (0642) 49-05-32.

Меморіальний комплекс «Борцям революції», 1936 р.: пл. Борців революції.

Музеї:

Музей історії та культури міста Луганська: вул. К. Маркса, 30; тел. (0642) 52-05-92.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідні — неділя, понеділок.

Меморіальний будинок-музей В. Даля

Меморіальний будинок-музей В. Даля: вул. В. Даля, 12; тел. (0642) 93-74-95.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідні — неділя, понеділок

Луганський художній музей: вул. Поштова, 3; тел. (0642) 52-43-30.

Режим роботи: 9:00—16:30, вихідні — п'ятниця, понеділок.

Луганський краєзнавчий музей: вул. Шевченка, 2; тел. (0642) 53-30-71, 55-17-43, 53-01-11.

Режим роботи: 9:00—16:00, вихідні — понеділок, вівторок.

Художня галерея: вул. Шевченка, 4; тел. (0642) 55-34-41.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідні — понеділок, вівторок.

Ботанічний сад Луганського державного педагогічного університету: вул. Оборонна, 2; тел. (0642) 53-73-74.

Готелі:

«Луганськ»: вул. Радянська, 76; тел. (0642) 51-02-70.

«Україна»: вул. Пушкіна, 3; тел. (0642) 51-92-70.

«Дружба»: вул. Павла Сороки, 16а; тел. (0642) 53-55-95.

«Динамо»: вул. Радянська, 48; тел. (0642) 53-34-89.

«Арена»: вул. Херсонська, 11; тел. (0642) 53-51-73.

м. Краснодон (до 1938 р. — с. Сорокіне)

1914 р. на притоці Сіверського Дінця, р. Велика Кам'янка, було засноване робітниче с. Сорокіне. У селищі добре розвивалося видобування вугілля. 1938 р. Сорокіне набуло статусу міста й було перейменоване на Краснодон. Місто відоме завдяки підпільній комсомольській організації «Молода гвардія», яка діяла тут під час Великої Вітчизняної війни протягом жовтня 1942 р. — січня 1943 р.

Пам'ятки:

На честь подвигу молодогвардійців у Краснодоні створено ***меморіальний комплекс «Молода гвардія»*** (1970 р.), встановлено ***пам'ятник молодогвардійцям*** (1951—1954 рр.) та ***монумент «Нескорені»*** (1982 р.).

Музеї:

Краснодонський державний музей «Молода гвардія»: вул. Комсомольська, 6; тел. (06435) 2-31-56.

Режим роботи: 9:00—16:30; вихідний — понеділок.

Готелі:

«Готель»: вул. Комсомольська, 8; тел. (06435) 2-55-55.

м. Олександрівськ

Розташоване на правому березі р. Лугань. У середині XIX ст. було повітовим містечком Катеринославської губернії. 1961 р. стало містом.

В Олександрівському повіті починалася закладена 1770 р. укріплена Дніпровська лінія, створена проти набігів кримських татар.

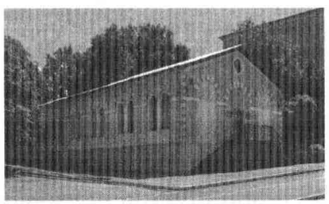
Пам'ятки:

Садиба, 1772 р.: пл. Червона, 10, 12, 16, 22, 24.

Ансамбль складається з двох частин, нині поділених бульваром. Головна будівля — панський будинок із двома флігелями, об'єднаними відкритою колонадою. Збереглися флігелі, винні погреби, будинок управителя. У північній частині — ***церква Вознесіння***, зведена 1840 р. на місці дерев'яної.

м. Лисичанськ (Лисяча балка)

У середині XVIII ст. на землях нинішнього Лисичанського району було утворено військові поселення, населення яких складалося переважно з гусарів Бахмутського гусарського полку. Вони хазяйнували на землі й одночасно захищали державу від нападів кримських татар. Після приєднання Криму до Росії 1783 р. військові набули статусу селян, а офіцерам надали земельні ділянки. У 1724—1725 рр. Григорій Капустін відкрив поклади кам'яного вугілля, які почали розробляти лише 1792 р. матроси Чорноморського флоту під керівництвом інженера-капітана М. Ф. Аврамова. Вугілля постачали до Миколаєва та інших портів.

Лисичанський краєзнавчий музей

У листопаді 1795 р. Катерина II видала наказ «Про утворення ливарного заводу в Донецькому повіті на р. Лугані та про початок видобування знайденого в тих землях кам'яного вугілля». Так поблизу с. Верхнє (Третя Рота), біля Лисячої балки, було закладено рудник, а поблизу шахти виникло перше шахтарське поселення Донбасу, яке пізніше дістало назву Лисичанськ.

Пам'ятники:

Г. Г. Капустіну

Музеї:

Лисичанський краєзнавчий музей: вул. Леніна, 99; тел. (06451) 2-14-62.

Готелі:

«Готель»: вул. Ворошилова, 5; тел. (06451) 2-11-25.

смт Новоайдар (Новоайдарський р-н)

Перші поселення, відкриті археологами на околиці с. Новоайдар, належать до салтово-маяцької культури. Уперше Новоайдар як козацька слобода з'являється на карті України 1687 р., коли на р. Айдар свої поселення побудували козацькі вихідці з Дону.

На початку XVII ст. новоайдарці активно підтримали збройне повстання К. Булавіна. Під час придушення повстання 1708 р. Новоайдарську слободу було знищено, а всіх її мешканців страчено. За кілька десятиліть слободу відбудували переселенці з Курської губернії. 1799 р. Новоайдарська слобода стала повітовим містом Азовської губернії й дістала сучасну назву Новоайдар. 1957 р. Новоайдар отримав статус селища міського типу.

Музеї:

Новоайдарський краєзнавчий музей: вул. Пролетарська, 14; тел. (06445) 9-14-31.

Пам'ятки природи:

Пам'ятник природи загальнодержавного значення «Айдарська тераса»

Природно-археологічний пам'ятник «Баранячі лоби»

Природне утворення на розламі крейдяних гір Донецького кряжа до 50 м заввишки. Біля підніжжя «Баранячих лобів» 1993 р.

встановлено ***пам'ятник жертвам голодомору 1933—1934 рр. в Україні***.

с. Данилівка (Біловодський р-н)

Розташоване на лівому березі р. Деркул. Виникло 1765 р. у зв'язку з відкриттям Деркульського кінного заводу. Це один із найдавніших конезаводів, що збереглися на теренах України.

Пам'ятки:

Комплекс споруд Деркульського кінного заводу, 1765—1767 рр.

Збереглися центральна тренерська стайня (1765—1767 рр.), контора (1890 р.) та «японський» манеж (1897 р.).

с. Новолимарівка (Біловодський р-н)

Відоме ***комплексом споруд Новолимарівського кінного заводу***, 1819—1822 рр. Проект кінного заводу складав архітектор Кутєпов 1819 р., роботу було завершено 1822 р.

Будівлі комплексу розташовано по периметру великого прямокутника: головна будівля — центральна стайня, стайні молодняку, лазарет (сер. XIX ст.), будинок дирекції, манежі.

Пам'ятники:

На майдані перед входом до комплексу встановлено ***пам'ятник Червоним кінникам***.

Біловодський район

Юницький ботанічний заказник

1892 р. було організовано експедицію на Донбас із метою знайти захист від суховіїв. Експедицією керував відомий учений В. Докучаєв. Однією з трьох експериментальних стала Старобільська ділянка поблизу с. Городище. Було вирішено насадити ліси, фруктові сади, влаштувати ставки та водоймища. 1894 р. В. Докучаєва змінив на посту К. Юницький, на честь якого потім назвали цю заповідну зону. Тополями, вербами й соснами засадили близько 5 га. Неподалік урочища Попова було створено каскад ставків, які існують і досі та є предметом гордості заказника.

Юницький ботанічний заказник

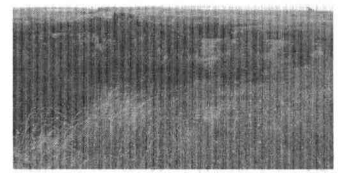
Раритети Юницького заказника — могутня вікова ялина Енгельмана (єдина в області), сторічний дуб, власноруч посаджений В. Докучаєвим, кілька видів кущів барбарису, акацій тощо. Усього колекція дендрарію нараховує понад 200 видів дерев і кущів.

На території заповідника зберігся також будинок, у якому жив і працював К. Юницький. Нині тут розташувалася дирекція заказника, а три кімнати будинку відведено під музей.

Юницький біологічний заказник є природним об'єктом у списках ЮНЕСКО при ООН.

Заповідник «Провальський степ»

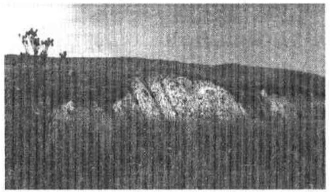
Здобув статус заповідника 1975 р. Розташований у найбільш східному районі України. Колись належав кінному заводу, заснованому 1846 р., що проіснував до Великої Вітчизняної війни. Місцеві ландшафти мають риси грядово-балкового рельєфу. Особливо мальовничо виглядає найбільше та дуже своєрідне пасмо, що нависло поблизу Грушевської частини заповідника над р. Проваллля; воно має назву ***Королівські скелі***. На його схилах, що простяглися з заходу на схід на 1,5 км і сягають понад 50—60 м заввишки, збереглося чимало рідкісних рослин, зокрема папороть — аспленій північний. У «Провальському степу» росте майже 650 видів рослин, серед яких близько 100 є рідкісними або зникаючими.

Заповідник Провальський степ

Заповідник «Стрільцівський степ»

Це найстаріша на Луганщині заповідна зона, яку держава взяла під охорону ще 1931 р. як заказник, а 1948 р. оголосила державним заповідником. Стрільцівський степ є частиною Луганського заповідника. Це невеличкий шматочок колись широких старобільських степів на відрогах Середньоруської височини. Тут мешкає єдина в Україні популяція байбака європейського (цей вид зберігся ще на півночі Харківської області), а також інші гризуни — хом'яки, миші, тушканчики. На території заповідної зони росте понад 400 видів рослин, найпоширеніші серед них — ковила й типчак, шавлія, горицвіт, конюшина гірська. Кущі представлено такими видами, як шипшина, карагàн, терен, спірея тощо.

Заповідник «Стрільцівський степ»

с. Осинове *(Новопсковський р-н)*

Відоме ***Успенською церквою***, зведеною 1802 р. Ця унікальна споруда є зразком переходу архітектури від бароко до класицизму. В інтер'єрі храму збереглися ліпнина й живопис кінця XIX ст.

Успенська церква

Львівська область

Обласний центр — м. Львів.

Адміністративно-територіальний поділ: 20 районів.

Область розташована на крайньому заході України. Межує на півночі та північному сході — з Волинською і Рівненською областями, на заході та південному сході — з Тернопільською й Івано-Франківською областями, на півдні — з Закарпатською областю, на заході — з Польщею.

Північна частина Львівщини лежить у межах Волинської височини, Малого Полісся та Подільської височини, відокремлена долиною Дністра від Передкарпаття. На південному заході області вивищуються хребти українських Карпат, а північна її частина — розташована в лісостеповій зоні.

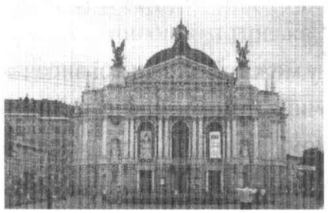
Львівщина входить до складу земель Галичини. Галицько-Волинське князівство за часів короля Данила Галицького було однією з найпотужніших держав Європи, яка зуміла припинити експансію татар на захід. У XIV ст. розгорнулася боротьба за Галичину між Польщею, Угорщиною та Литвою. 1349 р. польський король Казимир III Великий долучив ці землі до Польського королівства. Унаслідок першого поділу Польщі (1772 р.) Галичину включили до складу Австро-Угорської імперії. Львівська земля стала центром національного становлення українського народу в 1848—1849 рр. Після розпаду Австро-Угорщини цей край у листопаді 1918 р. ввійшов до складу Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Восени 1920 р. влада над Східною Галичиною міцно закріпилася за Польщею й залишалася за нею до 1939 р. 4 грудня 1939 р. було утворено Львівську область, що ввійшла до складу УРСР.

Львівщина є архітектурною скарбничкою України.

м. Львів

Перші письмові згадки належать до 1256 р. Місто в долині р. Полтва, притоки Бугу, засноване князем Данилом Галицьким та назване на честь його сина — Лева. 1349 р. польський король Казимир Великий пішов походом на Галичину і здобув Львів. Місто перебувало в складі Польщі, спочатку в складі відносно автономного Руського королівства, а з 1434 р. — як столиця Руського воєводства.

У XVII ст. Львів стає найбільшим містом України. Фортеця не раз відбивала напади турків і татар, пережила облогу військом Богдана Хмельницького. 1661 р. був заснований Львівський університет — один із найстаріших у Центральній Європі та перший в Україні вуз. Тут Іван Федоров видав перші в нашій державі друковані видання — «Апостол» і «Буквар». 1672 р. місто відкупилося від турків, які тоді були союзниками Дорошенка, а згодом його здобули шведські війська. Для узгодження спільних дій проти Карла XII до Львова 1707 р. приїздив цар Петро I. З 1772 р. Львів перебував у складі Австро-Угорської імперії. Місто Лева завжди відігравало особливу роль в історії українського народу, було духовним центром українців, визначним осередком їх суспільно-політичного, економічного, культурно-освітнього життя. Упродовж багатьох століть Львів виконував функції адміністративного центру Галичини, а 1918 р. був столицею Західноукраїнської Народної Республіки.

Театр опери та балету

Сьогодні Львів являє собою великий індустріальний осередок та один із найбільших освітніх центрів України. За кількістю історико-архітектурних пам'яток місто посідає перше місце в Україні.

Пам'ятки:

Кафедральний костел, 1360—1480 рр.: пл. Кафедральна, 1.

Палац, 1830 р.: вул. Театральна, 18.

Театр опери та балету, 1897—1900 рр.: просп. Свободи, 28.

Палац («Під лебедем»), 1763 р.: пл. Галицька, 10.

Друкарня Ставропігійського інституту, 1580—1788 рр.: вул. Федорова, 9.

Новий театр (Скарбека), 1842 р.: вул. Л. Українки, 1.

Будинок старого університету, 1842—1844 рр.: вул. Грушевського, 4.

Палац Потоцьких, 1880 р.: вул. Коперніка, 15.

Бібліотека Оссолінських, 1827 р.: вул. Стефаника, 2.

Костел св. Казимира, 1656—1664 рр.: вул. М. Кривоноса, 1.

Костел місіонерів, 1744 р. — XIX ст.: вул. Замарстинівська, 134а.

Монастир францисканців, 1707—1902 рр.: вул. Короленка, 1.

Церква Успіння св. Ганни й дзвіниця, 1775 р.: вул. Заозерна.

Костел Іоанна Хрестителя, 1371 р., 1887 р.: пл. Старий ринок, 3.

Церква св. Петра і Павла, 1668—1798 рр.: вул. Личаківська, 82.

Монастир сакраменток, 1743—1880 рр.: вул. Тершаковців, 1.

Будинок Політехнічного інституту, 1874—1878 рр.: вул. Бандери, 12.

Комплекс Вірменського собору, XIV—XX ст.: вул. Вірменська, 7/9.

До його складу входять Вірменський собор, палац вірменських архієпископів, колона св. Христофора, монастир вірменських бенедектинок, вірменський банк, вівтар «Голгофа».

Ансамбль «Площа Ринок», XIV—XX ст.: пл. Ринок.

До нього входять кам'яниця Бандінеллі, будинок венеційського консула А. Массарі, чорна кам'яниця, фонтан «Адоніс», фонтан «Діана», фонтан «Нептун», фонтан «Амфітрита», ратуша, торговий дім, кам'яниця Мешковського.

Будинок галицького сейму, 1877—1881 рр.: вул. Університетська, 1.

Ансамбль Успенської церкви, XVI—XVII ст.: вул. Руська, 7.

Міський арсенал, 1555—1575 рр.: вул. Підвальна, 3.

Королівський арсенал, 1639 р.: вул. Підвальна, 13.

Порохова вежа, 1554—1556 рр.: вул. Підвальна, 4.

Костел єзуїтів, 1610—1630 рр.: вул. Театральна, 11.

Колегія єзуїтів, XVII ст. — 1723 р.: вул. Театральна, 13.

Залізничний вокзал, 1904 р.: пл. Двірцева, 1.

Монастир домініканців, XV—XIX ст.: пл. Музейна, 1.

Монастир бернардинів, XVII—XVIII ст.: пл. Соборна, 3, 3а.

Костел св. Марії Магдалини, 1609—1612, 1758, 1890 рр.: вул. Бандери, 10.

Костел св. Миколи, 1739—1745 рр.: вул. Грушевського, 2.

Костел кларисок, 1607—1939 рр.: вул. Личаківська, 2.

Палац Сапіг, 1867—1868 рр.: вул. Коперніка, 42.

Монастир-шпиталь св. Лазаря, XVII—XVIII ст.: вул. Коперніка, 27.

Костел св. Софії, 1763 р.: вул. І. Франка, 121а.

Церква св. Миколи, XII—XVIII ст.: вул. Б. Хмельницького, 28.

Монастир св. Онуфрія, XVI—XIX ст.: вул. Б. Хмельницького, 36.

Церква св. Параскеви, 1645 р.: вул. Б. Хмельницького, 63.

Костел св. Марії Сніжної, XIV—XIX ст.: пл. Володимира Великого, 1.

Руїни Високого замку, XIV—XVIII ст.: Високий замок.

Монастир бенедиктинок, XVI—XVII ст.: пл. Вічева, 2.

Костел св. Мартіна, 1736 р.: вул. Жовківська, 8.

Дерев'яна Миколаївська церква з села Кривки, 1763 р.: г. Чернеча.

Костел св. Антонія, 1718 р.: вул. Личаківська, 49а.

Колегія піарів, 1762 р.: вул. Некрасова, 2.

Монастир кармелітів босих, 1634—1906 рр.: вул. Винниченка, 20.

Собор св. Юра, 1744—1772 рр.: пл. св. Юра, 5.

Церква св. Трійці, 1654 р.: вул. Майданна, 6.

Преображенська церква, 1729, 1875—1898 рр.: вул. Краківська, 21.

Музеї:

Аптека-музей «Під чорним орлом»: вул. Друкарська, 2; тел. (0322) 72-00-41.

Режим роботи: 10:00—17:00, без вихідних.

Арсенал, Музей старовинної зброї: вул. Підвальна, 5; тел. (0322) 72-19-01.

Режим роботи: 10:00—17:30 влітку, 10:00—16:30 взимку, вихідний — середа.

Львівський історичний музей: пл. Ринок, 6; тел. (0322) 74-33-04, 72-06-71.

Режим роботи: 10:00—17:30; перерва: 13:00—14:00, вихідний — середа.

Літературно-меморіальний музей І. Франка: вул. І. Франка, 150—153; тел. (0322) 76-77-60.

Режим роботи: 10:00—16:00; вихідний — вівторок.

Музей «Русалки Дністрової»: вул. М. Коперніка, 40; тел. (0322) 98-74-82.

Музей дерев'яної барокової скульптури І. Пінзеля: пл. Митна, 2; тел. (0322) 75-69-66.

Режим роботи: 10:00—16:00; вихідний — понеділок.

Музей етнографії та художнього промислу: просп. Свободи, 15; тел. (0322) 72-70-20, 297-10-69.

Музей меблів: пл. Ринок, 10; тел. (0322) 74-33-88.

Режим роботи: 11:00—17:00; вихідний — понеділок.

Музей метрології та вимірювальної техніки: вул. Князя Романа, 38; тел. (0322) 72-91-77.

Музей найдавніших пам'яток Львова: вул. Ужгородська, 1; тел. (0322) 72-28-86.

Музей народної архітектури і побуту: вул. Чернеча Гора, 1; тел. (0322) 71-23-60.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — понеділок.

Музей історії львівської залізниці: вул. Ю. Федьковича, 39.

Музей історії медицини Галичини: вул. У. Кармалюка, 3; тел. (0322) 76-97-98, 76-78-35.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — субота, неділя.

Музей історії релігії: пл. Музейна, 1; тел. (0322) 72-91-00, 72-00-32.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — понеділок.

Музей-заповідник «Личаківський цвинтар»: вул. Пекарська, 95; тел. (0322) 76-79-87.

Режим роботи: 9:00—18:00.

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької: вул. С. Крушельницької, 23; тел. (0322) 72-92-96.

Національний музей у Львові: просп. Свободи, 20; тел. (0322) 74-22-82.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — понеділок.

Художньо-меморіальний музей О. Новаківського: вул. Листопадового Чину, 11; тел. (0322) 72-94-08.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — п'ятниця, субота.

Художньо-меморіальний музей-майстерня І. Левинського: вул. М. Устияновича, 10, к. 1; тел. (0322) 72-48-78.

Готелі:

«Львів»: просп. В. Чорновола, 7; тел. (0322) 79-22-72, 72-86-51.

«Гетьман»: вул. Володимира Великого, 50; тел. (0322) 64-84-67.

м. Борислав

Розташоване на території старовинних поселень — Борислава, Бані Котівської, Губичів, Мразниців, Тустановичів, які від другої половини XIX ст. швидко розбудовувались і на початку XX ст. злилися в одне місто.

Перша писемна згадка про Борислав датується 1387 р. За першим поділом Польщі (1772 р.) місто, що до того входило до Східної Галичини, потрапило до складу Австро-Угорської імперії. У XV—XVII ст. Борислав був одним із центрів солеваріння в Україні, звідси сіль возили до Литви, Польщі, Угорщини, Румунії. Наприкінці XVIII ст. настав занепад солеваріння, і Борислав перетворився на маленьке непримітне село.

Від середини XIX ст. місто стало відомим промисловим центром видобутку та переробки нафти, озокериту й газу. Бориславське родовище озокериту (відкрите 1854 р.) є одним із найбільших у світі за запасами та рівнем видобутку. У другій половині XIX ст. бориславський озокерит було використано для ізоляції першого трансатлантичного телеграфного кабелю між Європою та США. Промислова розробка бориславського нафтового родовища розпочалась у 60-х рр. XIX ст. й досягла апогею 1909 р. (становила 5 % світового видобутку нафти).

Сьогодні нафтогазовидобувна галузь є провідною у промисловості міста. Борислав має кілька загальноосвітніх шкіл, Малу Академію наук, медичне та професійно-технічне училища.

Пам'ятки:

Церква св. Миколая, 1899 р.

Музеї:

Міський історико-краєзнавчий музей: вул. Шевченка, 75.

м. Броди *(Бродівський р-н)*

Перша згадка належить до 1084 р. 1241 р. поселення знищили татарські орди хана Батия. 1584 р. Броди здобули Магдебурзьке право й статус міста. 1586 р. новий власник Жолкевський зводить тут замок. 1629 р. місто придбав Станіслав Конецпольський і розпочав у ньому велику містобудівну роботу. Не тільки в Галичині, а й у всій тогочасній Польщі це був єдиний приклад цілісної концепції довершеного міста-фортеці. Авторами укріплень стали італієць Андреа дель Аква та француз Гійом Левассер де Боплан. Навесні 1648 р. за активної підтримки українського населення міста частина військ Б. Хмельницького вісім тижнів утримувала його в боротьбі з військами польських магнатів. 1772 р. місто перейшло під владу Австрійської імперії. 1812 р. Вінцент Потоцький за наказом австрійського уряду розібрав фортифікаційні споруди міста. 1833 р. Броди купив Ян Казимир Молодецький; у руках його внучки Ядвіги Рижщевської палац залишався до 1939 р.

Сьогодні Броди відомі, перш за все, нафтогоном Одеса — Броди.

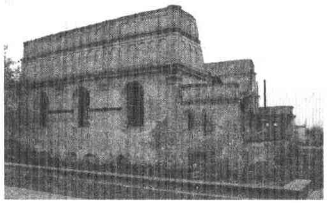
Пам'ятки:

Залишки замку, 1630—1635 рр., ***палац***, XVIII ст., а також вали й бастіони з казематами: вул. Шкільна, 13.

Церква св. Юрія, 1625 р., 1867 р.: вул. Поштова, 11.

Синагога, 1742 р.: вул. Гончарська, 12.

Музеї:

Синагога

Бродівський краєзнавчий музей: майдан Свободи, 5; тел. (03266) 4-27-90.

Режим роботи: 10:00—18:00, у неділю — 10:00—16:00; вихідний — субота.

Готелі:

«Колос»: вул. Залізнична, 17; тел. (03266) 4-20-60.

м. Буськ *(Буський р-н)*

Галицька Венеція з понад 50-ма мостами, що розмістилася на берегах Західного Бугу. Буськ увійшов в асоціацію міст Європи, що мають лелеку на своїх гербах.

Згадується в «Повісті временних літ» під 1097 р. На його території виявлено сліди городища VIII ст. Багато дослідників уважають, що Буськ є одним із перших поселень на берегах р. Західний Буг і основою першого державного об'єднання на теренах України. Назва міста (первісна Бужськ) походить від назви р. Буг. Князь Давид Ігорович, позбавлений Володимирівського столу, перебрався до Буська та зробив його своєю столицею. Відтоді й майже до кінця XII ст. місто перебувало в руках різних володарів. У XV ст. Буськ являв собою важливий торговельниий та ремісничий центр Польщі. 1411 р. він здобув Магдебурзьке право. XVI ст. у місті працювали чотири водяні млини. З буським млинарством пов'язана поява в 1539—1541 рр. першої в сучасних межах України папірні. На папері, виробленому в Буську, 1581 р. було відтворено шедевр українського книгодрукування — Острозьку Біблію Івана Федорова. Діяла ця папірня до 1788 р. У XVII ст. Буськ був одним з найбільших міст тодішнього Руського воєводства. 1863 р. тут народився президент Західноукраїнської Народної Республіки Євген Петрушевич. З 1722 р. та аж до 1918 р. місто перебувало під владою Австрії. З кінця XIX ст. воно перейшло до низки другорядних провінційних містечок.

Сьогодні Буськ є невеликим містечком на трасі Київ — Чоп.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Параскеви, 1708 р.: вул. Шашкевича, 56а.

Дерев'яна церква св. Онуфрія, 1680 р., 1758 р.: передмістя Воляни.

м. Городок *(Городоцький р-н)*

Розташоване над р. Верещицею.

Перша згадка датована 1213 р. Місто здобуло Магдебурзьке право 1389 р. На той час р. Верещицею здійснювався зв'язок між басейнами Дністра та Вісли через Сян і Буг, отже, місто лежало на важливому торговельному шляху й мало неабияке значення як осередок торгівлі сіллю. У XIV ст. Городок як окреме королівське місто ввійшов до складу Львівської землі, а пізніше став центром Городоцького староства польського королівства. З 1387 р. сюди часто навідувався, подовгу жив тут, а 1434 р. помер король Польщі Владислав II Ягайло. З XV ст. в місті розпочинається будівництво одного з найдавніших костелів в Україні — костелу Здвиження. 1648 р. козаки Б. Хмельницького рушили походом на Городок. 1772 р. це місто ввійшло до складу Австро-Угорської імперії. 1918 р. на його території проголошено ЗУНР, 1939 р. місто було приєднане до Радянської України.

Сьогодні Городок є містом районного значення.

Пам'ятки:

Костел Здвиження, XV—XVIII ст.: вул. Львівська, 4.

Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці, 1633 р.: вул. Коцюбинського, 5.

Церква св. Іоанна Хрестителя, 1755 р.: вул. В. Стуса, 12.

Францисканський монастир, 1419 р.: вул. Паркова, 3.

м. Яворів (Яворівський р-н)

Літописна згадка датується 1376 р. 1569 р. Яворів дістав Магдебурзьке право. 1648 р. за підтримку Б. Хмельницького десяток городян було страчено, а на місто накладено контрибуцію. У XVII ст. Яворів був фортифікованим містом, у якому часто жив король Ян Собєський. Петро І подарував яворівським міщанам дзеркало та Євангеліє, які тривалий час зберігалися в музеї міста. На початку 60-х рр. XX ст. з розвитком гірничо-хімічної промисловості основні фонди регіону були зосереджені на будівництві м. Новояворівська, що призвело до занепаду міської інфраструктури Яворова.

Нині Яворів являє собою центр гуцульського різьбярства та ліжникарства.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Успіння Богородиці, XVII ст.: вул. Спартака, 4а.

Дерев'яна церква Різдва Богородиці, 1670 р.: вул. Львівська, 72.

м. Жовква (Жовківський р-н)

Було закладено 1597 р. на землях давньоруського поселення Винники, на межі Звенигородського та Белзького князівств, через територію яких пролягали торгові шляхи з Галича та Львова на Белз і Холм. Таке розташування сприяло швидкому розвиткові поселення. Після захоплення цих земель Польщею 1588 р. Винники стали власністю гетьмана Станіслава Жолкевського, який 1603 р. одержав королівський привілей Зигмунта III на будівництво нового міста та право назвати його Жовквою. Нове місто здобуло Магдебурзьке право. У XVII ст. Жовква перетворилася на укріплене місто-фортецю, оточене валами та ровами. З 1678 р. жовківський замок став ко-

ролівською резиденцією Яна III Собеського. Під час визвольних змагань під проводом Богдана Хмельницького в Жовкві двічі побувало козацько-селянське військо. Під час Північної війни 1700—1721 рр. жовківський замок протягом року був резиденцією російського імператора Петра І. Сюди 1707 р. приїздив гетьман Іван Мазепа. Наприкінці XVII—на початку XVIII ст. Жовква була відома як місто ремісників, славилася тутешня художня школа та школа різьбярства. У радянський період Жовкву перейменували (1951 р.) в Нестерів, на честь знаного російського авіатора часів Першої світової війни Петра Нестерова, який загинув у бою неподалік від міста. 1992 р. назву Жовква було відновлено.

Пам'ятки:

Замок Жолкевських, 1594—1606 рр.: пл. Вічева, 2.

Костел св. Лаврентія, 1620 р.: пл. Вічева, 18.

Домініканський монастир, XVII—XIX ст.: вул. Львівська, 5.

Василіянський монастир, XVII—XIX ст.: вул. Василіянська.

Синагога, 1687 р.: вул. Запорізька, 4.

Міські мури з баштами, 1613—1621 рр.: пл. Вічева.

Дерев'яна церква Пресвятої Трійці, 1720 р.: вул. Львівська, 90.

Дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці, 1705 р.: пл. Вічева, 16.

Ратуша, XIX ст.: вул. І. Франка, 9.

Звіринецька брама, XVII ст.: пл. Вічева.

Музеї:

Державний історико-архітектурний заповідник: пл. Вічева, 2; тел. (03252) 2-25-49.

Готелі:

«Жовква»: вул. Львівська, 50; тел. (03252) 2-18-68.

м. Дрогобич (Дрогобицький р-н)

Уперше згадується 1387 р. як один із головних центрів солеваріння тогочасної Європи. Щодо назви міста існує легенда: після того як половці спалили місто Бич, неподалік було засновано новий, Другий

Бич — Дрогобич. За княжих часів через місто проходив Великий соляний шлях, і це сприяло його економічному розвитку. На гербі середньовічного міста зображено дев'ять топок солі, що символізують дев'ять солеварень. У передмісті Дрогобича Зваричі досі працює один з найдавніших солеварних заводів. Близько 1450 р. в місті народився Юрій Дрогобич (Котермак), український учений, доктор медицини й філософії, викладач, а згодом і перший український ректор Болонського університету. 1460 р. Дрогобич здобув Магдебурзьке право. Його населення брало активну участь у визвольній козацько-селянській боротьбі. 1772 р. місто перейшло до складу Австрійської імперії. 1859 р. тут уперше в Європі засновано рафінерію — нафтопереробну установку. 1914 р. місто окупували російські війська, цього ж таки року на австро-російську війну був відправлений загін Українських січових стрільців. 1918 р. на цій території проголошено ЗУНР, через рік сюди знову повернулися поляки, а 1939 р. Дрогобич ввійшов до складу Радянської України.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Юра, XVI ст., 1678 р.: вул. Сухий ставок, 25.

Дерев'яна церква Воздвиження Чесного Хреста, 1613 р.: вул. Зварицька, 9.

Костел Вознесіння Господнього, XIV—XIX ст.: вул. Т. Шевченка, 1.

Житниці, 1778 р.: вул. М. Грушевського, 16.

Музеї:

Краєзнавчий музей «Дрогобиччина»: вул. Т. Шевченка, 38; тел. (03244) 2-20-35.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — середа.

Готелі:

«Тустань»: майд. Шевченка, 1; тел. (03244) 2-00-49.

м. Золочів (Золочівський р-н)

Перша письмова згадка припадає на 1423 р. 1523 р. місто здобуло Магдебурзьке право. Справжнім золотим часом для Золочева

було XVII — початок XVIII ст.: за роки панування родини Собєських у місті будується новий замок, закладаються монастирі, церкви. Майже цілком збереглася потужна, ідеально правильна фортеця, яку просто обминали орди, бо навіть добре вишколеному війську важко було її здобути. Водночас на території замку споруджуються літній Китайський палац — єдиний в Україні й один із трьох у Європі зразок східної архітектури. З 1772 р. Золочів перебував у складі Австрійської імперії. Після 1918 р. місто ввійшло до складу проголошеної ЗУНР. 1939 р. Золочів приєднався до Радянської України.

Золочів постає значним промисловим і туристичним центром Львівщини.

Пам'ятки:

Замок, 1634—1686 рр.: вул. Тернопільська, 5.

До його комплексу входять бастіонні укріплення, надбрамний корпус, палац, Китайський павільйон.

Церква св. Миколи, XVI ст., 1765 р.: вул. Валова, 11.

Церква Воскресіння Господнього, 1624—1627 рр.: вул. Шашкевича, 22.

Костел Вознесіння Господнього, 1731—1763 рр.

Музеї:

Музей «Золочівський замок»: вул. Замкова, 3; тел. (03265) 3-33-85.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Готелі:

«Україна»: вул. Валова, 4; тел. (03265) 4-21-42.

Китайський павільон

м. Кам'янка-Бузька

(Кам'янка-Бузький р-н)

1340 р., після завоювання Галицько-Волинського князівства польським королем Казимиром, Кам'янка вже була укріпленим

містом, оточеним ровами, наповненими водою, й високими валами з частоколами. 1448 р. король Казимир надав Кам'янці статус вільного міста. Її мешканці були звільнені від усіх повинностей на користь старости, а всі майнові доходи з міських угідь були спрямовані на зміцнення обороноздатності міста. 1448 р. на чолі Кам'янки стояв орендатор королівських земель, староста Юрій Струмило. Він узявся за її укріплення. Було поглиблено й розширено вже наявні рови, що з'єднували р. Буг із притокою Кам'янкою. Одночасно на високих валах місто обгородили високим частоколом. На місці старого двору Струмило збудував для себе новий замок і каплицю при ньому. 1471 р. король надав місту Магдебурзьке право. 1509 р. на Кам'янку напали татари, вони зруйнували її та спалили церкви й костели. 1627 р., під час чергового нападу татар, замок був зруйнований остаточно.

Сьогодні Кам'янка-Бузька — це невелике містечко з незначною кількістю навчальних закладів і промислових підприємств.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Миколи, 1667 р.: вул. Незалежності.

Костел Успіння Богородиці, XX ст.: вул. Хомина, 5.

м. Моршин (Стрийський р-н)

Перші історичні згадки про місто датовані 1482 р., а перші відомості про його мінеральні джерела — 1538 р. Історія курорту розпочинається з 1878 р.

Джерела мінеральних вод, якими багате місто, є ефективним засобом для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту. У місті функціонує десять санаторіїв.

Санаторій «Перлина Прикарпаття»: вул. 100-річчя курорту Моршин, 5; тел. (03260) 6-04-16.

Санаторій «Дністер»: вул. 100-річчя Курорту Моршин, 4; тел. (03260) 6-05-31, 6-05-53.

Пансіонат «Зорецвіт»: вул. Проліскова, 8в; тел. (03260) 6-03-89.

м. Самбір (Самбірський р-н)

Першу згадку відносять до 1241 р., коли загін ординців спалив тодішнє місто Самбір (теперішній Старий Самбір), а вцілілі мешканці знайшли притулок у добре укріпленому посаді Погонич, який називали Новим Самбором, а пізніше просто Самбором. Назва походить від словосполучення «самі бори» — ліси, що росли тоді на придністровських околицях. 993 р. київський князь Володимир Великий приєднав ці землі до Київської Русі. З 1349 р. Самбірщиною володіли польські королі, котрі часто віддавали місто та округи під заставу різним магнатам за грошові позики. Викуповувала місто 1545 р. й королева Бона (друга дружина короля Зиґмунда І Старого), згодом старостою Самбора став великий польський магнат Єжи Мнішек. У XV—XVI ст. староста Самбора Кшиштоф Одровонж-Шидловський удосконалив оборонні споруди, зміцнив центр міста мурами, валами та ровами, звів новий мурований княжий замок на місці дерев'яного. За період австрійського панування (1772—1918 рр.) Самбору надали титул вільного королівського міста. Під час Першої світової війни місто перебувало під окупацією царських військ, які завдали йому великої шкоди. Після розвалу Австро-Угорської монархії 1918 р. у Самборі створено уряд Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Проте 1919 р. місто захопили польські війська. 1939 р. згідно з пактом Молотова-Ріббентропа Галичину зайняла Червона армія. У 1941—1944 рр. тривала німецька окупація Самбора. 1944 р. Самбірщина була приєднана до Радянської України.

Пам'ятки:

Бернардинський монастир, 1709—1751 рр.: вул. А. Міцкевича, 5а.

Костел св. Іоанна Хрестителя, 1565—1574, 1642 рр.: вул. Пушкіна, 7.

Ратуша, 1638—1670, 1844 рр.: пл. Ринок, 1.

Колегія Єзуїтів, 1759 р.: вул. А. Міцкевича, 5а.

Музеї:

«Бойківщина»: пл. А. Чайковського, 4; тел. (03236) 3-22-94.

Готелі:

«Україна»: пл. Ринок, 2; тел. (03236) 3-23-52, 3-45-11.

м. Сколе (Сколівський р-н)

Центр зимового туризму.

1015 р. від руки брата Святополка загинув князь Святослав, син Володимира Великого, з донькою та дружинниками. Під час нападу Святополк, прозваний у народі Окаянним, вигукував: «Сколіть їх усіх!». Так утворилася назва Сколе. Могила князя розташована в кількох кілометрах від міста. Перша ж документальна згадка про Сколе датується 1397 р. З другої половини XVI ст. і до 1772 р. територія Сколівщини, як і всієї Галичини, була під владою Польщі. У XVIII ст. сюди почали з'їжджатися німецькі колоністи, і це сприяло розвитку промисловості. У XIX ст. великий вплив на розвиток господарства мала родина барона Ґроедля. Було побудовано лісозавод, тартачний цех, каменоломню, функціонували копальня, залізна та скляна гути, де виробляли зелене й прозоре скло. В обігу були грошові знаки-марки — як символ держави баронів Ґроедлів. Їх карбували на монетному дворі Відня в Австрії. 1885 р. в місті відкривають залізницю Стрий—Сколе.

У 30-х рр. XX ст. на Сколівщині інтенсивно розвивається туризм. У цей період з'явилися туристичне інформбюро, трамплін, хокейне поле, ковзанка та перша в Карпатах санна траса.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Параскеви, XVII ст.

Церква св. Пантелеймона, XVIII ст.

Палац барона Ґроедля, XIX ст.

Курган «Святославова могила»

Музеї:

Історико-краєзнавчий музей «Бойківщина»

Готелі:

«Святослав»: тел. (03251) 2-12-74, (050) 183-37-90, (067) 933-34-74.

м. Славське (Сколівський р-н)

Розташоване в долині річок Опір та Славка.

Поселення виникло близько X ст., а його назва походить від слова «славні»: так називали воїнів київських князів, котрі тут оселилися. Першу згадку про ці місця датовано 1015 р. Розправившись зі своїми братами Борисом і Глібом, Святополк Окаянний ще одного брата, древлянського князя Святослава, вбив недалеко від нинішнього міста Славське.

Перша документальна згадка про місто належить до 1483 р. Значного економічного розвитку воно зазнало після того, як стало власністю австро-угорського барона Ґроедля. 1878 р. тут будується залізниця від Стрия до Мукачевого. Під час Першої світової війни в околицях містечка точилися кровопролитні бої між російськими солдатами й Українськими січовими стрільцями Австро-угорської армії. На г. Маківка збереглись окопи, у яких і досі знаходять рештки зброї й амуніції вояків часів Першої світової. Зараз на цій горі споруджено меморіальний комплекс.

Уже з 20-30-х рр. XX ст. Славське перетворюють на гірськолижний курорт — будують підйомники й трампліни на г. Погар, проводять змагання з лижних видів спорту. А до кінця 80-х рр. XX ст. місто перетворилося на основний гірськолижний центр колишнього Радянського Союзу. Тут проводили щорічні чемпіонати СРСР та України, а також міжнародні змагання.

Сьогодні Славське має статус курорту.

Пам'ятки:

Церква Успіння Пресвятої Богородиці, 1901 р.

Пантеон

Могила воїнів УПА й жертв національно-визвольного руху 40—50-х рр. XX ст.

Пам'ятка природи:

Печера Писана Криниця

Названа так за легендою про силу Довбуша, котрий пальцем розписав каміння.

Музеї:

Приватний Карпатський музей визвольної боротьби України Юрія Микольського: вул. Січових стрільців, 2.

Готелі:

«Перлина Карпат»: вул. І. Франка, 43; тел. (0322) 97-15-16, (03251) 4-21-03.

м. Стрий (Стрийський р-н)

Розташоване на березі р. Стрий.

Перша письмова згадка припадає на 1385 р. 1387 р. польський король Ягайло подарував Стрийщину своєму братові Свидригайлові. 1431 р. Стрию надано Магдебурзьке право. 1523 р. місто цілком знищили татарські набіги. Для оборони від них у місті в XVI ст. побудували замок, що проіснував до XVII ст. Під час визвольної війни під проводом Б. Хмельницького (1657 р.) козацьке військо прибуло до Стрия, щоб об'єднатися з полками угорського князя Д. Ракоці. Внаслідок поділу Польщі 1772 р. Стрий разом із цілою Галичиною потрапляє від владу Австро-Угорщини. У 1872—1875 рр. у місті будують залізницю. Тут створюються і діють паровозоремонтні майстерні, деревообробні підприємства, фабрика сірників «Ватра», заводи, що виготовляють обладнання для нафтовидобувної промисловості. З початком Першої світової війни в Стрию формується легіон Українських січових стрільців. З 1915 по 1944 рр. місто кілька разів переходило від однієї держави до іншої, аж поки 5 серпня 1944 р. у Стрий не вступили радянські війська, що захопили всю Західну Україну й включили її до складу СРСР.

Сучасний Стрий є важливим залізничним вузлом.

Пам'ятки:

Церква св. Архистратига Михаїла, XIX ст.: вул. С. Крушельницької.

Греко-католицький костел, XVI—XIX ст.: вул. 22 січня.

Музеї:

Стрийський краєзнавчий музей «Верховина»: вул. Олесницького, 15; тел. (03245) 5-22-43.

Готелі:

«Магніт»: вул. Шашкевича, 21; тел. (03245) 4-08-28, 4-08-29.

м. Старий Самбір (Старосамбірський р-н)

1241 р. татари зруйнували Самбір, через що частина його мешканців переселилася в містечко Погонич, перейменувавши його на Самбір. Поступово місто відновили, 1375 р. воно стало центром повіту. Магдебурзьке право поселення здобуло 1553 р. Тоді власницею цих земель була польська королева Бона Сфорца. За часів Австро-Угорщини місто розвивалося завдяки солеварням. Найдавнішим заняттям населення були ремесла, перевежно ткацтво. Крім того, місто мало власну броварню, млин і королівський фільварок, на якому працювали селяни з околишніх сіл Старого Самбору. У місті проживала чисельна єврейська громада. 2001 р. за містом було реставровано велике єврейське кладовище.

Сьогодні Старий Самбір часто відвідують туристи, що захоплюються сплавом на байдарках і катамаранах. На порожистій ділянці річки в межах міста проводять змагання з техніки водного туризму.

Пам'ятки:

Місцева ратуша, 1668 р

Одна з найдавніших в Україні.

Римо-католицький костел, XVI ст.

м. Червоноград (Червоноградський р-н)

Колишній Кристинопіль.

1692 р. Фелікс-Казимир Потоцький, ставши воєводою Краківським і коронним гетьманом Польщі, заклав на частині земель села містечко Новий Двір, назване Кристинополем на честь його дружи-

ни Кристини Любомирської. Його внук Франц Салезій Потоцький побудував у місті палац і заснував 1763 р. монастир василіян (церква св. Юра). У Кристинополі зберігався в XIX ст. «Кристинопільський апостол» і відома хроніка 1763—1779 рр., кілька разів перевидана друком. З 1951 р. місто стало одним із центрів новопосталого Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну.

Пам'ятки:

Василіянський монастир, 1771—1776 рр.: вул. Б. Хмельницького, 21.

Бернардинський монастир, 1692—1767 рр.: вул. Б. Хмельницького, 22.

Палац Потоцьких, 1691 р.: вул. Б. Хмельницького, 16.

Музеї:

Художній музей «Сокальщина»: вул. Б. Хмельницького, 16; тел. (03249) 2-04-69.

смт Шкло *(Яворівський р-н)*

Бальнеологічний і грязьовий курорт, розташований у долині р. Шкло.

Перші згадки про Шкло припадають на 1456 р. 1576 р. цю місцину відвідав польський лікар Войцех Очко та зробив перший медичний опис лікувальних властивостей місцевих джерел. Саме відтоді до селища приїжджають лікуватися люди.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Параскеви, 1732 р.

с. Великий Любінь *(Городоцький р-н)*

Курорт, здавна відомий цілющими сірководневими джерелами.

Перша згадка датується XIII ст. У період розквіту Галицько-Волинського князівства тут розташовувалось укріплення проти нападів монголо-татар. Уперше про великолюбінські сірководневі джерела 1578 р. згадує краківський лікар В. Очко. У XVI ст. один з місцевих

феодалів спорудив тут першу примітивну лікарню. Однак під час татарських набігів 1624 та 1648 рр. село разом із лікарнею було зруйновано вщент. Тільки в XVII ст. був відбудований замок, насаджений парк, а наприкінці XVIII ст. відродили й курорт. Він розвинувся та зажив слави далеко за межами краю. Останній власник цих земель І. Бруннер, який купив у цісаря титул барона й увійшов до кола знаті як барон Бруницький, реконструював оздоровниці, побудував водолікарню.

Санаторій «Любінь Великий»: вул. Львівська, 16; тел. (03260) 6-05-68.

Пам'ятки:

Костел Матері Божої Ченстоховської, поч. XX ст.

с. Верхнє Гусине *(Турківський р-н)*

На його території простягається ландшафтний заказник «Пікуй», відомий практично незайманими буковими лісами.

Над селом підноситься вершина Вододільного хребта, найвища точка Львівської області — г. Пікуй (1409 м). Вона є вододілом між басейнами річок Стрий і Латориця. На вершині гори свого часу побував Іван Франко.

с. Звенигород *(Пустомитівський р-н)*

Наприкінці I тисячоліття н. е. Звенигород став укріпленим містом, яке відігравало значну роль у політичному житті Південно-Західної Русі. Перша згадка відома з «Повісті временних літ» під 1086—1087 рр. Найбільшого розвитку Звенигород досяг у XII ст., коли в ньому правив правнук Ярослава Мудрого — Володимирко, батько галицького князя Ярослава Осмомисла. Відтоді й до 1144 р. Звенигород був столицею удільного Звенигородського князівства. 1126 р., по смерті князя Ростислава, брата Володимирка, до Звенигородського князівства приєднали Перемиське, а 1141 р. — Теребовлянське князівства. 1144 р. Володимирко переніс столицю зі Звенигорода до

Галича. Двічі київський князь Всеволод намагався захопити Звенигород, однак міцна фортеця вистояла. Лише 1241 р. місто захопив і зруйнував хан Батий. Збереглася навіть назва урочища, де стояв хан зі своїм військом, — Батиївка. Після цього руйнування Звенигород занепав і вже ніколи не піднявся до висоти великого міста. Суттєву роль у його остаточному занепаді відіграв швидкий розвиток Львова. На місці могутньої Звенигородської фортеці залишилося городище, а навкруги ще й сьогодні можна бачити глибокі рови та насипи оборонних валів.

Музеї:

Музей історії давньоруського міста Звенигорода: пл. Вічева, 2; тел. (03230) 5-35-43.

с. Кульчиці *(Самбірський р-н)*

Батьківщина Петра Сагайдачного та Юрія Кульчицького.

Поблизу селища виявлено знамениті городища шнурової кераміки — III—II тис. до н. е.

Село засноване осадниками, що походили з лицарів герба Драго-Сасів. Вони брали участь у хрестових походах, по яких опинилися на землях угрів, а згодом прибули на службу до князя Данила та його сина Лева. Першу письмову згадку про Кульчиці знаходимо в привілеї Лева 1284 р.

Музеї:

Музей Петра Сагайдачного

с. Івана Франка
(колишні Нагуєвичі) (Дрогобицький р-н)

Розташоване на р. Збір. Село було засноване 1050 р., а 1953 р. його перейменували на честь І. Франка.

Музеї:

Музей І. Франка: тел. (03244) 7-87-77.

с. Немирів *(Яворівський р-н)*

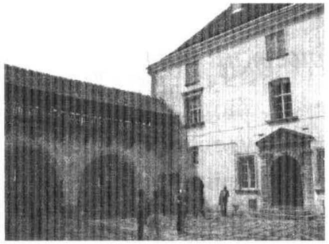
Немирів належить до території Розточчя. Тут розташовані курорти України — Шкло, Немирів, у Польщі — Горинець.

Санаторій «Немирів»: вул. Курортна, 20; тел. (03259) 2-75-15, 2-75-10, 2-75-00, 2-15-01.

с. Олесько *(Буський р-н)*

Перша згадка датована 1327 р. Селище розташовувалося на межі між Галичиною та Волинню, через що протягом історії переходило з рук у руки від волинського до польського королів. 1441 р. король Владислав Варненчик віддав замок Янові з Сієни за заслуги в обороні руських земель від татар. Тоді до Олеська належала ціла округа — аж до кордонів із Волинню. 1605 р. ця територія перейшла до руського магната Івана Даниловича. 1629 р. у замку народився майбутній польський король Ян III Собєський. При дворі Даниловича в Олеську перебував батько Богдана Хмельницького — Михайло. Під час визвольної війни замок був частково зруйнований, і лише 1680 р., після відбудови, його перетворили на королівську резиденцію.

1725 р. замок продали родині Жевуських. Северин Жевуський перетворив його на розкішну резиденцію, 1739 р. заклав монастир капуцинів. Після смерті Северина Жевуського його брат перевіз більшість родинних цінностей до замку в Підгірцях. У 1785—1788 рр. монастир капуцинів використовували як військовий госпіталь. У XIX ст. замок неодноразово горів, унаслідок землетрусу 1838 р. його стіни луснули, а ліве крило відвалилося. Потім, шукаючи скарби, власники замку зруйнували більшість його стін. 1882 р. уряд Австро-Угорщини викупив замок, що являв собою суцільну руїну. Протягом XX ст. у замку розмістили спочатку українську парафіяльну школу, а пізніше сільськогосподарську жіночу школу. 1939 р. тут тримали польських військовополонених. 1941 р. на території монастиря капуцинів німецькі загарбники організували концтабір та гетто.

Замок Даниловичів

Лише 1975 р., після реставрації з ініціативи директора Львівської галереї мистецтв Бориса Візницького, музей «Олеський замок» відчинив свої двері для відвідувачів. Зараз це філіал Львівської галереї мистецтв, де експонуються зразки декоративного та ужиткового середньовічного мистецтва.

Пам'ятки:

Замок Даниловичів, XIV—XVII ст.

Костел св. Трійці, 1545 р., 1627 р.

Монастир капуцинів, 1739 р.

Музеї:

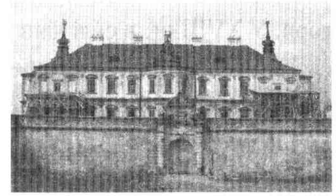
Музей «Олеський замок»: тел. (03264) 2-51-93, 2-51-84, 2-51-95.

Режим роботи: 10:00—16:30. Плата за вхід — 5 грн, екскурсія — 30 грн.

с. Підгірці *(Бродівський р-н)*

Уперше згадується 1445 р. У 1635—1640 рр. тут спорудили великий замок, який із часом перетворився на справжній палац. Під час визвольної війни під орудою Б. Хмельницького замок почасти знищили, але наприкінці XVII ст. його реконструюювали. До початку XVIII ст. село було власністю Конецпольських, Собєських. 1720 р. замок перейшов до родини Жевуських. Тут зупинявся Оноре де Бальзак. У 1752—1763 рр. поруч із палацом збудували багато оздоблений костел. 1787 р. власником села став Северин Жевуський, котрий, щоб збільшити своє багатство, не гребував нічим і влаштував у замку алхімічну лабораторію. Лише 1833 р. граф Леон Жевуський реставрує замок. 1940 р. в приміщенні палацу відкрили музей, який 1945 р. було пограбовано. 1949 р. тут заснували санаторій для хворих на туберкульоз. 1956 р. під час пожежі згоріло все внутрішнє оздоблення замку. 1983 р. завалився головний портал.

1996 р. Підгорецький архітектурний ансамбль разом із парком було передано Львівській галереї мистецтв для організації тут музейного комплексу. Сьогодні на цій території тривають реставраційні роботи.

Замок Конецпольських

Пам'ятки:

Замок Конецпольських, 1635—1640 рр.

Костел св. Йосифа, 1763 р.

Дерев'яна Михайлівська церква, 1720 р.

с. Підкамінь *(Бродівський р-н)*

Розмістилося під величезним каменем, саме від нього й походить назва села. Камінь має 17 м заввишки й 8—10 м завширшки. Його використовували як поганське капище, як підмурівок для будівництва старовинної дерев'яної фортеці, а згодом наскельного дерев'яного двоярусного храму. Навколо каменя збереглося багато козацьких хрестів XVII ст., а поряд із ним, на так званій Монастирській горі, можна бачити кілька печер.

Пам'ятки:

Монастир домініканів, XV—XVIII ст.

До його комплексу входять костел Успіння Пресвятої Богородиці, монастирські келії, оборонні споруди монастиря, Коринфська колона.

Каплиця св. Параскеви, 1739—1741 рр.

с. Розгірче *(Стрийський р-н)*

Розташоване на березі р. Стрий.

Офіційна дата заснування припадає на 1460 р., але археологи знайшли поблизу села Гальштатські городища (X ст. до н. е.). Назва походить від рельєфу місцевості — тут закінчуються, «розгорюються»

гори. У XVIII ст. в селі діяв уніатський жіночий монастир, від якого сьогодні залишилася тільки церква-капличка.

Пам'ятки природи:

Скельні печери

Це дві висічені в скелі комори, розміщені одна над одною. З північного боку розташовано ковані сходи на верхній «поверх», де є кілька бокових скельних полиць. Посередині фронтового фасаду на висоті верхньої комори висічено фрамугу для ікони або скульптури. Усе це свідчить про те, що тут було житло стародавніх ченців, але більш чітких даних історія не зберегла. На печерних стінах є написи, найдавніший із яких стосується 1675 р.

с. Стільсько (Миколаївський р-н)

Відоме найбільшим давньослов'янським городищем. Орієнтовно його площа становить понад 250 га. Вчені гадають, що саме тут більш як 1000 років тому знаходилося головне місто слов'янської країни — Велика (Біла) Хорватія. Про неї вперше повідомляє імператор Візантії Костянтин Багрянородний (X ст.). Неподалік від городища знайдено поганські капища. Подекуди трапляються жертовні ями.

с. Тартаків (Сокальський р-н)

Розташоване на потоці Спасівка.

Назва поселення походить від слова «тартак» — по-гуцульськи «лісопилка». Вперше письмову згадку подано за 1415 р. Вже в XVII ст. селище мало міські права. 1587 р. в місті побудовано костел. При ньому функціонувала Колегія шкільна, діяла синагога. Головною окрасою тодішнього міста був двоповерховий палац, збудований наприкінці XIX ст. в стилі французького необароко на руїнах оборонного замку Потоцьких XVII ст. Саме в XVII ст. Тартаків став головною резиденцією Казимира Потоцького Щенсного. 1781 р. палац за борги продали багатому шляхтичеві Адаму Понінському. До XX ст. власники маєтку змінювалися ще кілька разів, а потім він почав занепадати.

Пам'ятки:

Церква Різдва Пресвятої Богородиці, 1875 р.

Напівзруйнований костел св. Архангела Михаїла, 1794 р.

Палац Потоцьких, XIX ст.

с. Східниця (підпор. м. Борислав)

Перша письмова згадка датована XIV ст. і пов'язана зі знищенням татаро-монголами поселення Золота Баня. З часом люди почали повертатися, відбудовувати селище. Нова його назва Східниця виникла від слова «сходитися». 1872 р. в селищі розпочався промисловий видобуток нафти. 1900 р. тут уперше механічним способом було пробурено свердловину. Та найбільше визнання Східниця здобула завдяки мінеральним водам, чільне місце серед яких посідає унікальна за своїми лікувальними та відновлювальними властивостями «Нафтуся». З 1976 р. Східниця офіційно була визнана Всесоюзним курортом.

Музеї:

Меморіальна кімната-музей першовідкривача Східницького родовища мінеральних вод О. Соцького: на території санаторію «Карпати».

с. Тухля (Сколівський р-н)

Розташоване на р. Опір. Уперше згадується 1397 р. Переказ розповідає, що 1241 р. кількасот селян на чолі з Захаром Беркутом знищили кількатисячне військо монголо-татар. Перегородивши річку Опір, вони просто втопили вороже військо в затопленій долині. Саме тому річку назвали Опором. Ці події змалював у своїй повісті «Захар Беркут» Іван Франко, який досить часто сюди навідувався. Сьогодні про події давнини нагадує дерев'яна статуя Захара Беркута на г. Яровище (909 м).

Між селищами Тухля й Головецько знаходиться г. Маківка (933 м), де билися Українські січові стрільці проти російської армії. У церкві

с. Тухля збереглись ікони та вмурована в стіну бронзова меморіальна плита з прізвищами стрільців, полеглих у цих боях.

с. Урич (Сколівський р-н)

Околиці Урича утворюють улоговину, якою протікає невелика річка Уричанка. Село стало відомим 1971 р., коли Михайло Рожко розпочав досліджувати залишки наскельної фортеці Тустань.

Тустань виникла в IX ст. як оборонно-митний пункт на шовковому торговельному шляху Португалія — Китай, соляному шляху з Дрогобича до карпатських перевалів. Неприступна фортеця також була прикордонним пунктом Галицько-Волинського князівства й захищала його рубежі від орд загарбників. Визначальним є те, що монголо-татари, захопивши руські території, навіть не пробували брати Тустань. Назва фортеці походить від словосполучення «тут стань» — кожен, хто приходив сюди, мусив зупинитися, сплатити данину. Укріплення виникло на скельних комплексах Каменя, Острого Каменя та Малої Скелі. Вже в XIII ст. поселення («окольний град») розрослося як у долині та навколо скель, так і на теренах сучасного села. Безпосередньо на території фортеці проживали виключно її оборонці — невеликий добре вишколений чоловічий гарнізон. Коли нападав ворог, мешканці окольного граду ховалися за фортечними мурами. Тустань занепала через зміну торговельних шляхів.

Зараз тут створено Державний історико-культурний заповідник «Тустань», до складу якого входить центральна частина оборонного комплексу давньоукраїнського міста-фортеці Тустань: комплекс скель Камінь, Острий Камінь, Мала Скеля, Жолоб та скелі, що територіально прилягають до Воронового хребта.

Пам'ятки

Державний історико-культурний заповідник «Тустань»: тел. (032) 244-43-26.

Миколаївська область

Обласний центр — м. Миколаїв.

Адміністративно-територіальний поділ: 19 районів.

Розташована на півдні України, у басейні р. Південний Буг. Більша частина області розмістилася в Причорноморській низовині, і лише на півночі є відроги Придніпровської височини.

Межує на заході з Одеською, на півночі з Кіровоградською, на сході з Херсонською та Дніпропетровською областями, на півдні — омивається водами Чорного моря.

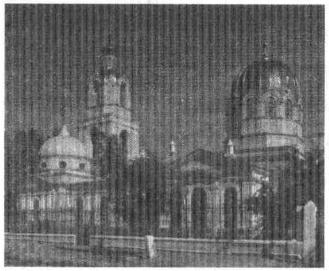
Заселення земель Миколаївщини почалося ще в епоху палеоліту (близько 20 тис. років тому). У VII—II ст. до н. е. причорноморські степи заселяли ірановомні племена скіфів, що прийшли зі сходу. У цей час сюди почали мігрувати греки, які заснували своє перше поселення на о. Березань. У I—III ст. край завоювали римляни, на зміну яким прийшли готи (III ст.), а потім — гуни. У II—IV ст. в північних районах мешкали ранньослов'янські племена черняхівської культури, поселення яких постійно грабували кочові племена аварів, болгар, хозарів, мадярів тощо. У X ст. тут хазяйнували печеніги, пізніше — половці. У середині XIII ст. землі належали Золотій Орді. Протягом 1362—1569 рр. Миколаївщина входила до складу Литви, а після Люблінської унії — до польсько-литовської держави. Південна частина була під владою Кримського ханства й Оттоманської Порти. Через часті руйнування та пограбування землі сучасної області тривалий час пустували, й за це дістали назву Дике поле. У XVII ст. частина Миколаївщини переходить під оруду Запорозької Січі. Сучасна територія, що лежить між Бугом та Дніпром, повністю ввійшла до складу Росії після Російсько-турецької

війни 1768—1774 рр., а території на захід від Бугу — вже за Яською домовленістю 1791 р.

Починаючи з 90-х рр. XIX ст., Миколаїв є великим промисловим центром. У вересні 1937 р. створено Миколаївську область з адміністративним центром у м. Миколаїв.

м. Миколаїв

Розташоване на узбережжі Бузького лиману в місці, де в нього впадає р. Інгул. На території міста археологи знайшли залишки поселень часів неоліту, некрополі бронзового, греко-римського періодів (IV ст. до н. е. — III ст.), ранньослов'янського часу (VIII—IX ст.). У середині XVIII ст. біля переправи через Інгул з'явилися перші поселення запорожців, а 1788 р. було зведено верф, що поклало початок історії міста. Офіційною датою заснування Миколаєва вважають 1789 р., а свою назву він отримав на честь дня Святого Миколая та події, що сталася тієї днини за рік до того — взяття турецької фортеці Очаків. У 1803—1861 рр. Миколаїв був військовим портом. 1862 р. тут відкрили торговельний порт і митницю, місто ввійшло до складу Херсонської губернії. У 1918—1920 рр. Миколаїв перебував під владою білогвардійців. 1937 р. став обласним центром Миколаївської області.

Церква Пресвятої Богородиці

Пам'ятки:

Астрономічна обсерваторія, 1821 р.: вул. Обсерваторна, 1. Одна з найстаріших обсерваторій Східної Європи. Має власний меридіан у міжнародних астрономічних атласах.

Свято-Миколаївська церква, 1813—1817 рр.: вул. Фалеївська, 4.

Церква Пресвятої Богородиці, XIX ст.: вул. Лягіна, 12.

Католицький костел, XIX ст.: вул. Декабристів, 32.

Комплекс будівель Морського відомства, сер. XIX ст.: вул. Набережна.

Брама й корабельні мури, 1848 р.: вул. Набережна.

Чоловіча гімназія, 1850 р.: вул. Перша Слобідська, 2.

1-й та 2-й корпуси Старофлотських казарм, 1850 р.: вул. Набережна, 23.

Будинок штабу флоту, 1793 р.: вул. Адміральська, 4.

Водонапірна башта, XIX ст.: вул. Рюміна, 9.

Музеї, зоопарк:

Миколаївський краєзнавчий музей: вул. Декабристів, 32; тел. (0512) 47-07-19.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — субота.

Музей історії суднобудування та флоту: вул. Адміральська, 4; тел. (0512) 35-12-94.

Режим роботи: 8:30—17:00.

Будівля музею є візитівкою міста.

Художній музей ім. Верещагіна: вул. Велика Морська, 47; тел. (0512) 35-03-46, 35-98-45, 35-23-67.

Музей підпільно-партизанського руху на Миколаївщині в 1941—1944 рр.: вул. Лягіна, 5; тел. (0512) 35-64-89.

Миколаївський державний зоопарк: пл. М. Леонтовича; тел. (0512) 24-63-77, 55-60-45.

Режим роботи: взимку — 8:00—17:00, влітку — 9:00—18:00, у вихідні та святкові дні — 9:00—19:00.

Сучасна колекція зоопарку є найбільшою в Україні, нараховує близько 350 видів, понад 3 тис. екземплярів. Першим серед українських зоопарків 1993 р. був прийнятий до Європейської асоціації зоопарків та акваріумів (EAZA).

1988 р. в зоопарку було створено музей його історії, до експозиції якого належать документи, фотографії, колекція черепів та опудал тварин, колекція яєць тощо. Це єдиний музей у зоопарках України. До 100-річного ювілею 2001 р. Національний банк України випустив ювілейну монету вартістю 2 грн «100 років Миколаївському зоопарку».

2004 р. в зоопарку було відкрито вольєр для свійських тварин «Дідова хата». Подвір'я у фольклорному стилі одночасно є місцем спілкування з ручними свійськими тваринами і музеєм побуту півдня України.

Готелі:

«Турист»: вул. Генерала Карпенка, 46; тел. (0512) 34-41-15.

«Україна»: просп. Леніна, 73; тел. (0512) 36-80-00, 37-19-61.

«Інгул»: вул. Адміральська, 34; тел. (0512) 35-55-57, 35-65-49.

«Металург»: просп. Жовтневий, 319; тел. (0512) 63-40-56, 25-49-82.

м. Очаків (Очаківський р-н)

Розташоване на правому березі Дніпровсько-Бузького лиману, у місці, де Дніпро та Буг зливаються з Чорним морем. Територія була заселена з давніх-давен: поблизу міста виявлено давньогрецьке поселення, а також ранньослов'янські поселення, датовані IX—XII ст. 1415 р. Великий князь Литовський Вітовт звів фортецю Дашів, якою пізніше заволоділи татари. 1492 р. на місці Дашева хан Менглі-Гірей збудував свою фортецю Кара-Кермен, згодом її захопили турки та перейменували на Ачі-Кале. Протягом XVI—XVII ст. фортецю не раз намагалися захопити запорозькі козаки. Під час Російсько-турецької війни, у травні 1788 р., турецьку фортецю оточили російські війська під командуванням О. Суворова та генерал-фельдмаршала Г. Потьомкіна. Тривала облога завершилася штурмом і захопленням твердині в грудні 1788 р. Дата заснування м. Очаків — 1792 р.

Миколаївська церква

Пам'ятки:

Миколаївська церква, XV—XIX ст.: вул. Кірова, 2.

Музеї:

Очаківський музей мариністичного живопису ім. Р. Судковського: вул. Шкриптієнка, 13; тел. (05154) 2-39-23.

Військово-історичний музей ім. О. Суворова: вул. Леніна, 11; тел. (05154) 2-21-01.

Режим роботи: 9:00—18:00.

У музеї зберігається унікальна діорама «Штурм Очакова російськими військами».

Актівський каньйон

(Малий Крим)

Природний комплекс лісової та водної екосистеми, поєднаний із комплексом скель і гранітних валунів, розташовується на одній із найстаріших ділянок суші Євразії. Ця місцевість не занурювалась у морські глибини протягом 60 млн років. Своєю течією р. Мертвовод створила унікальний каньйон — провалля серед голого степу, гранітну прірву в кристалічному щиті, на дні якої дзюрчить струмок Ексампей.

м. Первомайськ (Первомайський р-н)

Розташоване на місці злиття р. Синюха з Південним Бугом. Із середини XIV ст. ці землі перебували під владою Литовського князівства. Після Люблінської унії (1569 р.) володіння литовських князів між Південним Бугом, Кодимою та Синюхою відійшли до Польщі, правобережжя контролювали кримські татари, а лівобережжя — запорозькі козаки. Таким чином, тут фактично сходилися території трьох держав: Речі Посполитої, Туреччини (якій підкорялося Кримське ханство) та Росії (на вірність якій присягнули запорожці). Для оборони від татар і турків 1676 р. козаки збудували укріплене поселення під назвою Орлик. 1743 р. миргородський полковник В. Капніст

та французький інженер де Боскет побудували на місці козацьких укріплень шанець із шістьма бастіонами. 1768 р. на теренах району орудували гайдамацькі загони на чолі з С. Шилом. 1769 р. татари спалили Орлик і зруйнували поселення.

Поселення на території сучасного міста свого часу називалися Ольвіополь, Богополь, Голта, з 1919 р. воно дістало назву Первомайськ.

Пам'ятки:

Покровська церква, 1805 р.: пл. Радянська, 14.

Дзвіниця Покровської церкви, 1839 р.

Музеї:

Первомайський краєзнавчий музей: вул. Дзержинського, 10; тел. (05161) 4-22-72.

Режим роботи: 8:30—17:00.

Готелі:

«Донбас»: вул. Київська, 26; тел. (05161) 6-42-31.

«Первомайський»: пров. Піонерський; тел. (05161) 4-25-51, 4-32-45.

м. Вознесенськ *(Вознесенський р-н)*

Було засноване 1795 р. царицею Катериною II й назване на честь церковного свята — Вознесіння Господнього.

Пам'ятки:

Ротонда (Альтанка), 1837 р.: парк ім. М. Островського.

Музеї:

Вознесенський художній музей Є. Кібрика: вул. Леніна, 14; тел. (05134) 4-25-49.

Один із п'яти музеїв графіки у світі.

Пам'ятки природи:

Трикратський ліс, 70-ті рр. XIX ст.

Складається з двох урочищ: Василева Пасіка та Лабіринт. В урочищі Лабіринт ростуть більш як 350 старих могутніх дубів віком понад 120—200 років. У частині лісу, т. зв. Мироновому Саду, гніздяться колонії сірих чапель.

«Рацинська дача»

Державний заказник національного значення. Тут мешкають олені, кабани, косулі, зайці та фазани, ростуть понад 1000 різноманітних порід дерев. Гордістю «Рацинської дачі» є березовий гай і стадо бізонів, за якими можна спостерігати в природних умовах під час кінної прогулянки.

Готелі:

«Центральний»: вул. Леніна, 17; тел. (05134) 4-55-32, 4-05-08.

«Тоскана»: вул. Будівельників, 14; тел. (05134) 5-24-50, 5-44-17.

с. Парутине *(Очаківський р-н)*

Відоме завдяки розташованим на південній околиці руїнам давньогрецького м. Ольвія.

Пам'ятки:

Історико-археологічний заповідник «Ольвія»: тел. (05154) 2-24-53, 2-26-80, 2-22-32.

Історико-археологічний заповідник «Ольвія»

Заповідник засновано 1926 р. як комплекс пам'яток — залишків відомого античного міста-держави Ольвії. Воно існувало майже протягом тисячоліття — з VI ст. до н. е. до IV ст. н. е. Ольвію згадано у творах багатьох античних авторів, зокрема Геродота, Ліона Христома. Вона входила до Афінського морського союзу, на її території було 55 поселень. Вважається, що місто не витримало численних набігів готів (III ст.) і гунів (IV ст.) і через це занепало. Першими рештки давнього міста дослідили російські вчені П. Паллас (1794 р.) і П. Сумароков (1799 р.).

с. Мигія *(Первомайський р-н)*

Розташоване на лівому березі Південного Бугу. Вважається, що його назва походить від назви давньогрецького поселення Емигеї, що існувало тут на початку нашої ери. Потім Мигією називалися

десять островів-порогів та козацький зимівник, заснований на початку XVIII ст. 1768 р. під час Коліївщини у цьому краї діяли гайдамацькі загони Я. Солоня та Ф. Швидкого.

Пам'ятки природи:

Висока скеля

Від 1972 р. вважається геологічною пам'яткою природи, що представляє рідкісні виходи граніту Українського кристалічного щита.

Кінбурнська коса *(біля м. Очаків)*

Піщана коса близько 40 км завдовжки, до 10 км завширшки розташована між Ягорлицькою затокою та Дніпровським лиманом, на північно-західному узбережжі Чорного моря, на кордоні Миколаївської та Херсонської областей.

Сучасний півострів у давні часи був островом. Давньогрецький історик Геродот у V ст. до н. е. називав цю землю Гілеєю: «Якщо перебратися через Борисфен (давня назва Дніпра — *Авт.*), то першою од моря буде Гілея, а далі за нею живуть скіфи-землероби».

На заході коси в XV ст. було зведено турецьку фортецю, поблизу якої 1787 р. О. Суворов розгромив потужний турецький десант.

Пам'ятки:

Залишки центру Прогнойської козацької паланки та фортеці Кінбурн

Пам'ятки природи:

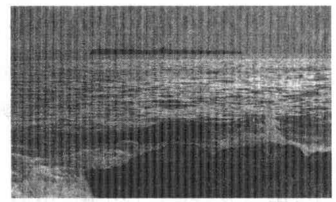
Регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса»

Відкрито 1992 р. на Кінбурнському п-ові. Унікальний природний комплекс складається з мозаїки піщаних степів, сагових лісових гаїв, різноманітних болотяних водосховищ і штучних соснових насаджень. Тут представлена рідкісна флора: береза дніпровська, волошка короткоголова, чабрець дніпровський, орхідея болотна, блошина (усього 14 видів). На території коси мешкають близько 60 видів тварин, занесених до Червоної книги України. Серед них: скарабей священний, емпуза хвиляста, гадюка степова, ходуличник, сліпак піщаний, тушканчик звичайний, гага, рожевий пелікан та ін.

Частиною заповідника є ***Волижин ліс***, де ростуть більш як 40 видів давніх дерев, кущів, вільхові та осикові насадження, дуби, вік яких налічує понад 300 років.

О. Березань *(Очаківський р-н)*

Розташований у Чорному морі, за 10 км на захід від Очакова. Наприкінці VII ст. до н. е. був півостровом. Тут знайдено одне з перших грецьких поселень Північного Причорномор'я — Борисфен (Борисфеніда). Територія острова входить до складу національного археологічного заповідника «Ольвія». 1906 р. на Березані розстріляли керівників повстання на крейсері «Очаків»: П. Шмідта, А. Гладкова, Н. Антоненка, С. Частника.

Острів Березань

Пам'ятки:

Залишки турецького укріплення, XVIII ст.

Пам'ятник на місті розстрілу лейтенанта Шмідта, 1906 р.

Регіональний ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя»

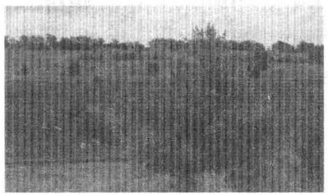
Створений 1994 р. Площа становить 62,668 км^2. Справжня гірська країна серед українського степу. З-поміж сотень видів рослин цієї місцевості десятки занесені до Червоної книги України, чотири — до Європейського Червоного списку. Окрім типово степових, лісових, лугових та наскельних рослин, у парку також чимало реліктів різних геологічних епох, наприклад: мерингія бузька, смолевка бузька, вишня Клокова, гвоздика бузька, очиток Борисової. У заповіднику живе понад 9 тис. видів комах, у тому числі 51 вид, занесений до Червоної книги України, хребетних тварин — близько 300 видів, із них 46 пе-

ребувають під охороною держави. Більше ніде, крім цієї території, на європейських теренах не збереглося популяції полоза лісового.

Парк надзвичайно багатий на археологічні пласти: палеоліт, мезоліт, неоліт, мідяний і залізний вік, епоха бронзи, черняхівська та трипільська культури, залишки поселень кіммерійців, савроматів, скіфів, ольвіополитів, давніх слов'ян, римлян. Усього між селами Мигія та Олександрівка знайдено 98 археологічних пам'яток.

Заповідник «Єланецький степ»

Єдиний степовий природний заповідник на Правобережній Україні. Площа — понад 1675 га. Первозданні степові зони й унікальні гранітні виходи Українського кристалічного щита в басейні р. Громоклея.

Заповідник «Єланецький степ»

Одеська область

Обласний центр — м. Одеса.

Адміністративно-територіальний поділ: 26 районів.

Одеська область розташована в південно-західній частині України. На заході пролягає державний кордон з Угорщиною та Молдовою, також із Придністров'ям. На півночі межує з Вінницькою й Кіровоградською, на сході — з Миколаївською областями України.

Переважна частина області розміщується в межах Причорноморської низовини, північна та західна частини розташовані на Подільській височині, а також на відлогах Придніпровської й Центральномолдавської височин. На території області протікає 220 річок довжиною понад 10 км кожна, у приморській полосі багато лиманів, велика кількість солоних і прісних озер. Головними водними артеріями є річки Південний Буг, Дністер, Дунай (Кілійське гирло).

Територія області заселялася вже за часів раннього палеоліту. Тут знайдено поселення та городища кіммерійської, скіфської, сарматської, грецької та слов'янських культур. За часів Київської Русі тут проживали племена уличів і тиверців.

У 1239—1240 рр. монголо-татари, захопивши Причорномор'я, приєднали його до Золотої Орди.

На початку XV ст. північно-західне Причорномор'я було захоплене Литвою, наприкінці століття — Туреччиною.

1791 р. після російсько-турецької війни землі ввійшли до складу Росії.

м. Одеса

На території сучасної Одеси перші поселення з'явилися за часів палеоліту, неподалік звідси мешкали скіфи, сармати, кіммерійці та греки.

У XIII ст. поселення ввійшло до складу Золотої Орди. XIV—XV ст. воно долучилося до складу Великого князівства Литовського під назвою Качибей (Коцюбеїв, Качукленів, Гаджібей).

З 1475 р. місто входило до Османської імперії під турецькою назвою Хаджибей, Аджибей. 1764 р. було побудовано фортецю Ені-Дунья, яку 1789 р. захопив загін генерал-майора Йозефа де Рібаса, першого управителя міста.

1794 р. за наказом Катерини II на місці поселення Хаджибей було засновано нове місто. 1795 р. його перейменували на Одесу.

Місто зростало за сприяння градоначальників: адмірала де Рібаса, герцога Дюка Рішельє, графа Ланжерона, князя М. Воронцова, П. Коцебу. На кінець XIX ст. воно посідало третє місце за значенням в імперії після Москви й Петербурга.

У 1797—1802 рр. Одеса входила до складу Новоросійської губернії.

Пам'ятки:

Грецька церква Святої Трійці (Троїцька церква), 1808 р.: вул. Катерининська, 55.

Лютеранська церква св. Павла (кірха св. Павла), 1897 р.: вул. Новосельського, 8.

Бельведер, 1826—1828 рр.: пров. Воронцовський, 2.

Кам'яна споруда складається з десяти пар колон і є унікальною в архітектурній спадщині України.

Приморські (Потьомкінські) сходи, 1837—1842 рр.: б-р Приморський.

Налічують 192 сходинки, загальна висота яких становить 27 м.

Стара біржа, 1829—1837 рр.: пл. Думська, 1.

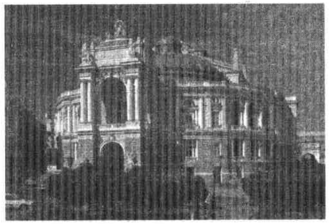
Побудована в стилі класицизму для Одеської товарної біржі. Головний фасад прикрашають 12 колон і скульптур.

Театр опери та балету, 1884—1887 рр.: пров. Чайковського, 3.

Нова біржа, 1894—1899 рр.: вул. Пушкінська, 17.

Садиба Воронцова, 1826—1834 рр.: пров. Воронцовський (Краснофлотський), 2.

Створена за проектом Ф. Боффо. З комплексу зберігся палац (1828 р.), бельведер (1826—1828 рр.), флігель та стайня (1826—1829 рр.). Колонада бельведера є одним із символів Одеси.

Театр опери та балету

Палац Р. Шидловського, 1830 р.: б-р Приморський, 9.

Палац адмірала Абази (чоловіча гімназія), 1856—1858 рр.: вул. Пушкінська, 9.

Палац Потоцького, 1810 р., 1828 р.: вул. Короленка, 5а.

Палац Наришкіна, 1805—1810 рр.: б-р Приморський, 2.

Будівля в стилі класицизму, під нею — підвал і катакомби, штучна печера з гротом. Стеля художньо оформлена, паркетна та мармурова підлога інкрустована. Нині це Одеський художній музей.

Палац Толстого, 1830 р.: вул. Сабанеєв міст, 4.

Особняк Камо, 1834 р.: вул. Тираспільська, 4.

Пам'ятники:

Дюку де Рішельє, 1828 р.

Йозефу де Рібасу

Одесі-мамі

Морякам-підводникам

Михайлові Жванецькому

Л. Утьосову

«Лаокоон»

С. І. Уточкіну — авіатору,

О. С. Пушкіну

Леву та Левиці

Дванадцятому стільцеві

У *Саду скульптур* можна побачити «Зелений фургон», «Апельсин», героя одеських анекдотів Рабіновича, Сашку-музиканта, рибачку Соню — героїню пісні «Шаланды, полные кефали», «Антилопу-Гну» — автомобіль із повісті Ільфа та Петрова.

Одеські катакомби

Підземні лабіринти під Одесою та її околицями. Мільйони років тому територія Одещини перебувала під водами Чорного моря, тож мушлі молюсків утворили легкий жовтий матеріал — черепашник. Тривалий час він був головним будівельним матеріалом для Одеси, у місцях видобутку утворилися печери й лабіринти, загальна довжина яких становить понад 2 тис. км.

Катакомби слугували місцем переховування контрабандистів, злодіїв, работорговців, а під час Великої Вітчизняної війни — місцем укриття партизанських загонів.

Нині спелеологи дослідили та нанесли на карту близько 215 км підземних лабіринтів.

Музеї:

Одеський історико-краєзнавчий музей: вул. Гаванна, 4; тел. (0482) 22-48-67

Режим роботи: 10:00—16:30; вихідний — п'ятниця.

Заснований 1956 р. Головне приміщення музею розташоване в будівлі — пам'ятці архітектури (1876 р.). Експозиція відображає самобутність Одеси в різні періоди історії: «Стара Одеса», «Одеса в роки Другої світової війни», «Культура Одеси», «Багатонаціональна Одеса», «Міста-побратими».

Музей «Філікі Етерія»: пров. Красний, 20.

Історичний музей грецької історії. Назва його перекладається з грецької як «Товариство друзів». Нині розташований у будинку філії Грецького культурного фонду.

Меморіал героїчної оборони Одеси (411 берегова батарея): вул. Д. Ковалевського, 150; тел. (0482) 44-45-27, 40-18-37.

Режим роботи: 10:00—16:30; вихідний — п'ятниця.

Одеський художній музей: вул. Короленка, 5а.

Музей розташований у будівлі пам'ятника архітектури — палаці (1805—1810 рр.), прикрашеному мармуром і паркетними підлогами з інкрустацією. Під будинком збереглося підвальне приміщення з катакомбами, штучна печера з гротом.

Одеський музей західного та східного мистецтва

Створений 1923 р. на основі приватних колекцій. Має багату експозицію західноєвропейського мистецтва. Тут представлено роботи видатних майстрів Італії, Голландії, Франції, Фландрії. Східне мистецтво репрезентоване роботами, привезеними з Китаю, Японії, Індії, Монголії, Тибету.

Літературно-мемораільний музей О. Пушкіна: вул. Пушкінська, 13; тел. (0482) 25-11-34.

Режим роботи: 10:00—16:00; вихідні — субота, неділя.

Муніципальний музей приватних колекцій ім. О. Блещунова: вул. Польська, 19; тел. (0482) 22-10-81.

Режим роботи: 10:00—18:00; вихідний — середа.

Одеський літературно-меморіальний музей К. Паустовського: вул. Чорноморська, 6; тел. (048) 731-45-97.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідний — понеділок.

Одеський державний літературний музей: вул. Ланжеронівська, 2; тел. (0482) 722-32-13.

Режим роботи: 10:00—16:00; вихідний — понеділок.

У музеї зберігаються рідкісні документи й фото, що розповідають про творчість і зв'язки з Одесою українських, російських, польських, єврейських, болгарських та інших письменників (близько 300 імен).

Одеський археологічний музей: вул. Ланжеронівська, 4.

Тут зберігається найбільше в Україні зібрання археологічних знахідок Північного Причорномор'я: давньогрецьких поселень Ольвії, Тіри, Пантикапея, Херсонеса. Варті уваги колекції монет і медалей Давнього Єгипту, Візантії, Давньої Греції та Риму.

Військово-історичний музей Південного оперативного командування: вул. Пирогівська, 2.

Одеський віртуальний музей нумізматики: вул. Грецька, 33.

В експозиції понад 2,5 тис. монет та інших експонатів, що належать до різних історичних епох: античної, середньовічної, нового та новітнього часу, включно з періодом незалежного розвитку української держави.

Філії, розташовані в центральній частині міста, присвячені різним епохам та експонатам.

Галерея «Монетний двір»: вул. Дерибасівська, 16.

Експозиція античних монет і кераміки Північного Причорномор'я, грошей та дрібної художньої пластики Київської Русі, сучасні монети й сурогати грошей України.

Готелі:

«Жовтневий»: вул. Канатна, 31; тел. (048) 728-88-63.

«Юність»: вул. Піонерська, 32; тел. (048) 738-04-04, 738-04-05, 738-04-18.

«Шевченко»: вул. Суворова 2; тел. (0482) 24-51-12, 25-62-21.

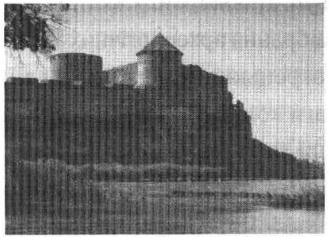
«Чорне море»: вул. Рішельєвська, 59; тел. (0482) 24-10-31, 24-20-25.

«Центральний»: вул. Преображенська, 40; тел. (0482) 26-84-06.

м. Білгород-Дністровський

(Білгород-Дністровський р-н)

До 1944 р. називалось Акерман. Місто відоме як грецька колонія під назвою Тіра.

Білгород-Дністровська (Акерманська) фортеця

У IX ст. племена уличів і тиверців заснували політично-торгівельний центр — Білгород. З XIII ст. місто входило до складу Галицько-Волинського князівства. 1484 р. було захоплене турками та перейменоване на Акерман і протягом XVI—XVIII ст. правило за столицю Білгородської орди.

1812 р. за Бухарестською мирною угодою місто відійшло до Росії. Упродовж 1918—1940 рр. воно перебувало під владою Румунії.

Пам'ятки:

Вірменська церква Святої Богородиці, XV—XIX ст.

Грецька церква, XV—XVI ст.

Підземна церква святителя Іоанна Сучавського, XIV—XIX ст.: вул. Шабська, 116.

Збудована над кам'яним колодязем, де 1330 р. татари замордували молдавського купця Іоанна, який відмовився прийняти мусульманство.

Білгород-Дністровська (Акерманська) фортеця, XIII—XV ст.

Була зведена майстром Федорком на руїнах античного міста Тіри. Мала 35 веж, із яких збереглися лише 20. Фортеця вважалася гарно укріпленою — з двох боків її оточує лиман та рів 23 м завглибшки. До комплексу фортеці належить також цитадель — ***Генуезький замок*** (XII—XIII ст.) із міцними мурами та чотирма баштами.

Античне городище Тіра-Білгород

Пам'ятка археології античності й розвинутого середньовіччя.

Підкурганний склеп «Скіфська Могила»

Музеї:

Білгород-Дністровський краєзнавчий музей: вул. Пушкінська, 19; тел: (04849) 2-25-96.

Режим роботи: 8:00—16:00; вихідні — субота, неділя.

Готелі:

«Південний»: вул. Гагаріна, 1; тел. (04849) 1-02-04.

м. Ізмаїл (Ізмаїльський р-н)

Місто розташоване за 80 км від Чорного моря на лівому березі Кілійського рукава Дунаю. У XII ст. на місці сучасного Ізмаїла знаходилась генуезька фортеця, що належала князівству Молдавії. У XVI ст. фортецю захопили турки. Пізніше її зайняли й майже зовсім зруйнували козаки під орудою О. Суворова.

Пам'ятки:

Свято-Миколаївська церква, 1852 р.: фортеця.

Покровський собор із дзвіницею, 1822—1836 рр.: просп. Суворова.

Свято-Миколаївська церква, 1833 р., 1899 р.: вул. Дзержинського, 124.

Церква Різдва, 1823 р.: вул. Кутузова, 24.

Має унікальну архаїчну побудову без прикрас.

Успенська церква, 1841 р.: фортеця.

Мала мечеть, XVI ст.

Єдина споруда, яка збереглася від турецької фортеці та вважалася однією з найкращих у світі. 1810 р. була пристосована під гарнізонну Хрестовоздвиженську церкву.

Музеї:

Ізмаїльський історико-краєзнавчий музей Придунав'я: вул. Котовського, 51; тел. (04841) 2-00-87.

Режим роботи: 9:00—17:00.

Ізмаїльський музей О. Суворова

Діорама «Штурм Ізмаїла»: вул. Кріпосна, 1; тел. (04841) 2-45-02.

Режим роботи: 9:00—17:00.

Ізмаїльська картинна галерея: вул. Суворова, 19; тел. (04841) 2-47-25.

Режим роботи: 10:00—17:00.

Готелі:

«Межрейсовий»: вул. Суворова, 2; тел. (04841) 6-73-38.

«Дунай»: вул. Кутузова, 1в; тел. (04841) 2-03-80, 2-52-02.

м. Болград *(Болградський р-н)*

Місто 1812 р. заснували болгари, що втекли з турецького полону. Тут 1846 р. було поховано Івана Інзова — генерала, який брав участь в італійському марші Суворова й під чиїм наглядом мешкав на півдні О. Пушкін.

Пам'ятки:

Мавзолей Інзова, 1833 р.

Побудований як цвинтарна церква.

Свято-Миколаївська церква, 1871 р.

Преображенський собор, 1833—1838 рр.

Збудований у стилі класицизму. У 1912—1914 рр. інтер'єр розписав у стилі модерн художник І. Піскарьов.

Музеї:

Болградський історико-етнографічний музей

м. Іллічівськ

Портове місто на березі Чорного моря.

Ще в XVI ст. на цих землях оселилися селяни-втікачі, а після звільнення північного Причорномор'я від турків сюди приїхали німецькі колонізатори й заснували окремі поселення, що називалися Буговими (на честь першого німецького поселенця — Буга). До 1928 року місто мало назву Бугів.

Музеї:

Музей красних мистецтв ім. О. М. Білого.

Готелі:

«Моряк»: вул. Леніна, 15; тел. (04868) 6-00-08, 6-11-15.

м. Кілія *(Кілійський р-н)*

Уперше згадується наприкінці VII ст. як давньогрецьке місто-колонія Лікосту. З X ст. входило до Київської Русі, а з 1812 р. — до складу Росії.

Пам'ятки:

Миколаївська церква, XV—XVII ст., ***дзвіниця***, 1891 р.: вул. Дунайська, 4.

Заснована 1485 р. на згадку про звільнення міста від турків. Рідкісний в Україні зразок церковної напівпідземної будівлі.

м. Вилкове (Кілійський р-н)

Містечко в дельті Дунаю, за 18 км від Черного моря. Його ще називають українською Венецією, бо замість звичних вулиць тут побудовано численні канали, а основним видом транспорту є човен.

Пам'ятки природи:

Дунайський біосферний заповідник «Дунайські плавні»

Розташовується поряд із м. Вилковим. Заповідник засновано 1981 р., до його складу належить суходіл та акваторія Чорного моря. Це ареал рідкісних птахів: білих, жовтих і сірих чапель, які створюють тут колонії. В акваторії Чорного моря нараховують понад 100 видів риб.

смт Петрівка (Комінтернівський р-н)

Відоме завдяки ***садибі XIX ст.*** До цього часу збереглися палац, частина парку та господарчий корпус. Палац нагадує середньовічний замок, в архітектурі якого використано елементи готики й мавританського зодчества. Вважається однією з найстаріших пам'яток архітектурного романтизму в Україні.

с. Стара Некрасівка (Ізмаїльський р-н)

Тут поставлено монумент на честь вимірювання дуги меридіана від Дунаю до Північного Льодовитого океану. Напис на знаку повідомляє, що ця точка є південною межею дуги меридіана 25°20', вимірювання якої тривало протягом 1816—1852 рр. Його здійснювали геометри трьох народів — Росії, Швеції та Норвегії.

Пам'ятки:

Дзвіниця церкви св. Іоанна Богослова, 1823 р.

Пам'ятник меридіану

Полтавська область

Обласний центр — м. Полтава.

Адміністративно-територіальний поділ: 25 районів.

Розташована на сході України. Межує на півночі — з Черкаською та Сумською, на північному заході — з Кіровоградською, на півдні — з Дніпропетровською, на сході — з Харківською областями.

Географічний ландшафт більшої частини області створює Придніпровська низовина. Південно-західні райони омивають води Кременчуцького та Дніпродзержинського водосховищ, на території Полтавщини протікає понад 60 річок, що належать до басейну Дніпра. Найбільші серед них — Ворскла, Сула, Псел.

Терени сучасної Полтавщини були заселені ще в епоху палеоліту. На землях Котелевського й Полтавського районів та в самій Полтаві знайдено поселення скіфів-землеробів. За часів Київської Русі територія області входила до складу Переяславського князівства, тоді ж було зведено міста-фортеці для захисту від половців: Хорол (1084 р.), Пісочінь (1092 р.), Лубно (1107 р.), Пирятин (1154 р.) та ін. У XIV ст. Полтавщина підпала під татаро-монгольську навалу. З 1362 р. ці землі входили до складу Великого князівства Литовського, а наприкінці XVI ст. підпали під владу Польщі. Після Андрусівського перемир'я Лівобережна Україна три століття перебувала в складі Російської імперії. Під час Північної війни 1700—1721 рр. край став ареною військових дій між Росією та Швецією. 1708 р. гетьман Іван Мазепа намагався за допомогою шведського короля Карла XII звільнити Україну від панування Москви, але влітку 1709 р. союзники зазнали поразки в битві під Полтавою. 1802 р. виникла Полтавська губернія. 22 вересня 1937 р. було утворено Полтавську область у складі УРСР.

м. Полтава

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1174 р., коли під час походу проти половців князь Ігор Святославович перейшов Ворсклу в районі Лтави. Інша згадка — 1430 р., коли Полтава була подарована татарському мурзі Лексі, більш відомому як князь Глинський. У цей час тут збудували земляну фортецю, яка була зруйнована 1482 р. військом кримського хана Менглі-Гірея. 1641 р. Полтава здобула статус міста. З 1648 р. стала центром однойменного козачого полку. У 1700—1721 рр. триває Північна війна між Росією та Швецією. 17 червня 1709 р. поблизу міста сталася грандіозна битва, що ввійшла в історію під назвою Полтавська. Армія Петра I розбила війська шведів на чолі з королем Карлом XII.

Хрестовоздвиженський монастир

З 1775 р. Полтава входила до складу Новоросійської губернії, з 1784 р. — до Катеринославського намісництва. Протягом 1796—1802 рр. була в складі Чернігівської губернії, а 1802 р. стала центром Полтавської губернії.

Пам'ятники:

Хрестовоздвиженський монастир, XVI—XIX ст.: вул. Свердлова, 3.

Йому належать Хрестовоздвиженський собор (1695—1709 рр.), чотириповерхова дзвіниця (1786 р.) 47 м заввишки. Собор являє собою єдину в Україні семибрамну церкву в стилі бароко, що збереглася до сьогодні. Також на території монастиря можна побачити такі будівлі: братський корпус (1886 р.), будинок настоятеля (1889 р.), трапезну церкву (1886 р.).

Дзвіниця Успенського собору, 1774—1801 рр.: пл. Соборна, 3, поблизу садиби І. Котляревського.

Будівля губернського земства, 1903—1908 рр.: вул. Конституції, 2.

Збудована за проектом архітектора В. Кричевського. Сьогодні тут розташовано експозиції краєзнавчого музею.

Інститут шляхетних дівчат, 1827—1832 рр.: просп. Першотравневий, 24.

Кругла площа

Ансамбль площі створювався протягом 1805—1811 рр. Навколо неї зведено такі будівлі: поштамт (1869 р.), будинок генерал-губернатора (1810 р.), будинок дворянських зборів (1810 р.), старогубернаторський будинок (1811 р.), будинок віце-губернатора (1811 р.).

Петровський Кадетський корпус, 1840 р.: вул. Жовтнева, 42.

Спаська церква, кін. XVII ст.: вул. Жовтнева, 10.

Монумент Слави на честь перемоги руського війська в Полтавській битві, 1805—1811 рр.: Корпусний (Жовтневий) парк.

Шпиталь, 1820—1823 рр.: вул. Шевченка, 23.

Будинок пожежної команди, 1805 р.: просп. Першотравневий, 16.

Ротонда «Дружби народів», 1954 р.

Пам'ятник полтавській галушці: Іванова гора.

Городище та поселення скіфського періоду (VIII—III ст. до н. е.), ***роменської культури*** (IX—X ст.), ***періоду Київської Русі*** (XII—XIII ст.): вул. Жовтнева.

Пам'ятник І. П. Котляревському, 1903 р.: вул. Котляревського.

Музеї:

Музей історії Полтавської битви: приміський район Яковці, вул. Шведська Могила, 34.

Режим роботи: 9:00—16:30.

Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»: вул. Шведська Могила, 32; тел. (05322) 52-74-27.

Полтавський краєзнавчий музей: вул. Конституції, 2; тел. (05322) 7-42-34.

Режим роботи: 9:00—17:00, понеділок — 10:00—17:00.

Літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка: вул. Короленка, 1; тел. (05322) 7-92-82.

Режим роботи: 9:00—17:00.

Літературно-меморіальний музей І. П. Котляревського: майд. Соборний, 3; тел. (05322) 74-16-0.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — понеділок.

Літературно-меморіальний музей Панаса Мирного: вул. П. Мирного, 56; тел. (05322) 59-69-08.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — п'ятниця.

Полтавський музей авіації та космонавтики: пров. Першотравневий, 16; тел. (05322) 7-25-82.

Режим роботи: 9:00—16:00, вихідні — неділя, понеділок.

Полтавський художній музей: вул. Фрунзе, 5; тел. (05322) 7-27-11.

Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — понеділок.

Ботанічний сад Полтавського державного університету ім. В. Г. Короленка: вул. Ф. Моргуна, 16; тел. (0532) 2-28-20.

Готелі:

«Галерея»: вул. Фрунзе, 7; тел. (05322) 56-16-66, 56-16-97.

м. Миргород (Миргородський р-н)

Розташоване на берегах р. Хорол.

Перша згадка — XV ст. 1575 р. польський король Стефан Баторій надав йому Магдебурзьке право. Місто стало центром реєстрового козацького полку, козаки якого брали участь практично в усіх національних повстаннях та битвах російської армії. Після ліквідації Миргородського полку місто входило до складу Київського намісництва (до 1796 р.), потім — Малоросійської губернії. У березні 1802 р. Миргород став повітовим містечком Полтавської губернії.

Відомий бальнеологічним курортом.

Пам'ятки:

Свято-Успенська церква, 1887 р.

Пам'ятники:

Д. Гурамішвілі

Т. Шевченку, 1971 р.

І. Зубковському

М. Гоголю, 1952 р.

Б. Грекову, 1982 р.

Музеї:

Миргородський краєзнавчий музей: вул. Незалежності, 2; тел. (05355) 5-21-02.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — середа.

Готелі:

«Миргород»: вул. Гоголя, 102; тел. (05355) 2-57-37.

м. Кременчук

Офіційною датою заснування є 1571 р. Під час Визвольної війни 1648—1654 рр. став сотенним містечком Чигиринського полку. У 1764—1789 рр. був центром Новоросійської губернії та намісництва. 1802 р. став повітовим містом Полтавської губернії. У 1959—1960 рр. тут було збудовано Кременчуцьку ГЕС.

Пам'ятки:

Будинок для спостереження за рухом по Дніпру, 1809 р.: вул. Штабна.

Музеї:

Кременчуцький краєзнавчий музей: вул. Жовтнева, 2; тел. (05366) 3-90-66.

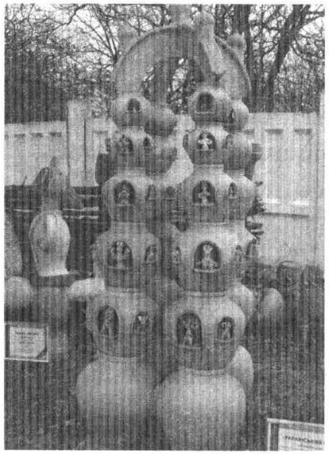
Готелі:

«Онтаріо»: вул. Халаменюка, 8; тел. (05366) 2-25-37.

«Кремінь»: вул. Жовтнева, 1; тел. (05366) 3-72-16, 3-73-63.

смт Опішня (Зіньківський р-н)

Розташоване на правому березі р. Ворскла. Перша згадка — XII ст. У 1648—1781 рр. було сотенним містечком різних (Гадяцького,

Державний музей-заповідник українського гончарства

Полтавського, Зіньківського) полків. На межі XVII—XVIII ст. став вагомим торговельно-ремісничим центром.

Пам'ятки:

Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішні: вул. Партизанська, 102; тел. (05353) 4-42-16.

Створений 1989 р. На заповідній території площею 7 га розташовано музей гончарства, комплекс земської губернської гончарної майстерні, заводи «Керамік», «Художній керамік», садиби О. Селюченка й гончарської родини Пошивайлів.

смт Котельва (Котелевський р-н)

Розташоване на р. Ворсклі. Поселення виникло навколо Котелевської фортеці, збудованої на початку XVII ст. для захисту території Слобідської України від нападів кримських татар. За часів Гетьманщини Котельва в різні роки була сотенним містечком Гадяцького, Полтавського, Зіньківського та Охтирського полків. У другій половині XVIII ст. перетворилася на один із центрів чумацького промислу на Слобожанщині.

Пам'ятки:

Троїцька церква, 1809—1812 рр.
Бюст С. Ковпака, 1948 р.
Пам'ятник М. Гнєдичу, 1987 р.

смт Чорнухи (Чорнухинський р-н)

Розташоване на березі р. Многа. Виникло на початку XVII ст. З 1640 р. належало польським магнатам Вишневецьким, століття

потому — грузинським князям Асіхмановим, з 1786 р. Катерина II передала його графові А. Безбородьку. Чорнухи знамениті тим, що тут народився Г. Сковорода.

Пам'ятки:

Пам'ятник Г. Сковороді, 1972 р.

Музеї:

Історико-краєзнавчий музей

Його складником є меморіальна садиба Г. Сковороди. Це реконструкція типової садиби українського малоземельного козака, вона складається з хати, клуні та колодязя.

с. Гоголеве (Шишацький р-н)

Попередні назви — Купчинський, Янівщина, Василівка. Було родовим маєтком родини Гоголів (1777—1825 рр.).

Музеї:

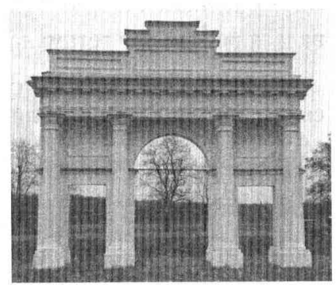
Заповідник-музей М. Гоголя

Відкритий 1984 р.

смт Диканька (Диканський р-н)

Перша згадка датована 1658 р. Поблизу селища відбувся бій між загоном полтавського полковника М. Пушкаря та військом гетьмана І. Виговського. З 1660 р. Диканька входила до складу Будиської сотні Полтавського полку, а 1687 р. була передана генеральному судді В. Кочубею. Під час Північної війни в селі розмістився табір гетьмана І. Мазепи.

Зажило слави завдяки низці оповідань М. Гоголя під назвою «Вечори на хуторі поблизу Диканьки».

Тріумфальна арка

Пам'ятки:

Від ***парково-палацового ансамблю родини Кочубеїв*** залишилися

тріумфальна арка, чотири дуби віком понад 300 років та Миколаївська церква (1794 р.) з дзвіницею (1810 р.). Церква збудована в стилі класицизму архітектором М. Львовим. Під церквою зберігається усипальниця Кочубеїв.

Тріумфальна арка, 1820 р.: околиця Диканьки, автотраса Полтава — Гадяч.

Споруджена 1820 р. академіком архітектури Л. Руска як парадний в'їзд до садиби Кочубеїв, установлена до дня приїзду до Диканьки імператора Олександра І.

Троїцька церква, 1780 р.

За легендою, саме в ній малював чортів славетний коваль Вакула з оповідання М. Гоголя «Ніч на Різдво».

Реактивна установка БМ-13 («Катюша»)

Встановлена 1973 р. на честь першого залпу «Катюші», зробленого в районі Диканьки.

Пам'ятник М. Гоголю

Музеї:

Диканський історико-краєзнавчий музей: вул. Леніна, 68; тел. (05351) 9-15-96.

Режим роботи: 9:00—17:00; вихідний — неділя.

с. Великі Сорочинці (Миргородський р-н)

Розташоване на березі р. Псел. Засноване в XVII ст. До середини XIX ст. називалося просто Сорочинцями. У XVIII ст. тут розташовувалася резиденція гетьмана Д. Апостола.

Щорічно в останні вихідні серпня в селі проводиться Сорочинський ярмарок, прославлений на весь світ однойменною повістю М. Гоголя.

Пам'ятки:

Свято-Преображенська церква, 1732—1733 рр.

Зберігся унікальний різьблений іконостас 20 м завширшки та 17 м заввишки, який налічує понад 100 ікон. У цій церкві було похрещено М. Гоголя.

Пам'ятник М. Гоголю

Пам'ятник Сорочинській трагедії, 1968 р.

Музеї:

Великосорочинський літературно-меморіальний музей М. В. Гоголя: вул. Гоголя, 34; тел. (05355) 7-13-77, 7-12-36.

с. Хомутець (Миргородський р-н)

Розташоване на березі р. Псел. Селище заснували миргородські козаки в XVI ст. Під час Визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. його хазяїном став миргородський полковник П. Апостол. 1689 р. село було перетворене на родовий маєток Апостолів.

Пам'ятки:

Садиба декабристів Муравйових-Апостолів, кін. XVIII ст. — поч. XIX ст.

Меморіальна дошка з профілями декабристів, 1975 р.

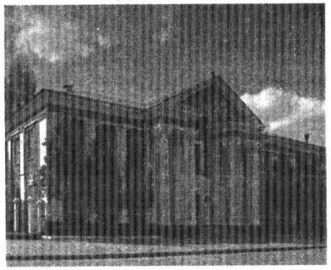
с. Мгар (Лубенський р-н)

Розташоване на правому березі р. Сула. Виникло в першій половині XVII ст. як поселення навколо Мгарського монастиря.

Пам'ятки:

Мгарський Спасо-Преображенський чоловічий монастир, XVII—XVIII ст.

Був заснований 1624 р. митрополитом Київським І. Копинським на землях, дарованих обителі княгинею Р. Вишневецькою. До його складу входить Спасо-Преображенський собор (1684—1692 рр.), дзвіниця (1785 р., добудована в 1837—1844 рр.), Благовіщенська церква (XIX ст.) в псевдовізантійському стилі, будинок настоятеля (1786 р.).

Спасо-Преображенський чоловічий монастир

Тут було створено відомий «Літопис Мгарського монастиря», що описує історію України протягом 1682—1775 рр.

Курган Вічної Скорботи, 1990 р.

Пам'ятник жертвам голодомору 1932—1933 рр.

с. Бельськ (Котелевський р-н)

Розташоване біля р. Ворскли, у центрі одного з найбільших у Європі скіфського городища (VII—III ст. до н. е). Площа городища становить 40 км^2, довжина земляних валів навколо нього — 27,6 км. Деякі археологи вважають, що саме тут містилося скіфське місто Гелон, яке у своїй «Історії греко-персидських воєн» згадує давньогрецький історик-мандрівник Геродот.

Пам'ятки природи:

Ковпаковський парк, площа 196 га.

с. Березова Рудка (Пирятинський р-н)

Розташоване на березі р. Перевод. Уперше згадується 1717 р. як володіння гетьмана І. Скоропадського. Після ліквідації гетьманства в Україні з 1787 р. стає маєтком Г. Закревського. Тут Т. Шевченко почав писати поему «Кавказ».

Пам'ятки:

Садиба родини Закревських, XVIII—XIX ст.

Серед збережених будівель — палац, флігелі, огорожа з альтанкою. Навколо палацу зберігся парк XIX ст.

Родинна усипальня

Нині це пагорб, порослий кущами й травою. А на початку XX ст. була справжня піраміда, подібна до єгипетських: Ігнатій Закревський, 1898 р. відвідавши Єгипет, привіз звідти матеріали та збудував для родини піраміду на взірець фараонської.

Музеї:

Березоворудський історико-краєзнавчий музей

Відкритий 1906 р.

Рівненська область

Обласний центр — м. Рівне.

Адміністративно-територіальний поділ: 16 районів.

Межує на сході — з Житомирською, на південному сході — із Хмельницькою, на південному заході — зі Львівською, на півдні — з Тернопільською, на заході — з Волинською областями України, на півночі — з Брестською, на північному сході — з Гомельською областями Білорусі.

Рівненщина розташована на північному заході України. За характером рельєфу область можна умовно поділити на дві частини: північна належить до Поліської низовини, південна — до Волинської височини. Приблизно третину цього регіону вкрито лісами. На Рівненщині багато водойм, майже всі річки належать до басейну Дніпра, а головна водна артерія, Горинь, є притокою Прип'яті.

Землі сучасної області були заселені ще за часів пізнього палеоліту. До III ст. тут мешкали ранньослов'янські племена зарубинецької та черняхівської культур. На межі VI—VII ст. на зміну їм прийшли об'єднання племен на чолі з дулібами-волинянами.

У X—XII ст. Рівненщина входила до складу Київської Русі, а в XIII—XIV ст. — до Галицько-Волинського князівства. У XIV ст. територію області захопила Литва, а після Люблінської унії (1569 р.) — Польща. Населення регіону брало активну участь у повстанні Наливайка у 1594—1596 рр. та у Визвольній війні 1648—1654 рр.

Після возз'єднання з Росією 1797 р. територія краю належала Волинській губернії. Протягом 1921—1939 рр. Рівненщина входила до складу Польщі, потім — СРСР.

4 грудня 1939 р. було створено Рівненську область з адміністративним центром у м. Рівне.

м. Рівне

Розташоване на р. Устя. Перша письмова згадка про місто датується 1283 р. — це запис латинською мовою в польській хроніці «Рочнік капітульний Краковскі», у якому йдеться про битву між литовським та польським військами.

З другої половини XIV ст. Рівне перебувало під владою литовських князів. У цей час місто набуло нових форм — у плані воно нагадувало трикутник, відповідно й міські вулиці розходилися в три боки. У Рівне можна було в'їхати з Києва, Острога та Дубна — звідси й символіка давнього герба міста: брама, відкрита для в'їзду з трьох боків.

1492 р. польський король та Великий князь литовський Казимир Ягайло надав містечку Магдебурзьке право. Протягом 1518—1621 рр. Рівне було власністю князів Острозьких. В останні роки XIV ст. та на початку XV ст. Рівненщиною прокотилися хвилі селянсько-козацьких повстань під проводом Косинського, Лободи, Наливайка. Влітку 1651 р. край став центром визвольних змагань українців під орудою Б. Хмельницького.

1667 р. унаслідок Андрусівської угоди поляків із Московією Рівне в складі Волинських земель відійшло до Речі Посполитої. Цього ж року в місті лютувала страшна чума, яка зменшила кількість населення майже наполовину.

1706 р. під час російсько-шведської війни Рівне захопили війська Карла XII. 1792 р. місто відвідав національний герой Польщі генерал Тадеуш Костюшко, а під час Першої світової війни 1916 р. тут побували імператор Микола II та генерал О. Брусилов.

Протягом 1917—1920 рр. Рівне по черзі потрапляло під владу австро-німецьких, польських і більшовицьких окупаційних військ. У квітні-травні 1919 р. в місті тимчасово працював уряд Української Народної Республіки та розміщувалися війська Директорії на чолі з головним отаманом С. Петлюрою.

З 19 вересня 1920 р. до вересня 1939 р. Рівне перебувало в складі Польської держави як повітовий центр Волинського воєводства.

Восени 1939 р. відповідно до пакту Молотова-Риббентропа західноукраїнські землі відійшли до СРСР.

Пам'ятки:

Кладовище «Грабник» (за аналогією до Київського «Байкового» та Львівського «Личаківського»)

На околиці міста під грабовим лісом у першій половині XIX ст. Станіслав Любомирський відвів земельну ділянку для нового православного кладовища. Перші поховання датуються 20-ми рр. XIX ст. Протягом століття кладовище було доступне лише для заможних мешканців міста. ***Ковані ворота на центральному в'їзді на кладовище,*** поч. XIX ст. — справжній витвір ковальського мистецтва.

Церква святого первомученика архідиякона Стефана, 1848 р.

Збудована коштом удови генерала Степана Красовського на могилі чоловіка.

Гімназія, 1839 р.: вул. Драгоманова, 19.

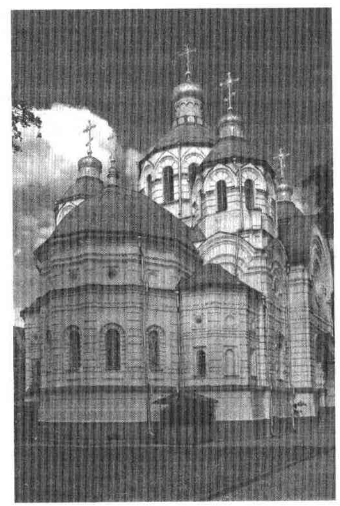
Будинок у стилі класицизму. Тут протягом 1844—1845 рр. працював учителем історик М. Костомаров, а в 1866—1871 рр. навчався російський письменник В. Короленко. Сьогодні в будівлі розташовується краєзнавчий музей.

Успенська церква, 1756 р.: вул. Шевченка, 113.

Унікальна дерев'яна церква з дзвіницею. Біля неї зберігся «ланцюг устоїв моральних», до якого у XVIII ст. приковували злодіїв та нечесних парафіян, щоб вони могли привселюдно спокутувати свої провини.

Дзвіниця Успенської церкви, 1756 р.

Свято-Воскресенський кафедральний собор, 1895 р.: вул. Соборна, 39.

Успенська церква

За часів радянської влади в його приміщенні розташовувався музей атеїзму.

Колона Божої Матері: на розі вулиць 16 Липня й Соборної.

Пам'ятник — колона зі скульптурним зображенням Божої Матері — вважався місцевою святинею, однаково шанованою як католиками, так і православними. Був зруйнований у ніч на Великдень у квітні 1952 р. 2003 р., за рішенням Рівненської міської ради, на колишньому місці встановили точну його копію.

Музеї, зоопарк:

Рівненський зоопарк, 1982 р.: вул. Київська, 110; тел. (0362) 28-84-83.

Режим роботи: 9:00—15:00. Плата за вхід: діти — 3 грн., дорослі — 6 грн.

Сьогодні колекція тварин зоопарку нараховує понад 150 видів з усіх континентів земної кулі. 1998 р. указом Президента України зоопарку присвоєно статус об'єкта природозаповідного фонду загальнодержавного значення.

Обласний краєзнавчий музей: вул. Драгоманова, 19; тел. (0362) 26-75-80, 22-22-15.

Режим роботи: 10:00—17:00. Плата за вхід: діти — 1 грн, дорослі — 2 грн.

Унікальними є археологічна, іконописна, етнографічна колекції музею.

Пам'ятники:

Пам'ятник загиблим за Україну, 1994 р.: пл. Магдебурзького права.

Пам'ятник С. Петлюрі: вул. Петлюри, 1.

Готелі:

«Горинь»: вул. Дубенська, 337; тел. (0362) 29-88-03.

«Мир»: вул. Міцкевича, 32; тел. (0362) 22-12-55, 29-02-38.

Туристичний комплекс «Турист»: вул. Київська, 36; тел. (0362) 26-56-14, 26-74-13.

«Україна»: вул. Соборна, 112; тел. (0362) 22-79-74, 22-50-26.

«Марлен»: вул. Грушевського, 13; тел. (0362) 24-20-87, 69-06-00.

м. Дубно *(Дубнівський р-н)*

Розташоване на р. Іква.

Перша писемна згадка датується 1100 р. (Іпатіївський літопис), первісна назва міста — Дубен. У XII—XIV ст. Дубно входило до складу Галицько-Волинського князівства, потім — до Великого князівства Литовського. 1507 р. місто дістало Магдебурзьке право. Протягом 1774—1794 рр. було визначним торговельним центром, тут щорічно проводилися контрактові ярмарки, що тривали по чотири тижні. Протягом 1569—1795 рр. місто належало Польщі, з 1795 р. — Росії, з 1920 р. — знову Польщі.

Від 1939 р. Дубно було районним центром Рівненської області УРСР, а тепер України.

М. Гоголь подав детальний опис міста в романі «Тарас Бульба».

Пам'ятки:

Державний історико-культурний заповідник: вул. Замкова, 7а; тел. (03556) 4-24-01, 4-39-86, 4-12-30.

До експонатів заповідника належать: Дубенський замок XV—XVIII ст. (палац князів Острозьких, палац князів Любомирських, надбрамний корпус), Луцька брама XVI ст., синагога XVI ст., Спасівська церква 1643 р.

Дубенський замок, XV—XVIII ст.: вул. Шевченка, 10.

Перші споруди на цьому місці були зведені князем Федором Острозьким на межі XIV—XV ст. Вони мали форму дерев'яно-земельних укріплень, огороджених земляними валами та дерев'яним частоколом. Офіційною датою спорудження Дубенського замку вважається 1492 р., коли князь Костянтин Острозький звів кам'яну фортецю. На початку XVII ст. каштелян краківський, князь Януш Острозький, реставрував замок у стилі пізнього ренесансу, також до

Дубенський замок

нього добудували два бастіони зі сторожовими вежами. Протягом історії замок належав іще чотирьом князівським родам — Заславським, Сангушкам, Любомирським, Борятинським. На його території розташовано два палаци: з південного боку — палац князів Острозьких, а з північного, навпроти нього, — князів Любомирських. У 1594—1596 рр. у Дубенському замку сотником надвірної хоругви князів Острозьких служив Северин Наливайко, який згодом очолив селянське повстання. Під час Першої та Другої світових воєн укріплення зазнало значних руйнувань, частково було знищено архіви княжих династій, побутові речі.

Сьогодні Дубенський замок поступово відновлюється, на його території працюють багато виставок та музейних експозицій.

Луцька брама (Луцькі ворота), XV—XVI ст.: вул. Галицького, 68.

Таку назву дістала через своє місце розташування — на дорозі з Дубна до Луцька. Брама була основою захисних споруд міста. Її архітектура являє собою унікальний зразок захисної споруди, який не зустрічається більше ніде в Україні.

Бернардинський монастир Непорочного Зачаття Діви Марії: вул. Галицького, 74.

Заснований Янушем Острозьким 1614 р., освячений 1629 р. За наказом Синоду 1795 р. костел монастиря передали православним, а в 70-ті рр. XIX ст. перебудували на православну церкву св. Миколи — храму додали п'ять бань у псевдоросійському стилі.

Монастир кармеліток, 1630—1686 рр.: вул. Шевченка, 51.

Сьогодні тут розташовано медичний заклад — санаторій для онкологічних хворих.

Дерев'яна Юріївська церква, 1709 р., ***з дзвіницею,*** 1869 р.: вул. Садова.

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Замкова, 7; тел. (03656) 4-24-01, 4-12-30, 4-39-86.

Режим роботи: 8:00—17:00. Плата за вхід: дорослі — 2 грн, діти — 1 грн; екскурсія: дорослі — 20 грн, діти — 10 грн.

м. Корець *(Корецький р-н)*

Розташоване на березі р. Корчик.

Уперше згадано в Іпатіївському літописі під 1150 р. У XII ст. місто перебувало в складі Володимиро-Волинського князівства, а вже з XIV ст., входячи до складу Великого князівства Литовського, було передане князеві Ф. Острозькому. З XV ст. Корець по черзі належав князям Корецьким, Лещинським, Чарторийським. 1780 р. князь Й. Чарторийський заклав у місті порцеляново-фаянсовий завод, а 1787 р. — суконну фабрику. Запрошені французькі майстри налагодили випуск високоякісної продукції, яка з часом стала відома в багатьох країнах Європи. Завод проіснував до 1831 р., а фабрика — до 1847 р.

Пам'ятки:

Замок, 1550—1780 рр.: вул. Б. Хмельницького.

Перший дерев'яний замок у Корці спорудив князь Острозький. У XVI ст. його значно зміцнив воєвода волинський Богуш Корецький, обнісши кам'яним муром. 1780 р. князь Чарторийський перебудував замок на палац. Будівля була остаточно знищена пожежею 1832 р. Відтоді замок не відновлювався, тому сьогодні можна побачити лише давній кам'яний міст і залишки мурів.

Миколаївська церква, 1834—1836 рр.: вул. Б. Хмельницького.

Побудована за кошти князів Чарторийських у стилі ампір, із двоярусною дзвіницею.

Свято-Троїцький жіночий монастир: вул. Київська, 56.

Розташований на території францисканського монастиря, заснованого 1620 р. князем Яном-Каролем Корецьким, каштеляном Волинським. 1863 р. монастир був переданий православній церкві. Нині монастир діє.

Троїцький собор, 1620—1880 рр.: вул. Київська, 56

Спочатку головною спорудою монастиря був костел — базилікальний прямокутний, який перебудували «під православ'я», додавши бань, — так з'явився сучасний собор. Утім, і сьогодні можна побачити залишки барокового оздоблення фасадів.

Дзвіниця Троїцького собору

Дзвіниця (зведена заново 1905 р.). Триярусна, перші два яруси квадратні, а верхній — восьмигранний.

Церква Іоанна Предтечі, 1890 р. Тепла церква, що являє собою невеликий храм, прибудований до східного торця головного корпусу келій.

Келії монастиря францисканців, 1754—1767 рр.: вул. Монастирська, 30.

Костел св. Антонія, 1533—1916 рр.: вул. Костельна.

У храмі збереглися розписи XVIII ст.

Музеї:

Корецький історичний музей: вул. Київська, 45; тел. (03651) 2-27-37.

Режим роботи: 9:00—18:15, перерва — 13:00—14:00, вихідний — субота. Плата за вхід: дорослі — 1 грн, діти — 0,5 грн; екскурсія: дорослі — 5 грн, діти — 4 грн.

м. Острог (Острозький р-н)

Розташоване на р. Вілія.

Уперше згадується під 1100 р. (Іпатіївський літопис), коли місто передали князю Давидові Ігоровичу. З другої половини XII ст. Острог входив до складу Володимиро-Волинського князівства, на межі XIII—XIV ст. — до Галицько-Волинського князівства.

У другій половині XIV ст. навколишні землі та сам Острог були захоплені Литвою. 1386 р. право на володіння містом здобула княжа родина, яка відтоді стала зватися Острозькою. Князі Острозькі володіли містом до початку XVII ст.

1576 р. князь Костянтин Острозький започаткував греко-слов'яно-латинську академію. У 1576—1582 рр. у місті жив першодрукар Іван Федоров, який заснував тут типографію (1578 р.) і надрукував «Буквар» (1578 р.), Новий заповіт (1580 р.) та інші книжки. Тут-таки була надрукована славетна Острозька Біблія (1581 р.), яка є першим повним виданням Біблії церковнослов'янською мовою в її староукраїнському варіанті. В XVII ст. в Острозі було написано відомий твір української історіографії й літератури «Острозький літописець», у якому детально змальовані події 1500—1636 рр. на Волині та в Галичині.

1793 р. Острог перейшов під владу Росії. У 1920—1939 рр. місто перебувало в складі Польщі.

1939 р. Острог став районним центром Рівненської області в складі УРСР, потім — України.

Пам'ятки:

Замок Острозьких, XIV—XVI ст.: г. Замкова, вул. Замкова, 5. До замкового комплексу входять кілька будівель:

Палац, XIV ст.

Палац Острозьких

Збудований на горі заввишки 20 м, ще раніше на цьому місці було давнє городище XI—XII ст.

Богоявленська церква, XIV ст.

Перебудована 1521 р., після цього стала справжньою фортецею зі стрільницями, призначеними для вогнепальної зброї, з укріпленими стінами. Силует Богоявленської церкви тривалий час був гербом м. Острога.

Будівлі XVI ст. — ***Мурована вежа, Нова (Кругла) башта, надбрамна дзвіниця.***

Поблизу замка є залишки міських укріплень, наприклад, руїни ***Татарської башти*** XVI ст. (вул. Академічна), що була сторожовою над Татарськими воротами: звідси спостерігали за дорогою на Звягель.

Луцька надбрамна башта, XVI ст.: вул. Папаніна.

Сторожова башта з боку дороги на Луцьк.

Костел Успіння Діви Марії: вул. Князів Острозьких.

Церква спочатку зводилася як православна, а 1442 р. була перебудована на костел монастиря домініканців.

Острозька академія: вул. Семінарська, 2.

Найдавніші будівлі, де нині розміщується Острозька академія, були зведені в другій половині XVIII ст. й належали орденові капуцинів. У сучасному головному корпусі розташовувався монастир.

У квітні 1750 р. князь Януш Сангушко дав дозвіл на будівництво капуцинського монастиря. Автором проекту був архітектор Павло Антоні Фонтана (1696—1765 рр.), італієць за походженням. До монастирського ансамблю ввійшов костел і невеликий корпус келій, прибудований до нього. З опису 1816 р. відомо, що фасад храму прикрашали скульптури святих Франциска Асизького та Антонія Падуанського. У костелі було вісім дерев'яних розкішно оздоблених вівтарів: розіп'ятого Ісуса, Святої Трійці та святих Франциска, Фіделікса, Йозефа, Антонія, Фелікса й Тадеуша. Перед костелом розміщувався цвинтар, брукований каменем, посередині якого стояла колона з фігурою Пресвятої Діви Марії.

1830 р. після польського повстання монастир капуцинів зачинили. Тривалий час він стояв порожній, тільки 1865 р. за клопотанням графині Блудової будівлі передали Кирило-Мефодіївському братству.

1923 р. в будівлях монастиря розмістилася польська вчительська семінарія. 1931 р. церкву було зачинено, а в 1937—1938 рр. — знову перебудовано на костел. Після возз'єднання Західної України з УРСР у костелі влаштували спортивну залу, а в корпусах — педагогічне училище. Протягом Великої Вітчизняної війни тут по черзі розміщувалися шпиталь, гімназія, німецькі вчительські курси, наприкінці війни (на початку 1944 р.) — німецький табір, у якому відпочивали військові пілоти.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни в будівлях монастиря розташувалося педагогічне училище. Протягом 1956—1993 рр. у корпусах відкривалися різноманітні середні школи. 1994 р. було створено Острозький вищий колегіум, а в червні 1996 р. його перейменували в Острозьку академію.

Пам'ятники:

Пам'ятник Т. Г. Шевченку, 1963 р.: вул. Академічна, 6. Скульптор — Л. Безюк.

Пам'ятник князям Острозьким, 2000 р.: просп. Незалежності.

Музеї:

Державний історико-культурний заповідник: вул. Академічна, 5; тел. (03654) 2-26-56.

Режим роботи: 9:30—17:00, вихідний — понеділок.

Острозький краєзнавчий музей: вул. Академічна, 5; тел. (03654) 2-25-93, 3-03-87.

Режим роботи: 9:30—17:00, вихідний — понеділок. Плата за вхід: дорослі — 3 грн, діти — 1,5 грн; екскурсія: дорослі — 25 грн, діти — 12 грн.

Музей книжки та книгодрукування: вул. Папаніна, 7; тел. (03654) 2-32-71.

Режим роботи: 9:30—17:30, вихідний — понеділок. Плата за вхід: дорослі — 3 грн, діти — 1,5 грн.

с. Пляшева
(Радзивилівський р-н)

Уперше згадане в письмових пам'ятках під 1545 р. Неподалік від села в червні 1651 р. відбулася битва між селянсько-козацьким військом Б. Хмельницького й армією польського короля Яна Казимира, що ввійшла в історію як битва під Берестечком. Скінчилася вона поразкою селян і козаків, а Б. Хмельницький через зраду кримського хана Іслам-Гірея потрапив у полон.

Пам'ятки:

Державний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», 1991 р.: тел. (03633) 2-87-39, 2-87-27.

Режим роботи: 10:00—17:00, без вихідних.

Історико-культурний заповідник «Козацькі могили», 1910—1914 рр.

Георгіївська церква-мавзолей, мур із брамою, 1910—1914 рр.

Архітектор церкви — О. Щусєв, розпис художника І. Їжакевича. На нижньому поверсі церкви розташовується гробниця з останками козаків, що загинули в битві.

Миколаївська церква, 1630 р.

Унікальну дерев'яну церкву перенесли до Пляшевої з сусіднього с. Острів. У цій церкві перед битвою молився Б. Хмельницький із козаками.

смт Клевань *(Рівненський р-н)*

Розташоване на березі р. Стубла.

Перші згадки про селище датуються XV ст., коли воно (з 1458 р.) належало князеві Н. Чарторийському. 1475 р. на високому пагорбі князь збудував замок.

Пам'ятки:

Замок, 1475 р.

Розташований на місці давньоукраїнського городища над р. Стубла. Один з найдавніших у регіоні, тривалий час був захисною спорудою.

Церква Різдва Христового, 1777 р., ***дзвіниця***, 1844 р.

Благовіщенський костел, 1610—1630 рр., ***дзвіниця,*** 1630 р.

Костел є усипальницею князів Чарторийських.

смт Гоща *(Гощанський р-н)*

Розташоване на р. Горинь. Відоме з XIV ст., коли належало бояринові Кірдєєву. Наприкінці XIV ст. тут збудували замок, від якого до нашого часу зберігся лише фрагмент земляного валу.

Пам'ятки:

Парк, поч. XVIII ст.

Пам'ятник природи державного значення. Парк англійського стилю планування — алеї розходяться в боки від одного центру. Тут є дерева діаметром понад 2 м.

Михайлівська церква, 1632—1639 рр., і ***дзвіниця***: вул. Шевченка. Давню будівлю відрізняє нетрадиційна форма архітектури.

с. Межиріч *(Острозький р-н)*

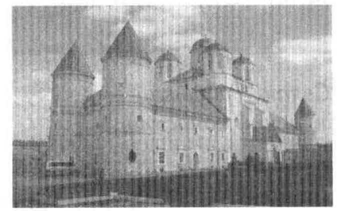
Розташоване на річках Вілія та Світенька.

Засноване в другій половині XIV ст. на місці давньоруського городища, від якого залишилися фрагменти земляних захисних валів. 1386 р. литовський князь Вітовт підтвердив грамотою право князя Ф. Острозького на володіння Межирічем. 1605 р. село здобуло Магдебурзьке право.

Пам'ятки:

Свято-Троїцький чоловічий монастир

Його історія починається з XV ст. Сьогодні на території монастиря можна побачити Троїцьку церкву (XV ст.), корпуси келій із баштами (1606—1610 рр.), південно-східний корпус (1606—1610 рр.), надбрамну дзвіницю (1610 р.), мури з наріжними баштами (1606—1610 рр.), земляні укріплення (XVI ст.), міську Заславську браму (XVI ст.). Троїцький монастир є одним з найвидатніших архітектурних ансамблів, зведених на території України.

Свято-Троїцький межиріцький чоловічий монастир

У монастирі зберігається багато давніх ікон, серед яких найцінніша — ікона Богоматері (XVI ст.).

с. Дермань *(Здолбунівський р-н)*

Найдавніші записи про селище — грамота від 1322 р., у якій князь Любарт Гедимінович, даруючи Луцькій соборній церкві Іоанна Богослова свої маєтності, згадує також Дермань.

До 1939 р. Дермань був одним селом, хоч насправді його ділили на Дермань панський і казенний.

1946 р. Дермань Перший волею чиновників дістав назву Устенське Перше, а Дермань Другий — Устенське Друге. 1991 р. селам

повернули історичні назви, тепер це Дермань Перший і Дермань Другий.

Пам'ятки:

Свято-Троїцький жіночий монастир

Уперше згадується 1499 р. у зв'язку з даруванням йому князем К. Острозьким рукописної книги «Повчання» з автографом. Керував монастирем упродовж 1575—1576 рр. першодрукар І. Федоров. 1602 р. тут було відкрито типографію, засновано духовну школу. Дерманський монастир славився величезною бібліотекою рукописів і видань давнього друку. З 1627 р. настоятелем монастиря став український письменник, філолог Мелетій Смотрицький (на території монастиря є його могила). На початку XVII ст. монастир був одним із центрів книгодрукування в Україні.

Свято-Троїцький жіночий монастир

Він був справжньою фортецею: розташований на вершині пагорба, оточений ставком, ровом із водою та болотистим лугом, мав кам'яні стіни завтовшки 1,5 м.

Сьогодні на території монастиря можна побачити такі пам'ятки давнини: будівлі XV ст. — надбрамна башта-дзвіниця, криниця, оборонний мур, Троїцька церква (XVII ст. — 1849 р.), корпус келій (XVII—XIX ст.), флігель із теплою церквою (1821 р.).

Сумська область

Обласний центр — м. Суми.

Адміністративно-територіальний поділ: 18 районів.

Область розташована в північно-східній частині України. На сході межує з Харківською, на півдні — з Полтавською, на заході — з Чернігівською областями. Порівняно з іншими регіонами, Сумська область має найбільшу частку кордонів із РФ — на півночі та в північно-східній частині вона межує з Брянською, Курською та Бєлгородською областями цієї держави.

Більша частина регіону лежить у Дніпровсько-Донецькій низовині, північна частина — в межах Воронезького масиву. Водними артеріями області є р. Десна та її лівий приток Сейм, а також річки Сула, Псел, Хорол.

Історія Сумщини щільно пов'язана з історією сусідніх російських територій.

IX—X ст. — територія сучасної області входила до складу Київської Русі.

XI—XIII ст. — Сумщина перебувала в складі Чернігівського та Сіверського князівств.

XIII—XIV ст. — край опинився під владою Золотої Орди, а в 60-ті рр. XIV ст. південно-західна частина регіону відійшла до Литви.

Протягом XVII—XVIII ст. область входила до складу Слобідської України. Саме в цей час починають засновуватися та зростати міста краю, зокрема й Суми. Тривалий час регіон «ділили» між іншими сусідами: з 1802 р. центральні й західні частини Сумщини перебували в складі Чернігівської області, Ромни та довкілля — у складі Полтавської губернії, східні райони сучасної Сумщини

з 1797 р. належали до Слобідсько-Української, а з 1835 р. — до Харківської губернії. Лише 10 січня 1939 р. Сумська область набула офіційного статусу та сучасних кордонів з адміністративним центром у м. Суми.

У регіоні видобуваються нафта й газ, розвинене машинобудування, виготовлення приладів для газової та нафтохімічної промисловості.

м. Суми

Історичні дослідження зараховують Суми до міст «подвійного призначення»: тут ховались утікачі від польсько-литовського гноблення та був пункт захисту південних і південно-західних кордонів Русі.

У літописах Філарета подана легенда про появу назви міста. За цими давніми записами, «біля річки Суми було знайдено три мисливські суми, та через них і названо місцевість із її річками». Дослідники уточнюють, що згідно з цим переказом можна пояснювати назву річок, але не самого міста. Мовляв, у давні часи воно називалося Суміним, тобто тим, що стоїть біля р. Суми. Хай там як, але славнозвісні три мисливські суми й сьогодні прикрашають герб міста.

За часів Київської Русі на землях сучасної Сумщини розташовувалося місто русичів, яке ототожнюють із літописним містом Липецьком. 1283 р. населення краю повстало проти татарських завойовників, але було розбите, після чого ця територія майже на чотири століття знелюдніла.

За літописами XVIII—XIX ст., м. Суми засновано 1652—1653 рр. Архівний документ 1655 р. повідомляє, що 100 вихідців із м. Ставища Білоцерківського полку на чолі з отаманом Герасимом Кондратьєвим дістали дозвіл оселитися на берегах р. Псел. У Сумах протягом 1652—1658 рр. було створено Сумський козацький полк, який зажив собі слави в боях із турками в 1677—1678 рр. Тутешня фортеця вважалась однією з найміцніших на Слобожанщині. Відомо, що з 80-х рр. XVII ст. у Сумах відливали гармати.

На межі XVIII—XIX ст. внаслідок ліквідації козацтва Сумський козацький полк було перетворено на гусарський, який знову прославився, тепер уже у війні 1812 р.

Сучасні Суми є промисловим та культурним містом.

Пам'ятки:

Свято-Воскресенський кафедральний собор, 1702 р.

Дзвіниця Воскресенської церкви, 1906 р.: пл. Незалежності, 19.

Має два яруси, нижчий — тепла, «зимова» церква. Належить до визначних пам'яток архітектури Слобожанщини, виконаних у стилі бароко. Сучасного вигляду собор набув після реставрації в 70-ті рр. XX ст. На його території розташовано відділ декоративно-ужиткового мистецтва художнього музею.

Свято-Воскресенський кафедральний собор

Спасо-Преображенський собор, 1776—1788 рр.: вул. Соборна, 31.

Собор було зведено на місці, де колись стояла дерев'яна церква. Його капітальна реконструкція відбувалася протягом 1882—1892 рр. Головна деталь архітектурної композиції — дзвіниця 56 м заввишки. Прикрасою собору є іконостас, виготовлений з малахіту та білого мармуру.

Ільїнська церква, 1836—1851 рр.: вул. Червоногвардійська, 10.

Зведена на штучному пагорбі. Була закладена 1836 р., але після пожежі 1839 р. будівництво припинялося на тривалий час.

Троїцький собор, 1901—1914 рр.: вул. Троїцька, 34.

Збудований у стилі класицизму з елементами бароко. Сьогодні приміщення собору використовують як зал органної й камерної музики обласної філармонії та як музей скульптури.

Пантелеймонівська церква, 1915 р.: вул. Роменська.

Збудована за проектом архітектора О. Щусєва в стилі псковсько-новгородської архітектури XII—XIII ст.

Альтанка, сер. XIX ст.: Театральна площа.

Невелика дерев'яна споруда — один із сучасних символів міста. Її діаметр становить 6 м, висота — 10 м. Альтанка зведена без жодного цвяха.

Садиба Асмолова, друга пол. XIX ст.: пл. Свердлова, 14.

Добре зберігся головний будинок садиби з дендропарком навколо.

Ансамбль будівель Кадетського корпусу, 1902 р.: вул. Кірова, 149.

До нього входять головний навчальний корпус, котельня, лазарет, будинок начальника корпусу, стайня, житлові корпуси тощо.

Музеї:

Сумський художній музей ім. Н. Онацького: пл. Червона, 1; тел. (0542) 22-04-81.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — п'ятниця. Плата за вхід: дітям — 1 грн, для дорослих — 2 грн; екскурсія: для дітей — 2 грн, для дорослих — 4 грн.

Створено 1920 р. з експонатів із приватних колекцій О. Гансена та інших мешканців міста й Сумщини. Будівля, де розміщено музей, зводилася на початку XX ст. архітектором Г. Шольцем як головний корпус Державного банку. Сьогодні в музеї зберігаються унікальні витвори живопису та декоративно-ужиткового мистецтва українських, російських і східноєвропейських майстрів.

Музей декоративно-ужиткового мистецтва: пл. Червона, 1; тел. (0542) 22-03-78.

Режим роботи: 10:00—16:00, вихідний — п'ятниця. Плата за вхід: дітям — 1 грн, для дорослих — 2 грн; екскурсія: для дітей — 2 грн, для дорослих — 4 грн.

Музей історії Сумського полку Слобідського козацтва: вул. Воскресенська, 2.

Серед експонатів музею — деревина з укріплень Сумської фортеці середини XVII ст., фрагменти зброї, листи, копії документів Сумського полку, речі козацького побуту тощо.

Сумський обласний краєзнавчий музей: вул. Кірова, 2; тел. (0542) 22-16-59.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — понеділок. Плата за вхід: дітям — 1,5 грн, для дорослих — 3 грн; екскурсія: для дітей — 3 грн, для дорослих — 6 грн.

Споруда, де розміщено музей, зведена 1886 р. як будинок Земської управи.

Будинок-музей А. Чехова: вул. Чехова, 79; тел. (0542) 25-11-96.

Музей розташовано в приміщенні колишньої садиби Линтварьових, будівництво якої розпочалося наприкінці XVIII ст. й було завершене 1820 р. Від величного маєтку з головним палацом, кількома флігелями та господарчими будівлями до нашого часу збереглися лише головний будинок та східний і західний флігелі. 1960 р. на будинку з'явилася меморіальна табличка з написом «У цьому будинку протягом 1888—1894 рр. жив і працював великий російський письменник А. П. Чехов», того ж таки року в західному флігелі було відкрито Будинок-музей письменника.

Дістати повне уявлення про велич маєтку досить важко, бо в другій половині XX ст. його територію було поділено навпіл вулицею Чехова.

Геологічний музей «Самоцвіти України»: вул. Фрунзе, 12; тел. (0542) 22-31-16.

Готелі:

«Хімік» («Інтурист»): вул. Псельська, 14; тел. (0542) 22-45-00, 22-00-93.

«Суми»: пл. Незалежності, 1; тел. (0542) 21-83-68, 21-82-02.

«Україна»: вул. Фрунзе, 1; тел. (0542) 22-25-20.

«Хімік»: вул. Харківська, 30/1; тел. (0542) 36-20-43, 21-68-81.

м. Путивль (Путивльський р-н)

Розташоване на р. Сейм, притоці р. Десни. Вперше згадується в Іпатіївському літописі (1146 р.) як фортеця на кордоні Київської Русі. У XII— на початку XIII ст. був столицею Новгород-Сіверських князів Ольговичів.

У «Слові о полку Ігоревім» є згадка про Путивль, на фортечних мурах якого плакала княгиня Ярославна, дожидаючи свого чоловіка з походу проти половців.

З 1356 р. місто входило до складу Литви, а з 1500 р. — до складу російських земель.

У XVIII — на початку XX ст. Путивль був повітовим містечком. З 1932 р. він перебував у складі Чернігівської, а з 1939 р. — у складі Сумської області.

Під час Великої Вітчизняної війни поблизу Путивля відбулося партизанське возз'єднання С. Ковпака і С. Руднєва.

Пам'ятки:

Мовчанський монастир, XVI — XIX ст.: вул. Щорса.

Зведений на верхів'ї присеймського пагорба.

Собор Різдва Богородиці, 1575 — 1585 рр.

Собор неодноразово перебудовувався — 1630 р., 1700 р., на початку XX ст. У підвалах розташовувався склад пороху, зброї та продуктів.

Церква Миколи Козацького, 1735 — 1770 рр.: вул. Першотравнева, 68.

Церква будувалася за кошти козаків міста. Зараз у ній створюється експозиція музею «Слова о полку Ігоревім».

Святодухів монастир

Святодухів монастир, 1617 — 1754 рр.: вул. К. Маркса, 45.

До ансамблю монастиря належать Святодухів (Спасо-Преображенський) собор, 1617 — 1693 рр.; Хрестовоздвиженська надбрамна церква-дзвіниця, 1697 — 1754 рр.; кам'яний мур із брамою XVII — XIX ст.

Пагорб «Городок»

Розташовується в давньому центрі Путивля. Під час археологічних розкопок у 1959 — 1961 рр. на його території знайдено фундамент і залишки кам'яного муру стародавнього храму.

Музеї:

Державний історико-культурний заповідник: вул. Радянська, 70; тел. (05442) 5-34-26, 5-12-66.

Режим роботи: 10:00 — 17:00. Вхід вільний.

Краєзнавчий музей: вул. Радянська, 72; тел. (05442) 9-15-93.

Режим роботи: 8:00 — 17:00. Плата за вхід: дітям — 1 грн, дорослим — 2 грн; екскурсія: для дітей — 2 грн, для дорослих — 4 грн.

Музей засновано 1918 р. художником П. М. Коренєвим, учнем Іллі Рєпіна. Сучасна колекція нараховує близько 15 тис. експонатів. Серед цікавих раритетів є привезені з Польщі тронне крісло самозванця Лжедмитрія та скульптура «Христос у темниці», Євангеліє московського друку, датоване 1618 р. дві шафи XVII ст., що належали гетьману Іванові Мазепі, тощо.

Музей партизанської слави «Спадщанський ліс»: вул. Радянська, 72; тел. (05422) 9-15-93.

м. Ромни (Роменський р-н)

Перша письмова згадка про місто датована 1096 р. У «Поученії» Володимира Мономаха та літописах зазначається, що фортецю Ромен було створено для захисту південних кордонів Київської Русі від половців. Від дня свого заснування Ромни входили до складу Сіверського князівства, у XIV ст. — до литовських володінь, з 1569 р. — до Речі Посполитої, з 1618 р., за Деулінським перемир'ям, — до Польщі, з 1654 р. — до земель Росії.

Під час Північної війни шведський король Карл XII розмістив у Ромнах свою штаб-квартиру.

З 1802 р. Ромни були містом Полтавської губернії, відомим, завдяки Іллінському ярмарку, як один з великих торговельних центрів Лівобережної України.

Пам'ятки:

Пам'ятник О. Деревській, 1982 р.: вул. Щучки, 57.

Робота скульптора О. Сипка та архітектора В. Миненка. Пам'ятник присвячено матері-героїні О. Деревській, котра під час Великої Вітчизняної війни врятувала та виховала 48 дітей-сиріт.

Святодухівський собор, перша пол. XVIII ст.: пл. Базарна, 15.

Собор розташовано в найвищій точці міста. Одна зі святинь храму — ікона Мадонни (худ. Г. Стеценко) — нині експонується в художньому музеї.

Василіївська церква, 1751—1780 рр.: пл. Базарна, 15.

Вознесенська церква з дзвіницею, 1795—1895 рр.: вул. Леніна, 16.

Комплекс будівель, 1824—1826 рр.: б-р Московський, 29.

До нього належать повітовий шпиталь, флігелі, головний корпус, огорожа з кордегардіями.

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Рози Люксембург, 12; тел. (05448) 2-30-05, 2-16-80.

Режим роботи: 8:00—17:00, вихідні — понеділок і субота. Плата за вхід: дітям — 0,4 грн, дорослим — 0,8 грн; екскурсія: для дітей — 0,8 грн, для дорослих — 1,6 грн.

Готелі:

«Орхідея»: вул. Луценка, 19; тел. (05448) 2-27-78.

«Ромни»: б-р Шевченка, 8; тел. (05448) 2-30-25.

м. Глухів *(Глухівський р-н)*

Розташоване на р. Есман. Уперше місто згадується в Іпатіївському літописі під 1152 р. Першими поселенцями тут були сіверяни, які ще в VI-VIII ст. заснували Глухівське городище. Пізніше місто входило до складу Золотої Орди, Литви, Речі Посполитої, Польщі.

1708 р. Глухів став столицею гетьманської Лівобережної України. Ще й досі збереглися залишки укріплень: Київські ворота та руїни мурів.

На початку XIX ст. Глухів стає повітовим містом. У розвитку його архітектури, культури й освіти значну роль відігравала родина Терещенків.

Пам'ятки:

Миколаївська церква, 1686—1693 рр.: вул. Соборна, 1.

Найдавніший пам'ятник архітектури в Глухові, створений майстром М. Єфимовим. У гетьманські часи біля церкви знаходився Радний майдан, на якому обирали гетьманів та вирішували різні державні питання.

Спасо-Преображенська церква, 1705—1765 рр.: вул. Спаська, 7.

Зведена на місці дерев'яної, зруйнованої пожежею 1848 р.

Свято-Анастасіївський кафедральний собор, 1884—1893 рр.: вул. Спаська, 2.

Спасо-Преображенська церква

Архітектор А. Гунн, стіни розписані братами Свидомськими. Іконостас із білого мармуру.

Вознесенська церква, 1767—1867 рр.: Вознесенське кладовище.

Садибний будинок А. Терещенка, 1866 р.: вул. Леніна, 47.

Будинок Дворянських зборів, 1811 р.: вул. Леніна, 80.

Навчальний комплекс: вул. Радянська, 24.

До його складу входять Гуманітарно-просвітницький комплекс (XIX ст.), Учительський інститут (1874 р.), навчальний корпус чоловічої гімназії (1898 р.), пансіон чоловічої гімназії (1898 р.).

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Леніна, 42; тел. (05444) 2-32-99.

Державний історико-культурний заповідник у Глухові: вул. Путивльська, 33; тел. (05444) 2-35-57.

м. Лебедин *(Лебединський р-н)*

Місто на березі р. Вільшанки. Засноване 1654 р. переселенцями з Правобережної України, що тікали від польської шляхти. Фортеця Лебедин була добре укріплена, мала 20 башт, які до цього часу не збереглися. Після Північної війни 1700—1721 рр. місто поступово занепадає. 1781 р. Лебедин отримав власний герб — лебедя на золотому тлі — та стає повітовим містом.

Пам'ятки:

Воскресенська церква, 1789 р.: вул. Кобижча, 181.

Унікальна дерев'яна споруда з вертикальною обшивкою. У 30-ті рр. XX ст. дзвіниця була знесена, збереглася лише основна хрестоподібна частина.

Вознесенська церква, 1858 р.: пл. Незалежності, 37.

Покровська церква, друга пол. XX ст.: вул. Р. Люксембург, 44.

Миколаївська церква, 1890-ті рр.: вул. Щербакова, 1.

Автор — В. Нємкін. Споруда поєднала в собі візантійський стиль та архітектуру ренесансу і є зразком «цегляного стилю»: із цегли вибудувано карнизи, арки тощо.

Вознесенська церква

Торговельні ряди, 1847 р.: пл. Інтернаціональна, 37-39.

Одноповерхові крамниці, ззовні — відкрита галерея з подвоєними колонами.

Музеї:

Художній музей: пл. Незалежності, 17; тел. (05445) 2-18-81.

м. Тростянець (Тростянецький р-н)

Розташоване на березі р. Боромля. Виникло в середині XVII ст. завдяки переселенню козаків і селян із Правобережної України на Слобожанщину після битви під Берестечком.

До 1765 р. Тростянець належав до Охтирського полку, пізніше — до Слобідсько-Української губернії, Харківського намісництва, з 1835 р. — до Харківської губернії. Тривалий час залишався селом, де єдиним великим будинком був маєток князів Голіциних.

Пам'ятки:

Руїни давньої фортеці «Круглий двір», 1749 р.

Споруда має ознаки фортеці з чотирма триповерховими наріжними вежами. Її використовували також для виступів кріпосних артистів балету й цирку. Уздовж стін навколо арени розміщувалися ложі для глядачів.

Урочище Нескучне: вул. Нескучанська, 5.

У XVIII—XIX ст. тут мешкала родина князів Голіциних. До нашого часу маєток не зберігся.

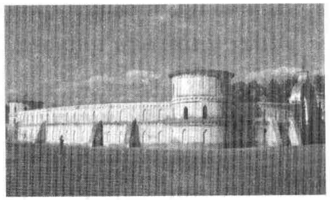
Вознесенська церква, 1903—1913 рр.: вул. Червоноармійська, 53.

Фасади прикрашено багатими рельєфами, 40-метрова дзвіниця являє собою справжній витвір каменярського мистецтва.

Благовіщенська церква, 1744—1750 рр.: вул. Горького.

Одна з найдавніших кам'яних будівель міста в стилі раннього класицизму з елементами бароко.

Садиба Л. Кеніга, XVIII—XIX ст.: вул. Миру, 14, 16, 20.

Фортеця «Круглий двір»

Готелі:

«***Дельфін***»: вул. 1-го Травня, 32; тел. (055458) 2-23-52.

м. Охтирка (Охтирський р-н)

Забудова міста почалася на місці давньослов'янського городища зі створення охоронного острогу на лівому березі р. Ворскла в середині XVII ст.

Охтирка тривалий час була важливим стратегічним пунктом на південно-східному кордоні Росії.

1718 р. тут відкривається перша в Росії тютюнова мануфактура, їй було приписано 50 десятин землі та кілька сіл. Проте мануфактура виявилася нерентабельною, і 1727 р. її продали приватним особам. У другій половині XVIII ст. місто остаточно занепало.

Ансамбль Покровського собору

Пам'ятки:

Ансамбль Покровського собору, 1753—1825 рр.: вул. Пушкінська, 1.

Проект розробляв відомий архітектор В. Растреллі. До складу ансамблю входять: Покровський собор (1753—1768 рр.), Введенська церква-дзвіниця (1784 р.), Церква Різдва Христового (1825 р.).

Георгіївська церква, 1908 р.: вул. Київська.

Донині приміщення храму використовувалося як склади.

Михайлівська церква, 1884 р.: вул. Фрунзе.

Музеї:

Краєзнавчий музей: вул. Жовтнева, 10; тел. (05446) 2-46-33, 2-36-55.

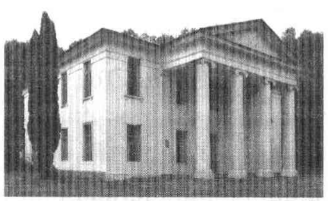
смт Буймерівка *(Охтирський р-н)*

У цьому невеличкому селищі, серед столітнього лісу на березі р. Ворскла, розташовано єдиний в Україні ***сосновий spa-курорт***.

Згідно з переписом 1723 року, Буймерівкою володіли нащадки полковника Охтирського козацького полку, поміщика Івана Буймера.

смт Хотінь *(Сумський р-н)*

Селище було засноване в XVII ст. Відоме завдяки маєтку графа Камбурлея, закладеного ще в кінці XVIII—на початку XIX ст.

Маєток графа Камбурлея

Садиба та флігелі збудовано за проектом архітектора Дж. Кваренгі в стилі класицизму. Свого часу тут гостювали видатні діячі культури: художники І. Крамской, Г. Нарбут, Ф. Васильєв, історик М. Карамзін та ін.

Пам'ятки:

Маєток графа Камбурлея, кін. XVIII—поч. XIX ст.

1918 р. під час пожежі палац згорів, до сьогодні збереглися лише флігелі та парк.

с. Бочечки *(Конотопський р-н)*

Єдиною памяткою історії, яка збереглася до наших днів, є ***садиба княгині Львової***, збудована 1745—1783 рр. На її території розташовано парк (1745 р.) і величний палац (1783 р.).

с. Волокитине *(Путивльський р-н)*

Перша писемна згадка датується 1684 р. Протягом 1839—1861 рр. у маєтку поміщика Міклашевського працював порцеляновий завод, який прославив край далеко за межами України. Вироби з волокитинської порцеляни зараз зберігаються в музеях Сум, Харкова, Києва, Москви, Санкт-Петербурга, Варшави, Парижа, Будапешта.

У 50-ті рр. XX ст. маєток Міклашевського, де був унікальний пам'ятник архітектури — ***Покровська церква***, оздоблена порцеляною, знищили. Збереглися лише Золоті ворота Покровської церкви, старий фундамент і мальовничий парк (1829—1830 рр.).

Поблизу села є чимало археологічних пам'яток, зокрема величезний ***курганний могильник сіверян*** (VIII—X ст.).

с. Гамаліївка *(Шосткинський р-н)*

Відоме завдяки ***Гамаліївському (Харлампіївому) монастирю***, заснованому 1702 р. як фортечне укріплення.

До монастирського ансамблю належать шестиколонний Собор Різдва Богородиці (1714—1735 рр.), Харлампіївська тепла церква (1714 р.), корпус келій (1714—1834 рр.). На території монастиря також зберігаються білокам'яні надгробки гетьмана Івана Скоропадського та його дружини.

Архітектурна спадщина України не має аналогів ансамблю Гамаліївського монастиря.

с. Кулішівка *(Недригайлівський р-н)*

Невеличке село прославилося тим, що 1841 р. тут було встановлено перший у світі ***пам'ятник мамонтові***, присвячений знахідці скелету цієї доісторичної тварини. На пам'ятнику зроблено напис: «На семъ месте въ 1839 году открытъ остов Elephans Momonthus».

Сама подія сталася в присутності тогочасного господаря тутешніх земель — графа Юрія Олександровича Головкіна, який потім і наказав її вшанувати. Скелет легендарного українського мамонта було подаровано зоологічному кабінету Харківського університету.

с. Куянівка *(Білопільський р-н)*

Можливо, назва села походить від поширеного в цій місцевості прізвища Куян (у перекладі з тюркської «заєць»).

На території села розташована ***садиба Куколь-Яновських*** (XVIII—XIX ст.), яка є перлиною Куянівки. До неї належать садибний будинок (1812—1814 рр.), парк кінця XVIII ст., церква св. Іоанна Воїна (1812 р.).

с. Межиріч *(Лебединський р-н)*

Засноване 1642 р. З 1658 р. постав містом козацької сотні Сумського Слобідського полку. Перлиною цього села є ***Успенська церква***, побудована за кресленнями Л. Білоуса — архімандрита Києво-Печерської лаври (1759—1775 рр.).

с. Пирогівка *(Шосткинський р-н)*

Поблизу села знайдено два поселення епохи неоліту, IV—III тис. до н. е.

Відоме завдяки дерев'яній ***Покровській церкві***, збудованій 1777 р., та ***дзвіниці*** Покровської церкви (кін. XVIII ст.), яка являє собою унікальну хрестоподібну дерев'яну споруду.

Тернопільська область

Обласний центр — м. Тернопіль.

Адміністративно-територіальний поділ: 17 районів.

Розташована в західній частині України. Межує на півночі — з Рівненською, на північному заході та заході — з Львівською й Івано-Франківською, на півдні — з Чернівецькою (кордон по р. Дністер) і на сході — з Хмельницькою областями. Тернопільщина міститься на Подільській височині, східна частина — на горбистих рівнинах Малого Полісся.

На її території найпоширенішими є лісостепові ландшафти. На півночі та сході області простягнулися гори Вороняки, Кременецькі й Медобори (Товтри), на заході почасти — Гологори. Середня висота поверхні рельєфу цього краю становить 326 м над рівнем моря. Після Карпат і Криму Тернопільщина є найвищою частиною території України.

На Тернопільщині відбулися такі важливі в українській історії битви, як облога Збаража та переможна Зборівська битва (1649 р.) між козаками й поляками, бої під г. Лисоня (1916 р.) і с. Конюхи (1917 р.) між австро-угорською й російською арміями, битва за Тернопіль (1944 р.).

Унаслідок політичних подій в історії нашої держави, що призводили до поділу її земель, ця західноукраїнська область із XVI ст., підпадала під владу Литви (1349—1772 рр.), Австрії (1772—1918 рр.), Росії (1809—1815 рр.), Польщі (1918—1939 рр.), Радянської імперії (1939—1991 рр.).

Тернопільська область утворена 4 грудня 1939 р.

м. Тернопіль

Розташоване по обидва береги р. Серет.

Уперше згадується 1540 р., коли польський король Сигізмунд I видав коронному гетьману Янові Тарновському грамоту на володіння містом з умовою спорудити в ньому замок для охорони південно-східних кордонів королівства. У цей час почалося будування замку й загати на р. Серет, унаслідок чого утворився Тернопільський став. Навколо замку стало розвиватися місто, яке 1548 р. отримало Магдебурзьке право. 1550 р. місту було надано привілей, за яким купці, що їхали з Галича, Коломиї та Коропця до Кременця й інших міст, мусили були проїжджати через Тернопіль і платити мито на його розвиток. Тернопіль став значним торговим центром. Після турецького нашестя 1672 р. замок лежав у руїнах. Через Тернопіль проходив визвольний шлях козаків Богдана Хмельницького, які боролися проти польської шляхти. 1772 р., після першого поділу Польщі, місто перейшло під владу Австрії, тоді ж його новий власник граф Ф. Коритовський переробив замок на палац. 1870 р. збудовано залізницю Львів — Тернопіль.

Костел монастиря домініканців

На початку XX ст. населення Тернополя активно підтримувало визвольний рух, вливаючись у ряди Українських січових стрільців. 1918 р. після розпаду Австро-Угорщини мешканці міста стали на захист Західноукраїнської Народної Республіки. З 21 листопада 1918 р. Тернопіль був столицею цієї держави, тут розмістився її Державний Секретаріат, який потім перебрався до Івано-Франківська.

Пам'ятки:

Старий замок, 1540 р.: вул. Замкова, 12.

Здвиженська церква, XVI—XVII ст.: вул. Над Ставом, 16.

Церква Воскресіння Христового, 1602—1608 рр.: вул. Руська, 22.

Костел монастиря домініканців, 1749—1779 рр.: вул. Гетьмана Сагайдачного.

Музеї:

Тернопільський історико-меморіальний музей політичних в'язнів: вул. Коперніка, 1; тел. (0352) 22-54-76.

Тернопільський обласний краєзнавчий музей: майд. Мистецтв, 3; тел. (0352) 22-44-77.

Графік роботи: 10:00—18:00, вихідні — понеділок, середа.

Тернопільський обласний художній музей: вул. Крушельницької, 1; тел. (0352) 22-80-72, 25-48-40.

Готелі:

«Галичина»: вул. Чумацька, 1а; тел. (0352) 53-35-95, 53-39-51.

«Тернопіль»: вул. Замкова, 14; тел. (0352) 22-43-97, 43-00-21.

«Вокзальний»: майд. Привокзальний, 1, тел. (0352) 27-23-60, 22-10-63.

м. Бережани *(Бережанський р-н)*

Розташоване на р. Золота Липа.

Перша згадка датується 1375 р. 1530 р. Бережанам надано Магдебурзьке право, й водночас вони переходять у власність родини Сенявських. Тим часом тут будують замок. 1589 р. він витримав тривалу татарську облогу. У XVII ст. замок вистояв проти численних татарських нападів. Тільки козацькому війську під командуванням Максима Кривоноса 1651 р. вдалося захопити місто й замок. 1655 р. козаки знову ввійшли в Бережани, але вже не змогли захопити твердиню. 1655 р., скориставшись замерзлими болотами та рукавами р. Золотої Липи, замком заволоділи шведські війська. У 1672—1676 рр. татари спалили зборівський, золочівський та бучацький замки, але перед бережанським відступили. У XVIII ст. у місті перебував керівник антиавстрійського повстання в Угорщині князь Ференц Ракоці. Протягом XVIII—XIX ст. бережанський замок почав зане-

падати. Бойові дії в період Першої світової війни поглибили процес його руйнації.

З 1999 р. бережанський замок зараховано до архітектурних об'єктів України, що підлягають відновленню.

Пам'ятки:

Ратуша, 1811 р.: пл. Ринок, 1.

Троїцький собор, 1768 р.: пл. Ринок.

Дерев'яна Миколаївська церква: вул. Шевченка.

Замок, 1554 р.: вул. І. Франка.

Троїцький замковий костел-усипальниця, 1554 р.: вул. І. Франка.

Костел Різдва Діви Марії, 1600 р.: вул. Лепких, 1.

Миколаївський костел монастиря бернардинів, 1630—1683 рр.: вул. Ковського, 1.

Музеї:

Музей Богдана Лепкого: пл. Ринок, 1; тел. (03548) 2-21-86.
Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — середа.

Музей книги: пл. Ринок, 1; тел. (03548) 2-44-35.
Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — середа.

Музей переслідуваної церкви: пл. Ринок, 1; тел. (03548) 2-41-04.
Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — середа.

Краєзнавчий музей: пл. Ринок, 1; тел. (03548) 2-18-79.
Режим роботи: 10:00—18:00, вихідний — середа.

Готелі:

«Золота липа»: пл. Ринок, 5; тел. (03548) 2-13-76.

м. Борщів *(Борщівський р-н)*

Перша письмова згадка датується 1456 р. Назва міста походить від слова «борщівник» — назви трав'янистої рослини, молоде листя та стебла якої вживають у їжу. 1629 р. місто здобуло Магдебурзьке право. На початку XVII ст. для захисту від ординців тут було споруджено замок. Його руйнували й відновлювали кілька разів. На

початку XVIII ст., коли зникла загроза нападу, замок перебудували на палац, але до наших днів він не зберігся.

У XVI—XVII ст. Борщевом володіли магнати Єжи та Марцін Дидинські. 1655 р. в місто вступили козаки під проводом Б. Хмельницького. З 1672 р. протягом 27 років у Борщеві хазяйнували турки. 1744 р. тут побував Олекса Довбуш, за наругу над сім'єю місцевих селян він покарав тогочасного власника міста, полковника коронного війська К. Злотницького. 1712 р. Борщів був приєднаний до Австрійської монархії.

У 1809—1815 рр. місто, згідно із Шенбрунським миром, перебувало під владою царської Росії. 1882 р. запрацював тютюново-ферментаційний завод, почалося масове вирощування тютюну, який переробляли на фабриці в Ягільниці. У 1914—1917 рр. у Борщеві перебували російські війська. 1918 р. на цих теренах проголосили Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР). 1939 р. в місто ввійшли частини Червоної армії.

Пам'ятки:

Костел, 1763 р.

Музеї:

Борщівський обласний краєзнавчий музей: вул. Шевченка, 9; тел. (03541) 2-16-92.

Режим роботи: 9:00—18:00, перерва 13:00—14:00, вихідні — середа, субота.

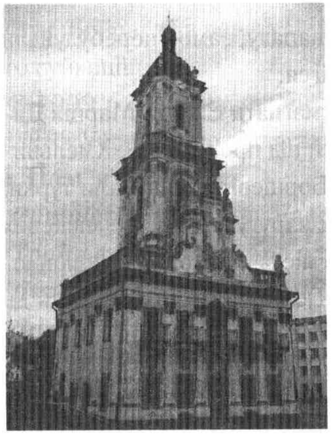
Готелі:

«У Лесі»: вул. Об'їзна, 2; тел. (03541) 2-18-25, 2-18-51.

м. Бучач *(Бучацький р-н)*

Розташоване на берегах р. Стрипа.

Назва походить від старослов'янського слова «буча», себто «вода напровесні, бистрина та глибінь», що досить точно відображає характер річки. На території Бучача було давнє слов'янське поселення, що до 1340 р. входило до складу Галицько-Волинського князівства.

Ратуша

Перша письмова згадка про Бучач стосується 1397 р., тоді він належав литовським магнатам Бучацьким. 1515 р. місто дістало Магдебурзьке право. 1580 р. було закінчено будівництво замку, під стінами якого не раз велися бої. 1648 р. замком заволоділо козацьке військо. 1655 і 1667 рр. фортецю намагалися захопити кримські татари, але зазнали невдачі. Відступаючи, вони спалили місто. 1672 р. гетьман Петро Дорошенко разом із турецьким султаном Мохаммедом IV відбили Бучач у поляків. 18 жовтня 1672 р. в місті під деревом Золота Липа було підписано мирну угоду між Туреччиною та Польщею, кордон між якими проліг по р. Стрипа. Окупація Бучача турками тривала 11 років. У листопаді 1683 р. поляки перемогли турків під Віднем, і статті Бучацького договору втратили силу. 1772 р., після першого поділу Польщі, Бучач відійшов до Австро-Угорщини. У 1809—1815 рр. місто належало Росії. Прокладення 1884 р. залізниці Станіславів — Бучач — Ярмолинці спричинило пожвавлення промисловості й торгівлі. У XIX ст. Бучач славився ткацькими виробами та килимами. Під час Першої світової війни в межиріччі Серету й Стрипи проходила лінія фронту. У 1914—1917 рр. тут стояла російська армія, коли місто знову відвоювали австро-німецькі війська.

1918 р. була створена Західноукраїнська Народна Республіка. У грудні 1918 р. Директорія УНР заарештувала митрополита Київського Антонія та єпископа Житомирського Євлогія й вислала їх до Бучача. Владик помістили в монастирі василіан, де вони перебували до травня 1919 р.

Сьогодні в Бучачі діють сирзавод, цукровий, мальтозний заводи, комбінати хлібопродуктів і виробничо-консервний, механічний завод «Астрон» та ливарно-механічний «Квант». Працюють гімназії та ліцеї, ПТУ й агроколедж, інститут менеджменту й аудиту.

Пам'ятки:

Ратуша, 1750 р.: майд. Волі.

Замок, XIV ст.: вул. Замкова, 12.

Василіанський монастир, 1753—1770 рр.: вул. Міцкевича, 19.

Покровська церква, 1755—1764 рр.: вул. Галицька, 23.

Церква св. Миколи, 1610 р.: вул. Св. Миколая, 8.

Костел Успіння Діви Марії, 1763 р.: вул. Ковпака, 2.

Музеї:

Бучацький районний краєзнавчий музей: вул. Галицька, 52; тел. (03544) 2-13-67.

м. Заліщики *(Заліщицький р-н)*

Назва походить від місця проживання перших поселенців — «за лісом». Перші письмові згадки належать до 1340 р. Спочатку місто називалося Залісся, у XVI ст. — Залісще. Теперішня назва зафіксована після 1578 р.

1766 р. Заліщикам було надане Магдебурзьке право, а 1774 р. — статус повітового міста. За часів Польщі ці землі перейшли у власність до краківського каштеляна Станіслава Августа Понятовського. Місто славилося на все Поділля чудовими народними майстрами: килимарями, гончарями, різьбярами.

1918 р., після створення Західноукраїнської Народної Республіки, багато жителів міста й повіту вступили до Української Галицької армії. На початку червня 1919 р. Заліщики на кілька днів стали столицею Західноукраїнської Народної Республіки — тут перебував її уряд. 1939 р., після нападу Німеччини на Польщу, деякий час тут містився польський уряд, який після вступу у війну Радянського Союзу евакуювався через Румунію до Англії. У середині XX ст. Заліщики були досить відомим курортом: увагу туристів привертав чудовий клімат і краєвиди.

Окрасою міста є заснований у XIX ст. парк над Дністром, де зберігся палац баронів Бруницьких (тепер лікарня), 1831 р. перебудований у стилі ампір із мисливського палацу.

Музеї:

Заліщицький районний краєзнавчий музей: вул. Українська, 6; тел. (03554) 2-20-44.

Режим роботи: 9:00—18:00, перерва — 13:00—14:00.

Готелі:

«Старі Заліщики»: вул. С. Бандери, 21; тел. (03554) 2-13-03, 4-31-54.

м. Збараж (Збаразький р-н)

Уперше згадується в літописах під 1211 р. 1474 р. під стіни міста підійшла татарська орда, захисники Збаража не підкорилися — згоріли разом із фортецею. Ще раз татари зруйнували місто 1598 р. Тоді воно належало панові Збаразькому, який не мав спадкоємців, тому з 1636 р. місто переходить у власність родини Вишневецьких.

Найбільше Збараж відомий подіями Українсько-польської війни 1648—1657 рр. 1707 р. в Збаразькому замку побували український гетьман Іван Мазепа й російський цар Петро І. Протягом 1810—1815 рр. Збараж належав Росії, з 1815 р. — Австрії. 1906 р. завершилося будівництво залізничної колії Тернопіль — Збараж, що позитивно вплинуло на розвиток господарства й торгівлі міста й повіту.

Успенська церква

1920 р. Збаражчину окупували війська більшовицької Росії, а з 1921 до 1939 рр. вона була в складі Польщі. 28 жовтня 1939 р. Українські народні збори у Львові ухвалили маніфест про возз'єднання Західної України з Радянською Україною. У липні 1941 р. Збараж захопили німецькі війська. Лише 6 березня 1944 р. місто було звільнене від фашистів.

1994 р. в Збаражі було створено державний історико-архітектурний заповідник.

Пам'ятки:

Замок, 1631 р.: вул. Морозенка, 28.

Бернардинський монастир, 1627 р.: вул. Незалежності, 8.

Музеї:

Національний заповідник «Замки Тернопілля»: вул. Б. Хмельницького, 18; тел. (03550) 2-34-49, 2-31-15.

м. Кременець (Кременецький р-н)

Уперше згадується 1226 р., коли тогочасний володар замку Мстислав Удатний ущент розбив під містом війська угорського короля Андрія II. Узимку 1240—1241 рр. хан Батий з великою монгольською ордою підійшов до Кременця, але не зміг його захопити. 1255 р. війська Данила Галицького розбили під містом загони татарського хана Куремси. Проте вже 1259 р. рідному братові Данила — руському князю Василькові довелося знищити фортецю в Кременці за умовами угоди з ханом Бурундаєм. Укріплення було відбудоване лише за правління Мстислава Даниловича наприкінці XIII ст. 1431 р. містечко дістало Магдебурзьке право. 1536 р. польський король Сигізмунд І передав Кременецький замок із селами своїй дружині Боні Сфорці, на честь якої названо замкову гору. 1648 р. козацький полковник Максим Кривоніс підійшов із військом до Кременецького замку й узяв його в облогу. У жовтні, після шеститижневої облоги з тривалими запеклими боями, твердиню було здобуто, польський гарнізон взято в полон, а замок повністю зруйновано. Відтоді Кременецька фортеця вже не відбудовувалася. Боротьба з загарбниками не припинялася. 1734 р. в місті сталася збройна сутичка гайдамакого загону числом 1500 осіб під орудою Берлана з польсько-шляхетськими військами. Повстанці розправилися з панами та ксьондзами. Хоча цей виступ був жорстоко придушений, однак залишив помітний слід у визвольній боротьбі.

1793 р. Кременець відійшов до Росії і з 1795 р. став повітовим містом Волинської губернії. 1819 р. в Кременці створено ліцей — вищий навчальний заклад, що за програмою прирівнювався до Вілен-

ського університету. Ліцей мав велику бібліотеку — понад 50 000 томів. На її базі 1834 р. створений Київський університет. У Кременці народився великий польський поет і демократ Юліуш Словацький (1809—1849). У місті в різні часи побувало багато відомих людей: Т. Шевченко, Ф. Ліст, М. Пржевальський, М. Коцюбинський, Леся Українка.

У липні 1919 р. Польща окупувала Західну Україну. 21 липня Кременець був звільнений. За Ризьким мирним договором кордон між Радянським Союзом і Польщею проліг по річках Збруч та Горинь, і Кременець залишився в складі Радянського Союзу. На початку липня 1941 р. місто зазнало фашистської окупації, під час якої тут створили єврейське гетто, спалене 1942 р.

Пам'ятки:

Замок (руїни), IX—XVI ст.: вул. Замкова.

Ансамбль колегіуму, 1731—1743 рр.: вул. Ліцейна, 1.

Ансамбль колегіуму

Францисканський монастир, 1636 р.: вул. Шевченка, 57.

Житловий будинок «Близнята», XVIII ст.: вул. Медова, 1.

Богоявленський монастир, 1760-ті рр.: вул. Шевченка, 90.

П'ятницьке козацьке кладовище XVII ст.

Музеї:

Будинок-музей Ю. Словацького: вул. Словацького, 16; тел. (03546) 2-24-97.

Графік роботи: 10:00—17:00. Плата за вхід — 3 грн; екскурсія — 10 грн.

Кременецький краєзнавчий музей: вул. Т. Шевченка, 90; тел. (03546) 2-27-38.

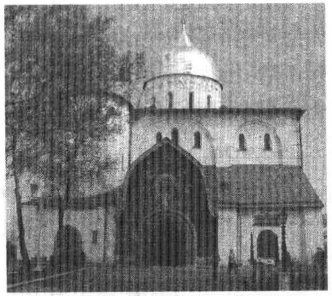
Графік роботи: 10:00—17:00.

Готелі:

«Омета»: вул. 107-ої Кременецької дивізії; тел. (03546) 2-60-47.

м. Почаїв *(Кременецький р-н)*

Історія містечка пов'язана з виникненням монастиря. У 1240—1241 рр., рятуючись від татаро-монголів, у цьому краї з'явилися перші ченці й оселилися в природній печері Почаївської гори. Вони звели тут невелику дерев'яну церкву Успіння. Саме тоді, за легендою, об'явилася ченцям Богоматір у вогняному стовпі над Почаївською горою, і на одній зі скель залишився відбиток її стопи. У XVI ст. власниця цих земель поміщиця А. Гойська передала монастирю чудотворну ікону, подаровану їй грецьким митрополитом. У XVIII ст. на кошти М. Потоцького було побудовано головну окрасу Лаври — Успенський собор.

Троїцький собор

Сьогодні це місце паломництва православних християн.

Пам'ятки:

Успенський собор, 1783 р.: пл. Возз'єднання.

Троїцький собор, 1912 р.: пл. Возз'єднання.

Монастирські келії, 1771—1780 рр.: пл. Возз'єднання.

Архієрейський будинок, 1825 р.: пл. Возз'єднання.

Дзвіниця, 1861 р.: пл. Возз'єднання.

Надбрамний корпус, 1835 р.: пл. Возз'єднання.

Всесвятська церква, 1773 р., ***цвинтар***.

Готелі:

Гуртожиток Почаївської лаври: пл. Возз'єднання, 8; тел. (03546) 6-16-56.

м. Скалат *(Підволочиський р-н)*

Розташоване на березі р. Гнила.

Поселення відоме з 1512 р., Магдебурзьке право дістало 1600 р. 1630 р. польський мечник Кшиштоф Віхровський побудував у місті замок, яким 1648 р. оволоділи загони повстанців. 1652 р. фортеця не витримала натиску військ Богдана Хмельницького. 1672 р. під час нападу турків вона була сильно зруйнована та втратила свої оборонні функції. Наприкінці XVII ст. новий власник замку Ян Фірлей перебудував його та використовував як своє житло.

Наприкінці XIX ст. на кошти графа Ростовського архітектор Т. Талевський відреставрував башти замку в неоготичному стилі. У 60-х рр. XX ст. було проведено консервацію будівлі.

Пам'ятки:

Замок, 1630 р.

Церква Преображення Господнього, 1872 р.

Костел св. Анни, XX ст.

м. Теребовля *(Теребовлянський р-н)*

Розташоване над р. Гнізна.

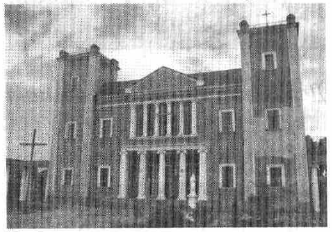
Перша згадка належить до 1097 р., коли тут правив князь Василько. У міжусобній боротьбі між київськими князями Василька осліпили, але це не завадило йому ще довго та справедливо керувати краєм. По смерті Василька Теребовля втратила своє значення як столиця, а 1139 р. вона як князівство ввійшла до Галицької держави.

1340 р. польський король Казимир Великий захопив Галичину, здобувши і Теребовлю. Тут він збудував власну фортецю. 1389 р. місто дістало Магдебурзьке право. У 1415—1429 рр. король Ягайло

нагородив свого слугу Бартоша з Теребовлі й дозволив йому закласти під замковою горою нове місто. 1534 р. каштелян Тенчинський збудував новий замок, бо старий був зруйнований через постійні облоги. 1575 р. на Теребовлю знову нападали татари. 1594 р. замок, не пошкодивши, взяв Северин Наливайко. Протягом 20 років, починаючи з 1605 р., татари 15 разів нападали на Теребовлю. 1650 р. фортеця витримала 10-денну облогу козаків, а через рік — 9-тижневу: тоді козаки допомагали татарам у боротьбі проти поляків. 1672 р. укріплення знову захопили козаки. Восени 1675 р. турки й татари обложили Теребовлю на два тижні. Дізнавшись, що замок готують до здачі, дружина міського старости Хржановського Софія підняла військо на оборону, й укріплення витримало облогу. На честь цієї хороброї жінки складали вірші, художники писали її портрети. Проте, повертаючись назад 1688 р., турки остаточно зруйнували замок. Відтоді його не відновлювали.

У 1772—1918 рр. Теребовля входила до складу Австро-Угорщини. У 1918—1919 рр. на цих землях проголосили ЗУНР, пізніше (до 1939 р.) містечко було повітовим у складі Польщі. 1939 р. Теребовля була приєднана до Радянської України.

Сьогодні Теребовлю часто відвідують туристи, особливо з Польщі. Саме польське туристично-краєзнавче товариство реставрувало замок 1939 р., про що свідчать таблички, вмуровані в стіну будівлі. Найбільші підприємства міста — фабрика ялинкових прикрас, взуттєва фабрика, завод сухого знежиреного молока.

Костел свв. апп. Петра і Павла

Пам'ятки:

Замок (руїни), 1631 р.: вул. Підзамче.

Церква св. Миколи, кін. XVI ст.: вул. князя Василька.

Монастир кармелітів, 1635 р.: вул. Шевченка, 3.

Костел свв. апп. Петра і Павла, 1927 р.: вул. князя Василька.

Музеї:

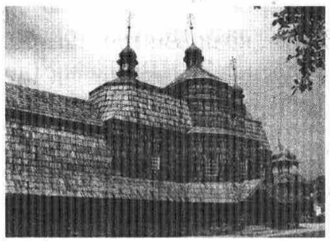
Теребовлянський районний краєзнавчий музей: вул. Шевченка, 26; тел. (03551) 2-10-64.

Режим роботи: 9:00—17:30, вихідні — середа, неділя.

м. Чортків *(Чортківський р-н)*

Розташоване над р. Серет. Уважають, що назва міста походить від Чортової долини, яка була відома задовго до появи тут поселення.

Перші відомості сягають 1522 р. З кінця XI ст. до 1144 р. ці землі перебували в складі Галицького, Галицько-Волинського й Теребовлянського князівств, а 1387 р. опинилися під владою Речі Посполитої. Чортків дістав Магдебурзьке право 1522 р. Першим власником міста був магнат Єжи Чартковський, саме він побудував тут свій замок. 1610 р. новий власник міста, Станіслав Гольський, звів фортецю на березі Серету.

Дерев'яна церква Вознесіння

1655 р., під час визвольної війни українського народу, в замку було оточено польські війська на чолі з тодішнім володарем міста П. Потоцьким. Після нетривалого штурму козаки оволоділи Чортковом і взяли Потоцького в полон. 1672 р. ці землі захопили турки й панували тут 11 років. Замок став резиденцією субпаші Чортківської нахілії Кам'янецького еялету Подільського пашалику. Після цього Польща знов утвердила своє панування до 1772 р., коли Чортків увійшов до складу Австрійської імперії. Наприкінці XVIII ст. місто стало власністю родини Садовських. 1863 р. у замку розмістили в'язницю. Наприкінці XIX ст. останнім власником Чорткова був Гієронім Садовський, який передав споруду польському жіночому монастирю сестер-кармеліток.

На початку XX ст. Подільське туристично-краєзнавче товариство провело наукову консервацію замку.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Вознесіння, 1717 р.: вул. Ломоносова.

Дерев'яна Успенська церква, 1635 р.: вул. Котовського.

Замок Гольських, 1610 р.: вул. Замкова.

Стара синагога, 1680 р.

Нова синагога, 1909 р.

Музеї:

Чортківський районний краєзнавчий музей: вул. Зелена, 3; тел. (03552) 2-35-62.

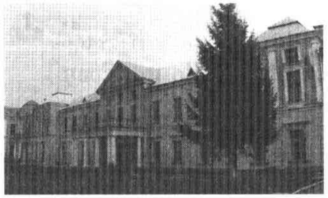
Режим роботи: 9:00—18:00, вихідні — середа, неділя.

Готелі:

«Авіаносець»: вул. Незалежності; тел. (3552) 2-18-30.

смт Вишнівець *(Збаразький р-н)*

Перша писемна згадка датується 1395 р., коли Дмитро Корибут збудував тут укріплений замок. 1494 р. князь Михайло Вишневецький зводить новий замок на лівому березі р. Горинь. Відтоді селище стало родовим гніздом роду князів Вишневецьких. Тут народився князь Дмитро Вишневецький — Байда, перший гетьман України, легендарний засновник козацької дружини на о. Мала Хортиця (1550 р.), що стала прототипом Запорозької Січі на дніпровських порогах. 1640 р. Ярема Вишневецький розпочав будівництво великого замку, модернізував замкові укріплення і звів оборонний монастир кармелітів, який входив у єдину оборонну систему замку. У XVIII ст. поруч із фортецею князь Михайло Серватій збудував прекрасну споруду-палац на зразок французьких і розкішно її прикрасив. 1744 р. маєток перейшов у власність графів Мнішеків. Вони оздобили палац коштовними меблями, дорогоцінними люстрами, скульптурами, картинами. 1846 р. селище відвідав Т. Шевченко, а 1848 р. — Оноре де Бальзак. Значних утрат вишнівецький палац зазнав під час Першої та Другої світових воєн, а велика пожежа 1944 р. завдала йому нищівного удару. 1960 р. комплекс було відбудовано.

Палац Вишневецьких

З 2005 р. Вишнівець увійшов до Національного заповідника «Замки Тернопілля».

Пам'ятки:

Палац Вишневецьких, 1720 р.

Церква Вознесіння Господнього, 1530 р.

Парк, XVIII—XIX ст.

Михайлівська церква, 1726 р.

Музеї:

Національний заповідник «Замки Тернопілля»: тел. (03550) 3-12-34

Замок-палац князів Вишневецьких.

смт Заложці (Зборівський р-н)

Розташоване на р. Серет.

Перша письмова згадка датується 1441 р., коли польський король Владислав Варненчик надав його Яну з Сієнни. Після смерті Яна 1511 р. маєток переходить до його дочки Ядвіги, дружини польського воєводи М. Каменецького. Саме з його іменем пов'язана побудова замку на території невеликого узвишшя, оточеного мочарами. Замок не раз перебудовували, його зміцнення в XVI ст. пов'язують із родиною Вишневецьких. 1603 р. тут гостював Лжедмитрій I, який за сприяння короля Сигизмунда III набирав військо для походу на Москву. Під час визвольної війни XVII ст. козаки двічі звільняли містечко від польських поневолювачів. Найбільшого розквіту воно набуло за володарювання великого коронного гетьмана Дмитра Вишневецького, який зміцнив замок і збільшив чисельність гарнізону до 3000 вояків. Саме вони 1675 р. витримали штурм турків під орудою Ібрагіма Шишмана. Під час Північної війни 1705—1712 рр. сюди кілька разів заходили шведські, російські та саксонські війська.

Пам'ятки:

Замок (руїни), 1516 р.: вул. Шкільна.

Костел св. Антонія (руїни), XV—XVII ст.: вул. Шкільна.

Покровська церква, 1740 р.: вул. Зелена.

смт Коропець (Монастириський р-н)

Перша згадка датована 1421 р. 1453 р. містечко здобуло Магдебурзьке право. На поч. XIX ст. його власниками були представники родини Мисловських. Вони заклали в центрі Коропця мальовничий парк, посеред якого збудували палац. Він разом з містечком був 1883 р. проданий маршалкові Галицького сейму Станіславу Бадені. 1906 р. Баденя повністю перебудував палац у стилі неоренесансу з багатьма портиками, іонійськими, коринфськими, тосканськими колонами, оздобив його стіни розкішною ліпниною. Будівля зазнала суттєвих руйнувань у 1914—1920 рр.

У 1940—1962 рр. Коропець був райцентром.

Пам'ятки:

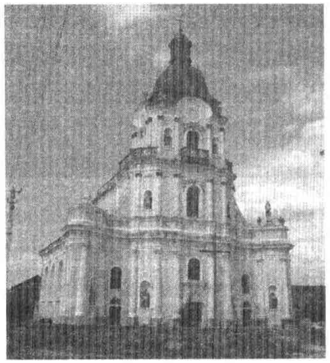
Палац графа Бадені, 1883 р.

Костел св. Миколая, XVIII ст.

смт Микулинці (Теребовлянський р-н)

Перша згадка датується 1096 р. Заснували селище ченці, спорудивши на березі Серету церкву Миколая, за якою й назвали поселення. У княжі часи Микулин належав до Теребовлянського князівства. 1387 р. селище опинилося під владою Польщі, почало зватися Микулинцями й набуло статусу міста. 1555 р. його тодішня власниця Анна Йорданова збудувала тут замок. У XVI—XVII ст. містечко було власністю магнатів Конецпольських і Зборовських. 1672 р. замок здався туркам лише після 15-денної облоги.

У XVIII ст. Микулинці належать Сенявським, Любомирським, а потім Потоцьким. Представниця цього роду Л. Потоцька збудувала в 60-х рр. XVIII ст. палац і розкішний припалацовий костел. Вже у XVIII ст. замок почав занепадати, втрачаючи своє оборонне значення. У 1810—1815 рр. Микулинці перебували під владою Росії, потім — знову

Троїцький костел

Австрії та Польщі. 1815 р. австрійський барон Конопка, купивши фортецю, відкрив у ній суконну фабрику. У нього виник задум зробити з Микулинців престижний бальнеологічний курорт на базі сірководневих джерел. Наприкінці 20-х рр. XX ст. володаркою Микулинецького замку була графиня Ю. Рей, у якої не залишилося спадкоємців, тому будівля перейшла до її служниці Анни. Її сім'я і зараз мешкає на території замку.

Пам'ятки:

Замок, XVI—XVIII ст.: вул. Хоткевича, 2а.

Палац, XVIII—XIX ст.: вул. Хоткевича, 2.

Троїцький костел, 1779 р.: вул. Хоткевича, 11.

смт Скала-Подільська
(Борщівський р-н)

Розташоване на березі р. Збруч.

Містечко під назвою Скала, або Скала над Збручем, було відоме з XIV ст. Уже тоді тут стояв оборонний дерев'яно-земляний замок, дуже понівечений татарами. З 1331 р. на подільських землях правили князі Коріятовичі. У 1515 р. польський король віддав містечко у власність кам'янецькому старості Станіславові Лянцкоронському. 1516 р., під час татарського нападу, місто й замок були спалені вщент. Відбудований замок зміцнили мурами, тут розмістився військовий загін. Замок був охоронцем і символом міста, навіть на міській печатці від 1531 р. є його зображення. У першій половині XVI ст. татари кілька разів руйнували укріплення. Великої шкоди завдав і напад волохів 1538 р., унаслідок якого замок було цілком знищено. Та вже в середині XVI ст. його знову відбудували. 1620 р. турки напали на Скалу, спалили більшість

будинків, пошкодили замок. 1648 р. козацько-селянські війська взяли твердиню та вигнали звідти польський гарнізон. Особливих руйнувань замок зазнав 1657 р., коли ним володів трансільванський князь Дьєрдь II Ракоці. Після того як 1672 р. турки захопили Поділля, замок більше не відбудовувався. У середині XVIII ст. староста Скали А. Тарло відремонтував оборонні мури та вежу, а всередині фортеці спорудив пишний палац. Однак за кілька років після закінчення реставрації будівлю спалив вогонь блискавки, і її вже не відновлювали.

1941 р. Скалу окупували німецькі війська, які на околицях міста розстріляли 2350 його мешканців.

Пам'ятки:

Замок (руїни), 1518 р. — сер. XVIII ст.

Костел, 1719 р.

Церква св. Миколая, 1882 р.

Міський парк, кін. XVIII ст.

Є пам'яткою садово-паркового мистецтва, пам'яткою природи республіканського значення. Тут ростуть понад 110 видів дерев і чагарників, серед яких багато екзотичних: кедр європейський, дуб червоний, магнолія, туя західна, платан кленоподібний тощо. У парку також є 500-річні липа й дуб. На околиці селища розкинулася 200-літня липова алея.

Готелі:

Турбаза «Збруч»: вул. Грушевського, 119; тел. (03541) 5-12-69.

с. Більче-Золоте (Борщівський р-н)

Уперше згадується під 1482 р. 1646 р. тут був замок. 1771 р. поряд зі старим замчищем збудували церкву св. Михайла. У XIX ст. місцеві жителі з дозволу господарів повністю розібрали стіни замку та вежу, а камінь використали для зведення двох господарських будівель у маєтку князя Леона Сапеги (саме він першим відкрив печеру Вертеба).

Пам'ятки:

Костел-капличка, 1839 р.

Розташовується в чудовому парку садиби Сапегів.

Пам'ятки природи:

Печера Вертеба

Являє собою розгалужену гіпсову печеру з загальною довжиною ходів майже 8 км. Під поверхнею землі вона залягає неглибоко — близько 10 м. Численні й добре збережені археологічні знахідки часів трипільської культури роблять печеру важливою археологічною та історичною пам'яткою. Перше дослідження Вертеби датоване 1876 р. Чимало знайдених у ній експонатів зайняли почесне місце в музеях Європи, насамперед, у Краківському історичному музеї. Під час Другої світової війни в печері переховувалися євреї, а згодом — бійці УПА. Зараз у Вертебі діє музей трипільської культури (філія Борщівського краєзнавчого музею).

с. Висічка *(Борщівський р-н)*

Розташоване біля ставу на р. Нічлава.

На підвищенні вздовж траси височіє вежа колишнього замку. Час його побудови, ім'я засновника та наступних власників невідомі. Особливої ролі у військових діях замок не відігравав. Відомо, що 1672 р. його захопили турки, а 1675 р. тут із залогою перебував Ян Собєський. Із часом замок був занедбаний. Лише 1820 р. власниця Висічки М. Голейовська-Чарковська перетворила зруйнований будинок на території замку в чудовий житловий палац. 1900 р. К. Чарковський наказав розібрати замкові стіни і в'їзну браму, засипати рови. До наших днів палац не зберігся.

Пам'ятки:

Замок (руїни), XVII—XVIII ст.

Дерев'яна Миколаївська церква, 1763 р.

с. Гермаківка *(Борщівський р-н)*

Перша письмова згадка припадає на 1641 р.

Пам'ятки:

Гермаківський дендропарк

Являє собою видатну пам'ятку садово-паркового мистецтва, закладений у 1956 р. під керівництвом Миколи Денеки.

Траяновий вал

Є найбільшою оборонною спорудою, будь-коли зведеною в Україні. Земляні вали 25 км завдовжки простягаються від Гермаківки до р. Збруч. Племена фракійців збудували їх у VII ст. до н. е. для захисту від скіфів. Сьогодні можна оглянути окремі ділянки валу, які добре збереглися (висота 3,5—4,5 м, ширина 20—25 м).

с. Заліссся *(Чортківський р-н)*

Цікавим фактом в історії села є знайдення горщика, в якому були срібні вироби: чара, діадема та орнаментована зерню гривна. Ці унікальні речі зберігаються у Віденському музеї і датовані VII—VIII ст. до н. е.

Пам'ятка природи:

Печера Млинки

Горизонтальна печера в гіпсах, відкрита 1960 р. Загальна довжина лабіринту сягає 27 км. Назва її походить від назви хутора, що розташовувався поруч із печерою в час відкриття. Млинки перебувають під наглядом чортківського спелеоклубу, члени якого щорічно проводять експедиції з вивчення та розширення лабіринту.

с. Зарваниця *(Теребовлянський р-н)*

Історія Зарваниці починається від 1240 р., коли сюди прийшов монах із Києво-Печерської лаври. Саме йому вві сні явилася Матір Божа, а місце біля джерела з цілющою водою, де ченця «зарвав» сон, назвали Зарваницею. Згодом монах побудував тут капличку й помістив там чудотворну ікону Богородиці. Перша письмова згадка датована 1442 р. 1754 р. за допомогою тодішнього власника села А. Мйошинського було побудовано четвертий із часу заснування Зарваниці храм Пресвятої Трійці, що зберігся до сьогодні. 1867 р. папа Пій IX надав іконі Зарваницької Божої Матері відпустового

значення. Відтоді щороку, тисячі прочан відвідували святе місце. У Зарваницю приїжджав митрополит Андрій Шептицький. Часто відвідував її майбутній патріарх УГКЦ Йосип Сліпий. Після 1939 р. релігійне життя села було обмежене. 1944 р. спалили дерев'яну монастирську церкву, за два роки — монастир, а 1960 р. підірвали каплицю біля цілющого джерела. Богослужіння проводили підпільно в лісових хатах. Лише 1989 р. почалося відродження святині.

с. Касперівці (Заліщицький р-н)

Відоме з 1469 р. У частині села, що має назву Містечок, у 1619—1641 рр. було містечко Лутомірськ. На території села відкрито старожитності пізнього палеоліту, трипільської, гава-голіградської, липицької, слов'янської, давньоруської культур і пізньофеодального часу. Тут збереглося цікаве горельєфне зображення Онуфрія-пустельника (XVIII ст.). Подейкують, ніби цей образ видовбав у камені втікач із турецького табору, що розміщувався в селі. 1963 р. на Сереті запущено в дію гідроелектростанцію.

Пам'ятка природи:

Унікальні відслонення з рештками моховаток і голкошкірих вапняків

с. Королівка (Борщівський р-н)

Розташоване на березі р. Нічлава.

Пам'ятка природи:

Печера Оптимістична

Занесена до Книги рекордів Гіннеса як найдовша у світі гіпсова печера, найдовша печера Європи та друга за довжиною серед вапнякових. Відкрита 1966 р. спелеологами Львівського спелеоклубу «Циклоп» під керівництвом М. Савчина. Нині печера складається з 10 районів, котрі відрізняються один від одного кількістю й видами ходів, кольором і структурою гіпсів, кількістю кристалів, їхніми розмірами, формою та відтінками.

с. Кривче (Борщівський р-н)

Розкинулося на пагорбах уздовж р. Циганка, яка поділила його на верхнє та нижнє.

Історія села щільно пов'язана з історією його замку, що 1639 р. був побудований для охорони східних кордонів польського королівства. Фортеця мала чотирикутну форму з чотирма вежами по кутах. Її багато разів захоплювали татари й турки, 1628 р. козаки вигнали з неї польський гарнізон. 1672 р. турецький султан Магомет IV, повертаючись із Бучача після підписання договору з Польщею, захопив укріплення й перебував тут певний час зі своїм військом. 1675 р. Ян III Собеський відбив замок у турків і знову ж таки був ними обложений 1687 р. У XVIII ст. фортецю відреставрували, і до середини XIX ст. вона була маєтністю Голійовських. Масових руйнацій замок зазнав у другій половині XIX ст., коли перейшов у власність Л. Зейдмана: камінь із веж був використаний на будівництво винокурні й приватних будинків. Востаннє залишки замку реставрувало Польське туристично-краєзнавче товариство у 20-ті рр. XX ст.

Пам'ятка природи:

Печера Кристалічна

У межах Нижнього Кривче розташована горизонтальна печера в гіпсах. Загальна довжина її лабіринтів становить 27 км, середня температура — +11° С.

Пам'ятки:

Замок (руїни), 1650 р.

Костел, XVII ст.

Дерев'яна Вознесенська церква, 1760 р.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці, 1856 р.

с. Кудринці (Борщівський р-н)

Розташоване на берегах р. Збруч. Історія села щільно переплетена з історією кудринецького замку. Фортецю побудували магнати

Гербурти 1615 р. Зведення оборонної твердині саме в цьому місці було цілком виправданим: село лежало недалеко від молдавського кордону, на татарському Волоському шляху. Влітку 1648 р. козацькі загони під керівництвом Максима Кривоноса та повсталі селяни вигнали польський гарнізон із кудринецького замку. 1672 та 1694 рр. замок захоплювали турки. На початку XVIII ст. його було перетворено на резиденцію Гуменецьких. Кам'яні мури та вежі відремонтували, а до східної стіни прибудували житловий будинок із шести кімнат. Пізніше Гуменецьких змінили нові власники — Козібродські, за яких кудринецька фортеця перетворилася на своєрідний музей. Стіни палацу прикрасили портрети й старовинні меблі. Фрагменти кудринецької колекції зараз експонуються в залах Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Вже з середини XIX ст. місцеве населення почало розбирати каміння замку для побудови господарських споруд, тоді фортеця зазнала найбільшої руйнації.

Пам'ятки:

Руїни кудринецького замку, 1615 р.

с. Нирків *(Заліщицький р-н)*

Червоноград — так раніше називалося одне з найдавніших поселень Тернопільщини через червоний колір пагорбів, якими воно оточене. Перша письмова згадка про місто Червоний Город та замок у ньому припадає на IX ст. Замок до 1240 р. витримав численні облоги татаро-монголів. З 1313 р. належав племінникам литовського князя Ольгерда, братам Коріятовичам, котрі укріпили його та звели тут перший кляштор для місіонерів-домініканців. 1395 р. польський король Ягайло відібрав ці землі в литовців. 1434 р. Червоноград здобув статус королівського міста, а за 14 років — Магдебурзьке право. На початку XVII ст. Даниловичі, нові власники земель, замість дерев'яної фортеці звели укріплений валами мурований замок, а 1615 р. — величний костел. Місто було знищене турецьким військом у 1621—1672 рр. Після цього на місці Червоногорода було лише маленьке сільце. Саме турки змінили русло потоку, аби пришвидшити капітуляцію оборонців фортеці, перебивши кряж і пустивши водоспадом р. Джурин. 1778 р. Червоноград переходить до К. Понінського. 1820 р. на мурах напівроззваленої часом та війнами старої твердині князь спорудив розкішний замок-палац. Його дружина Гелена запросила сюди відомого скульптора — данця Б. Торвальдсена — з метою створити надгробок для своїх передчасно померлих дітей. Руїни їхнього мавзолею височіють на схилі каньйону. Надгробок став справжнім витвором мистецтва, протягом року його виставляли у Варшаві, а нині він зберігається у Львівській картинній галереї. 1846 р. княгиня Гелена відкрила у Червонограді монастир сестер Милосердя, які виховували сиріт і піклувалися про хворих. Після Першої та Другої світових воєн від палацу залишилися самі руїни.

Пам'ятки:

Руїни червоноградського замку, XVII ст.

Руїни костелу, 1615 р.

Пам'ятки природи:

Джуринський водоспад

Найбільший серед рівнинних водоспадів в Україні, його висота — 16 м. У XIX ст. на водоспаді спорудили двотурбінний млин, а з 1956 р. на його місці збудували невелику гідроелектростанцію. Сьогодні від неї залишилися тільки руїни.

Печера Джуринська

Її вважають найкрасивішою серед печер Поділля. Вхід до Джуринської починається тісною щілиною, частково заповненою водою та глиною. Інша назва печери — Поросячка. Чому саме вона так названа, зрозуміє кожен, хто, вийшовши з неї, почне чистити одяг.

с. Литячі *(Заліщицький р-н)*

Розташоване на лівому березі Дністра. Уперше згадується під 1424 р. Згідно з переказами, його назва походить від того, що на село часто нападали татари й турки і не раз залишали зруйнованим та розореним — «ликечим».

Пам'ятки природи:

Травертинові скелі та гроти

Утворені з закам'янілого моху. Також над річкою є кілька травертинових гротів, в одному з яких, за переказами, ще в XIX ст. проживав монах-відлюдник.

Дуб гостропірамідальної форми

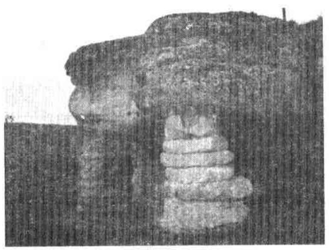
с. Монастирок (Борщівський р-н)

Розташоване на березі р. Серет.

Історія села пов'язана з історією його храмів. Ще в IX ст. ченці-відлюдники заснували монастир у печері, яку називають Язичницькою, бо ще до появи монахів у ній був жертовний поганський храм.

Пам'ятки:

Скельний храм розташовано на висоті 80 м над рівнем р. Серет. Його приміщення витесане в природному гроті, що утворився в результаті вивітрювання вапняку. Орієнтовано церкву вівтарем на схід. Археологи довели, що храм був обшитий деревом, мав дерев'яну підлогу та, можливо, опалювався. Ймовірно, до кінця XVII ст. в ньому жив чернець-відлюдник. Наприкінці XVII ст. трапилась пожежа, і храм припинив існування. У XVIII ст. тут стався землетрус, який частково зруйнував храм.

Скельний храм

Перед печерною церквою лежить вапнякова плита, яку ченці встановили на трьох кам'яних опорах, про це свідчить напис на ній, датований XVII ст. На плиті вирізьблено хрест, із якого йдуть стоки, а також висічено чашоподібні заглиблення у формі сузір'я Великої Ведмедиці. Під час досліджень під плитою на кам'яних стовпчиках було знайдено по одній закладній монеті XVII ст.

Церква колишнього Василіанського Свято-Воздвиженського монастиря, 1560 р.

У другій половині XVII ст. монастир був зруйнований козаками, а 1735 р. — відновлений Яном Потоцьким.

с. Озеряни (Борщівський р-н)

Перша письмова згадка належить до 1469 р. Тут збереглися руїни кам'яної споруди з підземними сховищами. У колишній стіні є сліди п'яти стрільниць.

Перша згадка про церкву датована 1716 р: це був дерев'яний храм св. Параскової, а 1765 р. зведено муровану церкву. Від 1884 р. в селі діяла одна з перших на Борщівщині читалень «Просвіта».

Пам'ятки:

Руїни оборонної вежі, XVII ст.

Церква св. Параскової, 1716 р.

Церква Христа-Царя, 1937 р.

Костел, XVIII—XIX ст.

с. Окопи (Борщівський р-н)

Село розташоване в місці, де зливаються Збруч і Дністер. Упродовж історії воно тричі було прикордонним: зараз це кордон Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей, раніше — між Радянським Союзом, Польщею й Румунією, ще раніше — між Австро-Угорською та Російською імперіями. Тут навіть є пам'ятний знак — «Півень, що співає на три держави».

Історія села бере початок із кінця XVII ст., від побудови оборонної фортеці. 1672 р. Туреччина, скориставшись послабленням Польщі, захопила Поділля. За Бучацьким мирним договором територія сучасного Борщівського району відійшла під владу Туреччини. Польські війська незабаром відвоювали значну частину західного Поділля й підійшли до Кам'янця-Подільського. Одначе штурмувати Кам'янецьку фортецю, у якій засів численний турецький гарнізон, було неможливо. Тому вирішили взяти Кам'янець в облогу. Для цього потрібен був

опорний пункт, де могли базуватися війська, які б не давали змоги постачати харчі та боєприпаси обложеним. 1692 р. коронний гетьман Станіслав Яблонський розпочав будувати фортецю, яку назвали Окопи Гори Святої Трійці. Військові дії навколо Окопів тривали кілька років. Після взяття Кам'янця й підписання миру між Польщею й Туреччиною 1699 р. форт Окопи втратив своє оборонне значення. Ще раз фортецю використовували 1711 р., коли постала небезпека нападу на Польщу об'єднаних турецьких і шведських військ. 1772 р. Окопи разом зі всією Галичиною перейшли до складу Австрії. Частину валів було знесено.

Пам'ятки:

Залишки фортеці, 1692 р.

Львівська та Кам'янецька брами, невелика частина стіни дозорної вежі на стрімкій скелі над Збручем.

Костел, 1693 р.

Церква, 1780 р.

с. Рукомиш *(Бучацький р-н)*

Розташоване на березі р. Стрипа.

Пам'ятки природи:

Травертинова скеля з невеликою печерною церквою св. Онуфрія

Довжина скелі становить 120—130 м, висота — 15—20 м.

с. Рай *(Бережанський р-н)*

У селі, що розкинулося за 3 км від Бережан, колись розташовувалася заміська резиденція Сенявських. За документами, вже до 1660 р. на території парку збудували мисливський замок та службові приміщення.

Тут зберігся старовинний парк з екзотичною флорою та каскад ставків, створений наступником Сенявського — Станіславом Потоцьким, який володів Раєм до 1939 р. Саме він перебудував мисцевий мисливський будиночок у палац. Згодом маєток перейшов до власності фонду боротьби з раком, і донедавна в палаці містився дитячий санаторій.

Пам'ятки:

Мисливський палац із ландшафтним парком, 1760—1770 рр.

с. Русилів *(Бучацький р-н)*

Розташоване на березі р. Стрипа.

Пам'ятки природи:

Русилівські водоспади

Найбільш водоспадистий струмок України. Починається він із кількох джерел в околицях села. Потічки, об'єднуючись і долаючи стрімкі червоні виступи девонських пісковиків, вливаються в Стрипу. На своєму шляху струмок утворює 15 водоспадів, висота окремих із них сягає 8—13 м.

с. Сапогів *(Борщівський р-н)*

Розташоване на березі р. Циганка.

Уперше згадується під 1564 р. 1704 р. тут орудував загін опришків під проводом Mиcкливого. На околицях Сапогова, в урочищі Могилки, наприкінці XIX ст. археологи дослідили три скіфські кургани (IV—III ст. до н. е.), у яких знайшли багато історичних пам'яток, зокрема зброю та прикраси.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква св. Миколая, 1777 р.

Є однією з найстаріших на Тернопіллі.

Пам'ятка природи:

Печера Ювілейна

Гіпсова горизонтальна печера з загальною довжиною ходів 1,6 км. Вона утворилась у верхньотортонських гіпсах унаслідок карстових процесів. Печера має кілька галерей, з'єднаних між собою короткими ходами.

с. Старий Скалат (Підволочиський р-н)

Розташоване на пагорбах невисоких мальовничих гір Медоборів, відоме з XVI ст. Тут народився реформатор українського театру, режисер, актор і педагог Лесь Курбас.

Пам'ятки:

Церква Косьми й Даміана, 1643 р.

Костел бл. Якова Стрепи, XIX ст.

Музеї:

Меморіальний музей-садиба Леся Курбаса: тел. (03543) 3-43-53.

с. Стрілківці (Борщівський р-н)

Невелике село над р. Нічлава.

Пам'ятка природи:

Печера Голубі Озера

Вхід до неї розташований за кілометр від південно-західної околиці села, на дні великої карстової улоговини 18 м завглибшки. Довжина досліджених ходів — 220 км. Відкрили її місцеві жителі в 40-х рр. XX ст. Ця печера, єдина на Поділлі, має підземні озера, плеса яких займають близько третини її площі. Наразі тернопільський спелеоклуб «Поділля» проводить дослідження, скеровані на вивчення, картографування та виявлення нових ходів лабіринту.

с. Товсте (Заліщицький р-н)

Розташоване на р. Тупа.

Перша згадка датується 1414 р. Його назва походить від прізвища галицького боярина В'ячеслава Товстого, що служив у князя Романа. 1549 р. Товсте стало містечком і зберігало цей статус до 1940 р. У другій половині XVI ст. належало Михайлові Хмельницькому — батькові майбутнього гетьмана. Під час визвольної війни українського народу містечко було одним із семи основних повстанських центрів на Галицькому Поділлі. У XIX ст. майже половину населення міста становила єврейська громада, тут служив рабином синагоги чудотворець, лікар, засновник хасидизму Баал Шем Тов-Бешт (1700—1760). У 1948—1951 рр. у Товстому діяла підпільна друкарня.

Пам'ятки:

Костел св. Анни, 1912 р.

Греко-католицька церква архистратига Михаїла, 1939 р.

Палац Слонецького, XVIII ст.

Музеї:

Народний музей історії с. Товстого

Тут зберігаються старожитності ранньозалізного часу, поховання сарматської та черняхівської культур, срібні римські монети, городище давньоруського та пізньофеодального часу.

с. Язловець (Бучацький р-н)

Розташоване на березі р. Вільховець.

В історичних джерелах уперше згадується на початку XIV ст. З XV ст. магнати Бучацькі побудували тут замок. 1448 р. Т. Бучацький-Язловецький розширив його на п'ятикутне подвір'я з чотирикутною баштою. Майже від самого початку до XVII ст. замок постійно добудовувався, зміцнювався. За останніх власників із роду Язловецьких — Миколая та Гієроніма — було зведено будинки, каплицю, великий бастіон. Із часом замок став занепадати.

У містечку проживала одна з найбільших на теренах сучасної України вірменських громад. Саме вірмени побудували тут у XVII ст. церкву Миколая. 1643 р. замок купив С. Конецпольський, який зміцнив його, оточивши нижнім замком. Під час набігів татар укріплення вистояло, витримало воно й облогу війська Хмельницького, але 1672 р. замок захопили турецькі вояки. Коли Польща звільнила Кам'янець-Подільський, містечко втратило стратегічне значення. 1746 р. його господарем став Станіслав Понятовський, батько короля

Станіслава Августа. 1747 р. він провів реконструкцію нижнього замку, перетворивши його на триповерховий палац. 1863 р. барон Блаженський пожертвував приміщення палацу для навчально-виховного закладу для дівчат. Цей заклад 1868 р. заснувала сестра-законниця Марцеліна Даровська (проголошена 1995 р. блаженною). 1946 р. монастир було зачинено і лише після 1990 р. відчинено знову. Сьогодні тут розміщено діючий жіночий монастир Непорочного зачаття Діви Марії.

Пам'ятки:

Палац, XVII—XVIII ст.

Замок, XIV—XVIII ст.

Церква св. Миколи, 1551 р.

Костел Успіння Діви Марії, 1590 р.

Харківська область

Обласний центр — м. Харків.

Адміністративно-територіальний поділ: 27 районів.

Область розташована в північно-східній частині України. На півночі та в північно-східній частині межує з Бєлгородською областю РФ, на сході — з Луганською, у південно-східній частині — з Донецькою, а в південно-західній — з Дніпропетровською областями України. На заході та в північно-західній частині сусідами є Полтавська й Сумська області.

Рельєф Харківської області являє собою хвилясту рівнину, в північно-східну частину заходить Середньоруська височина, у південну — відроги Донецького кряжа. Найбільші річки — Сіверський Донець, Оскол, Уди, Берека.

Харківщина є центром східноукраїнських земель, які ще називають Слобожанщиною. У VII—X ст. частина Харківської області входила до складу Хозарського каганату, у XIII ст. — підпала татаро-монгольскій навалі. Тривалий час регіон був малозаселеним, активне життя почалося тут лише в середині XVII ст.

1765 р. було утворено Слобідсько-Українську губернію.

1780 р. губернія перетворилася на Харківське намісництво, центром якого став Харків.

1796 р. було відтворено Слобідсько-Українську губернію, яку 1835 р. перейменували на Харківську.

27 лютого 1932 р. було створено Харківську область у складі УРСР.

Сучасна Харківщина є потужним промисловим регіоном, у якому розвинене машинобудування (транспортне, енергетичне, сільсько-

господарське тощо), видобування газу; легка, харчова, хімічна та ін. види промисловості.

Це один із визначних культурних центрів України.

м. Харків

Харків є другим за розміром і кількістю населення містом України. Заснований у 1646—1654 рр. на місці відомого за літописами містечка Донець, яке згадується в «Слові о полку Ігоревім».

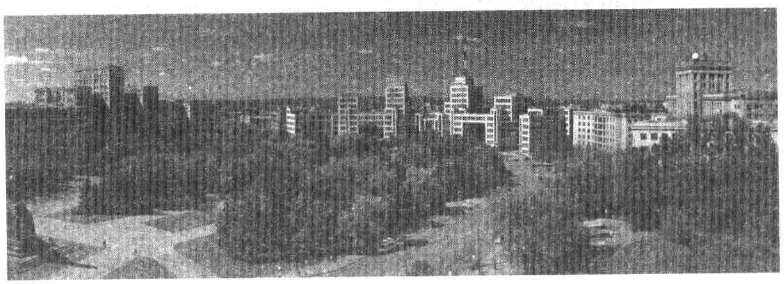
1808 р. видатний російський історик Д. Бантиш-Каменський у своїх працях зазначав, що місто дістало свою назву від річки Харків, на якій було розташоване. Друга версія: місто названо на честь свого засновника — козака Харка (Харитона).

З 1835 р. Харків був центральним містом Харківської губернії, з 1932 р. — обласним центром. До того ж, у 1919—1934 рр. Харків значився столицею Української радянської соціалістичної республіки.

Сьогодні Харків являє собою не просто велике промислове місто. Його ще називають столицею студентів, бо лише у 26 державних вищих навчальних закладах навчається майже 250 тис. чоловік. Пам'ятники, музеї, виставкові галереї, пам'ятки архітектури, театри, філармонія, зал органної музики та ще багато цікавих місць чекають на харків'ян і гостей міста.

Пам'ятки:

Пам'ятник козакові Харку, 2004 р.: початок просп. Леніна.

Архітектурний ансамбль «Площа Незалежності»

Бронзова скульптура вагою 700 т, створена відомим російським скульптором Зурабом Церетелі.

Пам'ятник футбольному м'ячу, 2000 р.: сад ім. Т. Г. Шевченка.

Єдиний у Європі та найбільший у світі.

Пам'ятник Т. Г. Шевченку, 1935 р.: сад ім. Т. Г. Шевченка.

Багатофігурна скульптурна композиція вважається чи не найкращим пам'ятником великому Кобзареві у світі, автор — М. Манізер.

Пам'ятник закоханим, 2002 р.: на розі вулиць Раднаркомівська та Пушкінська.

Унікальна в Україні скульптура за проектом Д. Іванченка.

Пам'ятник на честь 10-ї річниці незалежності України, 2001 р.: пл. Рози Люксембург.

Меморіал Слави, 1971—1977 рр.: Лісопарк.

Довга алея з пам'ятними брилами, стелами, в кінці якої стоїть велична скульптура Матері-Батьківщини.

Архітектурний ансамбль «Площа Свободи»:

Площа Свободи (колишня Дзержинського), 20-ті рр. XX ст.

Найбільший майдан у Європі.

Держпром (Будинок Державної промисловості), 1925—1928 рр.: пл. Незалежності, 5.

Будівля відзначається своїми розмірами та неповторною формою, за що Держпром було внесено до Всесвітньої архітектурної енциклопедії як ілюстрацію до статті «Конструктивізм».

Харківський державний університет ім. В. Н. Каразіна: пл. Свободи, 4.

Будівля університету зводилась у 30-ті рр. XX ст. як Будинок проектів. Під час Великої Вітчизняної війни вона була зруйнована, потім реконструйована в 1953—1963 рр. Перед входом до університету стоїть пам'ятник його засновникові — В. Н. Каразіну (1906 р.). Харківський університет засновано 1805 р.

Обласний Палац дитячої та юнацької творчості, 1935 р.: вул. Сумська, 37.

Свого часу будувався як перший в Україні Палац піонерів.

Сад ім. Т. Г. Шевченка: на розі пл. Свободи та вул. Сумської.

Колишній Університетський сад, закладений 1804 р.

Фонтан «Дзеркальний струмінь», 1947 р.: вул. Сумська, напроти будівлі ХАТОБу.

Фонтан зведено на честь Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні і є візитівкою Харкова.

Ресторан «Театральний», кін. XIX ст.: вул. Сумська, 2.

Будинок зведений у стилі «французського ренесансу», можливо, за проектом архітектора Б. Міхаловського.

Палац одруження «Центральний», 1913 р.: вул. Сумська, 61.

Маєток Юзефовичів, будувався за проектом архітектора О. Горохова.

Будинок учених, 1897—1900 рр.: вул. Раднаркомівська, 10.

Будинок зводили за проектом академіка А. Бекетова як маєток родини Алчевських.

Свято-Покровський монастир: вул. Університетська, 8.

Діючий чоловічий монастир. Пам'ятки архітектури — архієрейський будинок (1820—1826 рр.), найдавніша будівля Харкова — Покровський собор (1689 р.), дзвіниця.

Свято-Успенський собор: вул. Університетська, 11.

Відновлений у 1771—1777 рр. на місці зруйнованого Успенського собору. Найвища в місті дзвіниця — 89 м.

Будинок губернатора, 1770—1777 рр.: вул. Університетська, 16.

Проект архітектора М. Тихменєва. Спочатку в цій будівлі розташовувався будинок губернатора, пізніше — перший корпус Харківського університету.

Благовіщенський кафедральний собор, 1888—1901 рр.: пл. Карла Маркса, 1.

Зведений на місці своєї попередниці — дерев'яної церкви Благовіщення Пресвятої Богородиці, яка, згідно з літописами, була споруджена ще до 1655 р. та знищена пожежею 1738 р. У Благовіщенському соборі зберігаються нетлінні мощі святителя Афанасія, Патріарха Цареградського (XVII ст.).

Будинок «Слово», сер. 20-х рр. XX ст.: вул. Культури, 9.

Побудований у формі літери «С». У першій половині XX ст. був справжнім осередком української культури й літератури. У ньому мешкали М. Хвильовий, М. Куліш, Г. Епік, М. Любченко, В. Підмогильний, Є. Плужник, В. Мисик, О. Слісаренко, Л. Курбас та інші відомі українські митці.

Музеї, галереї, зоопарк, планетарій:

Харківський державний зоопарк, 1906 р.: сад ім. Т. Г. Шевченка.

Режим роботи: з 8:00 до кінця світлового дня, влітку — до 20:00. Плата за вхід: дітям до 5 років — безкоштовно, для дітей віком 5—13 років — 5 грн, для дорослих — 10 грн. Екскурсія — 2 грн. Щомісяця в першу середу вхід безкоштовний для дітей-сиріт, дітей з багатодітних сімей, інвалідів, учасників ВВВ, учасників ліквідації аварії на ЧАЕС.

На землях, що сьогодні належать зоопарку, перші виставки птахів проводилися ще з 1895 р. Приблизно в той самий час був ухвалений наказ міської думи «Про заснування Акварія». На території зоопарку збереглася пам'ятка архітектури кінця XIX ст. — дерев'яна будівля, у якій зараз розмістилася дирекція.

Сьогодні експозиція зоопарку нараховує майже 400 видів тварин, птахів, риб і рептилій.

Канатна дорога: парк ім. М. Горького.

Режим роботи: з травня до листопада, весь світловий день. Плата за вхід: 5 грн.

Канатну дорогу було введено в експлуатацію 1971 р. Маршрут від станції «Міський парк» до станції «Павлове поле» триває приблизно 20 хвилин і становить 1400 м. Найвища точка «польоту» дорівнює 26—27 м.

Харківський планетарій ім. Ю. Гагаріна: пров. Кравцова, 15; тел. (057) 705-00-19, 705-00-21.

Плата за вхід: дітям — 5 грн, дорослим — 8 грн.

Галерея «Маестро»: вул. Сумська, 25, праве крило ХАТОБу.

Режим роботи: 10:00—19:00, неділя — 12:00—19:00. Вхід вільний.

Тут проходять виставки сучасного живопису, дитячих малюнків, фотовиставки.

Муніципальна галерея: вул. Чернишевського, 15; тел. (057) 706-16-20.

Режим роботи: 11:00—19:00, вихідний — неділя. Вхід вільний.

Можна побачити експозиції сучасних митців (художників, фотографів, скульпторів та ін.), як українських, так і зарубіжних.

Харківський художній музей: вул. Раднаркомівська, 11; тел. (057) 706-33-94, 706-33-97.

Режим роботи: 10:00—17:00, у понеділок — 10:00—16:00; вихідний — вівторок.

Постійні експозиції: «Українське та російське мистецтво XVI—XIX ст.», «Міф. Символ. Алегорія» (твори живопису й порцелянової пластики).

Музей народного мистецтва Слобожанщини: вул. Раднаркомівська, 9; тел. (057) 706-33-96.

Харківський літературний музей: вул. Фрунзе, 6; тел. (057) 706-25-79, 706-25-81.

Режим роботи: 9:00—18:00, вихідні — понеділок, вівторок.

Харківський історичний музей: вул. Університетська, 5; тел. (057) 731-20-94, 731-36-94.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — неділя.

Постійні експозиції: «На перехресті століть», «Наш край у IX — XVIII ст.», тематичні виставки. Фонд музею налічує понад 200 тис. екземплярів.

Музей природи ХНУ ім. В. Н. Каразіна: вул. Тринклера, 8; тел. (057) 705-12-37, 705-12-42.

Режим роботи: 10:00—19:00.

32 експозиційні зали. Фонди музею налічують понад 200 тис. експонатів.

Музей сексуальних культур світу: вул. Мироносицька, 81а; тел. (057) 715-63-15.

Режим роботи: 11:00—19:00, без перерви та вихідних. Плата за вхід — 15 грн, для студентів — 10 грн. Екскурсія від 5 чол. — 20 грн.

Музей театральних ляльок: пл. Конституції, 24: у приміщенні Театру ляльок.

Харківський музей Холокосту: вул. Петровського, 28, 2-й поверх.

Готелі:

«Харків»: пл. Свободи, 7; тел. (057) 758-01-53, 758-01-33, 758-00-08.

«Експрес»: пл. Привокзальна; тел. (057) 712-52-76.

«Мир»: просп. Леніна, 27а; тел. (057) 340-23-30.

«Металіст»: вул. Плеханівська, 92а; тел. (057) 737-20-99.

«Національ»: просп. Леніна, 21; тел. (057) 702-16-28, 702-19-28.

«Турист»: просп. Московський, 144; тел. (057) 392-01-74, 392-10-46.

«Аеропорт»: вул. Аерофлотська, 16; тел. (057) 775-54-29, 775-53-47.

м. Чугуїв (Чугуївський р-н)

Перші згадки про Чугуїв припадають на XVI ст. У давнину місто належало до Переяславського та Чернігівського князівств. Поблизу Чугуєва археологи знайшли залишки городища князівської доби. Українці почали селитися в цій місцевості вже з 1651 р. Чугуївська фортеця мала важливе оборонне значення.

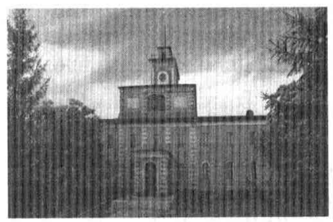
Пам'ятки:

Покровський собор, 1824—1834 рр.: пл. Леніна, 5.

Створений у стилі класицизму. Сучасного вигляду набув після реставрації 1972 р.

Будинок Штабу військових поселень, 1830 р.: пл. Леніна, 2.

Величнa будівля в стилі класицизму.

Будинок Штабу військових поселень

Музеї:

Художньо-меморіальний музей І. Рєпіна: вул. Кожедуба, 24.

Справжній будинок, у якому мешкав І. Рєпін, майже цілком було зруй-

новано під час Великої Вітчизняної війни. У відновленому будинку-музеї зберігаються речі та деякі роботи видатного художника. У місті встановлено пам'ятник І. Рєпіну (1956 р.) за проектом скульптора Г. Манізера.

Готелі:

«Сіверський Донець»: вул. Харківська, 155; тел. (05746) 2-54-61.

м. Зміїв *(Зміївський р-н)*

Перші письмові згадки припадають на XII ст. За свідченням літописів, новгород-сіверський князь Ігор Святославович, ведучи боротьбу проти половців, використовував низку городищ уздовж Дінця, серед яких було й Зміївське. Однак під час татаро-монгольської навали воно було зруйноване. У другій половині XVI ст. на цьому місці виник Зміївський сторожовий пост. У царському указі 1571 р. намічено шлях сторожових роз'їздів від Путивля до р. Мож і вниз до «Змієва кургану».

Місто Зміїв був одним з осередків повстання під проводом С. Разіна на Слобідській Україні.

Пам'ятки:

На території міста та поблизу нього збереглися залишки ***двох давньослов'янських поселень черняхівської культури*** (II—IVст. н. е)

м. Ізюм *(Ізюмський р-н)*

Розташоване на р. Сіверський Донець. Через місто проходила східна ділянка Ізюмського шляху, якою сюди йшли татарські нападники. Тому назва міста, можливо, має тюркське походження. За літописами, 1185 р. в Ізюмі отаборився князь Ігор Святославович.

Від 1865 р. в місті було утворено Ізюмський слобідський полк, що об'єднував 13 міст і нових поселень.

Пам'ятки:

Спасо-Преображенський собор, 1684 р., вул. Старопоштова, 12.

Одна з перших будівель, що входила до складу Ізюмської фортеці. Багаторазово перебудовувався. Являє собою найдавнішу архітектурну пам'ятку такого типу в Харківській області.

Спасо-Преображенський собор

Миколаївська церква, 1809—1823 рр., вул. Свердлова, 5.

Стіни оздоблені тематичними й орнаментальними розписами XIX—XX ст. Поруч із церквою залишилися руїни дзвіниці.

Вознесенська церква з дзвіницею, 1819—1826 рр.: вул. Комсомольська, 2.

Музеї:

Ізюмський краєзнавчий музей: вул. Соборна, 12; тел. (05743) 2-13-94.

м. Люботин *(Харківський р-н)*

Слобода Люботин була заснована переселенцями з Правобережної України приблизно в середині XVII ст. Писемні пам'ятки згадують, що вже 1650 р. в Люботині було побудовано церкву.

За адміністративним поділом Люботин був сотенним центром і належав до Харківського козацького полку, 1765 р. він увійшов до Слобідсько-Української губернії, а 1780 р. — до Харківського намісництва.

Миколаївська церква

Улітку 1871 р. неподалік від слободи було споруджено залізничну станцію.

В історії міста є й така маловідома подія, як створення в грудні 1905 р.

Люботинської республіки, коли протягом десяти днів влада перебувала в руках революційних залізничників.

Пам'ятки:

Маєток, XIX ст.

Садиба, що складається з палацу, Миколаївської церкви (1843 р.), службового корпусу (XIX ст.)

Люботинське городище

Поблизу міста є кілька давніх городищ і курганний могильник, який складається з кількох десятків невеликих курганів.

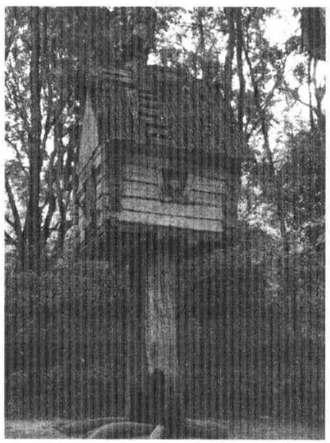
Музеї:

Люботинський краєзнавчий музей: вул. Радянська, 10; тел. (0572) 41-11-53.

смт Краснокутськ *(Краснокутський р-н)*

Невелике містечко, районний центр.

За літописами, козаки Корсунського полку заснували перші поселення на пагорбах уздовж р. Мерло 1651 р. після битви під Берестечком. Спочатку місто називалося Красний Кут, що означало «гарний край».

Дендропарк

Пам'ятка природи:

Краснокутський дендропарк (дендрарій): вул. Тельмана, 10.

Один з найстаріших в Україні. Його заснувала родина Каразіних 1809 р. Унікальні рослини та дерева привозили з Японії, Китаю, Америки, Канади, Франції, Німеччини та інших країн. На той час колекція дендрарію становила близько 600 різновидів рідкісних рослин. Цікаво, що саме звідси свою мандрівку по Україні почали такі звичні сьогодні клен, акація, платан тощо.

Під час Великої Вітчизняної війни дендропарк утратив значну частину своєї колекції. Наразі в ньому налічують понад 350 видів флори та близько 30 — фауни. Тут можна побачити рідкісні дерева, як-от: пробкове, лікерну горобину, ліани, олівцеве дерево тощо. У невеликих озерах ростуть різновиди латаття й лотосів.

У давнину на місці парку стояв чоловічий монастир, де за правління Катерини II ховалися бунтарі. Під ним були підземні ходи-лабіринти 18 км завдовжки. Монастир давно зруйновано, але печери та підземні ходи збереглися. На честь тих подій у дендропарку встановлено маленьку каплицю.

Готелі:

«Краснокутська»: вул. Леніна, 135; тел. (05756) 9-11-62.

с. Пархомівка *(Краснокутський р-н)*

Розташоване на березі р. Котельва. Перша згадка датується 1688 р., коли село разом з околицями належало охтирському полковникові І. Перекрестову. Відоме своїм цукровим заводом, збудованим ще 1872 р.

Пам'ятки:

Покровська церква (Церква Покрова Пресвятої Богородиці), 1808 р.

Зведена в стилі класицизму архітектором Г. Ярославським, має традиційні ознаки української архітектури XVII ст.

Покровська церква

Музеї:

Пархомівський історико-художній музей: вул. Конторська, 2; тел. (05756) 9-53-69, 9-53-99.

Музей було створено 1955 р. на засадах народного при пархомівській середній школі. Завдяки співпраці його засновника П. Луньова з музеями України та Росії, пархомівська колекція є унікальною: фонд експонатів налічує більше ніж 5 тис. одиниць. Серед них роботи таких відомих у світі митців, як Ван Дейк, Ф. Бол, Д. Піранезі,

П. Пікассо, В. Верещагін, Т. Шевченко, І. Шишкін, К. Крижицький, А. Архіпов, В. Маяковський, М. Сар'ян, Т. Яблонська та ін.

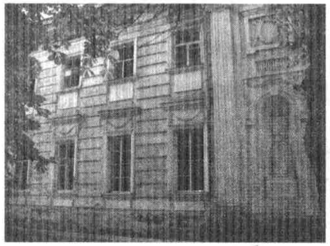
Музей має світове значення.

смт Старий Мерчик (Валківський р-н)

Розташований на берегах р. Мерчик. Був заснований 1660 р. Відомий завдяки маєтку Шидловського. Комплекс належить до найдавніших пам'яток парково-палацової архітектури.

Пам'ятки:

Маєток Шидловського, 1776—1778 рр.

Маєток Шидловського

Ансамбль у стилі раннього класицизму роботи архітектора П. Ярославського. Добре збереглися палац, кам'яні ворота, прикрашені скіфською скульптурою, флігелі, погріб на території великого парку, залишки гроту. Нині наявна церква була зведена на місці зруйнованої у 1990-х рр., але без урахування колишнього архітектурного вигляду.

с. Городнє (Краснокутський р-н)

Відоме завдяки унікальним «співочим терасам», побудованим ще на початку XIX ст., та пам'ятнику, спорудженому на місці бою російських військ зі шведами в лютому 1709 р., під час якої шведи зазнали поразки.

Пам'ятки:

«Співочі тераси»

За своїм походженням цей дивний пам'ятник архітектури належить до маєтку Наталіївка, а за територіально-адміністративним поділом — до с. Городнє.

Фруктовий сад було посаджено на п'яти штучних терасах овальної форми, що мають високі стіни, та на двох великих природних терасах.

Загалом сад скидається на амфітеатр. Таємницю «співочих терас» так і не розгадано. Дехто вважає, що секрет полягає в незвичайному складі глини, яку використовували під час будівництва. Хай там як, але тераси справді «наспівують» мелодії. Акустика надзвичайного саду спокусила свого часу навіть видатного тенора Ф. Шаляпіна дати там концерт.

с. Володимирівка (Краснокутський р-н)

Розташоване на правому березі р. Мерчик.

Відоме своєю садибою Наталіївка й парком. На початку 80-х рр. XIX ст. на березі р. Мерчик цукрозаводчик Іван Харитоненко збудував маєток, названий Наталіївкою на честь його онуки. Головний двоповерховий будинок згорів у часи Великої Вітчизняної війни.

Пам'ятки:

Маєток Наталіївка

На сьогодні від великого маєтку залишилися тільки водонапірна башта, чаша водограю, флігелі, невелика церква.

Наталіївський парк, 1911 р.

Пам'ятник садово-паркової архітектури, зразок рослинного будівництва. Тут росте понад 40 видів дерев, серед яких багато екзотичних.

Свято-Преображенський храм

Свято-Преображенський храм, 1913 р.

Церква будувалася «під давнину», її прикрашено декоративними орнаментами, рельєфами роботи скульптора А. Матвєєва. Харитоненки сподівалися, що храм стане такою собі музейною залою, де будуть демонструватися церковний посуд, приладдя та ін.

У церкві зберігається унікальна колекція російських ікон XV—XVI ст., яку збирав І. Харитоненко. Прикрасою храму та рідкісним експонатом є кам'яний хрест віком понад 900 років.

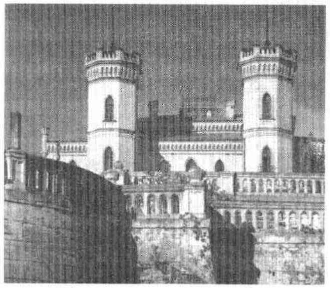
с. Шарівка (Богодухівський р-н)

Розташоване на лівому березі р. Мерчик. Засноване 1700 р. Протягом двох століть розташовувалося на протилежному березі річки поряд із великою садибою поміщика Л. Кеніга. У 1903 р. він примусив понад тисячу селян переселитися до Уфимської губернії. Коли люди повернулися, то на місці спаленої Шарівки побачили ліс. Нове село з тією самою назвою збудували вже на іншому березі Мерчика.

Пам'ятки:

Маєток, XIX ст.

Спочатку належав родині Ольховських, наприкінці XIX ст. його купив цукрозаводчик Леопольд Кеніг. Збереглися парадний в'їзд у псевдоготичному стилі, двоповерховий палац із колонами та вежами.

Маєток

Шарівський парк, поч. XIX ст.

Закладався Ольховськими на зразок бачених у Франції. Парк оформлено у вигляді терас, прикрашених квітниками, фонтаном, дубовими та липовими алеями. Вік деяких дубів сягає 200—500 років, між ними є велетень, що має вже понад 600 років.

с. Першотравневе (Зміївський р-н)

Колись у селі був цілий меморіальний комплекс: храм Христа Спасителя, каплиця Нерукотворного Спаса, меморіальна плита. Комплекс було створено на честь історичної події, що сталася тут 1888 р. Родина російського царя Олександра III поверталася з відпочинку в Криму потягом до Санкт-Петербурга. Неподалік від селища Борки (де тепер розташоване с. Першотравневе) сталась аварія потяга, але родина царя дивом урятувалася.

У пореволюційні часи та роки фашистської окупації меморіал був почасти зруйнований. Лише 2003 р. було реставровано сходи до меморіального комплексу та каплицю Нерукотворного Спаса.

с. Соколів (Зміївський р-н)

У селі й досі збереглися залишки козацької фортеці. А на честь подій часів Великої Вітчизняної війни тут побудовано меморіальний комплекс, знаний за межами України.

Усі експонати музею висвітлюють одну подію — бій, що відбувся 8 березня 1943 р. між німецько-фашистськими військами та щойно створеним у СРСР Першим чехословацьким батальйоном під командуванням Л. Свободи.

Музеї:

Музей бойового братерства: вул. Отакара Яроша; тел. (0574) 3-09-75.

До складу музею входять меморіальний комплекс із братськими могилами радянських і чехословацьких солдатів, музей радянсько-чехословацької дружби, діорама «Бій поблизу Соколова», монумент «Братерство через зброю» (1962 р.), обеліск над братськими могилами (1964 р.).

с. Таранівка (Зміївський р-н)

За часів Великої Вітчизняної війни поблизу села розгорнулися драматичні події. Цілу добу 25 солдатів на чолі з Петром Широніним стримували ворога, захищаючи залізничний переїзд на краю с. Таранівка. Герої знешкодили 16 танків і штурмових гармат. Ворог не пройшов, але 20 широнінців загинули на бойовищі, решта були поранені.

Музеї:

Таранівський музей гвардійців-широнінців: вул. Ленина, 35; тел. (05747) 7-42-33.

На місці бою встановлено пам'ятник гвардійцям широнінцям, у Харкові на їхню честь названо вулицю.

с. Червоний Оскіл (Ізюмський р-н)

До 1919 р. село мало назву Цареборисів. Було засноване 1600 р. як фортеця для захисту від татарських нападів. З 1637 р. чільним населенням стають козаки.

Пам'ятки:

Святогорський монастир, 1624 р.

Рік створення монастиря називають відповідно до перших згадок у літописах. Монастир правив за фортецю, бо мав високі товсті мури та власні гармати. Не раз його руйнували татари, але згодом він щоразу відновлювався.

с. Рокитне (Нововодолазький р-н)

Відоме завдяки архітектурним пам'яткам: палацу, збудованому в стилі російського класицизму в середині XVIII ст., та зведеній 1805 р. церкві, що стала однією з найкращих на Харківщині.

Пам'ятки:

Церква св. Миколи (Миколаївська церква), 1805 р.

Палац

с. Сковородинівка (Золочівський р-н)

Раніше село називалося Пан-Іванівка, але було 1922 р. перейменоване на честь 200-річчя від дня народження великого українського філософа, письменника та просвітителя, що прожив тут останні роки життя.

Музеї:

Сковородинівський літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди: тел. (05764) 9-41-59.

Плата за вхід — 2 грн.

Був відкритий 1922 р. До заповідного комплексу зараз входять будинок-музей і затишний парк-сад на березі ставка. В одній з кімнат

відтворено обстановку, у якій жив і помер філософ-мандрівник. У трьох залах розташовано експозицію музею, що знайомить відвідувачів із соціально-економічним становищем у Росії та Україні XVIII ст., із життям Григорія Сковороди, його філософською, поетичною й педагогічною спадщиною.

На вході до парку знаходиться ***могила Сковороди***. На ній лежить важка гранітна брила. За останнім проханням філософа по краю каменя зроблено напис: «Світ ловив мене, але не впіймав».

с. Малижине (Золочівський р-н)

Його знають завдяки залишкам маєтку, збудованого в 20-ті роки XIX ст. (збереглися комора та флігель), і церкви Успіння Богородиці.

Херсонська область

Обласний центр — м. Херсон.

Адміністративно-територіальний поділ: 18 районів.

Розташована на півдні України. Південно-західні кордони області омиваються Чорним морем та озером Сиваш (Гниле море), південно-східні — Азовським морем. На півночі регіон межує з Дніпропетровською, на сході — з Запорізькою, на заході — з Миколаївською областями, на півдні — з Автономною республікою Крим. Р. Дніпро поділяє область на дві частини — правобережну й лівобережну, яку ще називають Таврією.

Область має степовий ландшафт. Водні ресурси регіону — шість річок (довжиною понад 10 км), найбільшими серед яких є Дніпро, Інгулець, Рогачик та Каланчак.

Територія Херсонщини вперше була заселена близько 10 тис. років тому. Вчені виявили й дослідили поселення часів палеоліту, мезоліту, доби бронзи й міді.

Першим державним утворенням, що виникло тут у VIII—VII ст. до н. е., була Скіфська держава з центром у Каменському городищі. У II ст. до н. е. Причорномор'я заселяли сармати й ранні слов'янські племена зарубинецької культури. У II-IV ст. н. е. з'явилися поселення слов'ян черняхівської культури.

Наступним етапом було входження території до складу Київської Русі, де вона залишалася протягом X—XIII ст. У цей час Дніпро став частиною торговельного шляху «із варяг у греки». Відкрився вихід до Чорного моря.

У XIII ст. землі перебували під владою татарських завойовників, а з XV ст. — під правлінням Туреччини.

Із заснуванням Запорозької Січі Нижнє Подніпров'я заселили козаки.

1796 р. територія краю ввійшла до складу щойно створеної Новоросійської губернії. На початку XIX ст. правобережну її частину включено до складу Миколаївської губернії, а лівобережну — до Таврійської.

Потреба в Чорноморському флоті спричинила закладення 1778 р. міста Херсон, де було зведено фортецю та кораблебудівні верфі.

1803 р. було створено Херсонську губернію й повіт із центром у Херсоні. 1917 р. — її поділено на Херсонську та Одеську. 1920 р. Херсонську губернію перейменували в Миколаївську.

30 березня 1944 р. із частин Миколаївської та Одеської областей було утворено Херсонську область.

м. Херсон

У червні 1778 р. в гирлі Дніпра на місці укріпленого поселення Олександер-Шанца (існувало з 1737 р.). за наказом Катерини II заклали місто, яке дістало свою назву на честь Херсонеса Таврійського (міста на південно-західному узбережжі Криму). Чільною метою заснування міста було створення укріпленого поселення для захисту південних кордонів. Головним забудовником міста призначили генерал-цейхмейстера І. Ганнібала, дядька матері О. С. Пушкіна.

16 вересня 1783 р. на воду було спущено перше судно, побудоване на херсонській корабельні.

Важливими промислами тоді були витоплювання смальцю й торгівля вовною. Сировина надходила з придніпровських степів і Таврії, де паслися незчисленні отари овець. Обсяг експорту вовни через Херсонський порт доходив до 300 тис. пудів на рік, а маєток князя Трубецького славився своїми виноградниками.

Сьогодні Херсон являє собою місто на березі Дніпра з великим торговим портом. Це адміністративний, індустріальний і культурний центр області. Тут розташовано два суднобудівні й судноремонтні

заводи, а також інші великі машинобудівні заводи (АО «Херсонські комбайни», «Електромашина», «Прибій» тощо).

Пам'ятки:

Резиденція губернатора, 1905 р.: вул. Перекопська, 4/14.

Арсенал, 1784 р.: вул. Перекопська, 10.

Призначення будівлі — зберігати вогнепальну, холодну та інші види зброї.

Очаківська південна брама фортеці та ***Московська (Петербузька) північна брама фортеці***, кінець XVIII ст.: вул. Перекопська, 13.

Збереглася також частина охоронного валу.

Катерининський собор, 1782-1787 рр., ***дзвіниця***, 1806 р.: вул. Перекопська, 13.

Побудований на місці колишньої дерев'яної Михайлівської церкви.

Бібліотека, 1896 р.: вул. 21 Січня, 24.

Сьогодні тут розташована обласна бібліотека.

Греко-Софійська церква, 1780 р.: вул. Червонофлотська, 13.

Збереглися оригінальні декори — живопис, різьблення, дерев'яні скульптури.

Миколаївська церква, 1819 р.: вул. Доброхотова, 31.

Святодухівський собор із дзвіницею, 1804-1836 рр.: вул. Декабристів, 36.

Житлові будинки, поч. XIX ст.: вул. Комсомольська, 14, 23, 36.

Лікарня, 1840 р.: просп. Ушакова, 67.

Пам'ятник Джону Говарду, 1827 р.: просп. Ушакова.

Установлений на честь ангійського лікаря, що приїхав до Херсона боротися з епідемією, від якої й помер.

Пам'ятник адміралові Ф. Ушакову, 1957, 1970 рр.: просп. Ушакова.

Музеї та ботанічний сад:

Літературний музей «Літературна Херсонщина», музей-квартира Б. Лавреньова: вул. Горького, 1; тел. (0552) 26-30-66.

Херсонський обласний краєзнавчий музей: вул. Леніна, 9; тел. (0552) 24-10-52, 24-10-70.

Херсонський природничий музей:: вул. Горького, 5; тел. (0552) 24-10-92.

Художній музей ім. О. О. Шовкуненка: вул. Леніна, 54; тел. (0552) 24-30-12.

Ботанічний сад Херсонського державного університету: вул. Миколаївське шосе, 3; тел. (05520) 26-33-22.

Готелі:

«Фрегат»: вул. Ушакова, 2; тел. (0552) 24-60-78, 28-01-73, 28-01-39.

«Бригантина»: вул. Патона, 4; тел. (0552) 27-35-51.

«1 Травня»: вул. Леніна, 26; тел. (0552) 26-27-78.

м. Берислав (Бериславський р-н)

Місто-пристань на правому березі Каховського водосховища.

На початку XV ст. тут розташовувалася митниця литовського князя Вітовта. У XVI ст. — турецька фортеця Кизикермен («Дівоча фортеця»). 1695 р. фортецю захопили українські козацькі полки.

Пам'ятки:

Введеньска церква, 1726 р.: вул. Садова.

Перша назва — Воскресенська. Дерев'яну церкву було перевезено Дніпром із запорізької фортеці Переволочної. Має старовинний дерев'яний хрест і стародруковане Євангеліє (1697 р.).

Музеї:

Бериславський історичний музей: вул. Р. Люксембург, 2; тел. (05546) 3-24-35, 3-24-04.

м. Скадовськ (Скадовський р-н)

На цих землях люди жили здавна. Під час археологічних досліджень в урочищах Морська Кошара та Цукури було відкрито кілька курганів із похованнями бронзового віку, епохи скіфів і сарматів.

1894 р. на місці невеликого рибацького поселення Алі-Агок родина Скадовських заснувала місто. Тривалий час місто розвивалося

як морський порт, що спеціалізувався на експорті сільськогосподарської продукції.

Сучасний Скадовськ є курортним містом із багатьма дитячими оздоровчими закладами.

Готелі:

«Хвиля»: вул. Пролетарська, 1а; тел. (05537) 5-24-72, 5-31-42.

«Червоні вітрила»: вул. Радянська, 11; тел. (05537) 5-03-38, 5-03-76.

м. Нова Каховка

Заснування міста пов'язане зі спорудженням Каховської ГЕС, початок будівництва датується вереснем 1950 р.

Пам'ятки:

Корсунський монастир, кін. XVIII ст.

Був зруйнований, частково збереглися мури з вапняку заввишки 3,5 м, північно-східна башта, центральна та західна брами, Дмитрівська церква (1797—1802 рр.), трапезна (1804 р.).

Нову Каховку спершу будували як місто-сад, тож сьогодні місто визнане за архітектурну пам'ятку України, а будівлі ***Новокаховської міськради*** та ***Палацу культури*** занесено до Каталогу архітектурних споруд України.

Музеї:

Музей історії міста: вул. Леніна, 22а; тел. (05549) 4-23-42.

Експозиція музею налічує понад 3 тис. експонатів, що відображають історію місцевості від часів скіфського царя Атея до сучасності.

Відділ Нікітського ботанічного саду «Новокаховське»: с. Плодове, вул. Садова, 1; тел. (05549) 5-44-43.

Новокаховська міська картинна галерея ім. А. С. Гавдзинського: вул. Леніна, 26; тел. (05549) 4-22-30.

Заснована 1967 р. як художній відділ Херсонського краєзнавчого музею, а самостійною музейною одиницею галерея стала 2002 р. Художні фонди налічують близько 2 тис. творів живопису, скульптури, графіки й декоративно-ужиткового мистецтва.

м. Гола Пристань (Голопристанський р-н)

Місто було засноване 1709 р., коли запорозькі козаки побудували тут пристань — Голий Перевіз. Раніше козаки вирушали звідси на риболовлю.

На початку XX ст. було налагоджено пароплавне сполучення з Херсоном, Гола Пристань стала зручним портом.

Пам'ятки:

Чорноморський біосферний заповідник: вул. Лермонтова, 1; тел. (05539) 2-64-71, 2-67-57, 2-10-04.

Заповідник відкрили 1927 р. на межі Миколаївської та Херсонської областей. 1984 р. постановою координаційної Ради ЮНЕСКО його оголошено біосферним.

До складу заповідника входять ділянки суходолу — Ягорлицький Кут, Потієвка, Солоно-Озерний, Івано-Рибальчанський, Волижин ліс, острови — Довгий, Орлов, Бабій, Смолений, Круглий, Тендрівська коса й затоки акваторії Чорного моря — Тендрівська, Джарилгацька та Ягорлицька.

Царство флори й фауни найбільшого заповідника України налічує та зберігає 624 види рослин (серед яких шість — надрідкісні), 47 видів ссавців, 70 видів риб і 300 видів птахів, близько половини з яких постійно мешкають на території заповідника.

Екскурсії на пташині острови проводять упродовж травня-листопада.

м. Цюрупинськ (до 1928 р. — Олешки)

Місто було відоме ще нумідійському географові аль-Ідрісі (XII ст.) під назвою Алеска та італійським поселенцям на берегах Чорного моря й Дніпра (XIII-XIV ст.) під назвою Ереске. Уже з другої половини XI ст. місто згадується під назвою Олешшя.

Історик Забєлін вважав, що назва міста походить від слова «ольха» або «єлоха», яким у давній топографічній мові позначали болото, водяне, заплавне місце, вкрите кущами та дрібноліссям.

1709 р. за наказом Петра I було зруйновано Запорозьку, а потім і Чортомлицьку Січ. Запорожці, що врятувалися від каральної експедиції, заснували нову Січ на р. Кам'янці, а ще за два роки перейшли в пониззя Дніпра, яким тоді володіло Кримське ханство, і біля місця, де Інгулець впадає в Дніпро, заснували Олешківську Січ.

Офіційною датою заснування міста вважається 1784 р.

1928 р. місто перейменовано на честь видатного політичного діяча О. Д. Цюрупи.

Музеї:

Цюрупинський історичний музей та будинок-музей О. Цюрупи: вул. Крилова, 51; тел. (05542) 2-17-73.

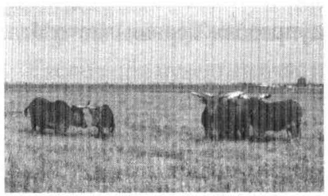
Олешківська Січ, 1711—1728 рр.

смт Асканія-Нова
(Чаплинський р-н)

До 1841 р. селище називалося Чаплі.

Пам'ятки природи:

Біосферний заповідник «Асканія-Нова»: вул. Фрунзе, 13; тел. (05538) 6-12-96, 6-12-32, 6-11-47.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова»

1828 р. німецький герцог Ангальт-Кетенський заснував хутір, названий Асканія-Нова на честь садиби в Німеччині. Із часом садиба перейшла до володіння німецької родини Фальц-Фейнів.

1874 р. було відкрито зоопарк.

1887 р. — закладено ботанічний сад.

Заповідник унікальний: тут збереглася єдина в Європі ділянка степу, якої жодного разу не торкався плуг. Державний заповідник входить до складу міжнародної мережі

біосферних заповідників. Флора заповідної зони нараховує понад 400 видів трав і квітів, Асканійський парк зберігає близько 150 видів дерев і кущів. На території заповідника можна побачити більш як 60 видів птахів, у степовій зоні гніздяться 16 видів.

Зоопарк заповідника має унікальну колекцію мешканців — шотландські поні, американські бізони, індійські та африканські антилопи й зебри, страуси, південно-американські верблюди та ін.

Музеї:

Музей під небом

Крім охоронної ролі, Асканія-Нова виконує й функції справжнього музею під небом: на його території є давні кургани та кам'яні скіфські баби, половецькі кам'яні скульптури XI-XII ст.

с. Тягинка *(Бериславський р-н)*

Відоме завдяки першій битві запорозьких козаків із турками. З нагоди 500-річчя цих подій на о. Тягань 1992 р. було споруджено пам'ятник ***«Козацька Слава»***.

с. Республіканець *(Бериславський р-н)*

У селі збереглися залишки останньої з Запорозьких Січей — ***Кам'янської Січі***, яка існувала від 1709 до 1711 та від 1728 до 1734 рр.

Тут є ***кладовище запорозьких козаків*** і ***могила останнього кошового отамана Костя Гордієнка***, прибічника І. Мазепи, який до 1728 р. очолював Олешківську Січ.

с. Червоний Маяк *(Бериславський р-н)*

На місці сучасного селища розташовувалася турецька фортеця, пізніше — козацьке поселення.

На сьогодні вчені дослідили могильник епохи неоліту, курганні поховання епохи бронзи, скіфо-сарматське городище.

Пам'ятки:

Григорівський Бізюків монастир, 1781 р.

1803 р. сюди зі Смоленської губернії було перевезено Бізюків чоловічий монастир. Нині збереглися мури, три башти, брама (1898 р.), Покровська церква (XIX ст.), залишки валів та печер із виходом до Дніпра.

Хмельницька область

Обласний центр — м. Хмельницький.

Адміністративно-територіальний поділ: 20 районів.

Межує на сході — з Вінницькою, на заході — з Тернопільською, на північному заході — з Рівненською, на півночі — з Житомирською, на півдні — з Чернівецькою областями.

Розташована в західній частині України. Територією області протікає понад 3 тис. річок і потічків. Найбільші річки — Дністер, Південний Буг, Горинь, Случ, Збруч, Смотрич. Південний захід краю перетинає Товтровий кряж, на якому знаходиться найвища точка Хмельниччини — г. Велика Бугаїха (409 м). Тут поширені карстові форми рельєфу, трапляються печери (Атлантида, Залучанська).

На території області розташовано Хмельницьку АЕС.

м. Хмельницький

Розташоване на берегах Південного Бугу.

Відоме з 1431 р. як польський оборонний пункт Плоскирів. Така назва, за переказами, з'явилася через рів, що оточував місто між річками Південний Буг та Плоска. 1550 р. польський король Сигізмунд II Август подарував містечко кам'янецькому старості Мацею Влодці. Поруч із Плоскировом проходив Чорний шлях, через що місто часто зазнавало нападів кримських татар. Мешканці міста активно підтримували визвольні рухи під проводом спершу С. Наливайка, а згодом М. Кривоноса. Під Плоскировом 1649 р. козацький загін завдав поразки шляхетським загонам подільського каштеляна Лянцкоронського. Протягом 27 років тут панували турки. Унаслідок полонізації,

яка прийшла на зміну турецькому поневоленню, на початку XVIII ст. почалися масові повстання під проводом С. Палія.

1780 р. містечко перейменоване на Проскурів. 1793 р. ввійшло до складу Російської імперії і стало повітовим центром Подільської губернії. У 1918—1920 рр. Проскурів належав до УНР, згодом — до УРСР; з 1920 р. став центром Проскурівської округи. 1941 р. місто ввійшло до складу Кам'янець-Подільської області; а 1954 р. було перейменоване на честь Б. Хмельницького, стало центром Хмельницької області.

Музеї:

Музей історії м. Хмельницького: вул. Проскурівська, 30; тел. (03822) 65-53-94.

Режим роботи: 9:00—18:00, вихідні — субота, неділя.

Хмельницький обласний краєзнавчий музей: вул. Подільська, 12; тел. (0382) 76-23-40.

Режим роботи: 8:00—17:00, субота — 9:00—16:00, вихідний — неділя.

Хмельницький обласний художній музей: вул. Проскурівська, 47; тел. (03822) 79-47-61.

Режим роботи: 9:00—18:00, вихідний — неділя.

Готелі:

«Поділля»: вул. Шевченка, 34; тел. (0382) 6-10-83.

«Жовтневий»: вул. Володимирська, 61; тел. (0382) 76-46-67.

«Центральний»: вул. Гагаріна, 5; тел. (0382) 6-47-23.

м. Ізяслав (Ізяславський р-н)

Розташоване над р. Горинь.

Заснування та назву міста пов'язують із періодом діяльності на Волині князя Ізяслава Мстиславовича — онука Володимира Мономаха. У період боротьби за Київський престол Ізяслав Мстиславович зміцнив кордони між Волинню й Київщиною. 1241 р. татари зруйнували поселення, та з часом воно відродилося на новому місці. Наприкінці XIII ст. місто ввійшло до складу Галицько-Волинського князівства. У XIV ст. воно стало власністю князів Острозьких. 1466 р. на березі Горині князі Заславські розпочали будівництво замку. Зафіксовано напади татар на місто 1491 р., бої під стінами Ізяслава між польськими військами й татарами 1534 та 1577 рр. Військо Б. Хмельницького 1648 р. здобуло Ізяславський замок. Коли почалася Північна війна (1700—1721 рр.), в Ізяславі не раз зупинялися війська ворожих сторін. 1754 р. місту було надано Магдебурзьке право. 1757 р., за правління князя П. Сангушка, на руїнах замку XIII ст. архітектор П. Фонтан збудував великий двоповерховий палац, який уже в XIX ст. занепав і перетворився на руїну.

Пам'ятки:

Замок, 1539 р.

Садиба, XV—сер. XVIII ст.

Костел місіонерів св. Йосифа, 1760 р.

Кафедральний костел св. Іоанна Хрестителя, 1599 р.: вул. Пожежна, 1.

Монастир бернардинців, поч. XVII ст.

Пам'ятники:

М. О. Островському

Музеї:

Ізяславський історико-краєзнавчий музей: вул. Шевченка, 40а.

м. Кам'янець-Подільський (Кам'янець-Подільський р-н)

Остаточно не встановлено, коли саме виник Кам'янець. Деякі історики вважають, що місто на початку нашої ери побудовали даки в період римсько-дакійських воєн. Називалося воно тоді Петридавою або Клепідавою (від грецького «петра» чи латинського «ляпіс» — камінь та дакійського «дава» — місто). Також доведено, що місто існувало за давньоруських часів — в XI—XIII ст.

Уперше Кам'янець-Подільський згадується в 1060—1062 рр. у вірменських літописах. Протягом XIV—XVIII ст. вигідне географічне

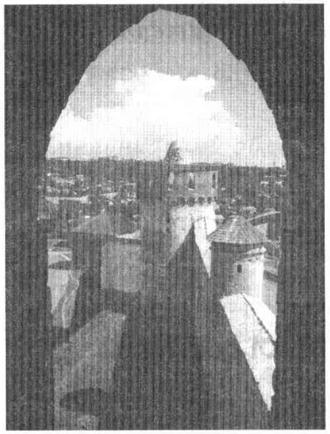
положення привертало до Кам'янця увагу численних завойовників. У 1374—1430 рр. місто перебувало під владою литовців, у 1432—1793 рр. — під владою Польщі, 1672—1699 рр. стали періодом турецького панування. 1432 р. Кам'янцю надали Магдебурзьке право. У Кам'янецькій фортеці тричі з 1814 до 1823 рр. було ув'язнено У. Кармалюка. 1918 р. місто протягом майже восьми місяців було столицею Української Народної Республіки.

Пам'ятки:

Укріплення старого міста, XVI—XVIII ст.: вул. Замкова.

До його складу входять міські мури, Кравецька, Кушнірська, Різницька, Гончарська, Ковальська, Настінна, Наскельна башти, Руська та Польська брами, Турецькі й Вірменські бастіони.

Старий замок, XII—XIX ст.: вул. Замкова, 1.

Лянцкоронська башта старого замку

Складається з Нової Східної, Лянцкоронської, Комендантської, Водяної, Малої Західної, Нової Західної, Денної, Ласької, Тенчинської, Папської, Малої Південної башт, а також башти Ковпак, сорції, пільної брами, замкового мосту й Нового замку.

Замковий міст, II, XIV, XVII ст.: вул. Замкова, 1.

Комплекс споруд трінітарського монастиря, 1750—1765 рр.: вул. Замкова, 1.

Комплекс споруд Руської брами, XV—XVIII ст.: вул. Руська, 93.

Будинок руського магістрату, XVII—XIX ст.: вул. П'ятницька, 9.

Комплекс споруд кафедрального костелу, XVI—XVIII ст.: вул. Татарська, 20.

Турецький мінарет, 1670-ті рр.: вул. Татарська, 20.

Церква св. апостолів Петра і Павла, 1580, 1834 рр.: вул. Татарська, 9.

Комплекс споруд Миколаївської вірменської церкви, XIII—XIV ст.: пров. Миколаївський, 2.

Францисканський монастир, XVII—XVIII ст.: вул. Францисканська, 4—6.

Комплекс домініканського чоловічого монастиря, XIV—XVIII ст.: вул. Домініканська, 1.

Будинок Потоцького, 1755 р.: вул. Домініканська, 1.

Будинок Чарторийських, XVI—XIX ст.: вул. Зарванська, 13.

Комплекс вірменського костелу, XIV—XVIII ст.: вул. Вірменська.

Казарми фортеці, 1760—1788 рр.: вул. Госпітальна, 14.

Дерев'яна Хрестовоздвиженська церква, 1799—1801 рр.: вул. Карвасари, 24.

Школа кармелітів, XVIII ст.: вул. Татарська, 10.

Перша російська гімназія, 1837—1841 рр.: вул. Татарська, 14.

Колегіум єзуїтський, 1756 р.: вул. Татарська, 14а.

Комплекс споруд домініканського жіночого монастиря, сер. XVIII ст.: вул. Францисканська, 10.

Будинок старости фортеці, XV ст. — 1560 р.: вул. Домініканська, 2а.

Будинок консисторії, XVIII—XIX ст.: пл. Вірменський ринок, 4.

Будинок присутствених місць (окружний суд), 1857—1893 рр.: пл. Вірменський ринок, 5.

Броварня, 1872 р.: вул. Руська, 5, 7.

Комерційний банк, кін. XIX ст.: вул. Зарванська, 3.

Георгіївська церква, 1851—1861 рр.: вул. Суворова, 54.

Покровська церква, 1845—1864 рр.: вул. Франка.

Будинок Державного банку, 1896—1901 рр.: вул. Князів Коріятовичів, 1.

Садиба Дембіцького, 1902—1914 рр.: вул. Лесі Українки, 60.

Духовна семінарія, 1861—1865 рр.: вул. Шевченка, 13—15.

Маріїнська жіноча гімназія, 1882—1884 рр.: вул. Шевченка, 24.

Будинок казенної палати, 1898 р.: вул. Шевченка, 26.

Музеї:

Кам'янець-Подільский історичний музей-заповідник: вул. Предтечинська, 2; тел. (03849) 2-37-84.

Готелі:

«Фільварки-центр»: вул. Лесі Українки, 99; тел. (03849) 3-03-92.

«Гетьман»: пл. Польський ринок, 8; тел. (067) 763-15-28.

«Смотрич»: вул. Соборна, 4; тел. (03849) 3-27-62.

м. Старокостянтинів

(Старокостянтинівський р-н)

Розташоване на р. Случ.

Під час розкопок поблизу міста виявлено могильники черняхівської культури.

У X—XI ст. ці землі входили до складу Київської держави, потім — до Болохівської землі, а з XIII ст. — до Галицько-Волинського князівства. 1340 р. місцевість завоювали литовські феодали, і вона ввійшла до складу Литовського князівства. 1505 р. польський король допустив І. Лабунського до володіння селами Гребенинка, Сахнівці та Колищенці. 1561 р. нащадки Лабунського продали Колищенці українському магнатові Костянтину Острозькому, який дістав від короля привілеї на заснування міста. Розташоване в трикутнику при впадінні Ікопоті в Случ, місто-фортеця виконувало роль передового форпосту Волині проти набігів кримських татар на Польщу. З 1565 р. у ділових паперах уперше згадується місто Костянтинів, а 1632 р. його перейменували на Старокостянтинів. 1593 р. під містом були розбиті війська повстанців під проводом К. Косинського, 1595 і 1596 рр. через місто проходили війська під проводом С. Наливайка. Селяни та міщани цього краю брали активну участь у визвольній війні 1648—1654 рр. Після воз'єднання України з Росією 1654 р. Старокостянтинів відійшов до Польщі, а після її другого розділу 1793 р. — до Російської Імперії: тут було створено Ізяславське генерал-губернаторство. 1804 р. Старокостянтинів увійшов до складу Волинської губернії і став повітовим містом. У грудні 1999 р. набув статусу міста обласного значення.

Пам'ятки:

Замок князів Острозьких, 1561—1571 рр.

Комплекс споруд домініканського костелу з баштою, XVI—XVIII ст.

Костел св. Іоанна Хрестителя, 1754 р.

Музеї:

Старокостянтинівський районний історичний музей: вул. К. Маркса, 15; тел. (03854) 2-15-73.

Готелі:

«Случ»: вул. К. Острозького 10; тел. (03854) 3-24-32.

м. Полонне (Полонський р-н)

Розташоване в межиріччі річок Хоморця та Хомора.

Назва походить від Полянської землі стародавніх східних слов'ян. Перша літописна згадка датується 996 р., коли князь Володимир Святославович приписав Полонне до київської Десятинної церкви. У XII ст. тут було зведено замок — фортецю з земляними валами, дерев'яним частоколом. У другій половині XVI ст. місто дістало Магдебурзьке право. Власниками міста були князі Острозький, Любомирський, Сангушко та ін. Під час визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького війська магнатів і короля залишили фортецю в липні 1648 р., а козацькі війська під керівництвом М. Кривоноса здобули її. Після 1769 р. росіяни організували в місті головну в'язницю для поляків, що входили до барської конфедерації; звідси їх вивозили до Сибіру. У XIX ст. тут розміщувався гарнізон російських військ. У другій половині XIX ст. полонська фортеця поступово занепала. 1866 р. Полонне було перетворене у волосний центр Новоград-Волинського повіту Волинської губернії.

Пам'ятки:

Костел св. Ганни, 1607 р.

Земляна фортеця з мурованим бастіоном, XVII ст.

м. Шепетівка (Шепетівський р-н)

Розташоване на р. Гуска.

Перша згадка датується 1594 р. Спочатку власником поселення був князь Іван Заславський. Наприкінці XVI ст. місту було надано Магдебурзьке право. У XVI—XVII ст. маєток належав Заславським та Острозьким. Місцеве населення активно підтримувало повстання 1591—1593 рр. під проводом К. Косинського, а в 1594—1596 рр. — С. Наливайка, брало участь у визвольній війні 1648 р. Місто 1649 р. спалили загони воєводи Белзького. У другій половині XVII ст. його не раз руйнували татари, а в 1700—1721 рр., під час Північної війни, — шведські, польські та російські війська. Наприкінці XVII ст. місто стало власністю родини Любомирських, а з 1703 р. — Сангушків. Наприкінці XVIII ст. воно ввійшло до Ізяславського повіту Волинської губернії (пізніше, з 1866 р., стало волосним центром). Із кінця XIX ст. Шепетівка переходить у власність Потоцьких. 1873 р. через місто проклали залізницю Київ — Брест. На початку XX ст. в місті навчався, а згодом кілька років працював радянський письменник М. Островський.

Пам'ятки:

Поблизу міста, в урочищі Гусенці, досліджено ***курганний могильник доби бронзи***. На околицях міста височать ***кургани скіфо-сарматських часів***.

Музеї:

Обласний літературно-меморіальний музей М. Островського: вул. Островського, 2; тел. (240) 5-36-20.

смт Антоніни (Красилівський р-н)

Розташоване на р. Ікопоті.

Перші згадки датуються другою половиною XIV ст. До XVIII ст. називалося Голодьки. Його власниками по черзі були Острозькі, Заславські, Любомирські, Сангушки та Потоцькі. Протягом XIV—

XVII ст. ця місцевість потерпала від набігів кримських татар і турків. 1760 рр. тодішня власниця села Барбара Сангушко віддала Голодьки в довготермінове користування регентові коронної канцелярії І. Мальчевському, одруженому з її сестрою Антоніною. Закохане подружжя оселилося в Голодьках. Мальчевський побудував тут палац і заклав парк, який із часом став одним з найкращих на Волині. Садибу власник назвав іменем своєї дружини.

З 1797 р. Антоніни входили до складу Волинської губернії. 1812 р. князь Сангушко побудував тут палац. На початку XX ст. багатоповерховий палац Сангушків-Потоцьких із просторим гаражем на дев'ять автомобілів, електричною станцією, оранжереями та величезним каретним двором вражав своєю красою й архітектурною витонченістю. З 1864 р. в Антонінах працювали парафіяльна школа та однокласне міністерське училище.

Пам'ятки:

Садиба, др. пол. XVIII ст.

Збереглися флігель палацу, манеж і три брами з огорожею.

смт Білогір'я (Білогірський р-н)

Розташоване на р. Горинь, поруч із покладами крейди — «білими горами» — звідки й походить назва.

Уперше згадується 1441 р. під назвою Ляхівці. Тут було зведено дерев'яну фортецю на острові посеред ставу, землю для якого возили полонені турки й татари. На початку XVII ст. Ляхівці стали найвизначнішим осередком аріанства. Восени 1648 р. мешканці містечка та навколишніх сіл захопили місцеву фортецю, знищили шляхту й рушили назустріч військам Б. Хмельницького. У наступні роки містечко занепадало внаслідок частих набігів татар, міжусобних воєн польської шляхти. 1745 р. новий його власник розпочинає будівництво кам'яного замку на місці зруйнованого дерев'яного. Містечко перетворилося на резиденцію князів Яблоновських на Волині. З 1795 р. Ляхівці ввійшли до складу Російської імперії. За участь у польському повстанні 1830—1831 рр. власника містечка Л. Сапегу

було позбавлено володінь, і землі перейшли до волинського губернатора фон Галлера. 1918 р. на цих територіях проголошено владу Радянської України. 1923 р. Ляхівці стали райцентром Шепетівської округи, 1946 р. містечко перейменоване на Білогір'я.

Пам'ятки:

Земельний замок, XVI ст.

м. Летичів

Розташоване в місці, де р. Вовк впадає в Південний Буг.

Уперше згадується в XIII ст. 1429 р. набуло статусу міста, а 1466 р. король Польщі Стефан Баторій надав йому Магдебурзьке право. 1598 р. у містечку завершили будівництво мурованого замку. За Хмельниччини летичівські околиці належали до території, яку спочатку контролював козацький гетьман, а після підписання перемир'я в лютому 1649 р. — Польща. 1672 р. край зайняли турки.

Комплекс замку та домініканського монастиря

1750 р. повстанцям-гайдамакам вдалося захопити місто. У жовтні 1835 р. тут був похований ватажок українського повстанського руху У. Кармалюк. За реформою 1922—1925 рр. Летичів став районним центром.

Пам'ятки:

Комплекс замку та домініканського монастиря, XVI—XVII ст.

Михайлівська церква, XV—XVI ст.

смт Меджибіж *(Летичівський р-н)*

Розташоване межи Бугами — Південний Буг з'єднується з Бужком; звідси походить назва.

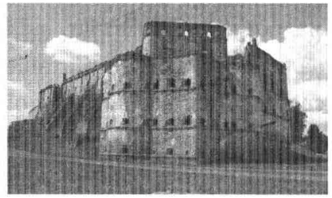
Ізяслав, онук Володимира Мономаха, надавав цій землі особливого значення — то була межа Київської та Волинської земель, прикордонний форпост і проти західної експансії, і проти половецького степу. З 1148 р. у Меджибожі став до князювання Ростислав, син засновника Москви Юрія Довгорукого. З XV до XIX ст. містечко належало польським магнатам Сенявським і Чарторийським. Уже 1516 р. в ньому був мурований замок. 1593 р. місту надали Магдебурзьке право. Яскраве історичне життя міста пов'язане з подіями Визвольної війни українського народу 1648—1676 рр.

На сьогодні проводиться реставрація замку, у містечку щорічно організовують історично-музичний фестиваль «Стародавній Меджибіж».

Пам'ятки:

Замок, XII, XIV—XVI, XIX ст.

На його території збереглися палац, стайня, церква, мури з баштами, пристінні корпуси.

Замок (мури з баштами)

Костел Св. Трійці, 1632р.

Три каплиці, кін. XVII ст.

Нижня квадратна каплиця-колона, верхня каплиця-колона, ротонда-каплиця.

Музеї:

Державний історико-культурний заповідник «Меджибіж»: тел. (03857) 9-71-30.

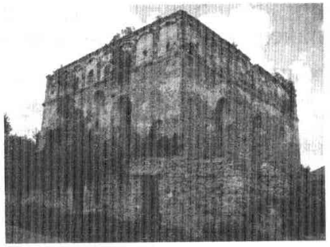
Готелі:

Ресторан-мотель «Меджибіж»: с. Требухівці (поворот на Меджибіж), тел: (03857) 9-86-19

смт Сатанів *(Городоцький р-н)*

Розташоване на р. Збруч, на території національного парку «Подільські Товтри».

Із походженням назви містечка пов'язана стародавня легенда. Згідно з нею, Сатанів походить від питання: «Sat aut non?» («Зупинимося чи підемо далі?»), яке поставили римським легіонерам під час походу на схід. «Sat!» — одностайно вигукнуло стомлене вояцтво.

Синагога

На підтвердження цієї версії під містечком, від Борщівки до Лісовод, тягнеться насипний оборонний вал часів Римської імперії, відомий під назвою Траяновий. Інший варіант походження назви: від молдавського слова «сат» (велике село), а в давні часи в цій місцевості проживало чимало молдаван (волохів).

Перша писемна згадка про Сатанів стосується 1404 р. 1431 р. ці маєтки викупив Вітовт, а 1436 р. — Петро Одровонж, якому землі належали до 1523 р. Сатанів XV—XVI ст. був одним із прикордонних селищ польсько-литовської держави, у цей час Одровонжі збудували над Збручем замок. Наприкінці XVI ст. за три версти від містечка виник Свято-Троїцький монастир. У XVI—XVII ст. ці землі перейшли до Сенявських.

1617 та 1618 рр. місто пережило спустошливі набіги татар. Щоб поліпшити економічний стан Сатанова, його власниця К. Сенявська надала поселенню Магдебурзьке право. Під час визвольної війни під проводом Б. Хмельницького козаки захопили місто за допомогою міщан, а 1651 р. спільно з татарами так зруйнували поселення, що місцеві жителі були змушені тікати за Дністер. 1672 р. турецьке військо здобуло Сатанів, але за рік поляки відбили його. Під турецькою владою Сатанів таки перебував з 1676 до 1699 рр., коли Поділля було знову повернене Польщі.

У 20-х рр. XVIII ст. місто перетворилося на важливий торговий центр, значною була тут єврейська громада. У XIX ст. власниками міста стали Потоцькі. За участь у польському повстанні 1830—1831 рр. містечко було відібране в Потоцького та віддане до казни. Проте за деякий час його повернули нащадкам Потоцького.

Сьогодні Сатанів є відомим курортом із численними бальнеологічними комплексами.

Пам'ятки:

Міська брама, XV—XVI ст., 1724 р.

Замок, XIV—XVI ст., 1724 р.

Синагога, 1514—1532 рр.

Санаторії:

«Перлина Поділля»: с. Сатанів-2; тел. (3851) 4-13-54, 4-16-56.

«Товтри»: с. Сатанів-2; тел. (03851) 4-13-50.

смт Смотрич *(Дунаєвецький р-н)*

Розташоване на р. Смотрич.

Його заснування в XIV ст. приписують братам Коріятовичам, хоча місто існувало й раніше і 1240 р. було знищене татарами. 1427 р. поселення постраждало від татарського набігу. У цей період було зведено замок. 1448 р. — новий напад татар. Цього ж року місто отримало Магдебурзьке право. Під час козацьких воєн під проводом Б. Хмельницького козаки захопили та зруйнували Смотрицький замок. Наприкінці XVII—на початку XVIII ст. місто перетворилося на чималий торговельний центр, один із важливих осередків виробництва художньої кераміки. У XVIII ст. маєток належав Потоцьким, вони звели костел на місці розваленого замку.

Пам'ятки:

Домініканський костел, XVI ст.

смт Стара Синява

(Старосинявський р-н)

Розташоване на р. Іква.

На початку XVI ст. поселення під назвою Синява було знищене турками. Його мешканці, що врятувалися, заснували поселення Стара Синява. Спершу його власниками були пани Сенявські, із середини XVII ст. — Чарторийські. 1543 р. містечку надали Магдебурзьке право. У другій половині XVI ст. тут, як у прикордонному пункті польського королівства, було споруджено фортецю. Під час Визвольної війни 1648—1654 рр. місцеві жителі активно підтримували

козацьке військо. 1648 р. козацькі загони під орудою М. Кривоноса зайняли Стару Синяву, що ввійшла до Брацлавського полку. 1667 р. поселення спустошили кримські татари. Протягом 1672—1699 рр., за умовами Бучацького мирного договору, у Старій Синяві перебував турецький гарнізон. Мешканці активно підтримували повстання під проводом С. Палія 1702—1704 рр., а також гайдамацькі повстання середини XVIII ст. На початку XIX ст маєток викупила Анна Радзивілл. З 1797 р. Правобережна Україна була приєднана до Росії. 1918 р. на цих землях проголосили Радянську Україну.

Музеї:

Музей-діорама «Пилявецька битва»: у приміщені будинку культури.

смт Ямпіль *(Білогірський р-н)*

Засноване 1535 р. віленським єпископом Янушем. Історія містечка щільно пов'язана з історією сусіднього Тихомля — міста удільних руських князів, що було засноване ще в X ст. й належало до Погоринської волості Волинського князівства. Пізніше Тихомль належав до Київського, Волинського, а з 1199 р. — до Галицько-Волинського князівств. У 40-х рр. XIV ст. Тихомль увійшов до складу Литовської держави. На початку XVI ст. Тихомль та його городище належало представникам могутнього роду Сенют. 1535 р. Грицько та Роман Сенюти продали Тихомельске городище єпископові Янушу Віленському, який того ж року назвав куплене городище Янушполем на свою честь. Ця назва згодом змінилася на Янпіль, а пізніше — на Ямпіль. Після смерті Януша 1538 р. село відійшло до його рідної сестри Беати. Далі належало князям Збаразьким, із 1631 р. — Вишневецьким, із 1741 р. — Радзивіллам, із 1806 р. — графам Ходкевичам. 1616 р. містечко отримало Магдебурзьке право. У роки Хмельниччини Ямпіль був захоплений селянсько-козацькими загонами. Мешканці містечка брали участь у штурмі фортеці в Ляхівцях (нині — Білогір'я), в облозі Старокостянтинова. Військові дії й напад турків на Волинь 1676 р. розорили Ямпіль. Його відродження відбувалося за князів

Вишневецьких, коли 1723 р. вони заснували костел Преображення Господня (згорів 1780 р. під час величезної пожежі). Після захоплення Росією Ямпіль став повітовим містом Подільської губернії, але дуже скоро відійшов до Кременецького повіту.

Пам'ятки:

Тихомльське городище з руїнами фортеці, XII—XVI ст.

Чотирикутне в плані, зі сходу, півночі й заходу оточене валом і ровом, із півдня примикає до Ямпільського ставку. Від фортеці збереглася башта-каплиця над склепом зі склепінчастим перекриттям, розташована на південь від городища.

с. Головчинці *(Летичівський р-н)*

Розташоване на р. Південний Буг. Утворилося навколо монастиря. Звідси й одна з версій походження назви селища, у якому з давніх-давен за головних вважали ченців.

Головчинський Спасо-Преображенський монастир був заснований невідомими пустельниками. Уперше він згадується 1540 р. У першій половині XVIII ст. Головчинський монастир перетворили на уніатський, але вже в 90-х рр. того ж століття повернули до православної церкви. У 20-х рр. XX ст. монастир було зачинено. Відроджувати святиню почали на початку 90-х рр. XX ст. як парафіяльну церкву.

Пам'ятки:

Головчинський Спасо-Преображенський монастир, XVI ст.

с. Жванець *(Кам'янець-Подільський р-н)*

Уперше згадане 1431 р. У XVI ст. стало одним із торговельних і стратегічних центрів Придністров'я. Тоді ж за наказом Кам'янецького воєводи Калиновського тут спорудили фортецю. Під час Польсько-турецької війни 1621 р. містечко було пограбовано, фортецю зруйновано. 1646 р. король Владислав IV надав Жванцю Магдебурзьке право. Восени 1653 р. територія поблизу містечка стала ареною воєнних дій між військами Яна Казимира та Б. Хмельницького. У період

1672—1699 рр. Жванець був під турецьким ярмом. З 1699 р. місто стало власністю Лянцкоронських, тут оселилися вірмени з Кам'янця та греки з Хотина. 1768 р. Жванець зазнав нападу турків. Наступного року його захопили барські конфедерати, що підняли повстання проти королівського уряду; звідти їх вибили російські війська під командуванням князя Прозоровського. 1845 р. царський уряд викупив Жванець у поміщика Комара. На початку серпня 1914 р. австро-угорські війська захопили містечко, але під натиском російської армії відступили за Збруч. У лютому 1918 р. воно захоплене австро-угорськими військами, наприкінці 1918 р. — військами Директорії, в листопаді 1920 р. — Червоною армією. У 1920-х рр. на території замку збудовано радянський кулеметний дот, який прострілював долину Жванчика аж до Дністра. Цей дот був складовою частиною системи укріплень на західному кордоні СРСР.

Пам'ятки:

Руїни замку, XV—XVII ст.

Вірменський костел, XVII ст. — 1786 р.

с. Зіньків (Зіньковецький р-н)

Розташоване на р. Ушиця.

Уперше згадується 1404 р. З 1431 р. належало поляку Петрові Одровонжеві. 1458 р. місту надали Магдебурзьке право. Для оборони Зінькова, що лежав на лінії Чорного шляху, від постійних нападів татар Одровонжі в середині XV ст. побудували оборонний замок. У середині XVI ст. місто перейшло у власність Сенявських. 1524 р. турки й татари спалили Зіньків, але не здобули замок. Постійні татарські набіги спустошили місто. Після визволення від турків власники відбудували його.

У першій половині XVIII ст. Зіньків пережив кілька народних повстань. Після Сенявських належав Чарторийським, потім Віртембергським. 1793 р. місто стало повітовим центром, а згодом перейшло до складу Летичівського повіту. 1843 р. останній володар містечка, принц Адам Віртембергський, продав його казні.

Пам'ятки:

Дерев'яна Михайлівська церква, 1769 р.

Фортеця, XIV ст.

Костел Святої Трійці, 1750 р.

Садибний будинок, XIX ст.

с. Маків (Дунаєвецький р-н)

Уперше згадується в історичних джерелах за 1482 р. під назвою Ступинці. У XVII ст. село належало князям Володийовським. Вони збудували тут замок. Анна Володийовська отримала Ступинці в посаг, одружуючись зі Станіславом Маковецьким, який 1746 р. змінив назву села на Маків. У 20-х рр. XIX ст. брати Адам та Ян Раціборовські звели в маєтку кілька класичних споруд, а 1830 р. запросили паркового архітектора Міклера, щоб розбити парк і сад, який за своєю красою на той час перевершував Софіївку. Після смерті братів палац занепав.

Нині село відоме бальнеологічним ***санаторієм «Україна»*** на базі Маківського родовища мінеральних вод.

Пам'ятки:

Кругла церква-ротонда Іоанна Богослова, 1839—1862 рр.

Палацовий флігель, перша пол. XIX ст.

с. Маліївці (Дунаєвецький р-н)

Розташоване над р. Ушиця.

Назва походить від прізвища Малейовських — магнатів, що володіли цими землями в другій половині XVI ст. 1785 р. Ю. Свірський продав маліевецький ключ Янові Онуфрію Орловському, коронному надворному ловчому. 1788 р. Орловські збудували тут палац (автор проекту — французький архітектор Домінік Мерліньє). Розквіт садиби відбувся за Олександра Орловського та його синів Мечислава й Ксаверія Францішека. Останній володів маєтком і навколишніми землями до 1918 р.

Печера Кармалюка

Пам'ятки:

Садиба, кін. XVIII—XIX ст.

Збереглися палац, водонапірна вежа, господарський флігель, мури з брамою та міст з обелісками. На території садиби діє дитячий протитуберкульозний інтернат.

Парк, кін. XVIII ст.

На його теренах вражає печера Кармалюка зі штучним водоспадом над нею. Свого часу тут був ранньослов'янський скельний монастир.

с. Пилява *(Старосинявський р-н)*

В історичних джерелах указано, що 1501 р. вже існував Пилявецький замок. Дещо раніше на місці села було поселення Галіченці, зруйноване кримськими татарами. 1569 р. Пилявці (стара назва поселення) в складі Правобережної України перейшли до у володіння Польщі. У травні 1640 р. польський король видав привілей Мурафському домініканському монастирю на володіння містечком. Того ж таки року містечко дістало Магдебурзьке право. Один із ченців Мурафського монастиря Августин Петриковський заклав нинішню Пиляву, збудував тут домініканський костел і фортецю-замок на березі Ікви. Історія містечка щільно пов'язана з іменем Б. Хмельницького та видатною перемогою селянсько-козацьких військ над польсько-шляхетською армією у період Визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. Сьогодні в Пиляві проводять масові святкування козацької слави. На честь свята на полі Пилявецької битви було насипано Курган Пам'яті.

Пам'ятки:

Місце розгрому польської шляхти військами Б. Хмельницького, 1648 р.

Могила Івана Ганжі (уманського полковника, соратника Б. Хмельницького), 1651 р.

с. Панівці *(Кам'янець-Подільський р-н)*

Розташоване на березі р. Смотрич.

У другій половині XVI ст. власник села — польський магнат Ян Потоцький звів тут замок і дав притулок кальвіністам. Вони побудували в селі друкарню, звідти вийшло сім видань, зокрема «Рароротре» Зиґровіуса (1611 р.). Після смерті Потоцького його брати наказали вдові вигнати єретиків із Панівців. 1621 р. турки на чолі з султаном Османом II, а 1633 р. під орудою Абаз-паші штурмували замок, але так і не здобули його. 1651 р. після невдалого штурму Кам'янецької фортеці козаки на чолі з Джерджалієм здобули замок у Панівцях. У 1768—1769 рр. тут перебували конфедерати. Згодом замок почав руйнуватись. У першій половині XIX ст. поміщик Старжинський збудував у селі розкішний палац, який до наших днів не зберігся.

Пам'ятки:

Комплекс споруд замку, XV—XVI ст., 1770 р.

До його складу входять руїни замку та палацу, будинок колегіуму.

с. Привороття *(Кам'янець-Подільський р-н)*

Розкинулося на мальовничих схилах подільських Товтр. Головною принадою села є заказник ***«Кармалюкова гора»***.

Кармалюкова гора — найзнаменитіша вершина подільських Товтр. Найдавніша назва цієї гори — Блажкове Городище, або Блажкове Дворище. Пізніше гору назвали Гнатовиною. І тільки в XIX ст. вона дістала третю назву — Кармалюкова. За переказами, саме на цій горі та в печері, що розташована в глухому місці на південному схилі гори, 1812 р. переховувався У. Кармалюк.

На території заказника збереглися рідкісні рослини, багато з них занесено до Червоної книги: дуб скельний, дуб звичайний, ясен, явір,

липа серцелиста. А на південному схилі ростуть реліктові породи — берека та клокичка.

На вершині Кармалюкової гори археологи виявили знахідки часів трипільської культури, залишки давньоруського городища XII ст. У 80-ті рр. минулого століття в руслі р. Мукша знайдено давньоруську зброю.

с. Самчики (Старокостянтинівський р-н)

Розташоване на березі р. Случ, давня назва — Зайчики.

Найяскравіші сторінки історії села пов'язані із садибою польського полковника П. Чечеля. Наприкінці XVIII ст. до будівництва палацу Чечель залучив найкращих майстрів, а знаменитий український пейзажист-архітектор Діонісій Макклер заклав на території садиби розкішний парк. Резиденція Чечелів стала одним із культурних центрів Волині. 1863 р., після польського повстання на Правобережній Україні, садибу Чечелів конфіскували й продали на аукціоні. Новим власником став історик Угрюмов. 1903 р. садиба перейшла до Шестакова, редактора та видавця журналу «Хозяйство» й газети «Ведомости сельского хозяйства и сельской промышленности». 1926 р. резиденцію прирівняли до господарських будівель. А 1956 р. тут розташувалася сільськогосподарська дослідницька станція. Наприкінці 60-х рр., завдяки старанням місцевого краєзнавця, художника та історика О. Пажимського, розпочалося відродження садиби.

1997 р. за рішенням Кабінету міністрів України селище стало Державним історико-культурним заповідником.

Пам'ятки:

Садиба, поч. XIX ст.

На території палацового парку збереглися палац, китайський будинок, брама та два прибрамні флігелі.

Церква св. Параскеви П'ятниці, 1772 р.

Музеї:

Державний історико-культурний заповідник «Самчики»: тел: (03854) 4-42-14.

с. Сутківці (Ярмолинецький р-н)

Розташоване на р. Ушиця.

Історія села щільно пов'язана з історією райцентру. Ярмолинці стають відомі з 1407 р., коли король Владислав-Ягайло передав цю місцевість роду Ходьків. Син Ходька Олехно (Олександр) здобув 1455 р. Магдебурзьке право для Ярмолинців. Онуки Ходька поділилися маєтками: Дахно залишився власником Ярмолинців, а Федір одержав суміжне село Сутківці. У першій половині XV ст. Федір Олехнович побудував у селі фортецю, а 1467 р. — Покровську церкву, еталон української середньовічної культово-оборонної споруди. Село лежало на Кучманському шляху, тому сюди часто навідувалися татари й турки. 1567 р. фортеця була знищена, але невдовзі відбудована. Останні перебудови замку здійснив 1623 р. О. Балабан, одружений з останньою з роду Сутківських — Варварою. Наприкінці XVII ст. твердиня втратила своє оборонне значення.

Пам'ятки:

Покровська церква-фортеця, XIV—XV ст., др. пол. XVIII ст.

Замок, XIV—XVII ст.

с. Чорнокозинці (Кам'янець-Подільський р-н)

Розташоване на березі р. Збруч.

Уперше згадується в середині XV ст. Відтоді й до кінця XVIII ст. було власністю кам'янецької католицької катедри, тут містилася літня резиденція єпископів. Оскільки селище розташовувалося недалеко від молдавського кордону й лежало на татарському Волоському шляху, тут було збудовано муровану твердиню. Дуже часто на поселення нападали татари: 1502, 1503, 1507, 1511 та 1513 рр. 1516 р. Чорнокозинці були спалені дощенту.

Нападали на цю місцину й волохи. 1538 р. волоський господар Петро взяв поселення в облогу, але не міг його захопити, тому вирізав усіх, хто жив поза мурами замку.

1588 р. Стефан Баторій видав Чорнокозинцям Магдебурзьке право. 1608 р. кам'янецький біскуп Павло Валуцький звів тут величний костел. Після захоплення турками 1672 р. Кам'янця місто ще два роки належало Речі Посполитій, але 1674 р. замок здався під натиском бусурманів. Вони спустошили фортецю та вбили всю залогу. Після 1699 р. єпископи відновили твердиню й побудували в ній житла для свого літнього перебування. На початку XVIII ст. замок було відбудовано, а 1795 р. він перейшов у власність Російської казни. У 1815—1917 рр. був родовим маєтком Сарнецьких.

Комплекс споруд замку

Пам'ятки:

Комплекс споруд замку, др. пол. XIV—XVII ст.

До нього належать руїни замку та брами.

Руїни костелу св. Йосифа, 1608 р., кін. XVIII ст.

Черкаська область

Обласний центр — м. Черкаси.

Адміністративно-територіальний поділ: 20 районів.

Область розташована в центральній частині України в басейні середньої течії Дніпра. Межує на півночі з Київською, на заході — з Вінницькою, на півдні — з Кіровоградською, на сході — з Полтавською областями.

Правобережна частина області лежить у межах Придніпровської височини, лівобережна — в межах Придніпровської низовини (рівнини з невеликими пагорбами та заболоченими місцями). Головна водна артерія регіону — Дніпро з притоками. Річки західної частини області належать до басейну Південного Бугу.

Перші ознаки перебування людини на цих землях датуються VII—III ст. до н. е. Сучасна територія області сягає історичного кордону розташування слов'ян — річки Рось. У 1239—1240 рр. місцевість була спустошена татаро-монгольською навалою.

У 60-х рр. XIV ст. землі були захоплені Литовським князівством.

1648 р. гетьман Б. Хмельницький улаштував свою резиденцію в Чигирині — політичній столиці України протягом 1648—1660 рр.

Із Черкащиною пов'язані такі історичні події: Визвольна війна 1648—1654 рр., Коліївщина, Гайдамаччина, селянсько-козацьке повстання 1702—1704 рр.

У першій половині XIX ст. Черкащина стала центром цукроваріння, що значно підвищило рівень життя населення.

Черкаська область є однією з наймолодших в Україні — створена 7 січня 1954 р. До її складу ввійшли деякі райони Київської, Полтавської, Кіровоградської та Вінницької областей.

м. Черкаси

Перші згадки про місто датовані 1384 р. З кінця XV ст. Черкаси були важливим стратегічним пунктом захисту від татарських нападів.

1648 р. Черкаси стали полковим козацьким містом. 1793 р. місто ввійшло до складу Російської імперії. 1954 р. здобуло статус центру Черкаської області.

Пам'ятки:

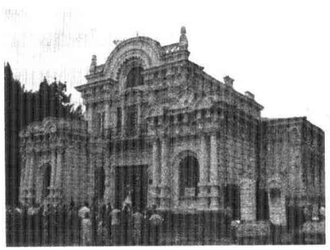
Могила В. Симоненка, 1963 р.: вул. Одеська, кладовище.

Свято-Михайлівський кафедральний собор, 1994—2000 рр. Собор побудовано на місці Першотравневого парку, де раніше стояв Свято-Миколаївський цвинтарний храм. Собор є найбільшим в Україні (висота сягає 74 м, довжина — 58 м, ширина — 54 м). Храм може одночасно вмістити близько 12 тис. осіб.

Пагорб Слави, 1977 р.

Меморіальний комплекс із монументом «Батьківщина-мати». Колишня Замкова гора. На цьому місці розташовувалося давнє городище, залишки Черкаської фортеці та Свято-Троїцька церква, що були зруйновані вщент під час будівництва монументу.

Палац Щербини, 1892 р.

Палац Щербини

Особняк у стилі модерн збудований 1892 р. підприємцем Щербиною у своїй садибі. Поєднання численних арок із декоративною колонадою та карнизами надає споруді вишуканого вигляду. У 1907—1912 рр. у будинку розміщувалася Земська управа. У 1930-х у ньому було влаштовано Будинок піонерів. Після Другої світової війни в палаці розміщувались організації компартії. З 1970 р. до сьогодні тут розташований Палац урочистих подій.

Військовий завод № 17, 1885—1887 рр.: вул. Ільїна, 226.

Комплекс промислових будівель. Нині тут розміщується Черкаський політехнічний технікум.

Музеї:

Музей «Кобзаря» Т. Г. Шевченка: вул. Б. Вишневецького, 37; тел. (0472) 35-41-05.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідні — субота, неділя.

Будівля музею — триповерховий будинок, зведений 1852 р. для купців Цибульських. 1859 р. тут гостював Т. Шевченко, про що свідчить меморіальна дошка. 1989 р. в будинку було створено музей однієї книги — «Кобзаря» Тараса Шевченка. Вхід прикрашають вісім сюжетних композицій за творами поета. Експозиція складається з прижиттєвих і посмертних видань творів Т. Шевченка, радянської та сучасної шевченкіани, перекладів і згадок про перебування Кобзаря в Черкасах. У музеї зберігається «Кобзар» 1840 р., надрукований у Петербурзі невеликим накладом. Є рідкісні переклади творів Шевченка: якутські, японські, китайські, тамільські, удмуртські. Загалом музей нараховує понад тисячу рідкісних експонатів.

Черкаський обласний краєзнавчий музей: вул. Слави, 1; тел. (0472) 45-11-22.

Режим роботи: 10:00—17:00; вихідні — понеділок, п'ятниця.

Збудований 1985 р. за індивідуальним проектом. Автори проекту удостоєні Шевченківської премії. За експозиційно-виставкою площею (2904 м^2) є одним з найбільших музеїв України. У колекціях музею нараховується понад 80 тис. предметів музейного значення. Окрасою музейного зібрання є археологічні знахідки, реліквії козацької доби, предмети культу й побуту населення краю. Серед експонатів є предмети ремесел, старовинне хатнє начиння, посуд із порцеляни та скла, одяг, документи. Зала археології та природознавства містить численні знахідки епохи неоліту, бронзи й заліза.

Черкаський художній музей: вул. Хрещатик, 259; тел. (0472) 37-28-77.

Режим роботи: 10:00—17:00, вихідний — понеділок.

Заснований 1992 р. Експозиція складається з двох розділів — декоративно-прикладного й образотворчого мистецтва. Перший розділ

знайомить із мистецтвом Середнього Подніпров'я: старовинною вишивкою, чорною димною керамікою, декоративним розписом. У другому розділі представлено іконопис XVII—XIX ст., портретний живопис XVIII—початку XX ст. Музей зберігає понад 100 робіт майстрині монументального живопису О. Павленко. У чотирьох залах виставляється велика колекція графіки.

Літературно-меморіальний музей Василя Симоненка, вул. Хрещатик, 251.

Готелі:

«Росава»: вул. Фрунзе, 28; тел. (0472) 45-03-21.

«Черкаси»: вул. Лазарева, 6; тел. (0472) 47-65-84.

«Біле Озеро»: Смілянське шосе, 14-й кілометр; тел. (0472) 15-53-96.

«Центральний»: вул. Леніна, 30; тел. (0472) 45-21-70.

«Україна»: вул. Лісова, 1; тел. (0472) 32-10-53, 32-10-54.

«Жовтневий»: вул. Фрунзе, 145; тел. (0472) 47-54-15, 47-34-95.

«Нива»: вул. Смілянська, 144; тел. (0472) 63-15-80.

«Дніпро»: вул. Фрунзе, 13; тел. (0472) 54-03-04, 47-23-60.

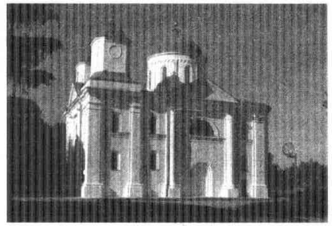
м. Канів *(Канівський р-н)*

Уперше місто згадується в літописі під 1144 р.

На початку нашої ери тут розташовувалися ранньослов'янські поселення. На території міста знайдено три городища, курганний могильник і скарб X—XII ст.

Місто пам'ятає панування татаро-монголів, литовців, поляків, турків, росіян. Найвидатніші військові події — битва з литовцями 1536 р. та поляками 1625 р.

Історія міста щільно пов'язана з ім'ям Т. Г. Шевченка. 1925 р. на Чернечій (Тарасовій) горі, що поблизу міста, було створено національний музей-заповідник. 1861 р. тут був похований Т. Шевченко. Комплекс включає Літературно-меморіальний музей, найбільший в Україні пам'ятник Шевченкові, хрест, який раніше стояв на його могилі, перший музей Кобзаря в українській традиційній хаті, парк.

Георгіївський (Успенський) собор

У зібранні комплексу нараховується 21 тис. предметів.

Поряд із містом розташовано створений 1923 р. природний заповідник, один з найстаріших в Україні. Площа сягає понад 2000 га. До складу заповідника належать дніпровські острови Круглик і Шелестів, Зміїні острови в Канівському водосховищі. Переважна частина заповідника — територія Канівських дислокацій (Канівські гори). Природні об'єкти поєднані в єдиний комплекс із пам'ятками історії, археології, геології та палеонтології. Фауна нараховує близько 5 тис. видів.

На території Канівщини колись знаходилися літописні міста Родень, Заруб, Канів, про заснування й розвиток яких можна дізнатися, відвідавши музеї.

Пам'ятки:

Георгіївський (Успенський) собор, 1144 р.

Побудований князем Всеволодом. Сучасного вигляду собор набув під час реконструкції 1805—1810 рр. Тут перед погребінням стояла труна Т. Шевченка.

Городища Велике й Мале — пам'ятки археології, що належать до раннього залізного віку та часу скіфської культури.

Канівський природний заповідник, 1923 р.

Музеї:

Шевченківський національний заповідник: Тарасова гора, тел. (04736) 42-36-8.

Музей-заповідник «Могила Т. Шевченка»: Тарасова гора.

Канівський історичний музей: вул. Леніна, 15; тел. (04736) 3-23-41.

Режим роботи: 9:00—16:00, вихідні — субота, неділя.

Заснований 1991 р. У фондах зберігається близько 7 тис. експонатів. Музей має унікальну колекцію трипільського посуду (4—3 тис. до н. е.).

Музей народного декоративного мистецтва: вул. Леніна, 64.

Канівське музейне об'єднання, Бібліотека-музей ім. А. П. Гайдара: вул. Леніна, 78; тел.: (04736) 3-20-63.

Режим роботи: 9:00—16:00, вихідний — субота.

м. Золотоноша *(Золотоніський р-н)*

Місто згадується вже на початку XVII ст. Назва походить від річки Золотоношки. За легендою, на дні цієї колись глибоководної річки козаки ховали золото. За версією науковців, дно річки блищало від піску з домішками слюди.

Наприкінці XVIII ст. Золотоноша стала повітовим містом і отримала власний герб. 1635 р. місто здобуло Магдебурзьке право.

У Золотоноші народився герой Вітчизняної війни 1812 р. Дмитро Невіровський, пам'ятник якому стоїть поруч з Успенським храмом.

Пам'ятки:

Собор на честь Успіння Божої Матері, перша пол. XX ст.

Із середини XVIII ст. тут стояв дерев'яний храм. 1845 р. на його місці було збудовано новий, який згорів на початку XX ст. Новий кам'яний собор було освячено 1910 р. Храм має три нави (вівтарі): головний — Успенський, правий — на честь Пресвятої Трійці, лівий — на честь святителя Миколая. Від невеликого кладовища, розташованого за вівтарною стіною собору, сьогодні лишилася тільки могила одного з його настоятелів, який служив у храмі в XIX ст.

Собор на честь Успіння Божої Матері

Красногорський Спасо-Преображенський (Покровський) монастир, XVIII—XIX ст.: хутір Бакалівка (Бакаліївка).

За монастирем закріпилася назва Золотоніського. Серед пам'яток архітектури монастиря — Спасо-Преображенський собор (1767—1771 рр.), Покровська церква (XIX ст.), келії (поч. XX ст.).

Музеї:

Золотоніський державний краєзнавчий музей: вул. Черкаська, 20; тел. (04737) 5-25-84.

Режим роботи: 9:00—17:00, субота — 9:00—13:30, перерва — 13:00—14:00; вихідні — понеділок, неділя.

Налічує нині 11870 експонатів.

Готелі:

«Зоря»: вул. Садовий в'їзд, 2; тел. (04737) 5-22-80.

м. Чигирин *(Чигиринський р-н)*

Місто відоме з першої половини XVI ст. як укріплене козацьке поселення, пізніше — центр Чигиринського старостату. 1592 р. місто дістало Магдебурзьке право.

Протягом 1638—1647 рр. чигиринським старостою був Б. Хмельницький.

Протягом 1648—1657 рр. — резиденція гетьмана України Б. Хмельницького та столиця гетьманської держави (до 1676 р.). Після зруйнування 1678 р. та перенесення столиці до Батурина Чигирин занепав.

Із 1797 р. став повітовим містечком Київської губернії.

У центральній частині міста височіє Замкова гора, на якій розташовано визначні пам'ятки історії, архітектури та монументального мистецтва: монумент Б. Хмельницькому (1973 р., заввишки 18,6 м); кам'яний хрест, установлений 1912 р. на честь героїв битви з польськими (1596—1597) й турецькими (1677—1678) військами; реконструйований бастіон П. Дорошенка — частина Чигиринської фортеці XVII ст.

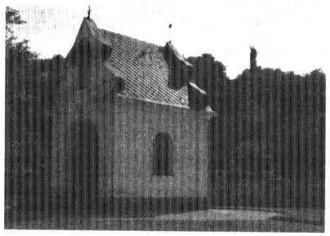
До музейного комплексу належить каплиця Святої Покрови, де перепоховано останки 263 козаків і мешканців Чигирина, виявлені археологами на місці колишнього цвинтаря XVII ст.

Біля обніжжя Замкової гори розташовано музейний комплекс — архітектурна домінанта Чигирина. Побудований 1995 р. згідно з малюнками й кресленнями «Присутственних місць» (повітової управи)

початку XIX ст. за проектом архітектора І. Кедрина. Музейний комплекс складається з двоповерхового будинку — музею Б. Хмельницького та трьох одноповерхових будівель — адміністративних приміщень заповідника.

Пам'ятки:

Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»: вул. Грушевського, 26; тел. (04730) 2-78-27, 2-77-28.

Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»

Музеї:

Музей Б. Хмельницького: вул. Грушевського, 26; тел. (04730) 2-78-27.

Режим роботи: 8:00—17:00, субота, неділя — 9:00—15:00; вихідний — понеділок.

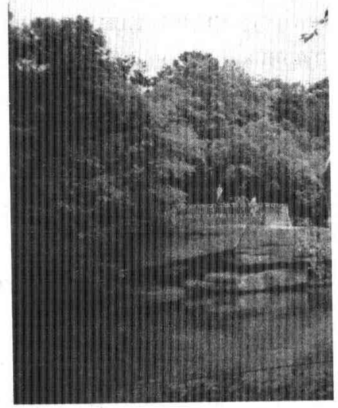
Чигиринський краєзнавчий музей: вул. Першотравнева, 30; тел. (04730) 2-77-28.

Режим роботи: вівторок — п'ятниця — 8:00—17:00, субота, неділя — 9:00—15:00; вихідний — понеділок.

Створений 1989 р. Площа заповідника становить 1160 га. Під його охороною перебувають пам'ятки історії та культури, пов'язані з визвольною боротьбою українського народу в XVII ст., серед них — усипальниця Богдана Хмельницького, Ільїнська церква в Суботові, Богданова гора в Чигирині, урочище Холодний Яр із його численними пам'ятками природи та археології. У складі заповідника діють музей Б. Хмельницького в Чигирині, музей археології Середнього Подніпров'я, етнографічний, історичний і краєзнавчий музеї.

м. Умань (Уманський р-н)

Перша писемна згадка про Умань датується 1609 р.: сеймовий акт проголошує, що «Пустир під назвою Умань» віднині належить брацлавському старості Калиновському.

Дендрологічний парк «Софіївка»

1648 р. містечко стало адміністративним центром Уманського полку.

1667 р. за Андрусівською мирною угодою Умань відійшла до складу польських земель. У 70-х рр. XVII ст. місто захопили турки, а в 90-х рр. того ж століття його було звільнено повсталим загоном С. Палія.

Протягом 1726—1834 рр. Умань належала родині Потоцьких, які побудували тут католицькі школи, монастир, а 1761 р. — фортецю.

На території міста є унікальний ландшафтний парк, який було закладено графом Станіславом Потоцьким і названо на честь його дружини-грекині Софії. Парк будував бельгійський інженер Л. Метлець, за мотивами давньогрецьких і римських міфів. Тому й назви в Софіївці тематичні: грот Венери з водоспадом, павільйон Флори, підземна річка Стікс. Парк добудовували ще кілька десятиліть, тоді з'явилися вхідні ворота, рожевий павільйон на острові Любові, Китайська альтанка, басейн Рибки та ін.

Пам'ятки:

Торгові ряди, 1838 р.: вул. Радянська, 47.

Дендрологічний парк «Софіївка», 1796 р.: вул. Київська, 12а; тел. (04744) 3-63-19, 3-22-10.

Музеї:

Музей діячів літератури та мистецтв Уманщини: вул. Ленінської «Іскри», 128; тел. (04744) 5-23-21.

Режим роботи: 8:00—16:30; вихідні — субота, неділя.

Музей культури та побуту Уманщини: пров. Смидовича, 6; тел. (04744) 5-26-15.

Режим роботи: 8:00—16:30; вихідні — субота, неділя.

Музей відкрито 1992 р. Експозицію складають меблі та предмети міщанського побуту XIX — початку XX ст., предмети селянського

побуту, зразки одягу, знаряддя праці, посуд, домоткані та вишиті рушники, декоративні розписи.

Уманський краєзнавчий музей: вул. Жовтнева, 31; тел. (04744) 5-30-70.

Режим роботи: 8:00—16:30; вихідні — субота, неділя.

Відкрито 1917 р. Організатором був Петро Курінний — відомий український археолог і мистецтвознавець.

Уманський художній музей: вул. Коломенська, 2; тел. (04744) 5-26-15.

Режим роботи: 8:00—16:30; вихідні — субота, неділя.

Розміщується в будинку колишнього костелу. 1977 р. тут відкрили Картинну галерею, згодом перейменовану на Художній музей.

м. Корсунь-Шевченківський

(Корсунь-Шевченківський р-н)

До 1944 р. називався Корсунь.

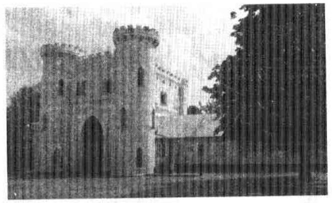
Згідно з літописом, місто Корсунь було засноване 1032 р. князем Ярославом Мудрим. 1240 р. його зруйнували війська хана Батия. 1584 р. в Корсуні було зведено укріплену військову фортецю.

Протягом Визвольної війни 1648—1654 рр. під проводом Б. Хмельницького Корсунь був одним із центрів подій. Поблизу міста в травні 1648 р. загони Хмельницького здобули перемогу над численною польською армією (т. зв. Корсунська битва).

1793 р. місто ввійшло до складу Росії.

Під час Великої Вітчизняної війни поблизу Корсуня було оточено та знищено 80-тисячне угрупування фашистських військ. Корсунь-Шевченківській операції маршал І. Конєв присвятив частину своїх мемуарів.

На території міста розташовується один з найкращих садово-паркових комплексів України в стилі романтизму — садиба Лопухіних. Парк 1782 р. заклав за замовленням князя Станіслава Понятовського Жан-Анрі Мюнц — живописець, графік, зодчий. У середині XIX ст.

Садиба Лопухіних

парк було прикрашено скульптурами. Гармонії додали висячі містки. Площа парку — 97 га. На території садиби розташовані палац (1787 р.), в'їзна брама (80-ті рр. XVIII ст.), флігель (1786 р.), швейцарський будиночок (1783 р.).

1994 р. на базі Музею історії Корсунь-Шевченківської битви було створено державний історико-культурний заповідник. Це, зокрема, городище XI—XIII ст. — залишки давньоруської фортеці Корсунь, місце остаточного розгрому польських військ у битві під Корсунем 26 травня 1648 р., садиби князів Лопухіних-Демидових. До складу заповідника входять музей історії Корсунь-Шевченківської битви, художня галерея та історичний музей, меморіальний музей К. Г. Стеценка в с. Квітки та літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького в смт Стеблів. У музейних експозиціях представлено понад 3 тис. експонатів.

Пам'ятки:

Пам'ятник І. Сошенку, на могилі художника

Козацька могила, XVII ст.

Садиба Лопухіних XVIII—XIX ст.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник

Режим роботи: 8:00—16:30, перерва — 12:00—13:00.

Музеї:

Музей Корсунь-Шевченківської битви: вул. Острів Коцюбинського, 4.

Режим роботи: 8:00—16:30, перерва — 12:00—13:00.

Художня галерея: вул. Острів Коцюбинського, 4; тел. (04735) 2-45-29.

Режим роботи: 8:00—16:30, перерва — 12:00—13:00.

Корсунь-Шевченківський історичний музей: вул. Острів Коцюбинського, 4; тел. (04735) 2-42-92.

Режим роботи: 8:00—16:30, перерва — 12:00—13:00.

м. Городище (Городищенський р-н)

Михайлівська церква

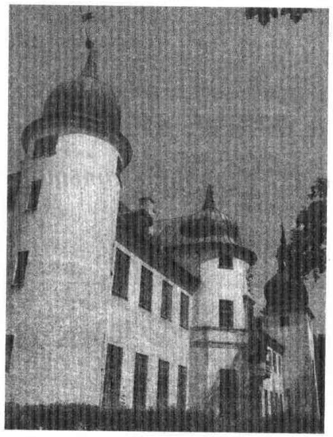
Місто відоме з XVI ст. Збереглася ***Михайлівська церква*** 1844 р., збудована в стилі неоготики. Стародавній розпис «Страшний суд» має площу понад 100 м^2.

Музеї:

Городищенський літературно-меморіальний музей Івана Ле

м. Тальне (Тальнівський р-н)

Старовинне місто, що колись стояло на землях Київської губернії. Довкола міста знайдено 11 доісторичних могил, облямованих колами з валунів. Під час дослідження тих могил знайдено скелети, коштовності, предмети побуту різних часів. У цих місцях виявлено гігантське поселення (справжнє прамісто) найдавніших хліборобів, що жили майже 6 тис. років тому. Знайдена землеробська цивілізація старша за єгипетську державу фараонів.

Мисливський замок

На території міста зберігся мисливський замок, побудований іще в XIX ст. на взірець французьких приміських палаців епохи Ренесансу. У різні часи маєтком володіли родини графів Потоцького, Наришкіна, Шувалова та ін.

Пам'ятки:

Мисливський замок із парком, 1896-1903 рр.

У парку знаходиться ***скеля Кохання***.

Музеї:

Музей історії хліборобства: вул. Радянська, 48; тел. (04731) 2-24-97.

с. Мліїв (Городищенський р-н)

Село розкинулося на обох берегах р. Вільшанки. Відоме насамперед завдяки іменам визначних цукрозаводчиків, садівників і меценатів із родини Симиренків. Було батьківщиною Данила Кушніра, якого польська шляхта спалила живцем напередодні Коліївщини. Святий образ Данила Кушніра, борця за віру та свій народ, використав Т. Г. Шевченко в поемі «Гайдамаки».

Будинок-музей родини Симиренків

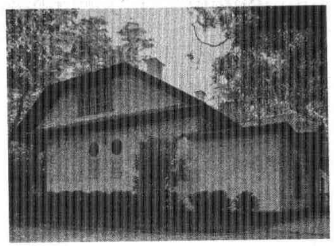
Музей:

Будинок-музей родини Симиренків

м. Кам'янка (Кам'янський р-н)

Відоме з 1649 р. як власність Б. Хмельницького. З 1787 р. ним володів князь Г. Потьомкін. У 20-х роках XIX ст. тут жив нащадок Дениса Давидова — героя війни 1812 р. У садибі Давидових проходили зустрічі декабристів, на які приїздили П. Чайковський та О. Пушкін.

1995 р. колишній парк садиби Давидових, дуже схожий на ботанічний сад, особливо навесні, було оголошено заповідником. У парку зберігся Зелений картковий будиночок декабристів.

Садиба Давидових

Пам'ятки:

Водяний млин, XIX ст.

Грот декабристів, кін. XVIII ст.

Скеля Пушкіна на р. Тясмин

Дуб Чайковського

Музеї:

Кам'янська картинна галерея: вул. Декабристів, 15; тел. (04732) 2-22-74.

Кам'янський державний історико-культурний заповідник

Площа заповідника — 74 га. Під охороною заповідника перебувають пам'ятки, пов'язані з історією декабристського руху.

Літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна та П. І. Чайковського: вул. Леніна, 42; тел. (04732) 2-19-78.

с. Лебедин *(Шполянський р-н)*

Пам'ятки:

Преображенська церква, 1826 р.

Рідкісна споруда в стилі пізнього класицизму на Правобережжі. Збережено монументальний живопис XIX ст.

Дзвіниця Лебединського монастиря, 1833 р.

Стоїть на місці колишнього монастиря. Це монументальна споруда в стилі пізнього класицизму.

с. Моринці *(Звенигородський р-н)*

Музей-садиба Т. Шевченко

Відоме, перш за все, як батьківщина Кобзаря. У селі реконструйовано зовнішній вигляд садиби Якима Бойка, у якій народився Т. Г. Шевченко, та збудовано копію будинку, у якому мешкала його родина під час перебування в Моринцях.

На початку 2006 р. було споруджено каплицю над кручею, адміністративну будівлю музею Т. Шевченка,

виконану в стилі XVIII ст. У садибі Я. Бойка відкрито єдиний в Україні пам'ятник Матері з малям.

Музеї:

Музей-садиба Т. Шевченка

с. Думанці *(Черкаський р-н)*

Пам'ятки:

Миколаївська церква, 1789 р.

Дерев'яний пам'ятник народної архітектури Подніпров'я. Зберігся олійний живопис XIX ст.

с. Суботів

(Чигиринський р-н)

Історія села щільно пов'язана з Богданом Хмельницькими. Тут був родовий маєток Хмельницьких. Ще й досі збереглися перекази про підземні ходи, що вели до Чигирина та Замкової гори.

1653 р. на замовлення Б. Хмельницького тут було збудовано церкву в стилі українського бароко як родову усипальницю Хмельницьких. Тут-таки 1657 р. поховали славетного українського гетьмана.

Поруч із церквою стоять ***три кам'яні хрести***, які Т. Г. Шевченко зобразив під час відвідування Суботова. Імовірно, це могили священиків, що правили службу в Ільїнській церкві у XVIII ст.

Пам'ятки:

Ільїнська церква, XVII ст.

«Три криниці» — пам'ятка історії та гідрології, що, за легендами, пов'язана з ім'ям Б. Хмельницького. Розташована в мальовничій долині місцевої річки Суби.

Пам'ятник Б. Хмельницькому

Ільїнська церква

Відкритий 30 жовтня 1995 року до 400-річчя від дня народження гетьмана.

Музеї:

Суботівський історичний музей

с. Шевченкове *(Звенигородський р-н)*

Музеї:

Національний історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка»: тел. (04740) 5-23-62.

Створений 1992 р. Площа — 27 га. Під охороною заповідника перебувають пам'ятки, пов'язані з життям і творчою діяльністю Т. Г. Шевченка, зокрема могили батьків поета, хата дяка, садиба Енгельгардта в с. Будище та ін. У складі заповідника діють два музеї, зокрема літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка в с. Шевченковому.

Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка

с. Синиця *(Христинівський р-н)*

У селі зберігається ***маєток***, XVIII—XX ст.: парк і паркові споруди, огорожа із в'їзною брамою, міст, будинок управителя, флігель, озеро з чотирма островами.

с. Стецівка *(Чигиринський р-н)*

У селі працює ***етнографічний музей***, на базі якого створено музей млинарства й етнографічно-туристичний комплекс «Козацький хутір».

Холодний Яр *(Чигиринський р-н)*

Реліктовий лісовий масив із пересіченим рельєфом. Із цим урочищем пов'язані знаменні події історії України: національна революція XVII ст., Коліївщина 1768 р., Холодноярська республіка періоду громадянської війни, партизанський рух у роки Другої світової війни.

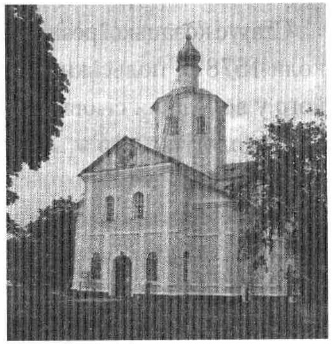
На честь цих подій у регіоні встановлено пам'ятники та пам'ятні знаки: стела на честь перебування тут Т. Г. Шевченка в 1843, 1845, 1847 рр.; пам'ятник партизанам Холодного Яру (1941—1943 рр.); пам'ятний знак «Тулумбас» на місці збору гайдамаків у період Коліївщини («Склик», 1768 р.); козацький цвинтар; братські поховання мирних жителів, розстріляних фашистами на хуторі Буда, та пам'ятник на їхню честь (1966 р.).

Пам'ятки:

Мають національний статус.

Мотронинське городище скіфського часу, VII—IV ст. до н. е.

Свято-Троїцька церква Мотронинського монастиря, 1804 р.

Свято-Троїцька церква Мотронинського монастиря

Тут ростуть дуби, вік яких сягає 300—600 років. Найстаріншим серед них є дуб-велетень на хуторі Буда, який названо Максимом Залізняком на честь одного з ватажків Коліївщини, а вік його визначають далеко за 1000 років.

Продовженням холодноярських лісів є заповідне урочище ***Атаманський парк*** із численними ставками, унікальним видовим складом флори та цілющим ***джерелом Живун***. Поряд з Атаманським парком розкинулося с. Головківка — один з осередків українського гончарства.

Черкаський бір

Унікальний масив реліктового лісу, переважно дубового та соснового. Це останній великий цілісний лісовий масив лісостепу в Україні. На території бору розташований ***заповідник «Мошногір'я»***.

с. Трахтемирів *(Канівський р-н)*

Пам'ятки:

Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів»: тел. (04736) 4-29-73.

Це унікальний ландшафтний та історико-археологічний заповідник. Створений 1994 р. Площа становить 590 га. Під охороною заповідника перебувають унікальні пам'ятки археології, історії та природи. Серед них — Трахтемирівське скіфське городище, залишки храмів літописного Зарубського монастиря, багатошарове поселення на г. Городки, козацький цвинтар, пам'ятки природи: Канівські дислокації, заповідні урочища, Рожена криниця.

Статус козацької резиденції Трахтемирів отримав у XVI—XVII ст., коли 1578 р. польський король Стефан Баторій офіційно передав його у володіння січовикам. На території заповідника розташовано 81 археологічна, дев'ять історичних та дев'ять природничих пам'яток.

Чернівецька область

Обласний центр — м. Чернівці.

Адміністративно-територіальний поділ: 11 районів.

Межує з Вінницькою, Івано-Франківською, Тернопільською та Хмельницькою областями, на півдні пролягає державний кордон із Молдовою й Румунією.

Область відома під етнографічною назвою Буковина. Розташована на південному заході України, в межах Передкарпаття та східної частини українських Карпат. Рівнинна частина регіону зайнята Хотинською височиною, на південному заході розташовані Покутсько-Буковинські Карпати та ряд невеликих хребтів. Головні річки — Дністер, Прут із Черемошем і Сірет.

Розміщений на перехресті магістральних шляхів Центральної, Південної та Східної Європи, регіон тривалий час перебував у складі інших держав. Після розпаду Галицької держави землі сучасної області потрапили під владу Угорської корони. Із середини XIV ст. тут виникло Молдавське князівство, яке невдовзі опинилось у васальній залежності від Туреччини. Наприкінці XVIII ст. — на початку XIX ст. край входив до складу Австро-Угорської (Буковина) та Російської (Бессарабія) імперій, з 1918 до 1940 рр. — Румунії. 7 серпня 1940 р. через возз'єднання північної частини Буковини й Хотинського повіту Бессарабії було утворено Чернівецьку область.

Провідне місце в економіці регіону посідають промисловість і сільське господарство. В області є одна з найбільших лабіринтових печер світу — Попелюшка.

м. Чернівці

Розташоване на берегах р. Прут.

У IX—X ст. у цьому краї жили білі хорвати й тиверці. У XII ст. галицький князь Ярослав Осмомисл заснував тут оборонне місто. Із середини XIV ст. воно входило до складу Молдавії, через нього проходив торговельний шлях зі Львова на Сучаву. Вперше місто згадане 1408 р. 1488 р. воно стало центром Чернівецького повіту, а також вагомим торговим центром, але з середини XVI ст. почало занепадати через постійні війни.

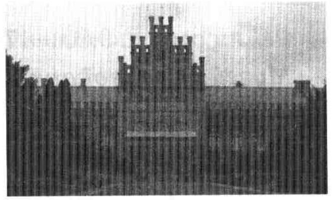
1538 р. Чернівці опинилися під турецькою владою. Козаки під проводом Б. Хмельницького побували в місті 1650 і 1653 рр. У XVIII ст. російське військо завдало місту значних руйнувань. У 1768—1774 рр. під час чергової російсько-турецької війни Чернівці знову були окуповані російським військом, а згодом перейшли під владу Австрії (1774—1918 рр.). У цей час місто стало центром Буковини.

Розвитку Чернівців сприяла побудова залізниці Чернівці — Львів (1866 р.). 1875 р. був заснований Чернівецький університет. До 1914 р. Чернівці — важливий український видавничий центр. 1918 р. тут було створено Український крайовий комітет Буковини, а також відбувалося велике народне віче, на якому ухвалили приєднання до України. 11 листопада 1918 р. румунське військо захопило місто, а 28 листопада 1918 р. румунський Генеральний конгрес Буковини проголосив приєднання Буковини й Чернівців до Румунії. З 7 серпня 1940 р. Чернівці були приєднані до Радянської України і стали обласним центром.

Сьогодні в місті зосереджено близько 60 % промислової продукції області. Працює університет, медичний інститут і філіал Київського торговельно-економічного інституту.

Пам'ятки:

Резиденція буковинських митрополитів, 1863—1882 рр.: вул. Коцюбинського, 2.

Резиденція буковинських митрополитів

Дерев'яна Миколаївська церква, 1607 р.: вул. Сагайдачного, 87а.

Дерев'яна Успенська церква в Количанці, 1783 р.: вул. Новоуспенська, 2.

Церква Різдва Богородиці в Горечі, 1767 р.: вул. Троянівська, 1.

Дерев'яна Спиридонівська церква, 1715 р.: вул. Тольятті, 8.

Дерев'яна Вознесенська церква, кін. XVII ст.: вул. Бориспільська, 13.

Вірменська церква, 1869—1875 рр.: вул. Українська, 30.

Міський театр, 1905 р.: пл. Театральна, 1.

Ратуша, 1847 р.: пл. Центральна, 1.

Палац юстиції, 1906 р.: вул. Радянська, 1.

Комплекс Центральної площі, XIX—XX ст.: пл. Центральна, 2—9.

Будинок крайового уряду Буковини, 1871—1873 рр.: вул. О. Поповича, 2.

Комплекс Герренгассе, XIX—XX ст.: вул. О. Кобилянської, 1—57, 4—44.

Комплекс Гауптштрассе, XIX—XX ст.: вул. Головна, 4—58, 1—79.

Музеї:

Літературно-меморіальний музей М. Емінеску: вул. О. Кобилянської, 28; тел. (03725) 2-50-62.

Режим роботи: 9:00—16:30, вихідний — середа.

Літературно-меморіальний музей О. Кобилянської: вул. Дімітрова, 5; тел. (03725) 2-56-44.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — вівторок.

Літературно-меморіальний музей Ю. Федьковича: вул. О. Кобилянської, 28.

Меморіальний музей В. Івасюка: вул. Маяковського, 40; тел. (03725) 5-08-89.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — субота.

Музей народної архітектури та побуту: вул. Світловодська, 2.

Чернівецький краєзнавчий музей: вул. О. Кобилянської, 28; тел. (03725) 2-44-89.

Режим роботи: 9:00—16:30, вихідний — середа.

Чернівецький музей буковинської діаспори: вул. Йозефа Главки, 1; тел. (03725) 2-36-71.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідні — субота, неділя.

Чернівецький художній музей: пл. Центральна, 10; тел. (03725) 2-60-71.

Режим роботи: 9:00—17:00.

Готелі:

«Черемош»: вул. Комарова, 13а; тел. (03725) 4-75-18.

«Буковина»: вул. Головна, 141; тел. (03725) 58-56-25.

«Приват Готель»: вул. 28 червня, 18; тел. (03725) 51-33-13.

м. Вижниця (Вижницький р-н)

Розташоване на правому березі р. Черемош.

Назва походить від слова «вижній», тобто «верхній». Перша згадка датується XV ст.

Вижниця здавна розвивалася як торгове поселення Буковини. З 1767 р. тут чотири рази на рік проводились ярмарки, де гуцули продавали вироби з дерева, деревне вугілля, дьоготь, скипидар, каніфоль, вишивані сорочки, скатертини, рушники, полотно, пояси, сукно, а також продукти тваринництва. У 1790—1812 рр. було врегульовано річище Черемошу, що зробило його придатним для сплаву. Місто стало важливим пунктом лісової торгівлі, звідки будівельний ліс і дрова сплавляли Черемошем і Прутом до Чернівців, а звідти через Бояни — на Бессарабію та Поділля. 1855 р. місто стало повітовим центром. З побудовою 1897 р. залізниці Вижниця — Неполоківці збільшився вивіз деревини суходолом. Звідси ліс відправляли до Австро-Угорщини та Росії. Протягом

1869—1872 рр. інспектором шкіл Вижницького повіту працював письменник Юрій Федькович.

Вижниця є центром декоративного мистецтва Північної Буковини. Тут функціонує школа різьбярства, токарства й металевої орнаментики та Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка. Добре розвинуто народні художні промисли — різьблення, обробку металів, килимарство.

Пам'ятки:

Дмитрівська церква, XIX ст.

Миколаївська церква, кін. XIX ст.

Петропавлівський костел, XIX ст.

Синагога, XIX ст.

Залізничний вокзал, XVIII ст.

Будинок міської ради, поч. XX ст.

Будинок Москви-Голоти: вул. Миру, 13.

Пам'ятки природи:

У ***Національному природному парку «Вижницький»*** можна відвідати:

Скелі Протятого Каміння

Розповідають, що колись давно горяни нагрівали в казанах воду й виливали її на скелі. Окріп розмивав піщані породи, і, як наслідок, у гірському схилі утворювалися невеликі «протяті» проходи-печери.

Скелі Соколине Око

Громаддя 40-метрових скельних зубців, що височіють у сутінках старого лісу. Найбільшим дивом цього урочища є велетенська кам'яна арка Соколиного Ока — рідкісна форма карсту в пісковиках.

Печера Довбуша

У ній перебував Олекса Довбуш з опришками (30—40-і рр. XVIII ст.).

Тут також є численні водоспади на р. Виженка та джерела природних мінеральних вод в урочищі Лужки, а також лікувальні грязі поблизу с. Черешеньки.

Музеї:

Музей-садиба Назарія Яремчука при місцевій школі-інтернаті: вул. Миру.

Музей коледжу прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка: вул. Українська, 76; тел. (80370) 2-17-77.

Графік роботи: 9:00—18:00.

Приватний музей майстра народної творчості О. Гасюк: вул. Берегометська, 22.

Готелі:

Пансіонат «Черемош»: вул. Н. Яремчука; тел. (03730) 2-16-07.

Готель: вул. Грушевського, 29; тел. (03730) 2-12-79.

м. Сторожинець

(Сторожинецький р-н)

Розташоване на р. Сірет. Це справжнє місто-сад.

Назва пішла від сторожового посту давніх русичів, що стояв на лівому березі Сірету. Першими мешканцями поселення були лісоруби. Перша згадка про місто датується 1448 р. 1774 р. Австрія прилучила до себе Буковину, а з нею — Сторожинеччину. У цей період до міста масово прибували австрійці, німці, почали діяти школи з німецькою, румунською та українською мовами викладання.

З другої половини XIX ст. почався розвиток міста, були збудовані цегельний і лісопильний заводи, гуральня, залізнична гілка Глибока — Сторожинець — Берегомет. Із цього містечка родом Софія Окуневська — перша в Австро-Угорщині українська жінка-лікар. 1904 р. Сторожинець здобув офіційний статус міста.

Після закінчення Першої світової війни Північна Буковина стала частиною королівської Румунії. 1921 р. офіційною мовою стала румунська, українську мову заборонили. 28 червня 1940 р. Північна Буковина була захоплена радянською армією, а вже 5 липня 1941 р. — військами фашистської Німеччини. У березні 1944 р. місто звільнили війська Першого Українського фронту, відтоді воно входило до складу УРСР.

Пам'ятки:

Костел св. Анни, 1794 р.

Пам'ятка природи:

У ***Державному дендропарку*** росте до 1200 видів дерево-чагарникової рослинності. Крім цього, є розсадник площею 5 га, два штучні ставки, альпінарій, ботанічний майданчик.

м. Хотин (Хотинський р-н)

Розташований на правому березі Дністра.

Перша згадка датується 1002 р. З X ст. входив до складу Київської Русі, згодом — Галицько-Волинського князівства. 1373 р. ввійшов до складу Молдавії. У XVI ст. місто деякий час перебувало під владою Польщі, потім знову Молдавського князівства (у васальній залежності від турків). У XVII ст. Хотинську округу включили до складу Османської імперії. Тоді Хотин був потужною фортецею.

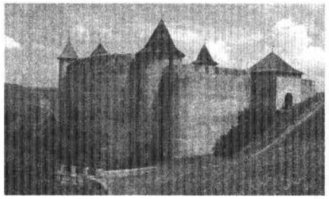
У Хотинській битві 1621 р. об'єднане козацько-польське військо перемогло турецьку армію. За часів Хмельниччини козацьке військо під проводом Тимоша Хмельницького двічі захоплювало фортецю (1650 і 1652—1653 рр.). У бою під Хотином (11 листопада 1673 р.) Ян Собєський разом з молдавськими та козацькими загонами розбив турецьке військо й захопив фортецю, це спричинило анулювання Бучацького мирного договору польським сеймом.

Наприкінці XVIII ст. під час російсько-турецьких воєн місто на нетривалий час захопило російське військо. 1812 р. Бухарестська мирна угода визнала Хотин за Росією, у складі якої він перебував до 1918 р. З 8 березня 1918 р. до 10 листопада 1918 р. містом володіло австрійське військо. 5—18 квітня 1918 р. у Хотині й інших поселеннях повіту відбувалися збори, учасники яких вимагали приєднання до УНР. У 1918—1940 рр. тривала румунська окупація, яка в січні 1919 р. викликала Хотинське повстання.

28 червня 1940 р. Хотин зайняли радянські війська. Під час Другої світової війни місто перебувало під румунською окупацією, з 1944 р. — у складі УРСР.

Сьогодні тут розташовано Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця». На його території знято понад

50 кінофільмів: «Захар Беркут», «Чорна стріла» та ін. На території міста розташовано військовий цвинтар, де поховано 4910 російських солдатів, що згинули під час Першої світової війни, і 47 учасників Хотинського повстання 1919 р. У місті діють завод металевих виробів «Калібр», працює ряд навчальних закладів.

Південно-західна башта Хотинської фортеці

Пам'ятки:

Комплекс споруд Хотинської фортеці, XIII—XIX ст., до якого входять:

В'їзна башта, XIII—XVI ст.; Південно-західна башта, XIII—XVI ст.; Комендантська башта, XIII—XVI ст.; Північна башта замку, XIII—XVI ст.; палац коменданта, XIII—XVI ст.; Замкова церква, XIII—XVI ст.; Подільська брама, XVIII ст.; Бендерська брама, XVIII ст.; Ясська брама, XVIII ст.; Руська брама, XVIII ст.; Кам'янецька брама, XVIII ст.; бастіони з валами, XVIII ст.; гарнізонні майстерні, XVIII ст.; церква Олександра Невського, 1835 р.

Готелі:

«Олімп»: вул. Олімпійська, 75; тел. (03731) 21-361.

«Дністер»: вул. О. Кобилянської, 1.

с. Виженка (Вижницький р-н)

Розташоване в місті злиття р. Виженки з Черемошем. Перша документальна згадка датована XVIII ст. Утім, за переказами, саме тут верховинці перерізали шлях татарським ордам. Під наступом татар людям доводилося відступати все вище в Карпати. І на місці, де гірський потік Лісківець впадає в р. Виженку, горяни вирішили або відбитися від ворога, або загинути. Тепер тут стоїть діюча Іванівська церква, зведена 1792 р. без жодного залізного цвяха.

У Виженці добре розвинуто народні художні промисли — різьблення та випалювання по дереву, вишивка, ткацтво. У селі проживають відомі в області майстри народного мистецтва: Параска Клим,

Марія Гудима, Олена та Марія Клим. Їхні вишивки зберігаються в багатьох музеях народної творчості, відзначені численними міжнародними нагородами. А колекція писанок Михайла Фірчука є однією з найбільших у світі.

На території села виявлено кілька джерел мінеральних вод типу «Нафтуся».

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Іоанна Сучавського, 1792 р.

Пам'ятки природи:

Численні водоспади, скельні каньйони. На південному схилі г. Виженка нещодавно виявлено унікальні тектонічні рови.

Готелі:

Міжнародний туристично-розважальний комплекс «Перевал Німчич»: тел. (0372) 58-42-02; (050) 142-22-22, (097) 430-10-10.

смт Путила (Путильський р-н)

Розташоване на берегах р. Путилка.

Давня назва — Путилів, Сторонець-Путилів. Вона походить від потоку Сторонець та р. Путилівки, що зливаються в самому центрі селища. У XII—XV ст. у горах ховалися втікачі від панщини й татарських набігів. Першими мешканцями Путили були скотарі та мисливці, пізніше лісоруби. Слідом за поселенцями сюди йшли пани, заручаючись князівськими, а потім королівськими грамотами, які затверджували їхні права власності на землі й поселенців.

Уперше Путила згадується 1501 р., коли разом з іншими поселеннями була передана польським королем у володіння феодалу Іонові Теутулу за заслуги в укладанні миру між Польщею та Молдавією.

До 1919 р. селище належало Австро-Угорщині, потім — Українській Народній Республіці, у 1919—1940 рр. — Румунії. 1940 р. було включене до УРСР.

Сьогодні в селищі діє школа різьбярів. Воно занесене до каталогу ЮНЕСКО як батьківщина Ю. Федьковича, що народився в колиш-

ньому Сторонці-Путилові. Щороку в останню неділю травня в Путилі проводять традиційне свято «Вихід на полонину».

Пам'ятки:

Дерев'яна Миколаївська церква, 1885 р.

Музеї:

Музей-садиба Юрія Федьковича

с. Дихтинець (Путильський р-н)

Розташоване на р. Путила серед невисоких, але крутих гірських кряжів та глибоких ущелин. Тут діє кілька шкіл та церков. На території села було знято багато епізодів фільму «Білий птах із чорною ознакою».

Пам'ятки:

Дерев'яна Дмитрівська церква, 1871 р.

с. Звенячин (Заставнівський р-н)

Розташоване на високому березі Дністра.

Пам'ятки:

Церква Різдва Богородиці, 1797 р.

Військове кладовище часів Першої світової війни

Пам'ятки природи:

Печера Скитська

Знаходиться в уступі Хрещатинсько-Звенячинської стінки на околиці села, належить до лабіринтового типу. Довжина її досліджених ходів перевищує 3 км. Ходи переважно у вигляді тріщин, заввишки 3—5 м, завширшки 1—2 м.

с. Непоротове (Сокирянський р-н)

Розташоване на високому березі р. Дністер. Відоме з 1447 р. Виникло поруч зі скельним монастирем.

Пам'ятки:

Давньоруські городища, XII—XIII ст.

Два давньоруські городища розміщуються на високих берегах, на відстані 1,5 км одне від одного. Перше з них розташоване на північний схід від села в урочищі Галиця. Тут збереглися два дугоподібні вали. У зовнішньому валі, що відгороджує від поля майданчик діаметром близько 100 м, виявлено культурний шар зі знахідками XII—XIII ст. До городища прилягає велике поселення — посад XII—XIII ст., на території якого знайдено залишки наземних дерев'яних будинків із глинобитними печами. Друге городище розміщується на південь від села, на високому мисі правого берега Дністра, в урочищі Щовб. Його площу з напільного боку також обмежено дугоподібним валом.

Скельний Свято-Миколаївський чоловічий монастир

Розташований неподалік від села, в урочищі Галиця, на великій скелі над Дністром. Тут збереглися залишки скельного монастиря, заснованого на межі XI та XII ст. У його давніх печерах археологи знайшли пам'ятки кам'яної доби.

с. Погорілівка (Заставнівський р-н)

Розташоване на березі потоку Юрківці. На околиці Погорілівки виявлено залишки неолітичних поселень, поселення доби бронзи, городище скіфських часів. У роки Першої світової війни, під час Брусилівського прориву, через село проходила лінія фронту.

Пам'ятки природи:

Печера Довгий Яр

Розташована в урочищі Довгий Яр. Має унікальну триповерхову структуру. Довжина пройденої частини — 377 м.

Печера Піонерка

Розташована в 1 км на захід від села. Чотириповерхова, її верхній поверх має ще два висотні яруси. Ширина нижньої галереї дорівнює 3—4 м, висота — 1—6 м. У нижній галереї протягом року зберігається низька температура повітря. Загальна довжина лабіринту становить 530 м.

На південній околиці села в межах ***карстово-спелеологічного заповідника загальнодержавного значення «Чорнопотоцький»***

у правому скелястому березі р. Чорний Потік зустрічаються численні підземні порожнини.

с. Рухотин (Хотинський р-н)

Розташоване на березі Дністра.

Ця територія входила до складу Київської Русі, згодом належала Галицько-Волинському князівству. Рухотин був прикордонним пунктом спочатку Русі та Валахії, потім Польщі й Туреччини, Австро-Угорщини та Росії, Польщі й Румунії, СРСР і Румунії. Сьогодні місцеві жителі займаються досить цікавим промислом — випалюють у земляних печах вапно з місцевого каменю.

Пам'ятки:

На околиці села збереглась археологічна пам'ятка — вали ***скіфського городища***. Їх висота становить 6—9 м, ширина — до 35 м. Внутрішній майдан має діаметр близько 500—700 м. Із зовнішнього боку укріплення проходить широкий і глибокий рів, в окремих місцях дотепер ще наповнений водою. Деякі науковці вважають, що тут було давнє місто Гієукати, яке у своїх творах описував візантійський імператор Костянтин Багрянородний у X ст. н. е. (книга «Про народи»). У радіусі 2—4 км у лісових хащах розташовано ще кілька менших валів-городищ.

Православна церква, 1459 р.

Є кілька версій стосовно виникнення храму. За однією, церкву збудував пан Палпа з сусіднього села Перебиківці, за іншою, її було споруджено в XV ст. з дозволу кримського хана. Друге припущення ґрунтується на тому, що церква зведена у формі ковчега, на хрестах є півмісяці, стіни плавно переходять у склепіння.

с. Товтри (Заставнівський р-н)

Тут відкрито сліди трипільських і давньослов'янських поселень. Визначною подією в історії села є створення на його теренах товариства «Руська бесіда», що об'єднало навколо себе палких поборників українства і з часом розширило сферу впливу на всю територію Буковини.

Пам'ятка природи:

Ландшафтний заказник «Товтрівська стінка»

Розташований на правому березі каньйоноподібної долини Товтрівського потоку. Має різноманітні печерні утворення та рідкісну рослинність кам'янистих степів.

с. Підзахаричі (Путильський р-н)

Розташоване на березі р. Черемош. Відоме своїми умільцями: чоловіки займаються різьбярством, карбуванням, жінки вишивають, виписують писанки, виробляють вовняні килими та ліжники. У селі є п'ять музеїв народних ремесел, родинні школи мистецтв, музей етнографії та ремісництва Гуцульщини. Тут добре розвинено зелений туризм.

Уже кілька років поспіль у селі проводять етнографічний гуцульський фестиваль «Захарецький гарчик».

Готелі:

Будинок для гостей Фалафівка Василя: тел. (03738) 2-83-41, (067) 804-01-03.

с. Подвірне (Новоселицький р-н)

Розташоване на кордоні України та Молдови, тут діє прикордонна застава «Подвірне».

Пам'ятка природи:

Печера Попелюшка

Належить до однієї з найбільших лабіринтових систем світу, яка розмістилася між с. Подвірним і придністровським с. Анадоли. Про справжні розміри печерної системи можна тільки здогадуватися. Печера Попелюшка розміщується в південній частині цієї системи й за довжиною своїх ходів посідає восьме місце у світі.

Вона має три поверхи і вражає розмірами галерей, залів, довжина яких сягає 170 м, підземними озерами, каньйонами й різнобарвними глинами.

с. Вікно (Заставнівський р-н)

Розташоване біля струмка. Уперше згадується 1652 р. Назва походить нібито від слова «окнина», яким називали невелике болото, розташоване в центрі села.

Пам'ятки:

Князівський палац, 1809 р.

Іоаннівська церква, 1826 р.

с. Стальнівці (Новоселицький р-н)

Розташоване поблизу україно-молдовського кордону.

Пам'ятка природи:

Печера Буковинка

Розташовується за 1,5 км на південний захід від села. Є першою з великих печер Буковини, виявлених у лютому 1976 р. у стінці покинутого гіпсового кар'єру та обстежених чернівецькими спелеологами. Печера являє собою триповерховий лабіринт загальною довжиною понад 5 км. У ній знайдено рештки плейстоценових тварин — печерного ведмедя, волохатого носорога, печерної гієни та ін.

с. Усть-Путила (Путильський р-н)

Розташоване в місці впадіння р. Путилівка в Черемош, звідси й походить його назва.

Пам'ятки:

Дерев'яна церква Параскеви, 1881 р.

Пам'ятки природи:

Скеля Кам'яна Багачка

Про неї є легенда: колись усіма багатствами цього краю володіла жорстока поміщиця-скнара. Одного разу попросила в неї голодна вдова шматок хліба. Лиха багачка шпурнула їй камінь. «А хай би ти сама скам'яніла!» — гнівно кинула їй удовиця, і на очах у людей багатійка перетворилася на камінь і застигла на березі річки.

Чернігівська область

Обласний центр — м. Чернігів.

Адміністративно-територіальний поділ: 22 райони.

Область розташована в північній частині України. На півночі державний кордон проходить на межі з Брянською областю РФ, у північно-західній частині — з Гомельською областю Білорусі. На сході межує з Сумською, на півдні — з Полтавською, на заході й у південно-західній частині — з Київською областями України.

Значна частина області розмістилась у Придніпровській низовині, південно-східна частина — на Полтавській рівнині. Головними артеріями є р. Дніпро та його ліва притока Десна.

Територія сучасної області була заселена ще за часів раннього палеоліту. Протягом VII—VIII ст. тут мешкали східно-слов'янські племена сіверян і полян. У IX ст. Чернігово-Сіверські землі ввійшли до складу Київської Русі, а в XI ст. було утворено Чернігівське князівство. 1239 р. краєм прокотилася хвиля татаро-монгольської навали. У XIV ст. Чернігівське князівство захопила Литва. З 1503 р. воно ввійшло до складу Росії. 1618 р. за Деулинським перемир'ям Чернігівщина відійшла до Польщі, де було утворене воєводство, згодом ліквідоване під час Визвольної війни 1648—1654 рр. 1654 р. Чернігівщина в складі Лівобережної України була возз'єднана з Російською державою. Після ліквідації Катериною II Запорозької Січі був анульований полковий адміністративний поділ земель. У 1782—1796 рр. землі входили до Чернігівського й Новгород-Сіверського намісництв. 1797—1802 рр. землі перебували в складі Малоросійської губернії. З 1802 р. — у складі Чернігівської й Полтавської губерній. 15 жовтня 1932 р. було утворено Чернігівську область у межах сучасних кордонів.

м. Чернігів

Перша писемна згадка датується 907 р. За легендою, місто заснував князь Чорний. Наприкінці IX ст. воно ввійшло до складу Київської Русі. 1239 р. місто було зруйноване монголо-татарами. 1623 р. здобуло Магдебурзьке право. З 1635 р. стало центром Чернігівського воєводства. З 1802 р. — центром Чернігівської губернії.

Пам'ятки:

Спасо-Преображенський собор, XI ст.: вул. Підвальна.

Один з найдавніших храмів Київської Русі.

Малоросійський колегіум, 1700 р.

Будинок Якова Лизогуба, XVII ст.

Використовувався як Чернігівська полкова канцелярія.

Катерининська церква, 1715 р.: напроти дитинця, вул. Леніна, 6а.

Курган Чорна Могила: на розі вул. Пролетарської та Воровського.

За легендою, тут похований засновник Чернігова князь Чорний. 1783 р. було встановлено пам'ятний обеліск.

Єлецький Успенський монастир, XI ст.: вул. Пролетарська, 1.

Заснував його князь Святослав Ярославович (1027—1076 рр.). 1239 р. був зруйнований татаро-монголами, відновлений у 1445—1495 рр. До монастиря належать Успенський собор (XII—XVII ст.), надбрамна дзвіниця заввишки 36 м (кін. XVII ст.), Петропавлівська церква, трапезна, келії (XVI—XVII ст.), мури та брами (XVII ст.), усипальниця родини чернігівського полковника Я. Лизогуба, будинок Феодосія (1688 р.).

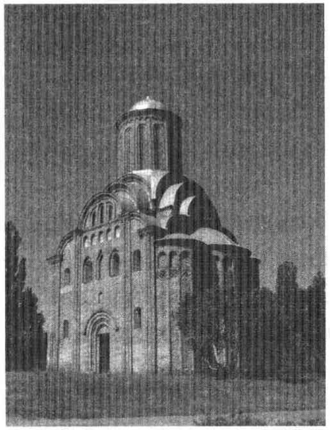
Троїцько-Іллінський монастир, 1069 р.: г. Болдіна, вул. Л. Толстого, 92є.

Монастир було засновано Антонієм Печерським. На його території можна побачити Троїцький собор (1679—1695 рр.), Введенську церкву з трапезною (1677 р.), п'ятиярусну дзвіницю 58 м заввишки (1774—1775 рр.), келії (1670—1780 рр.), будинок архієрея (1750 р.), Іллінську браму (поч. XVIII ст.), мури з брамами й баштами (межа XVII—XVIII ст.).

До монастирського комплексу також входять будівлі Іллінського монастиря (вул. Г. Успенського, 33): Іллінська церква (1069 р.), дзвіниця (1910 р.), печери, підземні церкви та інші підземні споруди (XI—XVIII ст.).

П'ятницька церква, XII—XIII ст.: сквер Богдана Хмельницького.

Воскресенська церква з дзвіницею, 1772—1775 рр.: вул. Комсомольська, 36.

П'ятницька церква

Музеї, заповідники:

Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній»: вул. К. Маркса, 1; тел. (04622) 7-01-45.

Режим роботи: 9:00—17:00, п'ятниця — 9:00—16:00.

Чернігівський історичний музей ім. В. В. Тарновського: вул. Горького, 4; тел. (0462) 67-66-50.

Режим роботи: 9:00—17:00, вихідний — четвер.

Чернігівський військово-історичний музей: вул. Шевченка, 55а; тел. (04622) 3-90-40.

Режим роботи: 9:00—16:30; вихідні — понеділок, вівторок.

Чернігівський обласний художній музей: вул. Горького, 6; тел. (04622) 67-68-51.

Режим роботи: 9:00—16:30; вихідний — п'ятниця.

Літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського: вул. Коцюбинського, 3; тел. (04622) 4-04-59, 4-43-26.

Режим роботи: 9:00—17:00.

Готелі:

«Придеснянський»: вул. Шевченка, 99а; тел. (04622) 95-49-05.

«Градецький»: вул. Леніна, 68; тел. (04622) 4-50-25, 4-45-26.

«Слов'янський»: вул. Леніна, 33; тел. (04622) 7-46-04.

смт Батурин *(Бахмацький р-н)*

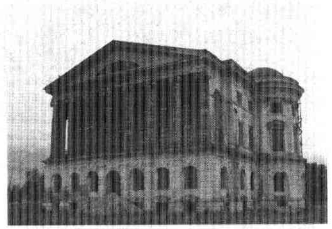
Поселення засноване 1625 р., коли Чернігово-Сіверські землі входили до складу Речі Посполитої. Протягом 1669—1708 рр. та 1750—1764 рр. Батурин був резиденцією гетьманів України Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи, а також останнього українського гетьмана К. Розумовського. 1708 р. за наказом Петра І місто було зруйноване вщент, а 1750 р. К. Розумовський дістав дозвіл на його відбудову.

Пам'ятки:

Покровський собор, 1789 р.

Воскресенська церква, 1803 р.

Палац К. Розумовського, 1799—1803 рр.: вул. Набережна, 1.

Палац К. Розумовського

Музеї:

Державний історичний заповідник «Гетьманська столиця»

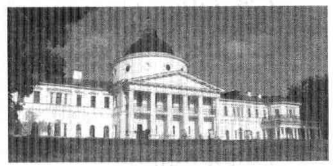
Історико-краєзнавчий музей

Музей розташовано в колишньому будинку В. Кочубея (XVI—XVIII ст.).

с. Качанівка *(Ічнянський р-н)*

У 1771—1808 рр. селом володів генерал-губернатор П. Рум'янцев-Задунайський, в 1808—1897 рр. — родина Тарновських. Наприкінці XVIII ст. за проектом К. Бланка в садибі збудували палац у стилі псевдоготики.

Пам'ятки:

Державний історико-культурний заповідник «Качанівка»

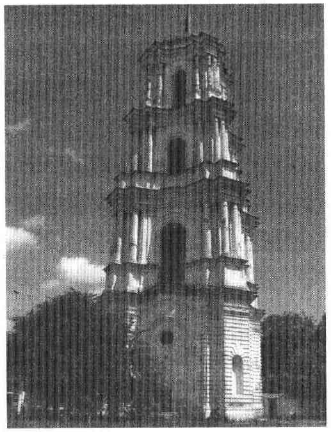
Державний історико-культурний заповідник «Качанівка»: тел. (04633) 2-41-15, 2-41-05.

Режим роботи: травень—вересень.

До складу заповідника входять палац (1779 р.), пам'ятник Т. Шевченку (1965 р.), парк (XVIII—XIX ст.), Георгіївська церква (1828 р.), альтанка композитора М. Глинки (1830-ті рр.), флігелі (1770—1824 рр.), вежа (1866 р.), службові будівлі (1830-ті рр.).

м. Козелець (Козелецький р-н)

Перша згадка припадає на XV ст., з 1654 р. місто перебувало в складі Росії. У 1648—1708 рр. Козелець був центральним містом Козелецької сотні. 1662 р. тут на старшинській козацькій раді було обрано на гетьмана України Я. Сомка.

Дзвіниця

1679 р. місто зруйнували татари.

У 1708—1781 рр. воно було центром Київського полку, з 1782 р. стало повітовим містечком Київського намісництва, з 1797 р. — Малоросійської губернії, з 1802 р. — Чернігівської губернії.

Пам'ятки:

Собор Різдва Богородиці, 1752—1763 рр.: вул. Даневича, 1.

Дзвіниця, 1766—1779 рр.

Одна з найвідоміших дзвіниць Чернігівщини — з неї одночасно видно Київ та Чернігів.

Вознесенська церква, 1772 р.: вул. Комсомольська.

Миколаївська церква, 1745 р.

Будинок полкової канцелярії, 1740—1760 рр.

Садиба Дараганів «Покорщина», XVIII ст.: колишнє с. Покорщина, нині розташована на території Козельця, вул. Свердлова, 41.

Садиба належала В. Дараган — сестрі Олексія та Кирила Розумовських. Зберігся парк, кам'яниця Дараганів (службова двоповерхова будівля), флігель, господарські будівлі козацького керівництва.

Музеї:

Козелецький музей історії ткацтва Чернігівщини

с. Лемеші (Козелецький р-н)

Відоме з 1709 р. Належало представникам знатного роду поміщиків Галаганів. Тут народився гетьман К. Розумовський.

Трьохсвятительська церква

Пам'ятки:

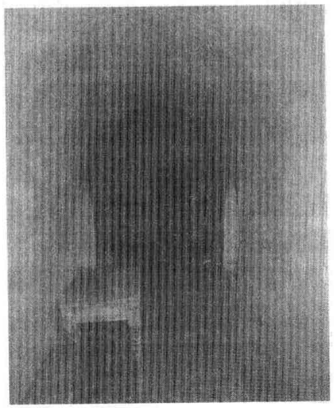
Трьохсвятительська церква, 1755 р.

Побудована на кошти К. Розумовського над могилою його батька — Г. Розума.

Будівля земської школи, 1909—1910 рр.

смт Любеч (Ріпкинський р-н)

Перша писемна згадка датована 882 р. й стосується завоювання Любеча князем Олегом. За легендою, саме звідси був родом славетний богатир Добриня Микитович. 1097 р. в місті відбулася рада князів Київської Русі, у якій брали участь князь Володимир Мономах, Василько Ростиславич та ін. На ній було ухвалене рішення припинити міжусобні війни та об'єднатися в боротьбі проти половців. У XIII ст. половці двічі руйнували місто. Наприкінці XVII ст. Любеч належав І. Мазепі, пізніше — гетьманові П. Полуботку.

Антоніївський монастир

Пам'ятки:

Антоніївський монастир, XI ст.

Перша «будівля» монастиря — печера, викопана Антонієм Печерським. Монастир було зачинено 1786 р. Сьогодні збереглася лише Антонієва печера.

Воскресенська церква, 1811—1817 рр.

Збудована як родова усипальниця сім'ї останніх володарів Любеча — Милорадовичів.

Кам'яниця Полуботка, XVIII ст.

Розташована на території давньої фортеці.

м. Ніжин *(Ніжинський р-н)*

Перша літописна згадка про поселення під назвою Уненеж датована 1147 р. Під сучасною назвою місто відоме з 1514 р. 1239 р. Ніжин був зруйнований татаро-монголами. Місто відбудували 1625 р. З другої половини XVII ст. тут оселилася велика грецька громада, що значно підвищило статус Ніжина як торговельного. 1781 р. він став повітовим містечком Чернігівського намісництва, з 1797 р. — Малоросійської губернії, а з 1802 р. — Чернігівської губернії.

Пам'ятки:

Миколаївський собор, 1669 р.: вул. Батюка, 16.

Благовіщенський собор, 1702 р.: вул. Гоголя, 10.

Миколаївський собор

Богоявленська церква, 1721 р.

Введенський собор, 1775 р., і ***дзвіниця,*** 1814 р.

Грецька Михайлівська церква, 1719—1729 рр.: вул. Гребінки, 19.

Церква Всіх Святих, 1780 р.: вул. Гребінки, 19.

Троїцька церква, 1733 р.: вул. Гребінки, 19.

Церква Іоанна Богослова, 1752 р.: вул. Гоголя, 4.

Покровська церква, 1765 р.: вул. Подвойського, 23.

Преображенська церква, 1757 р.: вул. Московська, 14.

Миколаївська церква з дзвіницею, 1873 р.: вул. Подвойського, 23.

Комплекс будівель Ніжинської гімназії вищих наук, 1805—1826 рр.: вул. Кропив'янського, 2.

До комплексу входять ліцей, будинок служб, каретник, стайня, житловий флігель.

Церква св. Василя, XVIII ст.

Руїни Спасської церкви, 1757 р.

Пам'ятник М. Гоголю, 1881 р.

Музеї:

Ніжинський краєзнавчий музей: вул. Батюка, 14; тел. (04631) 2-22-48

Режим роботи: 8:00—17:00, перерва — 12:00—13:00.

Музей «Поштова станція»: вул. Поштова, 5; тел. (04631) 2-54-95.

Режим роботи: 9:00—16:00, перерва — 12:00—13:00.

Художній музей: вул. Гоголя, 6.

Готелі:

«Ніжин»: вул. Батюка, 1; тел. (04631) 2-22-84.

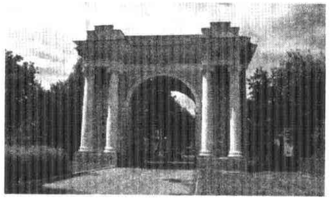
м. Новгород-Сіверський *(Новгород-Сіверський р-н)*

Уперше в літописах згадується під 1096 р. як столиця Новгород-Сіверського князівства. Сіверським князем був славетний Ігор Святославович, герой «Слова о полку Ігоревім». 1239 р. місто зруйнували татари. Відродження Новгорода-Сіверського почалося після Визвольної війни XVII ст.

1664 р. в бою з поляками поблизу міста загинув полковник Іван Богун.

Пам'ятки:

Предтечинська церква, 1746 р., 1883 р.

Тріумфальна брама

Микільська церква, 1720 р.: вул. Коротченка, 18.

Михайлівська церква, 1814 р., 1845 р.

Успенський собор, 1671 р.: вул. Р. Люксембург, 3.

Заповідник, розташований на ***території Спасо-Преображенського монастиря*** (XIV—XIX ст.), до складу якого належать такі будівлі: Спасо-Преображенський собор (1796 р.), надбрамна дзвіниця (1669 р.), Палатний корпус із Петропавловською церквою (1693 р.), покої настоятеля, Іллінська церква, келії, бурса (XVII ст.), мури та башти (1699 р.).

Тріумфальна брама, 1786 р.: вул. К. Маркса, 34.

Музеї:

Новгород-Сіверський краєзнавчий музей: вул. Пушкіна, 1; тел. (04658) 2-11-39.

Історико-культурний заповідник «Слово о полку Ігоревім»: вул. Пушкіна, 1; тел. (04658) 2-11-39.

м. Прилуки (Прилуцький р-н)

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1098 р. З другої половини XII ст. входить до Переяславського князівства. 1239 р. місто зруйнували орди Батия. Із середини XIV ст. перебувало в складі Литви, а з 1569 р. — Речі Посполитої. 1590 р. Прилуки були подаровані князям Вишневецьким. 1654 р. стали полковим центром і ратушним містом. 1719 р. прилуцьким полковником було призначено І. Галагана.

Пам'ятки:

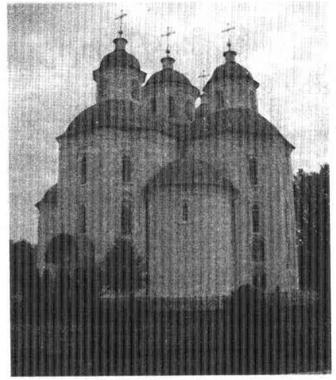
Спасо-Преображенський собор, 1705—1720 рр.: вул. Шевченка, 1, на території Прилуцької фортеці.

Собор Різдва Богородиці, 1806—1815 рр.: вул. Орджонікідзе, 16.

Миколаївська церква-дзвіниця, 1720 р.: вул. Орджонікідзе, 16.

Прилуцька фортеця, XVIII ст.

Фортецю було побудовано на місці давнього городища. Збереглися залишки захисних валів по вул. Гоголя та поблизу Центральної площі. На території фортеці розміщується ***будівля полкової скарбниці (арсенал Галагана),*** XVIII ст.

Спасо-Преображенський собор

Музеї:

Прилуцький краєзнавчий музей: вул. Орджонікідзе, 39; тел. (04637) 3-12-48, 3-02-09.

Музей розташовано в будівлі Стрітенської церкви (1889 р.).

Історико-меморіальний музей О. Кошового: вул. Леніна, 255.

с. Світанок (Ніжинський р-н)

Музеї:

Яхнівський історичний музей: вул. К. Готвальда, 1; тел. (04631) 6-48-34.

смт Сосниця (Сосницький р-н)

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1234 р. як місто, захоплене князем Данилом Галицьким під час міжусобних воєн. 1239 р. Сосниця була зруйнована монголами. У XIV—XVII ст. перебувала в складі Литовського князівства, Московської держави та Речі Посполитої. У Сосниці народився О. Довженко.

Пам'ятки:

Покровська церква, 1847 р.

Пам'ятник О. Довженку, 1974 р.

Музеї:

Сосницький краєзнавчий музей ім. Ю. Виноградського

Літературно-меморіальний музей О. Довженка

смт Тростянець (Ічнянський р-н)

Дендрологічний заповідник «Тростянець»

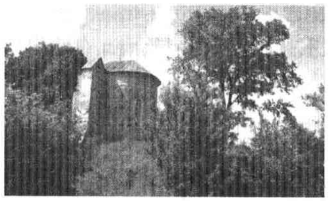
Уперше згадується в літописі під 1549 р. як власність Пустельно-Миколаївського монастиря. 1629 р. був пограбований поляками. З часом хутір відродив козак Хорунжа, а в нього його викупили Скоропадські.

Пам'ятки природи:

Дендрологічний заповідник «Тростянець», 1834—1864 рр.

Заснував його нащадок гетьмана лівобережної України І. Скоропадський (1804—1887 рр.), похований на території заповідника. 1984 р. парк було оголошено заповідником.

м. Остер (Козелецький р-н)

Юр'євська божниця (Михайлівська церква)

Поселення засноване 1098 р. (тоді називалося Городець Острецький) київським князем Володимиром Мономахом. 1136 р. перейшло до сина Мономаха — володимиро-суздальського князя Юрія Довгорукого.

Музеї:

Остерський краєзнавчий музей

На території музею збереглися руїни пам'ятника архітектури X—XI ст. — Юр'євської Божниці.

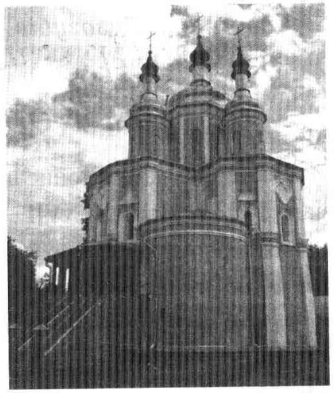
м. Щорс (Щорський р-н)

Хутір Коржівка 1861 р. заснував селянин Корж. 1895 р. тут народився М. Щорс, на честь якого й перейменовано містечко.

Музеї:

Будинок-музей М. Щорса

с. Густиня (Прилуцький р-н)

Густинський монастир

Пам'ятки:

Густинський монастир, 1614—1844 рр.

Унікальний архітектурний комплекс доби бароко. На території монастиря гетьман І. Самойлович збудував Троїцький собор (1672—1674 рр.). До монастирського комплексу також входять Петропавлівська церква (1693—1708 рр.), Воскресенська трапезна церква (1636—1844 рр.), надбрамна Миколаївська церква-дзвіниця (1693—1708 рр.), будинок настоятеля (1719 р.), готель (1843 р.), мури та брами (XVII—XIX ст.).

смт Седнів (Чернігівський р-н)

Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1068 р. як місто-фортеця Сновськ. З XVII ст. Седнів стає родовим маєтком родини Лизогубів.

Пам'ятки:

Воскресенська церква

Георгіївська церква, XVII ст.

Воскресенська церква, 1690 р.

Збудована Я. Лизогубом як родинна усипальниця.

Садиба Лизогубів, XVIII ст.

На території садиби росте Шевченкова липа, вік якої становить понад 600 років — під цим деревом любив відпочивати Т. Шевченко, коли приїздив до Седнева протягом 1846—1847 рр. У парку стоїть альтанка Л. Глібова.

Кам'яниця Лизогубів, 1690 р.

смт Короп *(Коропський р-н)*

Перша згадка в літописах про містечко під назвою Хоробрь датована 1153 р. На межі XVII—XVIII ст. був одним із центрів виготовлення козацької артилерії.

Пам'ятки:

Іллінська церква-фортеця, поч. XVII ст. (руїни).

Вознесенська церква, 1764 р.

Музеї:

Коропський меморіальний музей М. Кібальчича

Коропський регіональний історико-археологічний музей

с. Мезин *(Коропський р-н)*

1908 р. український учений Ф. Волков виявив тут пізньопалеолітичне поселення (20 тис. років тому). На Мезинській стоянці знайдено понад 100 тис. предметів: знаряддя праці, побуту тощо.

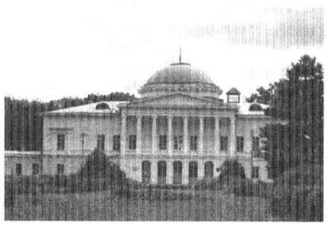
Музеї:

Мезинський музей, 1965 р.

с. Сокиринці *(Срібнянський р-н)*

Перша згадка — 1092 р. З 1717 р. належало родині Галаганів.

Пам'ятки:

Садиба Галаганів

Садиба Галаганів, 1863 р.

Збереглися палац, Сокиринський парк (1829 р.), ротонда, місток. На території Сокиринського парку встановлено ***пам'ятник О. Вересаю*** (1971 р.).

Музеї:

Музей Остапа Вересая

с. Вишеньки *(Коропський р-н)*

Засноване 1679 р. Село з XVIII ст. належало генерал-фельдмаршалові П. Рум'янцеву-Задунайському.

Пам'ятки:

Успенська церква, 1728—1787 рр.

Палац П. Рум'янцева-Задунайського, 1782—1787 рр.

Збереглася лише частина палацу.

Покажчик населених пунктів

Зміст

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Служба роботи з клієнтами:

тел. +38-057-783-88-88

E-mail: *support@flc-bookclub.com*

www.bookclub.com

Адреси фірмових магазинів дивіться на сайті та в каталозі
З питань гуртових продажів
звертайтеся за тел. +38-044-255-19-86

Довідкове видання

500 чарівних куточків України, які варто відвідати

Укладачі ЛАГУНОВА Тетяна Іванівна, КАШУБА Юлія Вікторівна

Головний редактор *С. С. Скляр*
Редактор *Н. В. Бордукова*
Художній редактор *Н. П. Роєнко*
Технічний редактор *А. Г. Верьовкін*
Коректор *В. В. Садовнича*

Підписано до друку 22.02.2007. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Літературна». Ум. друк. арк. 21,84.
Наклад 10 000 пр. Зам. № 68.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № 04059243Ю0017536 від 13.03.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@flc-bookclub.com

Віддруковано з готового оригіналу-макету замовника
у ДП «Видавництво і друкарня "Таврида"»
95040, Україна, АРК, м. Сімферополь, вул. Ген. Васильєва, 44